

Informatie voor de raad

Onderwerp	-	Schriftelijke reactie concept provinciale Omgevingsvisie
Portefeuillehouder	-	A. Schuurman (wethouder)
Domein	-	Ruimte
Contactpersoon	-	Marit Gorter
Contactgegevens	-	m.gorter@dalfsen.nl
Openbaarheid	-	Openbaar

Behandeld in collegevergadering van
Behandeling in raadsvergadering van

24 september 2024
21 oktober 2024

Kernboodschap:

Het college van B&W stelt u voor kennis te nemen van:

De schriftelijke reactie op de concept provinciale Omgevingsvisie die namens de gemeente Dalfsen bij de provincie Overijssel is ingediend.

Toelichting:

De provincie Overijssel werkt al ca. 3 jaar aan een nieuwe provinciale Omgevingsvisie (POVI). September '21 heeft provinciale staten een perspectief gekozen, daarop volgend is een fundament voor de POVI gemaakt (mei '22) waarop een ambtelijke reactie is gegeven. Vervolgens heeft een participatieproces met gebiedsdagen en een bestuurlijke ronde met gedeputeerd Grijsen (nov. '23) plaatsgevonden. Dit alles heeft geresulteerd in een concept POVI.

Op 26 juni jl. heeft gedeputeerde staten uw college gevraagd om uiterlijk 30 september a.s. een bestuurlijk afgestemde schriftelijke reactie op de concept POVI te geven. Vakspecialisten wiens vakgebied wordt geraakt door de POVI zijn om input gevraagd. Ook uw college is om input gevraagd. Op basis hiervan is bijgevoegde schriftelijke reactie opgesteld, te vinden in bijlage 2.

De volgende kernboodschap is geformuleerd als reactie op de concept POVI:

- Veel punten in de concept POVI worden herkent, het zijn met name zaken waar men het niet mee oneens kan zijn.
- De urgentie van de vraagstukken en opgaven wordt nog niet terug gezien.
- Hierdoor ontstaat het gevoel dat scherpte ontbreekt en het maken van keuzes wordt uitgesteld tot uitwerking in themagericht beleid. Een planning hiertoe ontbreekt.
- Hierbij zijn zorgen over het behouden van de integraliteit en dwarsverbanden binnen deze beleidsstukken en het in beeld houden van de overall view.
- Specifiek aandacht wordt gevraagd voor het belang van een sterk platteland binnen een DUS-regio, wat betekent dat er ook voldoende ontwikkelruimte voor plattelandskernen moet blijven bestaan om te voorkomen dat er een 'stad en ommeland' gevoel ontstaat.

De concept POVI is een lijvig document wat vele thema's bevat of raakt. De reactie is daarom ook uitgebreid en veelomvattend. Hieronder een aantal belangrijke zaken waar aandacht voor is gevraagd:

- In onze gemeentelijke Omgevingsvisie is opgenomen dat er voor de kernen Lemelerveld en Nieuwleusen mogelijkheden gezien wordt om een deel van de (boven-)regionale woonvraag op te vangen. Dit draagt bij aan de instandhouding en waar mogelijk verbetering van o.a. het voorzieningenniveau, het bedrijfs- en verenigingsleven van deze kernen. Volgens de richtlijnen binnen 'Verstedelijking' is het echter niet mogelijk om in Lemelerveld meer dan voor de autonome groei te bouwen. Omdat wij van mening zijn dat Lemelerveld een kern is die bij uitstek gebaad zou zijn bij extra woningbouw en daarbij ook een steentje bij kan dragen in de provinciale woonbehoefte, wordt bij de provincie aandacht gevraagd voor het verbeteren van de positie van deze kern kunnen verbeteren.
- In overleg met de gemeente Hardenberg wordt ook aandacht gevraagd voor het belang van de N377 als belangrijke vervoerscorridor aan de noordkant van het Vechtdal, waar verschillende kansen voor verstedelijking liggen. Deze route wordt nu niet als dusdanig aangemerkt in de concept POVI.

- Voor het maken van de juiste keuzes op basis van het principe 'water en bodem sturend' is een lokale doorvertaling nodig die nu nog ontbreekt. Daarbij betekent dit dat keuzes vaak op een ander schaalniveau gemaakt moeten worden. Het water en bodem systeem houdt zich immers niet aan gemeentegrenzen. Dit vraagt daarom om grens ontkenkend samenwerken en denken. Als gemeenten willen wij hier graag gezamenlijk uitkomen. Een voorbeeld hiervan is de Regionale Sponsstrategie (Sallandse Weteringen). Het kan echter ook voorkomen dat gemeenten er onderling niet uitkomen, omdat er moeilijke keuzes gemaakt moeten worden. Of omdat de belangen te ver uit elkaar liggen. De provincie wordt hier gevraagd de rol van gebiedsregisseur te pakken.

- Een belangrijk principe in de concept POVI is duurzaam en zuinig ruimtegebruik. Hieruit volgt dat inbreiding voor uitbreiding gaat. Voor 'kleinere' inbreidingslocaties die eigendom zijn van particulieren bestaat beleid die dergelijke ontwikkelingen faciliteert. Voor grotere ruimtelijke knelpunten binnen kernen, waar inbreiding een oplossing zou kunnen bieden, ligt dit (financieel gezien) ingewikkelder. Deze ontwikkelingen komen niet van de grond, terwijl juist dit soort ontwikkelingen passen binnen meerdere leidende principes en beleidsdoelen van de provincie. De provincie wordt gevraagd hierin samen op te trekken, zodat er wellicht wel e.e.a. in gang gezet kan worden.

Vervolg:

De schriftelijke reactie is ingediend via het daarvoor opgestelde webformulier. De provincie gaat alle reacties duiden en betrekken bij de uitwerking richting een Ontwerp Omgevingsvisie. Dit ontwerp en de formele inspraakprocedure, waarbinnen het mogelijk is een zienswijze in te dienen, volgen daarna.

Bijlagen:

1. Concept Omgevingsvisie provincie Overijssel (incl. bijlagen)
2. Schriftelijke reactie op de concept Omgevingsvisie provincie Overijssel

---

Burgemeester en wethouders van de gemeente Dalfsen,

de burgemeester
Rikus Jager

de gemeentesecretaris
Henry van der Woude

Overijssel voor en met Elkaar!

Concept Nieuwe Omgevingsvisie - Provincie Overijssel

Concept

18 juni 2024

Colofon

Dit document is opgesteld door de provincie Overijssel.

Datum: 18 juni 2024

Inlichtingen bij: nieuweomgevingsvisie@overijssel.nl

Adres- en contactgegevens Provincie Overijssel :

Luttenbergstraat 2

Postbus 10078

8000 GB Zwolle

Telefoon 038 499 88 99

Fax 038 425 48 88

www.overijssel.nl

postbus@overijssel.nl

Disclaimer:

Deze versie van de Omgevingsvisie bieden wij conform de Omgevingswet elektronisch (digitaal) aan op www.PM.nl. Daarnaast wordt deze Omgevingsvisie ook in een viewer getoond die u kunt benaderen via onze provinciale website www.omgevingsvisie.nl. Tevens stellen wij een publieksvriendelijke versie en te downloaden pdf versie beschikbaar. Bij verschillen tussen de publieksvriendelijke / de pdf versie en de digitale versie geldt de digitale versie op www.PM.nl.

Voorwoord

Voor u ligt 'Overijssel voor en met Elkaar!': het concept van de nieuwe Omgevingsvisie van de Provincie Overijssel. De ruimte in Overijssel is schaars. Hoe en waar landen alle opgaven op het gebied van klimaat, energie, natuur, landbouw, woningbouw, economie en mobiliteit? Deze Omgevingsvisie is hiervoor richtinggevend. We beschrijven op hoofdlijnen welke ontwikkelingen we graag waar zien en hoe we dit in overleg met onze partners willen realiseren. Daarmee willen we ruimtelijk, economisch en sociaal-maatschappelijk richting geven en zetten we een toekomstbeeld neer van het Overijssel in 2035, met een doorkijk naar 2050.

Een rijke diversiteit aan landschappen, van het coulisselandschap van Twente tot aan de waterrijke Kop van Overijssel, een ijzersterke vitale economie door het kenmerkende Overijsselse ondernemerschap, sterke steden en een prachtig en leefbaar platteland. Je kunt niet anders concluderen dan: Overijssel is de mooiste provincie van Nederland. En dat willen we zo houden.

Tijdens het opstellen van deze Omgevingsvisie hebben we met onze partners, medeoverheden, belangenorganisaties, grondeigenaren, ondernemers en inwoners, gesproken over de toekomst van Overijssel. Zo hebben we deze visie met elkaar gebiedseigen uitgewerkt.

Ook voor de komende jaren hebben we in Overijssel forse uitdagingen. Die willen we in nauw overleg aangaan: met de gemeenten, de regio's, de rijksoverheid en de waterschappen als één overheid in en met de samenleving. Zo geven we samen vorm aan de toekomst en zorgen we dat Overijssel in 2050 nog altijd de mooiste provincie van Nederland is.

Gedeputeerde Liesbeth Grijsen

De Omgevingsvisie van Jarno Bremmer en Jan Paul ten Berge

De leefomgeving

'We waren al een tijdje op zoek naar een groener plekje buiten de drukte van de stad, toen we de mogelijkheid kregen om dit tiny house aan de rand van Deventer te huren.' Aan het woord is diskjockey Jarno Bremmer (48 jaar). Zijn huisje van 35 m2 maakt deel uit van de Tuinen van Zandweerd, het project van woningcorporatie Rentreë dat in totaal uit 8 tiny houses en een gemeenschapsgebouw bestaat. 'Mijn vriendin, zontje en ik wonen hier pas een half jaar, maar we zijn absoluut enthousiast. We wilden graag kleiner wonen, ontspullen en wat bewuster leven. Dat is precies wat we hier nu doen. Samen met de andere bewoners vormen we een gemeenschap die naar elkaar omkijkt en duurzame initiatieven ontplooit. En we wonen middenin het groen. Ik wil hier nu al niet meer weg.'

Focus op goede faciliteiten

Ook politieagent Jan Paul ten Berge is heel tevreden met het huis waar hij sinds 2018 samen met zijn vrouw en twee kinderen woont: 'Hiervoor woonden we in een Vindex-wijk in Zwolle, maar eerlijk gezegd voelde dat helemaal niet goed. Die drukte en al die hoogbouw. Mijn vrouw en ik komen allebei uit een dorp. Toen we kinderen kregen, besloten we opnieuw in een dorp te gaan wonen.' Hoewel Jan Paul in Heino is geboren, valt zijn keuze uiteindelijk op een twee-onder-een-kapwoning in Raalte-Noord. 'Dat heeft te maken met het feit dat de vraagprijs voor de beschikbare woningen in Heino zwaar werd overboden, als zo'n woning niet al onderhands was verkocht. Daarom zijn we in Raalte-Noord gaan kijken. De wijk waar we nu wonen is ruim opgezet en groen en alle faciliteiten, zoals de basisschool, de sportclubs, het bos en de supermarkt, zijn vlakbij. Na vijf jaar kan ik zeggen dat dit huis echt ons thuis is geworden.' Net als Jan Paul is Jarno blij met de faciliteiten in de buurt van zijn huis. 'Naast de voorbeelden die Jan Paul al noemde, vind ik het heel belangrijk dat er bijvoorbeeld ook een goede bibliotheek, een poppodium en een museum in de buurt is. Dergelijke culturele faciliteiten vergroten mijn woongeluk.'

Bijdragen aan het klimaat en de energietransitie

Als Jarno en Jan Paul vanuit hun persoonlijke leefomgeving kijken naar de grootste uitdagingen waar de samenleving voor staat, komen enkele opgaven duidelijk naar voren. De klimaatverandering en de energietransitie bijvoorbeeld. Jarno: 'In de zoektocht naar een groene wereld draag ik bij waar ik kan. Zo scheiden we ons afval en verzamelen we als woongemeenschap de compost in de tuintjes. Ons tiny house is gasloos en energiezuinig en er liggen vier zonnepanelen op ons dak die best veel energie opleveren. Daarnaast liggen er

zonnepanelen op het dak van de gemeenschappelijke ruimte, waarmee we energie opwekken voor de wasmachines en drogers van de bewoners die daar staan. Aan de andere kant heb ik wel een camperbusje waarmee ik het land doorkruis om als diskjockey naar optredens te rijden. Ik schaam me voor de rookpluim als ik 's ochtends de dieselmotor start. Natuurlijk zou ik graag overstappen naar een elektrisch aangedreven camper, maar helaas beschik ik niet over de benodigde financiële ruimte. Het zou super zijn als de overheid dit gaat stimuleren, maar ik snap ook dat dit heel veel geld kost.'

Het fossiele brandstofprobleem

Ook Jan Paul en zijn gezin dragen op hun manier bij aan een meer duurzame wereld, zo vertelt hij. 'Net als Jarno scheiden wij ons afval, we hebben dertien zonnepanelen en twee WTW (warmteterugwinning)-systemen op ons dak liggen, we eten zoveel mogelijk biologisch en we pakken regelmatig de fiets. Vooralsnog hebben we twee auto's, maar we zitten eraan te denken de kleine auto de deur uit te doen en

daarvoor in de plaats een elektrische fiets te kopen waarmee je maximaal 45 kilometer per uur kunt rijden. Maar als ik bijvoorbeeld kijk naar het productieproces van elektrische voertuigen, de stroom die nodig is voor het opladen en de afvoer van uitgerangeerde auto's en fietsen, dan twijfel ik eerlijk gezegd of elektrisch rijden echt de meest duurzame oplossing is voor het fossiele brandstofprobleem. Ook omdat de moderne benzine- en dieselauto's al lang niet meer zo vervuilend zijn. Wat ik wel heel goed vind, is dat met de opgewekte restwarmte uit de rioolzuivering in Raalte het zwembad Het Tijenraan wordt opgewarmd. Dergelijke initiatieven in onze gemeente juich ik van harte toe.' Jarno is het met Jan Paul eens. 'Vlakbij de Tuinen van Zandweerd ligt een waterzuiveringsgebied. Met de warmte die vrijkomt bij het zuiveren van het water, wordt de wijk Groeneweerd verwarmd. Dat vind ik een prachtig initiatief.'

Mobiliteit en bereikbaarheid

Aangezien Jan Paul als politieagent in Zwolle werkt en Jarno als diskjockey in heel Nederland optreedt, zijn beide heren afhankelijk van het wegennetwerk in Overijssel. De mening over de staat van dit netwerk is een beetje dubbel, zo legt Jan Paul uit. 'Aan de ene kant denk ik dat we het in Overijssel heel goed voor elkaar hebben. Buiten de spits heb je vaak nergens last van. Maar als ik na mijn vroege dienst rond 15.00 uur uit Zwolle naar Raalte rijd, mijd ik de N35 en neem ik altijd een route binnendoor. Want bij kruispunt Bos in Raalte staat het rond die tijd helemaal vast.' Jarno herkent dit probleem. 'Zoals gezegd heb ik een groene insteek, maar wat mij betreft mag de N35 helemaal dubbelbaans worden, zodat het verkeer lekker doorloopt.' Voor zowel Jan Paul als Jarno vormt de trein niet echt een aantrekkelijk alternatief. Zo moest Jarno onlangs ruim 37 euro betalen voor een retourtje Deventer-Utrecht. 'Dat vind ik echt heel veel geld.' Jan Paul is het met Jarno eens. 'Voor dat geld kan je met de auto een paar keer heen en weer rijden. Kijk je naar de prijs van een treinkaartje, dan begint reizen met de trein zo langzamerhand echt iets voor de elite te worden. En dat lijkt me niet de bedoeling.'

Verbeterpunten voor de toekomst

Vanzelfsprekend willen Jarno en Jan Paul ook in de toekomst fijn wonen en werken. Maar wat hen betreft hoeft Nederland op het gebied van bijvoorbeeld het stikstofprobleem niet altijd het beste jongetje van de klas te zijn. Jan Paul legt uit: 'Het lijkt wel of wij als Nederlanders soms niet inzien hoe goed we het hebben en hoe goed we het doen.

Natuurlijk is het belangrijk dat we met het oog op de grote opgaven stappen blijven zetten, maar we moeten niet doorslaan. Als ik bijvoorbeeld kijk hoe de boeren jarenlang zijn gepusht om te groeien en nu ineens moeten inkrimpen, dan begrijp ik dat ze hun hakken in het zand zetten.' Jarno knikt instemmend. 'Deventer heeft nieuwe plannen voor hoogbouw, waarbij de flats negen verdiepingen tellen. Maar eigenlijk wil geen enkele Deventenaar dit. Daar moet je als gemeente wel rekening mee houden.' Jan Paul besluit deze dialoog met een goede raad. 'Als overheid moet je mensen de kans en de tijd geven om veranderingen door te voeren. Volgens mij speelt communicatie daarbij een heel belangrijke rol. Als je daar wat meer aandacht aan besteedt, krijg je de inwoners sneller mee en zorg je ervoor dat we met z'n allen nog gelukkiger worden.'

Samenvatting

Voor u ligt het concept van de nieuwe Omgevingsvisie Overijssel. Hierin beschrijven we waar we in Overijssel naar toe willen voor de middellange en lange termijn (2035-2050) en hoe we daar, in nauw overleg met medeoverheden, partners, ondernemers en inwoners, willen komen. Deze Omgevingsvisie biedt doelen, kaders en houvast voor invulling van de uitdagingen waar onze provincie voor staat. En voor de wijze waarop de uitvoering in gebiedsprocessen en met beleids- en/of uitvoeringsprogramma's gaat plaatsvinden. Deze Omgevingsvisie biedt niet alleen richting voor ons als provincie, maar ook voor gemeenten, waterschappen, het Rijk en andere gebiedspartners. Zo werken we aan een nóg mooier, nóg beter en nóg fijner Overijssel.

Wij hebben onze gebiedspartners en inwoners betrokken bij het opstellen van deze Omgevingsvisie. In het participatieverslag staat hoe we dat hebben gedaan.

We staan voor een aantal grote uitdagingen. Denk aan de overgang naar duurzamere en schonere mobiliteit, de vraag naar nieuwe woningen en ruimte voor bedrijven, klimaatverandering, de overstap naar nieuwe duurzame energie, de toekomst en leefbaarheid van ons landelijk gebied, en het stoppen van de achteruitgang van de biodiversiteit.

Onze visie op al het moois van Overijssel

Overijssel is een mooie provincie. Prettig om in te wonen, te werken en te leven. En dat willen we graag zo houden. Overijsselaars voelen zich verbonden met de plek waar ze wonen, daar delen ze een gezamenlijke identiteit, zoals streektaal en tradities. Het noaberschap en samen de schouders er onder zetten, zit in ons bloed.

Wij mogen trots zijn op het vele moois dat onze provincie te bieden heeft en onze inwoners en ondernemers voelen zich hier thuis. Levendige steden en mooie dorpen, met musea van betekenis, rijk cultureel erfgoed, grote sportevenementen en bruisende festivals. Onze leefomgeving is uitgestrekt en heeft mooie landschappen, waardevolle natuur, hechte gemeenschappen en veel boeren en andere ondernemers die er hun bedrijf hebben. De landbouw is vormend geweest voor het huidige landschap en dat geldt ook voor de toekomst. Onze Overijsselse economie heeft een sterke mkb-sector en veel familiebedrijven. Zij vormen de motor van onze economie en zijn belangrijk voor de leefbaarheid. Overijssel is sterk in technologie, agro & food, chemie, bouw, zorg en vrijetijdseconomie.

De variatie in mensen, landschappen, steden en dorpen is één van de sterke punten van onze provincie. Dit betekent ook dat de opgaven én oplossingen per gebied verschillen. Voor de vier windstreken Salland, Noordwest Overijssel, Vechtdal en Twente is dit verhaal verder uitgewerkt en uitgeschreven in gebiedseigen perspectieven.

Doelen staan voor ons centraal; in nauw overleg met partners in gebieden werken we uit hoe we de doelen kunnen bereiken.

We constateren dat er veel opgaven zijn die veel effect (kunnen) hebben op onze inwoners en ondernemers. We willen ruimte bieden om van onderop in gebiedsprocessen of met initiatiefnemers oplossingen te vinden. Daarvoor is het van belang de doelen helder te maken: waar moet aan worden voldaan?

Met ons omgevingsbeleid sturen we daarom op doelen. Daar is vervolgens nog uitwerking voor nodig. Die uitwerking willen wij doen met gebiedspartners en betrokkenen. Dat kan in de vorm van beleids- en/of uitvoeringsprogramma's, de Omgevingsverordening, gebiedsprocessen en met projecten en initiatieven. Dit betekent dat in de loop van de tijd meer en meer duidelijkheid zal ontstaan over de uit te voeren maatregelen. Waar dat kan zetten wij in op het combineren van opgaven, waar het nodig is om te kiezen tussen opgaven dan zijn

wij daar duidelijk over en bieden wij houvast voor het maken van keuzes.

Combineren:

Alle opgaven naast elkaar in de ruimte plaatsen gaat niet passen. De oplossing zit in zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik, samenhangende oplossingen en verweving van opgaven. Wij denken dat opgaven elkaar kunnen versterken.

Kiezen:

Omdat niet alles overal (meer) kan, is het nodig om keuzes te maken. Deze Omgevingsvisie biedt houvast bij het maken van keuzes. Kiezen doen we met de volgende Leidende Principes:

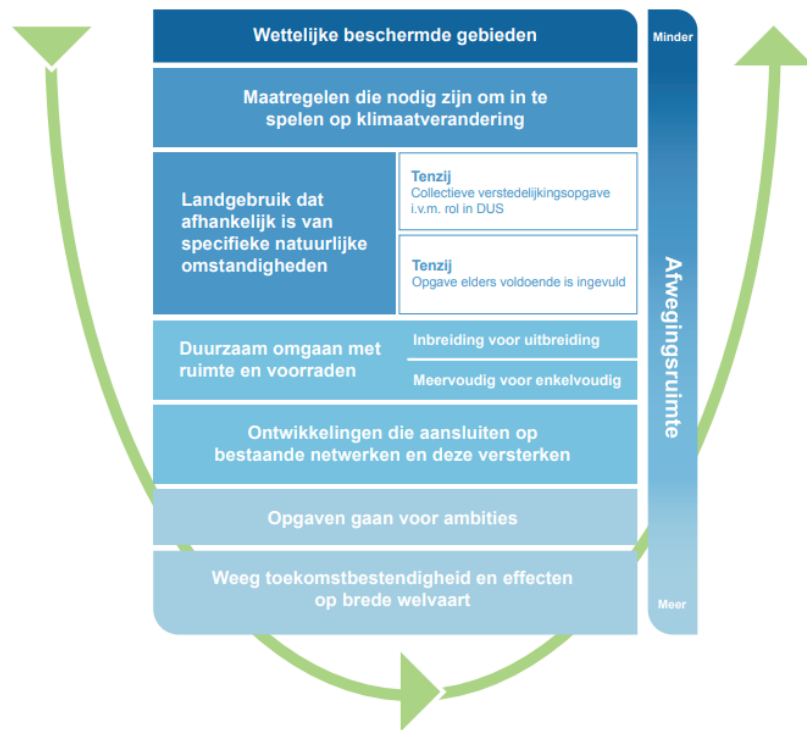
- Duurzaam omgaan met onze ruimte en voorraden;
- Water en bodem sturend maken in onze ruimtelijke inrichting;
- Inzetten op krachtige DUS-regio's (Daily Urban System);
- Voortbouwen op onze bestaande sterke netwerken.

'Waar' kan een initiatief een plek krijgen?

Niet alles kan altijd overal. Daarvoor is in deze Omgevingsvisie een denkwijze uitgewerkt die duidelijk maakt hoe wij prioriteren, wegen en waar mogelijk ruimte laten voor lokale eigen bestuurlijke afwegingen. De 'redeneerlijn' is het kader dat ons en onze partners helpt bij de afweging 'waar' een ontwikkeling een plek kan krijgen.

Afbeelding: Leidende Principes

Afbeelding: Redeneerlijn voor het maken van locatiekeuzes

Brede welvaart en Rode Draden

Met onze Rode Draden zorgen we ervoor dat bij het maken van keuzes ook oog is voor het zorgvuldig afwegen van alle belangen op het gebied van brede welvaart. Dus ook economische en sociaal-maatschappelijke belangen. De Rode Draden Ruimtelijke Kwaliteit, Sociale Kwaliteit, Gezondheid en Duurzaamheid geven ons daarvoor houvast en maken onderdeel uit van ons ruimtelijk beleid. Aan nieuwe initiatieven vragen we om te onderbouwen hoe ze bijdragen aan deze Rode Draden.

Voor de economische kant van brede welvaart hebben we economisch beleid. Dit is op hoofdlijnen opgenomen in deze Omgevingsvisie. Hiermee worden ook de economische aspecten meegenomen in ons omgevingsbeleid.

Bestaand en nieuw beleid integraal en samenhangend

We hebben als provincie al vele jaren een Omgevingsvisie. We zijn bij het opstellen van deze Omgevingsvisie niet opnieuw begonnen. In deze Omgevingsvisie hebben we alle thema's met bijbehorende opgaven en uitdagingen in samenhang bekeken en beschreven in onze visie. Deze Omgevingsvisie is een visie die richting geeft en integrale afwegingen mogelijk maakt voor bijvoorbeeld beleids- en/of uitvoeringsprogramma's of gebiedsprocessen. In hoofdstuk 6 zijn de ambities, doelen en opgaven en strekking van beleid beschreven die we met deze Omgevingsvisie meegeven voor verdere uitwerking en detaillering. Hierin is ook nieuw beleid opgenomen dat we ontwikkeld hebben voor de grote uitdagingen op het gebied van klimaat en energie, verstedelijking en mobiliteit en natuur en landbouw.

Onze visie en ons (nieuwe) beleid op het gebied van klimaat en energie, verstedelijking en mobiliteit en landbouw en natuur

Onze steden en dorpen groeien en onze landbouwgrond en natuur is waardevol maar schaars. Wij vinden het essentieel dat we verstandig omgaan met de beschikbare ruimte in onze provincie en hier zuinig op zijn. Daarom zetten we bij alles wat we doen in op zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik.

Op het gebied van klimaat en energie maken wij keuzes die bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering en stimuleren wij dat bij de inrichting van het bebouwde gebied en de groene omgeving, waar nodig, rekening wordt gehouden met toenemende weersextremen. Voor het bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering zetten we in op het zuiniger en zorgvuldiger omgaan met energie, grondstoffen en natuurlijke hulpbronnen. En op het beperken van uitstoot van broeikasgassen door het opwekken van duurzame energie en het meer vastleggen van koolstof via het gebruik van natuur- en

landbouwgrond. Voor het omgaan met klimaatverandering willen we komen tot regionale water- en bodemsystemen die robuust, veerkrachtig, klimaatbestendig, vitaal en veilig zijn. Hiermee creëren we tegelijkertijd een gezondere leefomgeving voor onze inwoners. Wij kijken daarbij naar stroomgebieden en maken onderscheid in maatregelen die passend en nodig zijn in de verschillende delen van de provincie. In veenweidegebieden vraagt dit iets anders dan op zandgronden of in de gebieden rondom de IJssel, Vecht en Delta. En het vraagt zowel maatregelen in de groene omgeving als binnen bebouwd gebied. Dit onderscheid komt dan ook terug.

Er blijft onverminderd vraag naar ruimte voor wonen en werken. Op regionaal niveau gaan wij door met het onderling afstemmen van deze behoefte. De ontwikkeling in de woon- en leefomgeving van onze inwoners raakt logischerwijze ook aan de behoefte aan voorzieningen, aan mobiliteit, ontspanning, energie, groen, cultureel erfgoed en klimaat. Daarom pakken we deze opgaven niet los van elkaar, maar in samenhang op. In onze provincie zien we drie stedelijke netwerken, de 'Daily Urban Systems' (DUS): Regio Twente, Regio Stedendriehoek (Deventer) en Regio Zwolle. Dit zijn samenhangende gebieden van steden en omliggende kernen waar mensen dagelijks heen en weer bewegen tussen wonen, werken en leven. Zwolle, Almelo, Hengelo, Enschede en Deventer zijn belangrijke centrale motoren hierin, maar juist het samenspel met de omliggende kernen maakt het Daily Urban System tot een eigen functionerend systeem. We zetten de Daily Urban Systems centraal in onze aanpak, dat doen we onder andere in verstedelijkingstrategieën. Wij zetten hierbij in op het zuinig en zorgvuldig gebruiken van onze ruimte en kijken daarvoor in eerste instantie naar het benutten van bestaand bebouwd gebied. We zetten in op geconcentreerde groei van steden én van de goed bereikbare middelgrote kernen en de dorpen, met functies in nabijheid van elkaar. Iedere kern kan bouwen voor de lokale behoefte. Het bebouwde gebied en de groene omgeving blijven met elkaar in balans. De landbouw in onze provincie zorgt voor voedselzekerheid, is een economische en sociale drager van onze groene omgeving en draagt bij aan de kwaliteit van ons landschap. Tegelijk is er veel onzekerheid over

het toekomstperspectief. Het is nodig dat een passende balans wordt gevonden met de draagkracht van de fysieke leefomgeving, waarbij ook voldoende verdienvermogen is. In de Omgevingsvisie geven wij hiervoor op hoofdlijnen richting en in gebiedsprocessen kijken wij met partners hoe wij invulling kunnen geven aan doelen voor natuur, water en klimaat. We onderscheiden landbouwgebieden met generieke opgaven en kansen en landbouwgebieden met gebiedsspecifieke opgaven en kansen. In de landbouwgebieden met generieke opgaven en kansen zetten we in op het beschermen van de ruimte voor de landbouw. In de landbouwgebieden met gebiedsspecifieke opgaven en kansen zien we naast voedselproductie, ook kansen voor maatschappelijke diensten om de opgaven op het gebied van natuur, water en klimaat aan te pakken. Voorwaarde hiervoor is de beschikbaarheid van voldoende financiële middelen. We zetten ons richting het Rijk dan ook in voor noodzakelijke structurele financiering voor langjarige ecosysteemdiensten. Wij dragen bij aan het verder verbeteren van de waterkwaliteit en bijbehorende ecologische doelen door verder te werken aan de Kaderrichtlijn Water. Wij zetten ons in om de neergaande trend van biodiversiteit te stoppen en te werken aan biodiversiteitsherstel. Wij doen dit door verder te werken aan Natura 2000, voldoende groenblauwe verbindingen en we willen werken aan de basiskwaliteit natuur in gebieden waar natuur niet de leidende functie is.

Aan de slag

Met de concept Omgevingsvisie als kader zoeken we in nauw overleg met gebiedspartners in de uitvoering oplossingen in gebiedsprocessen en in beleids- en/of uitvoeringsprogramma's.

(hier later nog de visiekaart toevoegen – zit nu in de kaartenbijlage)

De Omgevingsvisie van Aniek Olsman en Oscar Schippers

De leefomgeving

'Ik was anderhalf jaar oud toen ik een epilepsieaanval kreeg die vier dagen duurde. Ik lag zwetend en schokkend in bed en had 42 koorts. Hoewel de dokter mij daarna maar weinig kans gaf, heb ik het toch overleefd. Sindsdien ben ik half verlamd en zit ik in een rolstoel, maar dat heeft geen invloed op mijn humeur. Ik lach elke dag en haal graag geintjes uit. Hoe gekker de grap, hoe mooier ik het vind', aldus Aniek Olsman (30 jaar) uit Vroomshoop. Natuurlijk baalt ze er wel eens van dat ze niet zonder haar rolstoel kan, maar Aniek vindt zichzelf niet zielig. Integendeel. 'Als ik mijn leven een cijfer tussen de 1 en 10 moet geven, kies ik voor een 10+. Gewoon omdat ik altijd lekker in mijn vel zit én omdat ik een heel fijn appartement heb hier in Vroomshoop.'

Verplaatsen per fiets

Net als Aniek is Oscar Schippers (15 jaar) best tevreden met zijn leefomgeving. De 4-vwo-leerling woont bij zijn ouders thuis in Almelo en hij heeft het geluk dat de openbare scholengemeenschap Het Erasmus op slechts vier minuten lopen ligt. 'De middagpauze duurt een half uur en dat biedt me net genoeg tijd om naar huis te lopen, een lekkere kop koffie te zeten en te drinken en weer op tijd op school te zijn voor het volgende lesuur. Dat kunnen niet veel klasgenoten mij nazeggen.' In zijn vrije tijd is Oscar druk met huiswerk en korfbal en in het voor- en zomerseizoen heeft hij een bijbaantje bij IJscotheek Van Olffen in het centrum van de stad. 'Ik kan alle plekken makkelijk met de fiets bereiken. Dat is het voordeel van Almelo, want qua omvang is het geen stad als Amsterdam, maar eerder een groot dorp.'

Zelfstandig wonen

Aniek woont sinds 2014 in Spoor 12, een woonlocatie voor (jong)volwassenen met een lichte tot matige verstandelijke en/of lichamelijke beperking. 'Toen mijn vier oudere broers, mijn oudere zus én mijn jongere broer het huis van mijn ouders verlieten, wilde ik ook op mijzelf gaan wonen. Dat kan ik hier zelfstandig, omdat ik indien nodig hulp krijg. De zorgmedewerkers helpen mij bijvoorbeeld bij het uit bed komen en naar bed gaan en bij het douchen. Verder heb ik gewoon een eigen woonkamer en keuken, een slaapkamer, een eigen badkamer met douche en toilet en ik geniet van het mooie uitzicht. In dit complex wonen in totaal 22 mensen en ik ben bevriend met een aantal van hen. We komen bij elkaar op bezoek, halen een grap uit en meestal eten we samen. Want we zijn gek op gezelligheid.'

Bereikbaarheid en vermaak

Ook Oscar brengt graag tijd door met zijn vrienden. Ze zitten vaak in de schuur van zijn ouders, waar ze kunnen snookeren en darten. 'Natuurlijk willen we ook weleens de stad in, maar helaas biedt het uitgaanscentrum in Almelo eigenlijk geen gelegenheden voor jongeren van mijn leeftijd. Voor de meeste cafés moet je achttien jaar of ouder zijn. Discotheek Lucky in Rijssen organiseert weleens een Teenageparty voor jongeren vanaf 12 jaar, maar dat is wel een heel eind om te fietsen. Daarom ga ik soms met vrienden per trein naar Amsterdam, Groningen of Utrecht om een concert te zien of de stad te verkennen. Als we de laatste trein nemen, komen we rond 01.00 uur 's nachts in Almelo aan. Het nadeel van de trein is dat je met een kortingskaart niet tijdens de spits mag reizen en een gewoon treinkaartje is best prijzig.'

Meddraaien in de maatschappij

Aniek realiseert zich ook hoe duur sommige dingen zijn. 'Ik krijg ieder jaar een Persoonsgebonden budget (pgb) waarmee ik samen met mijn ouders zorg en ondersteuning inkoop. Van dat geld betaal ik bijvoorbeeld de huur van mijn appartement. Daarnaast krijg ik ongeveer iedere zeven jaar een nieuwe rolstoel die al snel 30 duizend euro kost. En eens in de anderhalf jaar kopen we nieuwe schoenen waar je al snel ruim tweeduizend euro voor moet betalen. Hoewel ik geen loon verdien, vind ik het wel belangrijk om mee te draaien in de maatschappij. Gewoon, om collega's en klanten te zien en te spreken. Daarom werk ik vier dagen per week in de winkel van arbeidscentrum De Vlinder in Ommen, waar ik achter de kassa zit en gastvrouw ben. Samen hebben we daar echt dikke schik.'

Teruggaan naar Almelo

Voor Oscar duurt het nog wel even voordat hij officieel aan het werk gaat. Eerst moet hij het vwo afronden en vervolgens gaat hij waarschijnlijk een technische opleiding volgen. 'Maar het kan ook zijn dat ik fysiotherapie ga doen, dat lijkt me ook heel leuk. In ieder geval ben ik van plan om tijdens mijn opleiding op kamers te gaan. Misschien in Almelo, omdat je hier wat makkelijker een kamer vindt. Of ik ga naar een grotere stad, maar ik weet dat het veel lastiger is om daar een kamer te vinden. In ieder geval ben ik van plan om na mijn studie weer terug naar Almelo te komen. Ik vind het hier gemoedelijk en het is niet zo druk. Ik zou nooit in de Randstad willen wonen.'

Bijdragen aan de opgaven

Hoewel Aniek en Oscar wel degelijk geïnteresseerd zijn in de opgaven rondom klimaatverandering, de stikstofproblematiek en bijvoorbeeld de woningbouw, doen ze er niet heel veel mee. 'Simpelweg omdat ik er vanuit mijn rolstoel niet veel aan kan doen', aldus Aniek. Oscar maakt zich wel zorgen, maar hij vraagt zich af wat hij er als individu aan kan doen. 'Thuis scheiden we het afval en ik verplaats me per fiets en trein, maar verder kan ik niet veel. En omdat ik nog geen achttien ben, mag ik nog niet stemmen en heb ik dus geen invloed op de politiek.'

Een meer of minder groene omgeving

Als ze naar hun eigen leefgebied kijken, hebben Aniek en Oscar een duidelijke voorkeur als het gaat om meer of minder groen in hun omgeving. Zo vindt Oscar het belangrijk dat er voldoende planten en bomen in zijn wijk staan. 'Dat ziet er gewoon gezelliger uit. En ik vind het fijn dat er vlakbij ons huis een bos ligt waar ik bijvoorbeeld lekker kan gaan hardlopen.' Als het aan Aniek ligt, mag het aanwezige groen in Vroomshoop best worden vervangen door beton en asfalt. 'Maar dat zeg ik alleen omdat het voor mij dan veel makkelijker is om in mijn rolstoel rond te rijden, haha.'

Inhoudsopgave

Overijssel voor en met Elkaar!	1	De Omgevingsvisie van Tiny Makkinga-Boesenkool, Kees de Vos en Martine Bisschop	24
Colofon	2	Hoofdstuk 2: Onze visie: Overijssel voor en met elkaar!	27
Voorwoord	3	2.1 Het vele moois van Overijssel	29
De Omgevingsvisie van Jarno Bremmer en Jan Paul ten Berge	4	2.2 Noaberschap zit in ons DNA	30
Samenvatting	7	2.3 Omgaan met grote uitdagingen en zoeken naar balans	31
De Omgevingsvisie van Aniek Olsman en Oscar Schippers	12	2.4 Afwegingen en keuzes met Leidende Principes en een Redeneerlijn	32
Inhoudsopgave	15	2.5 Brede welvaart voor al onze inwoners	34
Hoofdstuk 1: Aanleiding	17	2.6 We benutten de ruimte zuinig, zorgvuldig en meervoudig	36
1.1 Aanleiding voor deze Omgevingsvisie	18	2.7 Voorbereid op de toekomst: klimaatbestendig en duurzaam	38
1.2 'Overijssel voor en met elkaar!'	19	2.8 Goede bereikbaarheid en stedelijke netwerken als motor van onze sterke economie	41
1.3 Status van deze Omgevingsvisie	20	2.9 Toekomstbestendige landbouw met duidelijkheid en perspectief	46
1.4 Totstandkoming van deze Omgevingsvisie, participatie en vervolg	22	2.10 Natuur ligt overal 'om de hoek' in een beeldbepalend landschap	48
1.5 Leeswijzer	23	2.11 Gebiedseigen oplossingen in vier windstreken	50
		2.12 In nauw overleg met de samenleving	52
		Hoofdstuk 3: Leidende Principes en Redeneerlijn. Het hart van onze Omgevingsvisie!	53
		3.1 Inleiding	54
		3.2 Duurzaam omgaan met ruimte en voorraden	55
		3.3 Water en bodem sturend maken in onze ruimtelijke inrichting	58
		3.4 We zetten in op krachtige DUS-regio's	61
		3.5 Voortbouwen op onze bestaande sterke netwerken	63
		3.6 De Redeneerlijn: toepassen van de Leidende Principes	64
		Hoofdstuk 4: Werken aan brede welvaart met Rode Draden	68
		4.1 Inleiding	69
		4.2 Ruimtelijke Kwaliteit	70
		4.3 Sociale Kwaliteit	72
		4.4 Gezondheid	74
		4.5 Duurzaamheid	75

Hoofdstuk 5: Bestuursstijl, uitvoering, samenwerking en monitoring. Van Visie naar Praktijk

5.1 Bestuursstijl	76
5.2 Samenwerking en uitvoering	77
5.3 Monitoring, Evalueren en Leren	80
	83

Hoofdstuk 6: Kaderstelling voor beleid

6.1 Water, bodem en klimaatadaptatie	84
6.2 Klimaatmitigatie en energie(transitie)	85
6.3 Landbouw en voedselvoorziening	88
6.4 Natuur en landschap	92
6.5 Cultureel erfgoed	94
6.6 Verstedelijking	97
6.7 Wonen	99
6.8 Ondernemen, werken, voorzieningen en logistiek	100
6.9 Mobiliteit en luchtvaart	102
6.10 Vrije tijd, recreatie en toerisme (vrijtijdseconomie)	105
6.11 Milieu en Gezondheid	108
6.12 Sociale Kwaliteit en (positieve) gezondheid	110
	113

Bijlagen **115**

Bijlage 1: Gebiedseigen perspectieven voor vier windstreken **116**

Bijlage 2: Totstandkoming en participatie **117**

Bijlage 3: Omgevingseffectrapport (OER) **134**

Bijlage 4: Gebiedsvisie Technology Base **135**

Bijlage 5: Begrippenlijst **136**

Hoofdstuk 1: Aanleiding

1.1 Aanleiding voor deze Omgevingsvisie

Overijssel is een mooie provincie om in te wonen, te werken en te leven. Op het gebied van brede welvaart scoort onze provincie bovengemiddeld, onder andere door ons 'Noaberschap'. Dat willen we graag zo houden. Tegelijkertijd staan we voor grote uitdagingen die om ruimte vragen. Denk aan de vraag naar nieuwe woningen en ruimte voor bedrijven, de overgang naar duurzamere en schonere mobiliteit, klimaatverandering, schoner water en vitalere bodems, de omslag naar nieuwe duurzame energie, de toekomst en leefbaarheid van ons landelijk gebied en het herstellen en verbeteren van de kwaliteit van de biodiversiteit. Hoe willen we hier mee omgaan? En welke kansen, perspectief en toekomstvormen zien we voor de oplossingen van deze grote uitdagingen? Hoe zorgen we ervoor dat onze provincie een mooie, prettige, veilige en gezonde plek blijft om te wonen, werken, recreëren en leven, voor nu en in de toekomst?

Stuk voor stuk ingewikkelde vragen en de antwoorden hierop hebben invloed op elkaar. Al deze opgaven moeten namelijk samenkomen op het beperkte grondgebied van onze provincie. Het inpassen ervan is een ingewikkelde puzzel. Niet alleen om ruimte te vinden voor bestaande en nieuwe functies. Maar ook omdat daarbij rekening gehouden moet

worden met de wisselwerking tussen de huidige situatie en bestaande kwaliteiten onder andere op het gebied van erfgoed, cultuur en identiteit, het benodigde ruimtegebruik en alle verschillende uitdagingen die op een bepaalde plek spelen.

Hoe kunnen woonwijken niet alleen snel worden aangelegd, maar ook zodanig dat ze tegen langere periodes van droogte, warmte en heftigere regenbuien kunnen? Hoe kan de landbouw zich verder ontwikkelen en tegelijkertijd bijdragen aan de biodiversiteit en de aanpak van verdroging? En hoe kunnen windturbines voldoende maatschappelijk geaccepteerd worden door de mensen die er wonen en een plaats krijgen zonder landschappen al te veel aan te tasten?

En hoe nemen we, naast ruimtelijke belangen, ook sociale, culturele, economische en duurzame belangen mee in de te maken keuzes?

Met deze Omgevingsvisie geven we ruimte voor nieuwe ontwikkelingen, kan er ingespeeld worden op lokale kenmerken en wensen en bieden we duidelijkheid door middel van doelen en kaders voor de invulling van de uitdagingen, waar wij met onze medeoverheden, partners, ondernemers en inwoners voor staan.

1.2 'Overijssel voor en met elkaar!'

In een notendop is onze visie dat we onze inwoners en ondernemers een aantrekkelijke, prettige, gezonde en veilige woon-, werk- en leefomgeving bieden. Zowel in het bebouwde gebied als in de groene omgeving. In deze leefomgeving willen we ruimte bieden voor de belangrijke uitdagingen op het gebied van verstedelijking en mobiliteit, klimaat en energie en landbouw en natuur. Tegelijkertijd willen we ook oog houden voor het bestaande, dat wat er al is, dat wat ons bindt. Zoals het waardevolle landschap, kenmerkende bebouwing met de daarbij samenhangende lokale en regionale identiteit, cultuur en het immateriële erfgoed. Dit willen we niet alleen behouden, maar ook versterken en ontwikkelen.

In deze Omgevingsvisie bekijken we de opgaven in samenhang. Alle opgaven naast elkaar in de ruimte plaatsen gaat niet passen. Daarom moeten we zuinig en zorgvuldig met die ruimte omgaan. Dit vraagt om het maken van keuzes, het goed inpassen van ontwikkelingen en het grijpen van kansen. We zoeken dus naar samenhangende oplossingen en verweving van opgaven. Hierdoor kunnen opgaven elkaar versterken. Door in een gebied een oplossing te zoeken voor hitte in het dorp of de stad, bijvoorbeeld door meer groen aan te brengen, kan deze oplossing tegelijkertijd bijdragen aan biodiversiteit. Dit kan ook weer zorgen voor verbetering op het gebied van gezondheid, sociale kwaliteit en leefbaarheid.

In een gebied moeten alle belangen die bij een ontwikkeling betrokken zijn zorgvuldig worden afgewogen. Hiervoor nemen we vier Leidende Principes als uitgangspunt: 1) duurzaam omgaan met ruimte en voorraden, 2) water- en bodem sturend, 3) inzetten op krachtige DUS-regio's en 4) voortbouwen op onze bestaande netwerken. Naast ruimtelijke aspecten spelen in deze afwegingen ook sociaal-maatschappelijke en economische aspecten een rol. Die wegen we mee met behulp van onze Rode Draden: Ruimtelijke Kwaliteit, Sociale Kwaliteit, Gezondheid en Duurzaamheid en met ons economische beleid.

Hierdoor krijgt brede welvaart ook een plek in de afweging.

Niet alle oplossingen passen overal in Overijssel op dezelfde manier. Daarom is ook maatwerk per gebied nodig. Overijssel kent namelijk meerdere gebieden, ieder met een eigen cultuurhistorische ontstaansgeschiedenis en identiteit. We hebben bij het opstellen van ons omgevingsbeleid gesprekken gevoerd met inwoners over de identiteit van Overijssel en deze op basis daarvan in beeld gebracht. Hiermee heeft ook de stem van de inwoners een plek in ons omgevingsbeleid gekregen. En dat is belangrijk, want onze inwoners willen zich thuis voelen en goed en prettig kunnen wonen, werken en leven in onze/hun provincie.

Soms zijn uitdagingen en de bijbehorende oplossingen zo groot dat een aanpak of benadering op een hoger schaalniveau nodig is. De water-, natuur- of landbouwopgaven houden niet op bij een lokale grens. En we lossen het woningbouwprobleem ook niet op in één stad of gemeente. We hebben als provincie daarbij een sleutelrol in de fysieke leefomgeving. Vanuit wettelijke taken, zoals bijvoorbeeld op het gebied van zorg voor voldoende en schoon water en het provinciale wegennet. Maar ook vanuit het provinciaal belang. Dat zijn onderwerpen die bijvoorbeeld om een afweging vragen op de schaal van de provincie. Maar ook regels over zorgvuldig ruimtegebruik en ruimtelijke kwaliteit. We pakken daarom als provincie onze rol als gebiedsregisseur. In de 'Memorie van Toelichting bij de Omgevingswet' staat hierover het volgende genoemd: "De provincies hebben een belangrijke bestuurlijke rol bij het verbinden en regisseren van de opgaven in de fysieke leefomgeving, opdat het geheel meer is dan de som der delen". Die rol als gebiedsregisseur komt bij uitstek naar voren bij de provinciale Omgevingsvisie en vullen wij in om zo te komen tot een mooi en sterk Overijssel.

1.3 Status van deze Omgevingsvisie

De Omgevingsvisie is een instrument onder de nieuwe Omgevingswet, elke provincie moet een Omgevingsvisie hebben. Deze Omgevingsvisie is een integrale visie met ambities, doelen, beleid en een omschrijving van de beoogde uitvoering voor (gebieden in) Overijssel voor de fysieke leefomgeving voor de middellange termijn (10 jaar – tot ongeveer 2035), met een doorkijk naar de lange termijn (tot 2050). Deze doorkijk is nodig, zodat we nu keuzes kunnen maken, die ook passend zijn voor de lange termijn.

Concreet betekent dit dat deze Omgevingsvisie ingaat op de kwaliteit van de leefomgeving, de keuzes die gemaakt zijn en de samenhang tussen onder andere ruimte, erfgoed, water en bodem, klimaat, milieu, gezondheid, natuur, landbouw, landschap, wonen en werken, recreëren, mobiliteit, ondergrond, sterke netwerken en cultuur. Ook komen sociaal-maatschappelijke en economische thema's aan bod, zodat ook dat in samenhang meegewogen wordt.

Afbeelding: Overzicht van de inhoud van de Omgevingsvisie

In onze Omgevingsvisie bakenen we af waar we voor de fysieke leefomgeving in onze provincie vanuit wettelijke taken aan de lat staan en wat we van provinciaal belang vinden. Daarbij is echter niet alles van 'even groot' provinciaal belang. Belangrijk is dat we sturen op doelen en dat er ruimte blijft voor maatwerk en gebiedseigen oplossingen. Zodat er ook flexibel ingespeeld kan worden op nieuwe ontwikkelingen.

De Omgevingsvisie bindt alleen de provincie, maar geeft voor de komende jaren wel richting aan (nieuwe) ontwikkelingen binnen onze provincie en de inspanning die wij leveren. We zeggen bewust dat we richting geven. Deze Omgevingsvisie is geen blauwdruk voor hoe onze provincie er straks bij ligt.

We geven een beeld van waar we vandaan komen, wat we van waarde vinden en dus willen behouden, waar we naartoe willen en welke Rode Draden en Leidende Principes we gebruiken bij het maken bij verdere afwegingen en keuzes.

We beschrijven de doelen en kaders voor het omgevingsbeleid voor de middellange en lange termijn, de wijze waarop we richting geven en de manier waarop we naar nieuwe initiatieven en de bestaande inrichting zullen kijken. Ook geven we een systematiek voor afweging, keuzes en uitvoering van oplossingen voor de grote uitdagingen en andere thema's: de Redeneerlijn. Tot slot geven we in deze Omgevingsvisie aan hoe we, in nauw overleg met onze medeoverheden, partners, ondernemers en inwoners, deze visie willen gaan realiseren.

1.4 Totstandkoming van deze Omgevingsvisie, participatie en vervolg

Deze Omgevingsvisie is tot stand gekomen via een uitgebreid proces met veel consultatie van partners, ondernemers en inwoners. De kennis en ervaring van onze partners, ondernemers en inwoners zijn nodig voor goede oplossingen en om te komen tot een kwalitatief goede Omgevingsvisie.

In bijlage 2 van deze Omgevingsvisie is een uitgebreid participatieverslag opgenomen van het doorlopen proces. Dit proces heeft geleid tot een mooi resultaat: een toekomstvisie voor Overijssel en gebiedseigen perspectieven voor haar deelgebieden, met bijbehorende ambities, doelen en opgaven en beleid, een omschrijving van onze bestuursstijl en een strategie voor de uitvoering.

Overijssel is nooit af en daarmee deze Omgevingsvisie ook niet. Deze Omgevingsvisie bevat een visie voor de langere termijn, die nadere uitwerking vraagt. Deze uitwerking pakken we op in nauw overleg met onze inwoners, ondernemers en partners. Met behulp van hun inzet en energie, denk- en ondernemerskracht, maken we onze provincie nóg mooier, nóg beter en nóg prettiger voor mensen om in te wonen, te werken en te leven.

1.5 Leeswijzer

Deze Omgevingsvisie is een integrale visie met ambities, doelen en opgaven, (strekking van) beleid en een omschrijving van de beoogde uitvoering voor (gebieden in) Overijssel voor de fysieke leefomgeving voor de middellange termijn (10 jaar – tot ongeveer 2035), met een doorkijk naar de lange termijn (tot 2050). In deze Omgevingsvisie hebben we alle thema's met bijbehorende opgaven en uitdagingen in samenhang bekeken en beschreven. Deze Omgevingsvisie is een visie die richting geeft en integrale afwegingen mogelijk maakt voor nadere uitwerking in bijvoorbeeld beleids- en/of uitvoeringsprogramma's of gebiedsprocessen. Deze Omgevingsvisie is zelfbindend en geeft dus richting voor ons eigen handelen.

Naast deze Omgevingsvisie kennen we ook een Omgevingsverordening. De Omgevingsverordening is een eigenstandig document dat juridische doorwerking heeft en zaken kan afdwingen richting medeoverheden en initiatiefnemers. Een bijlage bij deze Omgevingsverordening is de Catalogus Gebiedskenmerken. Waar nodig verwijzen we in deze visie naar deze documenten.

We beginnen deze Omgevingsvisie met onze visie voor Overijssel ([hoofdstuk 2](#)). Waar willen we naartoe? Deze visie voor Overijssel is geen blauwdruk voor hoe Overijssel er straks bij ligt. We geven een beeld van waar we naartoe willen, waarbij er ruimte is voor maatwerk en flexibiliteit. We nemen onze kracht – de bestaande kwaliteiten – als basis. Deze basis willen we beschermen en ontwikkelen. Tegelijkertijd staan we voor grote uitdagingen. De oplossingen voor deze uitdagingen zullen een plek moeten krijgen in Overijssel. We beschrijven in onze visie hoe we met deze grote uitdagingen om willen gaan. In deze Omgevingsvisie hebben we gezocht naar balans én geven we richting om te helpen bij het maken van keuzes. Hierbij maken we gebruik van Leidende Principes en een Redeneerlijn ([hoofdstuk 3](#)). De Redeneerlijn is het kader dat helpt bij de afweging 'waar' een

ontwikkeling een plek kan krijgen. Het is daarmee een hulpmiddel dat helpt om binnen de kaders van de Omgevingsvisie een afweging te maken, of om te kunnen reageren op een initiatief tot functieverandering.

Bij het maken van keuzes is het belangrijk om, naast ruimtelijke afwegingen, ook rekening te houden met sociaal-maatschappelijke gevolgen en de economie. We willen namelijk met onze visie ook bijdragen aan de brede welvaart van onze inwoners. Dit doen we met onze Rode Draden: 1) Ruimtelijke Kwaliteit, 2) Sociale Kwaliteit, 3) Gezondheid en 4) Duurzaamheid. Dit is beschreven in [hoofdstuk 4](#). Voor de economische kant van Brede Welvaart hebben we economisch beleid.

In [hoofdstuk 5](#) van deze Omgevingsvisie gaan we in op de manier waarop we ons omgevingsbeleid, in nauw overleg met medeoverheden, partners, ondernemer en inwoners, willen uitvoeren en welke rol we daarbij pakken. In [hoofdstuk 6](#) geven we een overzicht van ambitie, doelen en opgaven en strekking voor beleid als kaderstelling voor de verschillende beleidsterreinen in de fysieke leefomgeving.

Bij deze Omgevingsvisie horen een aantal [bijlagen](#). De eerste bijlage bevat gebiedseigen perspectieven van de windstreken van Overijssel: Salland, Noordwest Overijssel, het Vechtdal en Twente. De perspectieven geven een beeld van hoe de regio eruit kan komen te zien en zijn een gebiedseigen uitwerking van deze Omgevingsvisie. De uitgewerkte visies zijn geen blauwdruk, maar inspirerend en uitnodigend. Bijlage 2 bevat een uiteenzetting van de totstandkoming van en participatie hoe we gekomen zijn tot deze Omgevingsvisie. Bijlage 3 is het Omgevingseffectrapport (OER) dat is opgesteld ten behoeve van deze Omgevingsvisie. Deze is nog in ontwikkeling en wordt bij een volgende versie van deze Omgevingsvisie toegevoegd. Tot slot bevat bijlage 4 de Gebiedsvisie Technology Base Twente en bijlage 5 een begrippenlijst.

De Omgevingsvisie van Tiny Makkinga-Boesenkool, Kees de Vos en Martine Bisschop

De leefomgeving

'Wat ik zo fijn vind aan Nieuwleusen? De rust en de vrijheid. Ik ben hier geboren en getogen, ken de mensen die hier wonen en zie hen zo ongeveer als familie. Dat "ons-kent-ons-gevoel" vind ik niet beklemmend, maar juist aangenaam, aldus Martine Bisschop (47 jaar). Samen met haar man, zoon en dochter woont ze inmiddels alweer 22 jaar in het huis dat ze zo goed als helemaal zelf hebben ontworpen en gebouwd. 'De grond kochten we nog nét in de "guldentijd" in 2001 en in 2002 zijn we daadwerkelijk gaan bouwen. Daarvoor woonden we een tijdje in Staphorst, waar mijn man vandaan komt. Maar ook toen deed ik de boodschappen in Nieuwleusen, om toch even een praatje met bekenden te kunnen maken. Je kan wel zeggen dat ik vrij honkvast ben. Ik hou van deze vertrouwde en veilige omgeving.'

Het belang van sociale contacten

'In tegenstelling tot Martine zijn Tiny en ik wat minder honkvast, hoewel ook wij alweer zo'n zeventien jaar samen in Ommen wonen', zo vertelt Kees de Vos (77 jaar). Voor zijn pensioen werkte Kees 40 jaar bij de PTT (de voorloper van KPN). 'Omdat ik door de jaren heen diverse functies binnen de organisatie heb bekleed, woonde ik met mijn partner en twee kinderen onder meer in Zwolle en Zevenaar. Nadat mijn vrouw overleed, kreeg ik een relatie met Tiny.' Tiny Makkinga-Boesenkool (79 jaar) komt oorspronkelijk uit het Drentse Zuidwolde en groeide op in Gramsbergen. 'Nadat ik getrouwd was, woonde ik in verschillende Overijsselse plaatsen, kreeg ik kinderen, werkte ik als poetsinstructrice en tandartsassistente bij de Schooltandverzorging en verzorgde ik administratieve werkzaamheden bij de Thuiszorg. Toen ik met pensioen ging, zijn mijn man en ik in Ommen gaan wonen, omdat dit het geboortedorp van mijn man was en hij hier nog veel sociale contacten had. Dat maakte dat we weer graag in Ommen wilden wonen.'

Gebrek aan geschikte woningen

Wat dat betreft hadden Kees en Tiny ruim een jaar geleden enorm veel geluk, zo vertelt Kees. 'Nadat onze partners waren overleden, zijn Tiny en ik na verloop van tijd gaan samenwonen in het huis van Tiny. Die eengezinswoning was eigenlijk te groot voor ons en dus gingen we op zoek naar een kleiner huis of een appartement die helaas niet of nauwelijks beschikbaar zijn in Ommen. Dat horen we van meerdere oudere mensen die we bijvoorbeeld via de kerk spreken. Dit appartement was wel een optie, maar de prijs lag te hoog, ook omdat er tot zo'n twee jaar geleden veel werd overboden. We hebben ons daarom ingeschreven voor een nieuwbouwwoning, hoewel de realisatie van een nieuwe wijk naar onze mening vaak erg lang duurt.'

Nieuwbouw op oud industrieterrein

Op het oude industrieterrein in Ommen worden nu bijvoorbeeld oude bedrijfspanden gesloopt om nieuwe woningen te kunnen bouwen. Dat vindt Kees een goede zaak, maar... 'Voordat die nieuwe woningen klaar zijn en er ook maar een boom groeit, ben je zo drie jaar verder. Dus toen Tiny en ik na verloop van tijd opnieuw op Funda keken en zagen dat de prijs van dit appartement gezakt was, besloten we het snel te kopen.' Net als Kees beseft Tiny maar al te goed hoeveel geluk ze hebben met deze woning. 'Iedereen die bij ons op bezoek komt, zegt dat ook. We hebben een woonkamer vol daglicht, twee slaapkamers, een balkon met een wijds uitzicht en aan de andere kant van de woonkamer zicht op de Vecht en het centrum. Vanuit deze plek kunnen we heerlijk wandelen, fietsen of boodschappen doen. Bovendien wonen we vlakbij onze vijf kinderen en dertien kleinkinderen. En dat is ons heel veel waard.'

Tiny houses op de plek van boerderijen

Martine kan zich dit helemaal voorstellen, hoewel haar leven zich in een ander stadium bevindt. 'Op dit moment wonen mijn zoon van 21 en dochter van negentien nog thuis, maar ik kan me voorstellen dat er een moment komt waarop zij op zichzelf willen gaan wonen. Dan zullen ze niet voor de stad kiezen, maar net als mijn man en ik in Nieuwleusen willen blijven wonen. Gewoon omdat hun vriendenkring hier is en hun sociale leven zich grotendeels in dit dorp afspeelt. Helaas is ook in Nieuwleusen het aanbod van betaalbare huizen zeer beperkt, hoewel er op woongebied wel allerlei initiatieven zijn. Zo komen er misschien diverse tiny houses op erven bij enkele boerderijen te staan. Dat zou voor mijn autistische zoon ideaal zijn, omdat hij daar lekker klein en overzichtelijk kan wonen. Kijk ik naar mijn man en mijzelf, dan zou ik in de toekomst graag in een appartement als dat van Kees en Tiny willen wonen, maar dan wel in Nieuwleusen natuurlijk.'

Stad versus dorp

Het is niet zo dat Martine alleen het leven in een dorp kent. Integendeel. Sinds zes jaar werkt ze als servicecoördinator bij ouderenzorgorganisatie Stichting Driezorg, waarbij Martine 28 uur per week vanuit een vestiging in Zwolle de extramurale bewoners op allerlei gebieden ondersteunt en faciliteert. 'Ik vind de stad prima, maar wel heel druk. Als ik iets in een Zwolse winkel wil kopen, dan sta ik opzettelijk al tien minuten voor de opening voor de deur, om te voorkomen dat ik door een volle winkelstraat moet lopen waar iedereen tegen je aanbotst. Daarnaast moet ik mijn auto in een parkeergarage parkeren en een stuk lopen, terwijl ik in Nieuwleusen mijn auto heerlijk voor de deur kan parkeren. In vergelijking met de stad vind ik Nieuwleusen zo lekker prikkelarm. En we leven hier in een dorps tempo, waarbij alles wat minder hectisch is. Dat vind ik fijn, want tijdens mijn werk sta ik constant al "aan", zoals dat heet.'

Het sociale welzijn staat onder druk

Waar Martine op doelt, is de steeds luidere en toenemende zorgvraag. 'De vergrijzing neemt toe, bejaardentehuizen zijn verdwenen, er zijn steeds meer zorgvragen aan psychiatrie en traumaverwerking en er zijn steeds meer zorgmedewerkers nodig, terwijl het aantal niet toeneemt. Dat is behoorlijk frustrerend. De zorg is een snelle wereld geworden waarbij steeds meer moet en steeds minder tijd is voor een echt gesprek met de bewoners. Ik begrijp dat de overheid graag wil dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen, maar dat mag niet ten koste gaan van hun gezondheid en veiligheid. Ik voel me simpelweg heel erg betrokken en vind het verdrietig als ik bijvoorbeeld zie of merk dat bewoners van onze aanleunwoningen steeds minder contact hebben met een netwerk.'

Deel uitmaken van de maatschappij

Martine prijst zich dan ook gelukkig dat ze zelf over best een groot sociaal netwerk beschikt. 'Ik heb mijn gezin, zie mijn collega's natuurlijk meerdere dagen per week, ik tennis regelmatig met een groepje kennissen en ik ga op pad om te fotograferen. Daarnaast neem ik deel aan de activiteiten in het dorp, zoals het jaarlijkse Oranjefeest, en ik zet me in als vrijwilliger bij de sportverenigingen. Wat dat betreft maak ik echt deel uit van de gemeenschap waarin ik woon.' Datzelfde geldt voor Kees en Tiny. Zo is Kees vrijwilliger bij verpleeghuis De Hoekstee, waar hij met bewoners gaat fietsen en zwemmen. En samen met Tiny en andere bewoners van appartementencomplex Molenerf praat hij eens per maand onder het genot van een drankje gezellig bij in een restaurant vlakbij het complex. 'Juist met het oog op ons sociale netwerk zijn we niet naar Dalfsen of bijvoorbeeld Den Ham verhuisd.'

Leven in de brouwerij

Ondanks dat Tiny vier jaar geleden is gestopt met haar vrijwilligerswerk, heeft ook zij nog volop contact met de buitenwereld. 'Als je op latere leeftijd naar een andere plek verhuist, kost het veel energie om een nieuw sociaal netwerk op te bouwen. En dat willen we niet meer. We zijn blij hier in Ommen. De natuur is prachtig en je kunt hier van alles doen. Natuurlijk is het in de zomer wat drukker door de toeristen, maar dat vinden Kees en ik eigenlijk wel gezellig. Een beetje reuring zorgt voor leven in de brouwerij.'

Hoofdstuk 2: Onze visie: Overijssel voor en met elkaar!

(Totaalvisie kaart toevoegen)

2.1 Het vele moois van Overijssel

Overijssel is een mooie provincie om in te wonen, te werken, te leven en te recreëren. Levendige steden en hechte dorpen, een aantrekkelijke groene omgeving met hoogwaardige natuur, innovatieve agrarische bedrijven, mooie landgoederen en landschappen en de mooiste rivieren van Nederland: de IJssel en de Vecht.

Onze inwoners en ondernemers voelen zich hier thuis. Onze provincie verenigt met schijnbaar vanzelfsprekend gemak grote contrasten. Hanzesteden én platteland. De hoogten van de Sallandse Heuvelrug én het laagveen in de Weerribben. Het coulisselandschap in Twente én het polderland in de Kop van Overijssel. De zandgronden in het oosten én het water van de IJsseldelta in het (noord)westen. De dienstensector rond Zwolle én de maakindustrie en nanotechnologie in Twente. En dynamische gebieden, met veel bedrijvigheid, mobiliteit, attractieparken, voorzieningen en cultuur met evenementen en festivals, en rustige en 'luwe' gebieden, waar het 's nachts nog echt donker is en je je ver waant van de stad. Een veelzijdig en afwisselend landschap met hechte gemeenschappen, fraaie dorpen, bruisende steden én drie grote stedelijke netwerken met elk een onderscheidend profiel (Regio Twente, Regio Zwolle en de Stedendriehoek). Met musea van betekenis, rijk cultureel erfgoed, grote sportevenementen en bruisende festivals.

De kwaliteit van onze provincie is verscheidenheid en variatie: de waterrijke Kop van Overijssel met Giethoorn als grote publiekstrekker. Het 'open' landschappelijk patroon van de laagveengebieden en kleiontginningen van Noordwest-Overijssel. De houtwallen, singels en bomenlanen in het agrarische gebied van Salland. Het Wilde Hart van Vecht, Regge en Sallandse Heuvelrug. Het rivierenlandschap met de afwisseling van landbouw en natuur in het Vechtdal en langs de IJssel met Hanzesteden Deventer, Zwolle, Kampen en Hasselt. De intimiteit van het Twentse boerenland met het essen- en stuwwallenlandschap. De stoere maat van de grote ontginningen van Twente en de afwisselende Twentse steden. Vooral gaafheid, herkenbaarheid, contrast en afwisseling worden gewaardeerd. Al deze contrasten koesteren we en willen we verder ontwikkelen.

2.2 Noaberschap zit in ons DNA

Onze provincie is door het verleden gevormd. Omdat elk gebied anders is ontstaan, zijn in elk gebied het landschap, de bebouwing en de ordende en dragende structuren zoals wegen en landschapselementen ook steeds anders. Dit geldt ook voor gebieden met een verschillende grondsoort: op veen is de ruimtelijke ontwikkeling anders geweest dan op zand of klei. De rijkdom aan cultureel erfgoed, zoals aardkunde, archeologie, gebouwde monumenten, het historische cultuurlandschap en het Overijsselse immateriële erfgoed vertellen gezamenlijk het verhaal van Overijssel: van haar ontstaan en ontwikkeling en zijn onderdeel van de identiteit van de provincie en de mensen die hier wonen, werken, ondernemen en recreëren. We willen ons kenmerkende en typisch Overijsselse cultureel erfgoed, waaronder het landschap, behouden en versterken, en gebruiken als drager van identiteit en gebiedseigen ontwikkelingen.

Dit vinden we belangrijk, want ons culturele erfgoed is van invloed op de identiteit en sociale cohesie in onze provincie. Onze inwoners voelen zich verbonden met de plek waar ze wonen, daar delen ze een gezamenlijke identiteit, zoals streektaal en tradities. Noaberschap zit in ons bloed. Overijsselaars werken hard en velen zijn actief voor hun omgeving. Dat zien we terug in het verenigingsleven, de culturele activiteiten en het vrijwilligerswerk. We zijn een ondernemende provincie. We zien kansen en mogelijkheden en die benutten we volop. Ons ondernemerschap is veelzijdig. Van de boeren die ons voedsel produceren tot aan de hightechbedrijven die de nieuwste technologieën ontwikkelen. De mkb- en familiebedrijven vormen de ruggengraat van onze regionale economie. Sociale contacten zijn belangrijk voor het welzijn en welbevinden. Mensen lezen, werken en ontmoeten elkaar onder andere in bibliotheken. Culturele ondernemingen zorgen voor vernieuwing en laten talent tot bloei komen.

Wij willen dat iedereen kan genieten van een breed cultureel aanbod, ongeacht de grootte van iemands portemonnee. Cultuur zorgt namelijk voor ontspanning, verwondering, inspiratie en het versterkt onze lokale en regionale identiteit.

Onze kracht zit daarom niet alleen in onze fysieke leefomgeving. Ook ons sociale leven is een grote kracht van Overijssel. Onze inwoners hebben bij het opstellen van deze Omgevingsvisie aangegeven wat zij belangrijke waarden vinden. Die staan op onderstaande afbeelding weergegeven. Deze waarden willen we behouden en versterken en zijn daarom onderdeel van onze visie voor Overijssel.

Afbeelding: een weergave van belangrijke waarden die door inwoners van onze provincie zijn benoemd

2.3 Omgaan met grote uitdagingen en zoeken naar balans

We zien een aantal grote maatschappelijke opgaven op ons afkomen die ons raken. Het veranderende klimaat zorgt ervoor dat we steeds meer te maken krijgen met hevige regenval of juist langdurige droogte, hoge waterstanden, overstromingen en toename van langdurige perioden met hoge temperaturen. Daarnaast staan we voor een grote uitdaging om ruimte te vinden voor de vraag naar nieuwe woningen, voor verschillende doelgroepen, en bedrijven, de overgang naar duurzamere en schonere mobiliteit, voor de omslag naar duurzame energie, ruimte voor defensie, behoud van voldoende ruimte voor landbouw (voedselzekerheid), de toekomst en leefbaarheid van ons landelijk gebied en voor het herstellen en verbeteren van de kwaliteit van de biodiversiteit. De kwaliteit van het milieu is één van de factoren in de leefomgeving die van invloed is op de gezondheid en veiligheid van mensen. Dit betekent ook dat milieuoedities op orde moeten zijn. Ook op economisch gebied zijn de opgaven groot: denk aan digitalisering, verduurzaming, voldoende ruimte voor economie, meer hergebruik van materialen (circulaire economie) en het vinden van geschikt en voldoende personeel. Bij de ruimtelijke afweging (ook als het gaat om verzoeken van het rijk in het kader van nationale veiligheid/defensie) nemen we expliciet de belangen van het bestaande gebruik en andere (toekomstige) ruimtewensen mee. Hoe bereiden we ons hierop voor en hoe gaan we hiermee om?

Dat doen we door te zoeken naar balans. Denk aan:

- Balans in het vinden van ruimte voor verschillende functies door zorgvuldig ruimtegebruik;
- Balans tussen stedelijk en landelijk gebied: hechte en unieke dorpen met de dagelijkse voorzieningen binnen handbereik op een mooi en vitaal platteland met ruimte voor de landbouw versus levendige steden waar het goed wonen en werken is, met volop voorzieningen en vertier;
- Balans tussen rust en reuring: de stilte, donkerte en ruimte van het platteland versus dynamische (inter)nationale netwerken en knooppunten waarlangs we ons verplaatsen en handelen met de rest van Nederland en Noordwest-Europa;
- Balans tussen natuurlijke omstandigheden en het landgebruik: we houden oog voor de lange termijn en de grenzen van de natuurlijke omstandigheden. Waarbij we ook zoeken naar een goede balans tussen voedselproductie, leefomgeving en verdienmodel. We maken gebruik van technische oplossingen en innovaties die passen bij de natuurlijke omstandigheden.

2.4 Afwegingen en keuzes met Leidende Principes en een Redeneerlijn

Het zoeken naar balans vraagt om keuzes, slimme combinaties, zorgvuldig ruimtegebruik en innovaties. Niet alles kan overal, want alle opgaven naast elkaar in de ruimte plaatsen gaat niet passen. Daarom moeten we zuinig en zorgvuldig met die ruimte omgaan. We zoeken naar samenhangende oplossingen en verweving van opgaven. Hierdoor kunnen opgaven elkaar versterken. In een gebied moeten alle belangen die bij een ontwikkeling betrokken zijn zorgvuldig worden afgewogen. Van belang hierbij is dat de doelen helder zijn: waar moet aan worden voldaan? Met ons omgevingsbeleid sturen we daarom met name op doelen. De uitwerking van hoe we die doelen gaan halen vindt plaats in nauw overleg met medeoverheden, partners en betrokkenen in beleids- en/of uitvoeringsprogramma's, gebiedsprocessen, projecten en initiatieven van onderop.

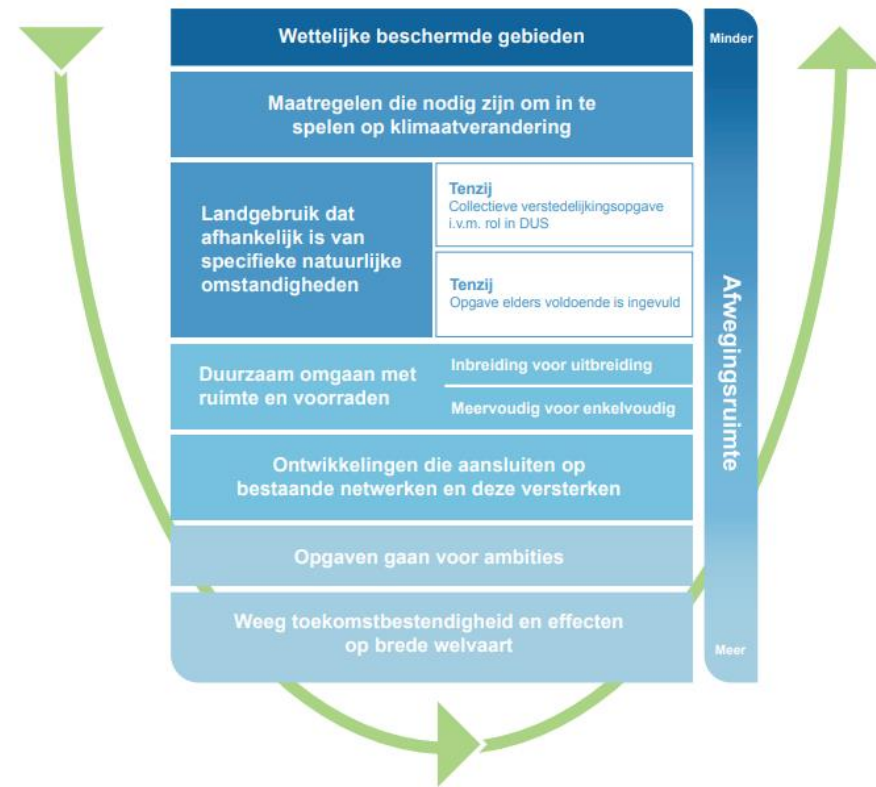
Voor het zoeken naar balans en bij het maken van onze visie en ons beleid, maken we gebruik van vier Leidende Principes: 1) duurzaam omgaan met de ruimte en voorraden, 2) water en bodem sturend, 3) inzetten op krachtige DUS-regio's en 4) voortbouwen op sterke netwerken. Deze Leidende Principes zijn in hoofdstuk 3 van deze Omgevingsvisie nader uitgewerkt.

Afbeelding: De vier Leidende Principes

Op basis van deze Leidende Principes hebben we een Redeneerlijn ontwikkeld. De Redeneerlijn is het kader dat helpt bij de afweging 'waar' een ontwikkeling een plek kan krijgen. Het is daarmee een hulpmiddel dat helpt om binnen de kaders van de Omgevingsvisie een afweging te maken, of om te kunnen reageren op een initiatief tot functieverandering. Deze Redeneerlijn is ook in hoofdstuk 3 van deze Omgevingsvisie nader uitgewerkt.

De Leidende Principes en de Redeneerlijn zijn de basis geweest voor deze Omgevingsvisie. Hieronder lichten we op hoofdlijnen onze visie toe voor verschillende -clusters – van thema's. In hoofdstuk 6 zijn ambities, doelen en opgaven en strekking van beleid opgenomen.

Afbeelding: de Redeneerlijn op basis van de vier Leidende Principes

2.5 Brede welvaart voor al onze inwoners

We zetten in op:

- *Het meewegen van brede welvaartsaspecten bij beleid met behulp van onze Rode Draden: Ruimtelijke Kwaliteit, Sociale Kwaliteit, Gezondheid en Duurzaamheid;*
- *Het onderbouwen hoe brede welvaart bij nieuwe initiatieven is meegewogen aan de hand van de Rode Draden.*

Aanleiding

Brede welvaart is alles wat mensen van waarde vinden. Naast materiële / economische welvaart gaat het ook om zaken als gezondheid, onderwijs, milieu, leefomgeving, sociale cohesie, persoonlijke ontplooiing en (on)veiligheid. Bovendien betreft het niet alleen de kwaliteit van leven in het 'hier en nu', maar ook de effecten van onze manier van leven op het welzijn van mensen 'elders' (buiten de regio) en 'later' (toekomstige generaties).

In onze provincie gaat het over het algemeen goed met de brede welvaart. De werkloosheid is laag en de gezondheid van mensen is over het algemeen goed. De ervaring van brede welvaart verschilt wel per bevolkingsgroep en is ook anders in de steden en in het landelijk gebied: de steden scoren over het algemeen beter op het gebied van voorzieningen, maar slechter op inkomen, werkloosheid, vrijwilligerswerk, criminaliteit, milieu en natuur. Ook is er sprake van afname van het aantal mensen dat vrijwilligerswerk doet en hebben mensen minder vaak contact met familie, vrienden en burens. Vanwege het 'Noaberschap in ons DNA', scoren we als provincie wel hoger dan de rest van Nederland. Op het gebied van bewegen, sporten en gezondheid, scoort onze provincie minder goed.

Op dit moment voldoen de inwoners van onze provincie maar voor ongeveer 50% aan de beweegnorm van minstens 150 minuten per week matig intensieve inspanning.

Ondanks dat het over het algemeen goed gaat met de brede welvaart, is een deel van onze inwoners pessimistisch over de toekomst. Mensen maken zich zorgen over de betaalbaarheid van woningen en energie, stijgende kosten en of ze nog in hun levensonderhoud kunnen blijven voorzien, de milieuvervuiling en het gebruik van grondstoffen en natuurlijke hulpbronnen, de gevolgen van de klimaatverandering en de verandering van het landschap en de natuur.

Werken aan brede welvaart met Rode Draden

Bij deze Omgevingsvisie gaat het niet alleen om het maken van ruimtelijke keuzes en afwegingen. Ook economische en sociaal-maatschappelijke aspecten spelen hierbij een rol. Als die aspecten ook meegewogen worden, dan dragen we bij aan het verbeteren van de brede welvaart van onze inwoners en ondernemers. Dit vinden we belangrijk. Met het vinden van de balans willen we komen tot een robuuste en duurzame inrichting en indeling van onze provincie, waarbij het welzijn en de gezondheid van onze inwoners centraal staat. Hierdoor wordt er ook oog gehouden voor de impact op de mens en de maatschappij. Dit wordt concreet in de toepassing van het werken met Rode Draden en in ons economische beleid. Hiermee streven we in de basis dezelfde effecten en doelen na als die van brede welvaart en daarmee sturen we op behoud en versterking van brede welvaart. Bij nieuwe initiatieven vragen we om te onderbouwen hoe deze initiatieven bijdragen aan de brede welvaart. De Rode Draden zijn verder uitgewerkt in hoofdstuk 4 van deze Omgevingsvisie. Ons economische beleid is op hoofdlijnen opgenomen in deze Omgevingsvisie in hoofdstuk 6. Hiermee worden ook de economische aspecten meegenomen in ons omgevingsbeleid.

Ruimtelijke Kwaliteit

Hiermee bedoelen we datgene wat ruimte geschikt maakt voor mens, dier en plant. Het gaat hierbij niet over 'mooi', maar vooral over 'goed': gebiedseigen, functioneel en toekomstbestendig. Ontwikkelen met oog voor het bestaande. We zetten in op onderstaande kwaliteitsambities:

- Natuur als ruggengraat;
- voortbouwen aan de kenmerkende structuren van de agrarische cultuurlandschappen;
- Brede waaier aan woon-, werk- en mixmilieus: elk buurtschap, dorp en stad zijn eigen karakter;
- het contrast tussen dynamische en luwe gebieden versterken;
- aantrekkelijke routes voor een toegankelijk en beleefbaar Overijssel;
- Sterke ruimtelijke identiteiten als merken voor Overijssel;
- Bodem als basis met een robuust en beleefbaar watersysteem.

Sociale Kwaliteit

Hiermee bedoelen we hoe mensen hun leefomgeving waarderen als het gaat om zaken als Noaberschap, vitaliteit, inclusie en gezondheid door het stimuleren van sport en beweging. We zetten in op onderstaande kwaliteitsambities:

- een inclusieve en participatieve samenleving, een samenleving waar iedereen mee kan doen en zichzelf kan zijn;
- een actieve samenleving waar de mogelijkheid om te sporten en bewegen in de directe omgeving beschikbaar is en de omgeving uitdaagt tot bewegen;
- een gezonde samenleving, waar toegang is tot voorzieningen en/of activiteiten die bijdragen aan (positieve) gezondheid;
- Overijssels Noaberschap, een samenleving waarin de sociale verbinding wordt versterkt vanuit de Overijsselse identiteit;
- een samenleving waarin mensen elkaar kunnen ontmoeten in een omgeving met voldoende vitaliteit van stads- en dorpscentra met beleving van jong en oud.

Gezondheid

Hierbij gaat het om gezondheidseffecten als gevolg van ons omgevingsbeleid, maar ook dat we actief bewegen en ons thuis voelen in onze provincie. Het gaat om zowel onze lichamelijke als geestelijke gezondheid. We zetten in op onderstaande kwaliteitsambities:

- het realiseren van een langer leven in goede gezondheid en verminderde gezondheidsverschillen van de inwoners van Overijssel;
- gezonde leefomgeving, met een goede milieukwaliteit, een groene en klimaatadaptieve leefomgeving en veilig, gezond en schoon kunnen wonen, werken, recreëren en reizen;
- actief in de wereld, waarin we met ons mobiliteitsbeleid inzetten op actief bewegen, in ons beleid voor de woon- en werkomgeving meer plek maken voor beweging en ontmoeting en initiatieven faciliteren die inzetten op meer bewegen;
- thuis voelen, met aandacht voor inclusiviteit, cultuurhistorie en korte voedselketens.

Duurzaamheid

Hiermee bedoelen we dat we nu en straks kunnen (blijven) wonen, werken en leven in onze provincie waarbij milieuocondities op orde zijn en grondstoffen (efficiënt) worden (her)gebruikt. We zetten in op onderstaande kwaliteitsambities:

- een schone en veilige leefomgeving;
- het in stand houden en bevorderen van de leefcondities, waarbij we met inwoners, bedrijven, gemeenten en maatschappelijke organisaties de milieukwaliteit, biodiversiteit en de natuur in Overijssel duurzaam beschermen, benutten en beleven;
- bevorderen van een duurzame economie en leefomgeving die voorziet in de behoefte van de huidige generatie, zonder de behoeften van toekomstige generaties, zowel hier als in andere delen van de wereld, in gevaar te brengen;
- toekomstbestendige kringlopen sluiten, waarbij we inzetten op minder gebruik van niet hernieuwbare grondstoffen, efficiënt (her)gebruik van grondstoffen, producten en materialen en vermindering van de CO₂-uitstoot.

2.6 We benutten de ruimte zuinig, zorgvuldig en meervoudig

We zetten in op:

- *Inbreiding voor uitbreiding. Uitbreiding is alleen mogelijk als goed onderbouwd is dat inbreiding niet mogelijk is.*
- *We benutten de ruimte binnen de bebouwde kom om kwalitatief goede woon-, leef- en werkmilieus te ontwikkelen. We werken hiermee aan nabijheid. Door slim te programmeren besparen we ruimte en stimuleren we de mobiliteitstransitie.*
- *Bij inbreiding én uitbreiding is er oog voor hoogwaardige kwaliteit van de openbare ruimte. Groen, klimaatadaptief, duurzaam, met ruimte voor ontmoeten. Er wordt ingezet op verdichting door onder andere een combinatie van sloop, herbestemming of transformatie. Er blijft ruimte voor open ruimten. Het bebouwde gebied en de groene omgeving blijven met elkaar in balans.*
- *Vanwege de levendigheid en robuuste ontwikkeling van een leefomgeving, wordt waar mogelijk wonen, werken en ontspanning zelfs tot op gebouwniveau gecombineerd. Inbreiding en uitbreiding moet passen bij de bestaande omgeving qua schaal, kwaliteiten en identiteit. Nieuwe ontwikkelingen voegen kwaliteit toe aan de bestaande situatie. Nieuw helpt bestaand.*
- *Bij uitbreiding wordt rekening gehouden met de verdeling van functies over de hele provincie.*

Aanleiding

Al onze ambities en opgaven vragen om ruimte. Niet alle opgaven passen naast elkaar binnen het grondgebied van onze provincie. We moeten daarom keuzes maken en zorgvuldig omgaan met de ruimte die we hebben, en deze zo goed mogelijk benutten.

Zuinig, zorgvuldig en meervoudig ruimtegebruik staat daarom voor ons voorop bij het maken van de keuzes in onze Omgevingsvisie. Daarom is dit ook een Leidend Principe voor deze Omgevingsvisie. Dit Leidende Principe is verder uitgewerkt in hoofdstuk 3 van deze Omgevingsvisie.

Inbreiding voor uitbreiding en meervoudig en multidimensionaal ruimtegebruik

In deze Omgevingsvisie zetten we in eerste instantie zo veel mogelijk in op inbreiding. Zo willen wij zuinig omgaan met de beschikbare ruimte en werken we ook aan nabijheid. Hierbij is een stedenbouwkundige visie op ontwikkeling van de gemeente van belang, om te kunnen bepalen waar de ruimte (langjarig) zit met maximaal benutten van de ruimte binnen het bebouwde gebied, met behoud van lokale schaal, eigenheid en identiteit. Uitbreiding in de groene omgeving kan als eerst goed onderzocht is of er binnen het bebouwde gebied geen andere locaties benut kunnen worden. Dit kan onderbouwd worden met bijvoorbeeld een 'ruimtescan', een visie op hoger bouwen of het in beeld brengen van de kwalitatieve woning- en/of andere bouwvraag die binnenstedelijk niet gevonden kan worden.

Bij inbreiding zetten we in op verdichting. Verdichting betekent niet dat alle open ruimte volgebouwd moet worden, want die open ruimte is belangrijk voor een prettige leefomgeving. Denk hierbij aan groen om te ontspannen of te verkoelen, of plekken om te spelen, of te ontmoeten. Verdichting vindt bij voorkeur plaats door slim te kijken naar een combinatie van sloop, herbestemming of transformatie. Hoger bouwen speelt hierbij een rol. Slim verdichten begint bij slim programmeren van de opgaven. Door te verdichten op goed bereikbare plekken met oog voor het creëren van nabijheid, worden mogelijkheden voor levendigheid gecreëerd en wordt bespaard op ruimte die benodigd is voor mobiliteit.

Verder zetten we in op meervoudig en multidimensionaal (boven- en ondergronds) ruimtegebruik. Dat heeft de voorkeur boven monofunctioneel gebruik. Waar mogelijk wordt wonen, werken en ontspanning tot op gebouwniveau gecombineerd. Ook dat draagt bij aan levendigheid en meer robuuste leefomgevingen.

Bij inbreiding moet wel rekening gehouden worden met de bestaande omgeving – schaal, kwaliteiten en identiteit – en met ruimte voor andere grote opgaven op het gebied van biodiversiteit, klimaatverandering, duurzaamheid en ook brede welvaart. De uitwerking hiervan kan plaatsvinden in een stedenbouwkundig plan.

Het inzetten op meervoudig en multidimensionaal ruimtegebruik geldt in principe ook voor de groene omgeving. Daarbij kijken we wel waar dit principe het meest passend is; vooral in gebieden waar meerdere gebiedsspecifieke opgaven spelen.

Uitbreiding onder voorwaarden

Als inbreiding niet mogelijk is, dan is uitbreiding onder voorwaarden mogelijk. Bij het bepalen van de locatie voor deze uitbreiding wordt de Redeneerlijn uit hoofdstuk 3 van de Omgevingsvisie gehanteerd. Daarmee bereiken we dat de locatie van uitbreidingslocaties in lijn is met de Leidende Principes uit deze Omgevingsvisie.

Bij de invulling van nieuwe uitbreidingslocaties gelden dezelfde uitgangspunten als bij inbreiding en verdichting. Dus ook bij uitbreidingslocaties streven we naar een invulling die streeft naar nabijheid, multifunctioneel en meerdimensionaal ruimtegebruik en waar mogelijk in hogere dichtheden. Daarbij met aandacht voor voldoende ruimte voor groen, klimaatadaptief en met ruimte voor ontspanning en ontmoeting. Uitbreidingslocaties worden niet ontwikkeld op een onbeschreven blad, maar houden rekening met het bestaande landschap en lokale identiteit. Een uitbreidingslocatie maakt daardoor ook qua identiteit direct onderdeel uit van de bestaande omgeving.

Uitbreiding van bebouwing in het landelijk gebied vindt bij voorkeur plaats binnen bestaande erven of aansluitend op bebouwd gebied. Hierbij kan als eis gesteld worden dat (elders) opstallen gesloopt worden en verharding wordt verwijderd. Hierdoor blijft het bebouwde en onbebouwde gebied met elkaar in balans.

2.7 Voorbereid op de toekomst: klimaatbestendig en duurzaam

(T.z.t. visiekaarten klimaat en energie toevoegen)

We zetten in op:

- *Inspelen op klimaatverandering en zuinig omgaan met onze voorraden door het water- en bodemsysteem sturend te laten zijn in onze ruimtelijke inrichting bij nieuwe ontwikkelingen, en bestaand gebruik na verloop van tijd hierop aan te passen;*
- *Bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering door het stimuleren van het besparen van energie, en het beperken van uitstoot van broeikasgassen door het opwekken van duurzame energie en het meer vastleggen van koolstof via het gebruik van natuur- en landbouwgrond;*
- *Zuinig omgaan met voorraden door toe te werken naar een circulaire economie en maatschappij.*

Aanleiding

Als gevolg van klimaatverandering krijgen we steeds meer te maken met extreem weer. Klimaatverandering ontstaat onder andere doordat er te veel broeikasgassen uitgestoten worden. Door deze uitstoot te verminderen, kan geprobeerd worden om klimaatverandering tegen te gaan (klimaatmitigatie). Daarnaast moeten we leren om te gaan met de effecten van klimaatverandering (klimaatadaptatie). Deze effecten leiden namelijk tot diverse problemen voor onze inwoners. Bij extreem warm weer ligt in de dorpen en steden de temperatuur duidelijk hoger dan in de groene omgeving. Gebouwen en straten koelen 's nachts nauwelijks af, waardoor de warmte langer blijft hangen, zeker in gebieden met veel steen en weinig groen en water. Dit gaat ten koste van nachtrust en productiviteit overdag én brengt – vooral voor kwetsbare mensen – extra gezondheidsrisico's met zich

mee. Naast deze 'hittestress' hebben we in onze woon- en werkgebieden vaker te maken met wateroverlast: het water kan bij hevige regenbuien moeilijk infiltreren, worden opgevangen of worden afgevoerd in een omgeving met veel steen. Belangrijke voorzieningen kunnen daardoor tijdelijk onbereikbaar worden.

In de groene omgeving kan de klimaatverandering zorgen voor verdroging, doordat er in bepaalde perioden water- en neerslagtekort is. Hierdoor gaat de kwaliteit van natuur achteruit en neemt de waterkwaliteit af. Het zorgt voor problemen bij het landbouwkundig gebruik en de droogval van onze beken. Ook leidt droogte tot bodemdaling, wat in ons veenweidegebied in Noordwest-Overijssel zorgt voor extra CO₂-uitstoot of de funderingen van bijvoorbeeld woningen en andere gebouwen aantast. Droogte leidt ook tot een tekort aan voldoende schoon en zoet water. In droge periodes is de vraag naar drinkwater erg groot en kan de drinkwatervoorziening in de knel komen. Naast droogte zorgen periodes met veel regen de laatste jaren ook tot overlast in de groene omgeving. Over het algemeen heeft de groene omgeving meer bergingsruimte voor water dan het bebouwde gebied, maar soms valt er in een korte tijd zoveel water dat het water niet snel genoeg kan infiltreren, worden geborgen of afgevoerd. Delen van (spoor)wegen, akkers en bebouwing in de groene omgeving kunnen dan onder water komen te staan.

Tot slot raken onze voorraden op den duur op. Ook produceren we veel afval. Het wereldwijde gebruik van grondstoffen zorgt voor biodiversiteitsverlies, waterschaarste en uitstoot van broeikasgassen. Een circulaire economie is belangrijk om te voorkomen dat we in hoog tempo onmisbare grondstoffen uitputten.

Water- en bodemsysteem als sturend principe

De klimaatverandering vraagt om een andere inrichting en gebruik van onze ruimte en grond, en om verschillende ingrepen in het water- en bodemsysteem. Alleen dán zijn we in staat om met de veranderingen om te gaan en behouden we een veilig, economisch sterk en gezond Overijssel. We zetten daarom in op het maken van keuzes die in balans zijn met het water- en bodemsysteem en waarbij we het water- en bodemsysteem als sturend principe inzetten. Dit is nader uitgewerkt in hoofdstuk 3 van deze Omgevingsvisie. Daarbij stimuleren we dat bij het inrichten van de bebouwde omgeving en de groene omgeving uitgangspunt is dat het gebied om kan gaan met het veranderende klimaat en de bijbehorende toenemende weersextremen. Bij het plannen van een ontwikkeling wordt de wateropgave meegenomen, in bebouwd gebied wordt gekeken naar mogelijkheden om water te infiltreren in de bodem en bij nieuwe ontwikkelingen wordt de wateropgave niet afgewenteld op de omgeving. Verder zetten we in op keuzes die bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering en de energietransitie.

Omgaan met klimaatverandering (klimaatadaptatie)

We streven naar regionale water- en bodemsystemen die robuust, veerkrachtig, klimaatbestendig, vitaal, schoon en veilig zijn. Dit betekent een water- en bodemsysteem dat klimaateffecten opvangt, waaronder wateroverlast, overstromingen en droogte, en dat er voldoende en schoon water beschikbaar is voor functies zoals wonen, natuur, landbouw, (industriële) consumptie of drinkwaterwinning. Dit houdt in dat het water- en bodemsysteem in staat moet zijn om voldoende water vast te houden (met name in het voorjaar), het water te laten infiltreren in de bodem, en het water te bergen bij extreme neerslag.

Regionale water- en bodemsystemen die robuust, veerkrachtig, klimaatbestendig, vitaal, schoon en veilig zijn, bereiken we door het water- en bodemsysteem sturend te laten zijn. Dit passen we toe bij de ruimtelijke inrichting in gebiedsontwikkeling, projecten en initiatieven in

het bebouwde gebied en de groene omgeving. Bestaand gebruik willen wij na verloop van tijd hierop aanpassen.

Uitgangspunt is dat nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen worden ontworpen met het bestaande water- en bodemsysteem als uitgangspunt. Wij kijken daarbij naar stroomgebieden en maken onderscheid in maatregelen die passend en nodig zijn in de verschillende delen van de provincie. In veenweidegebieden vraagt dit iets anders dan op zandgronden of in de gebieden rondom de IJssel, Vecht en Delta. Technische maatregelen zijn en blijven lokaal mogelijk, maar daarbij wordt wel gekeken of deze technische maatregelen passen bij het 'in balans zijn en komen met het water- en bodemsysteem', houdbaar en betaalbaar zijn en ook of ze een goede keuze zijn gelet op de toekomst.

Soms kan dit betekenen dat bepaalde functies op een bepaalde plek niet mogelijk zijn, omdat er niet voldoende water beschikbaar is of de effecten van de klimaatverandering niet voldoende kunnen worden opgevangen. Voor bestaande functies geldt dat we in sommige gevallen meer overlast moeten accepteren, de huidige situatie moeten aanpassen of omvormen.

Het bereiken van regionale water- en bodemsystemen die robuust, veerkrachtig, klimaatbestendig, vitaal en veilig zijn, vraagt niet alleen maatregelen in de groene omgeving, maar ook binnen het bebouwde gebied. Nieuwe plannen in en rond bebouwde gebieden zorgen voor toename van de druk op het bestaande areaal groen en water. Het is daarom belangrijk om nieuwe ontwikkelingen klimaatrobust uit te voeren en zodanig vorm te geven dat ze een bijdrage leveren aan de bestaande opgaven in het bebouwde gebied. Voorbeelden van bestaande opgaven zijn wateroverlast, gebrekkige infiltratie naar de ondergrond, onderbroken natuurverbindingen of hitte-eilanden. Door ontwikkelingen in of aansluitend op deze gebieden met een opgave inventief te ontwerpen, kan de bebouwde omgeving klimaatadaptiever gemaakt worden. Dit geeft ook kansen om de kwaliteit en veiligheid van de woon-, werk- en leefomgeving te verbeteren.

Bijdragen aan het beperken van klimaatverandering (klimaatmitigatie, energietransitie, zorgvuldig omgaan met voorraden)

Naast het omgaan met de effecten van klimaatverandering en het zoeken naar oplossingen voor de effecten daarvan, is het belangrijk om de klimaatverandering zo goed mogelijk tegen te gaan. We zetten hiervoor in op het zuiniger en zorgvuldiger omgaan met energie, grondstoffen en natuurlijke hulpbronnen. En op het beperken van uitstoot van broeikasgassen door het opwekken van duurzame energie en het meer vastleggen van koolstof via het gebruik van natuur- en landbouwgrond.

Dit vraagt om een forse verandering: Nederland – en ook onze provincie – is voor de energievoorziening nog grotendeels afhankelijk van fossiele brandstoffen. De omslag naar een nieuw energiesysteem is in volle gang. In onze provincie wekken we steeds meer energie op met onder andere windturbines, zonnepanelen en mestvergisters. Voor zonnepanelen op land hebben we onze doelstelling tot 2030 al gehaald. Het opwekken van hernieuwbare energie vraagt ruimte in onze eigen omgeving. We halen steeds minder fossiele energie van ver weg en wekken steeds meer schone of schonere energie op dichtbij. Met deze verduurzaming maken we ook een omslag naar een energiesysteem dat dynamisch is. Op heel veel plekken wordt energie in het netwerk gebracht, afhankelijk van het weer. Terwijl er wordt gewerkt aan het besparen van energie, neemt de vraag naar elektriciteit tegelijkertijd toe, omdat veel bedrijven en huishoudens overstappen van gas op elektriciteit. We hebben daarvoor meer leidingen en kabels nodig en zullen de komende jaren te maken hebben met te weinig netcapaciteit.

Ook als er meer capaciteit komt, zullen we moeten wennen aan het feit dat we opwek en verbruik beter op elkaar gaan afstemmen. Op sommige momenten is er meer dan genoeg beschikbaar, op andere momenten is het te druk op het net. Ondernemers die erin slagen hun energiebehoefte flexibel in te richten, kunnen bijvoorbeeld energie gaan verbruiken op momenten dat het goedkoop is en daarmee hun onderneming versterken. Dit heeft ook gevolgen voor waar welke

nieuwe functies mogelijk zijn. Ondernemers moeten kunnen blijven ondernemen en concurreren. Bewoners moeten, naast besparen op energie, hun huizen kunnen verwarmen zonder dat dit te veel geld kost. De industrie moet in onze provincie kunnen blijven bestaan.

Maar we moeten meer dan ooit nadenken over waar dit wel kan, en waar niet. En welke infrastructuur, zoals waterstof, op welke plek kan worden aangelegd, zodat bepaalde ontwikkelingen wel mogelijk zijn, maar niet te duur worden. In de Energievisie kijken we naar hoe we dit richting 2050 willen zien ontwikkelen.

Door meer koolstof vast te leggen via het gebruik van natuur- en landbouwgronden dragen we ook bij aan het tegengaan van klimaatverandering. Dit kan bijvoorbeeld door het toevoegen van bomen, bos en landschapselementen die CO₂ opnemen en het tegengaan van bodemdaling in veenweidegebieden. En door het organische stofgehalte van de landbouwbodems te vergroten, waardoor koolstof wordt gebonden. Dit draagt bij aan betere omstandigheden voor de landbouw, verbetering van de natuur en biodiversiteit en voorkomt (verdere) verzakking van gebouwen en infrastructuur door bodemdaling.

Op het gebied van het zuinig omgaan met voorraden werken we toe naar een circulaire economie en maatschappij. Dit is een economie en maatschappij die spaarzaam omgaat met grondstoffen, waaronder energie en drinkwater, waar winning, gebruik en maximaal hergebruik dichtbij elkaar plaatsvinden (kringlopen sluiten) en waar gebruik van hernieuwbare grondstoffen wordt gestimuleerd. We zetten hierbij onder andere in op innovaties, optimalisatie van productieprocessen, versterken van regionale ketens en het verduurzamen van mobiliteit. We willen groene innovaties stimuleren, door kennisdeling, ketenontwikkeling en waar mogelijk en gewenst door actieve ondersteuning.

2.8 Goede bereikbaarheid en stedelijke netwerken als motor van onze sterke economie

(T.z.t. visiekaart verstedelijking en mobiliteit toevoegen)

Wij zetten in op:

- *Zuinig en duurzaam gebruik van onze ruimte. Dit doen we door eerst te kijken naar de mogelijkheden binnen bestaand bebouwd gebied, met nadruk op de samenhang tussen de verschillende stedelijke functies zoals wonen, werken, voorzieningen, mobiliteit en groen.*
- *Een regionale aanpak waarin we de drie Overijsselse Daily Urban Systems versterken en daarbij ruimte bieden om te bouwen voor lokale behoefte.*
- *De mobiliteitstransitie (minder, anders (STOMP-principe) en schoner), met inzet op een goede verkeersveilige basisbereikbaarheid in de h le provincie. Dit doen we met behulp van slimme locatiekeuzes, mobiliteitsstrategie n en impuls basiskwaliteit mobiliteitssystemen.*
- *Het verder ontwikkelen van een vitale economie met voldoende en goede toekomstbestendige werklocaties die bijdraagt aan de brede welvaart van onze inwoners.*

Aanleiding

Op het gebied van verstedelijking en mobiliteit staan we voor grote uitdagingen. Er is en blijft onverminderd vraag naar ruimte voor wonen, werken en de bijbehorende mobiliteit. In heel Nederland zijn er tot 2030 980.000 nieuwe woningen nodig om de huidige wooncrisis te bezweren. Voor de periode na 2030 wordt nog een vergelijkbare bouwopgave verwacht. De woningbouwopgave komt voor een deel

omdat we met steeds minder mensen in één woning wonen, maar ook door groei van de bevolking. Het wordt dus drukker in onze provincie.

De vraag naar woningen gaat over woningen in verschillende prijsklassen en voor verschillende doelgroepen.

Op het gebied van werklocaties geldt dat er binnen onze provincie tot 2040 behoefte is aan ongeveer 1000 hectare voor bedrijventerreinen, voor de periode erna verwachten we dat er behoefte is aan nog meer hectares.

Het alleen toevoegen van woningen en werklocaties is niet voldoende. Een bruisende, leefbare, veilige en economisch waardevolle leefomgeving heeft meer nodig. Goede woon-, werk- en leefomgevingen, en variatie daarin, draagt bij aan het welzijn van onze inwoners. Een plek waar het over vijftig jaar ook nog steeds prettig verblijven is. Mensen zijn gelukkiger als ze wonen en werken op een plek die ze mooi of aantrekkelijk vinden, of waarmee ze een band hebben. Daarom vraagt het een goede functiemix, eigen identiteit, ruimte om te ontspannen en te bewegen, verkoeling, voorzieningen, cultuur, onderwijs, zorg, prettige openbare ruimte en werkgelegenheid. En natuurlijk mogelijkheden voor mensen om zich te kunnen verplaatsen tussen al deze functies. Deze functies vragen allemaal om ruimte, hebben veel samenhang en beïnvloeden elkaar.

Een goede leefomgeving is ook goed bereikbaar. Niet alleen in verstedelijkt gebied, ook de dorpen onderling en binnen het landelijk gebied. De blijvende bereikbaarheid van de provincie, met openbaar vervoer, auto, fiets, of vrachtverkeer is daarom van blijvend groot belang. De omslag naar een duurzamere samenleving vraagt ook in mobiliteit een transitie waarbij iedereen bewuster kiest of fysiek verplaatsen nodig is (minder) en vervolgens hoe een benodigde fysieke verplaatsing het best gemaakt kan worden (anders), waarbij de systemen zo min mogelijk hinder en uitstoot veroorzaken (schoner).

Een samenhangende verstedelijkingsaanpak in Daily Urban Systems

Voor het aanpakken van de grote opgaven op het gebied van verstedelijking en mobiliteit zetten we in op een samenhangende benadering van gebiedsontwikkeling. We hanteren bewust de term *'verstedelijking'*. Dit duidt op de samenhang tussen en diversiteit van de opgaven in het Daily Urban System. Verstedelijking gaat om méér dan 'slechts' woningbouw, economie en bereikbaarheid. En het gaat niet alleen over steden, maar over alle kernen in de provincie. Stad en platteland. Van buurtschap of klein dorp, tot de grote stad. Daarnaast hoort hierbij een leefbaar platteland, waar inwoners goed kunnen wonen, werken en leven in een gezonde en mooie omgeving. De gekozen term *'verstedelijking'* omvat daarmee de vele functies die we in steden en dorpen tegenkomen: wonen, werken, winkels, voorzieningen (onderwijs, sport, cultuur, infrastructuur, etc.) en de samenhang hiervan met de opgaven rondom vergroening, biodiversiteit en klimaat in het bebouwde gebied.

We zetten de Daily Urban Systems centraal in onze aanpak. Dat doen we onder andere door het opstellen van verstedelijkingsstrategieën. Het dagelijks leven van wonen, werken en ontspannen speelt zich grotendeels af binnen een netwerk van steden en omliggende dorpen. Dat noemen we de *'Daily Urban Systems'*. We kennen er in onze provincie drie: Regio Zwolle, Regio Stedendriehoek (Deventer) en Regio Twente. In deze DUS-regio's spelen de grote steden een centrale rol op het gebied van wonen, werk en voorzieningen, zoals cultuur en zorg. Zwolle en Deventer bevinden zich in het economisch kerngebied van Nederland, terwijl de steden in Twente een eigen belangrijke positie innemen als een regio van kennis en innovatie met sterke internationale verbindingen. De grote steden concentreren de werkgelegenheid: een ruime keus aan werklocaties, een sterke mkb-sector met florerende (familie-)bedrijven, een goede aansluiting tussen arbeidsmarkt en onderwijs. Dit biedt een vruchtbare voedingsbodem voor creativiteit en innovatie, wat essentieel is voor de concurrentiepositie van onze provincie. Hardenberg en Steenwijk hebben als streekcentrum in hun specifieke regio ook een centrale rol.

In een DUS-regio draait het niet alleen om de grote steden of de streekcentra, juist het samenspel met de omliggende kernen maakt de DUS-regio tot een eigen functionerend systeem.

Het stimuleren van het STOMP-principe binnen de steden draagt bij aan de leefbaarheid en bereikbaarheid vanuit het landelijk gebied van de centrale voorzieningen in de steden. Door te investeren in het faciliteren van zoveel mogelijk lopen, fietsen en OV-gebruik door inwoners van de steden komt er ruimte voor verplaatsingen die meer afhankelijk zijn van de privéauto. Aan de randen van de steden faciliteren we de overstap van privéauto naar andere vormen van mobiliteit zoals OV, fiets, lopen en deelmobiliteit.

Het bepalen van de behoefte aan nieuwe ontwikkelingen gebeurt door op regionaal niveau onderlinge afspraken te maken met medeoverheden en partners in onder andere woondeals en programmeringsafspraken.

We zetten in deze aanpak zorgvuldig ruimtegebruik centraal (zie hiervoor paragraaf 2.6.). Dit gaat over inbreiding boven uitbreiding en meervoudig en multidimensionaal ruimtegebruik. Dit is belangrijk, want buiten het bestaande bebouwde gebied vragen ook andere uitdagingen en opgaven om ruimte. Denk hierbij aan de ruimtevrage voor de landbouw, natuur, drinkwaterwinning, waterberging, recreatie, etc.

Daarnaast zetten we in op geconcentreerde groei van steden én van de goed bereikbare middelgrote kernen en de dorpen. Iedere kern kan bouwen voor de lokale behoefte. Het streven naar nabijheid is hierbij een belangrijk uitgangspunt. Nabijheid van wonen en werkgelegenheid, nabijheid van voorzieningen en cultuur, nabijheid van ruimte voor groen en ontspanning, etc. In de programmeringsafspraken concretiseren we dit, passend bij de regionale situatie.

Een goede bereikbaarheid in de hele provincie, passend bij het profiel van de directe omgeving, is hierbij van belang, omdat hierdoor de basisvoorzieningen voor onze inwoners toegankelijk zijn. Daarbij is het een motor achter de mobiliteitstransitie, waarmee we streven naar schonere, actievere (lopen en fietsen) en minder mobiliteit.

Bij iedere toevoeging en/of uitbreiding wordt rekening gehouden met de bestaande situatie: de bestaande kwaliteiten, erfgoed, identiteit, etc. Dit betekent niet dat er niks mag veranderen, maar wel dat nieuwe ontwikkelingen worden ingepast en eventueel aangepast zodat ze passend zijn. Dat vraagt om een goede onderbouwing van de ontwikkeling. Daarbij moet onderbouwd worden hoe de nieuwe ontwikkelingen bijdragen aan de kwaliteitsambities van de Rode Draden. Hierbij moet ingegaan worden op Ruimtelijke kwaliteit (bij voorkeur toevoegen, minimaal in balans blijven), Sociale kwaliteit, Gezondheid en Duurzaamheid.

Mobiliteit en bereikbaarheid zijn essentieel in de hele provincie

Onze provincie bevindt zich op een sleutelpositie in het Stedelijk Netwerk Nederland. We zijn een belangrijke schakel tussen de Randstad, verstedelijkte gebieden in Duitsland en het verdere Europese achterland. Onze provincie is bereikbaar via een aantal (inter)nationale hoofdassen waaronder de A28, A1, A50, A35/N35 en de N36, N48 en N18. Daarnaast kennen we goede spoorverbindingen van noord naar zuid en van oost naar west. En beschikken we over verschillende vaarwegen zoals de IJssel, het Twentekanaal en het kanaal Almelo-de Haandrik. Mede daarom zijn onze steden aantrekkelijk om in te wonen en vestigen bedrijven zich hier graag. De relatie die er bestaat tussen bereikbaarheid en de planning van nieuwe functies wordt daarom steeds belangrijker.

De beschikbaarheid van vervoer en bereikbaarheid is voor een goed woon-, werk- en leefklimaat essentieel. Dat geldt niet alleen voor gebieden waar veel nieuwe ontwikkelingen plaatsvinden. Dat geldt voor de hele provincie. Stedelijk én landelijk gebied. Mobiliteit brengt immers mensen bij elkaar en is nodig voor een sterke economie. Goede bereikbaarheid is uiteraard belangrijk voor het verplaatsen van mensen tussen hun woning en werklocatie. Daarnaast is het van groot belang voor vrijetijdsbesteding en is belangrijk dat voorzieningen – onder andere op het gebied van zorg, onderwijs, winkels, cultuur - goed bereikbaar zijn. Dit draagt bij aan een inclusieve en toegankelijke samenleving.

We streven daarom, zoals ook eerder aangeven, naar dichterbij elkaar brengen van functies (nabijheid) en een goede verkeersveilige basisbereikbaarheid in onze hele provincie. Hiervoor werken we aan een geïntegreerd mobiliteitsnetwerk dat verplaatsen van mensen en goederen, op welke manier dan ook, mogelijk maakt. We zetten daarnaast in op het komen tot een streefnorm voor bereikbaarheid. Dat doen we in nauw overleg met onze inwoners en partners. Dit kan als basis dienen voor te maken keuzes in onze mobiliteitsaanpak.

Voor de verbetering van de lokale en regionale mobiliteit richten we ons op de DUS-regio's Zwolle, Stedendriehoek en Twente en de gebieden daarbinnen waarbij stad en land beter met elkaar verbonden zijn. We hechten veel waarde aan goede (inter)nationale verbindingen en willen de bestaande mogelijkheden hiervoor optimaal benutten.

Vanwege deze toenemende hechte relatie tussen verstedelijking en bereikbaarheid, en het belang van een goede bereikbaarheid in de hele provincie, is blijvend aandacht voor instandhouding en verbetering van het bestaande netwerk van belang. Zowel voor het openbaar vervoer, als het goed functioneren en veilig maken en houden van ons wegennetwerk.

Inclusiviteit van openbaar of publiek vervoer staat hoog op de agenda. Ook zetten we actief in op het stimuleren van wandelen en fietsen, vanuit het STOMP-principe: stappen, trappen, openbaar vervoer, mobiliteitsdiensten en privéautogebruik als volgorde van voorkeur. Dit STOMP-principe zien we als uitgangspunt voor het ontwerp van de stad. Voor plekken waar het STOMP-principe lastiger toe te passen is, omdat mensen afhankelijk zijn van de auto, moeten we zorgen voor een goed basismobiliteitsnet waarin ook plek blijft voor de auto. Daarom is blijvend aandacht voor voldoende kwaliteit van ons wegennetwerk en de verkeersveiligheid daarop van belang; met een slimme strategie met mobiliteitshubs aan de randen van de steden, in buurten en op geschikte locaties in het landelijke gebied. In de hele provincie werken we aan vormen van publieke mobiliteit waarin we openbaar vervoer, deelvervoer, fietsen, lopen of het gebruik van privéauto's (voor een deel van de reis) verknopen en combineren. We kijken naar wat

passend is in de directe omgeving en gaan de komende jaren ervaringen opdoen met verschillende HUB-locaties. In de landelijke gebieden kan dat een systeem van deelvervoer en (e-)fiets, aangevuld met bus zijn, in de dorpen, grotere kernen en steden een steeds fijnmaziger netwerk van typen vervoerswijzen. Hiermee stimuleren we dat mensen in hun dagelijkse verplaatsingen de mogelijkheid hebben om zodra dat mogelijk is over te stappen op duurzamer vormen van mobiliteit, die minder fysieke ruimte vragen in de stedelijke gebieden. Ook verkleint deze strategie de benodigde ruimte voor (auto-)mobiliteit in het stedelijk gebied. Daarnaast willen we dat het mobiliteitsnetwerk de andere opgaven ondersteunt door bij te dragen aan minder ruimtegebruik, een kleinere impact op natuur en milieu, de economie duurzaam ondersteunt en de sociale verbondenheid verbetert. We hanteren in ons beleid vijf mobiliteitsstrategieën: anders, schoner, minder/ nabijheid, veiliger en robuuster.

Een vitale economie is van belang voor brede welvaart

Onze visie is dat onze inwoners kans hebben op leuk, passend en gewaardeerd werk en mogelijkheden hebben om zich te ontwikkelen. Daarbij gaat het niet alleen om het hebben van voldoende en goede toekomstbestendige werklocaties die in grote mate bijdragen aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat en prettige leefomgeving. Het gaat ook om ontwikkelingskansen. Onder andere op het gebied van circulariteit, digitalisering, innovatie, onderwijs en arbeidsmarkt. Hierbij hebben we specifiek aandacht voor het mkb (midden- en kleinbedrijf) en familiebedrijven, de motoren van onze economie. Ook hebben we specifieke aandacht voor de logistieke sector en defensie.

Het belang van economie en bestaanszekerheid (door onder andere voldoende inkomen te kunnen verdienen) maakt deel uit van de balans van brede welvaart. Binnen onze provincie willen we daarom inzetten op economische groei die bijdraagt aan een hoger welvaartsniveau van onze inwoners in brede zin. Want een toekomstbestendige economische ontwikkeling is voor ons geen doel op zich, maar een essentieel middel dat bijdraagt aan maatschappelijke opgaven en transities, aan bestaanszekerheid van mensen, aan een hoogwaardig

voorzieningsniveau (bereikbaar en toegankelijk) voor inwoners en bezoekers, en daarmee aan het welbevinden van mensen. Economische vitaliteit ontstaat niet vanzelf. Daar moeten we hard voor werken. We vinden het als provincie belangrijk, om in nauw overleg met onze partners, te werken aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor het bedrijfsleven, waaronder ons eigen mkb, familiebedrijven en nieuwe bedrijven en investeerders van buiten onze provincie die onze economie en samenleving verrijken. Daarbij sturen we op voldoende, goede, aantrekkelijke en toekomstbestendige werklocaties: bedrijventerreinen, kantoorlocaties, berisomgevingen, detailhandellocaties en dergelijke. Daarbij gaat het niet alleen om nieuwbouw, maar ook om inbreiding, herstructurering en transformatie. Ook hierbij gaan we uit van het uitgangspunt inbreiding voor uitbreiding en zetten we in op nabijheid. Een aantrekkelijk vestigingsklimaat wordt ook bepaald door een goede aansluiting tussen arbeidsmarkt en onderwijs én ruimte voor innovatie en ondernemerschap, onder andere op het gebied van digitalisering, verduurzaming en internationalisering. Hiermee wordt de economische ontwikkeling in onze provincie in kwantitatieve, maar vooral in kwalitatieve zin verbeterd.

Voor het sociaal-economisch functioneren van onze (binnen)steden en dorpskernen is het belangrijk dat er gericht wordt geïnvesteerd in aantrekkelijke winkelomgevingen met een goed detailhandel- en voorzieningsniveau. Daarbij zijn de (cultuurhistorische) kwaliteiten en bereikbaarheid van deze plekken uitgangspunt. Dit is niet alleen van belang voor de instandhouding van het detailhandel- en voorzieningsniveau voor de eigen bevolking, maar ook voor het functioneren van de toeristisch-recreatieve sector.

Voor de toeristisch-recreatieve sector zetten we in op het behouden en versterken van de vrijetijdseconomie. We zetten daarbij in op kwaliteit, nieuwe producten, voldoende ruimte voor de sector en spreiding van gasten (inwoners en bezoekers) in ruimte en tijd.

Bij groei van de economie moeten we rekening houden met het feit dat productie en consumptie meer in balans moeten komen met de omgeving en de natuurlijke hulpbronnen. We moeten meer in kringlopen en circulariteit denken. Een te groot deel van producten die we maken en kopen verandert in afval. Met vervuiling en uitputting van natuurlijke grondstoffen en ecologische schade tot gevolg. Daarom moeten natuur, bodem en water meer sturend zijn voor economische activiteiten dan voorheen. Dit kan vervolgens leiden tot meer bewustzijn, kennis en ervaring rond het circulair, natuurinclusief en slimmer inrichten van productieprocessen en verdienmodellen.

2.9 Toekomstbestendige landbouw met duidelijkheid en perspectief

(T.z.t. visiekaart landbouw toevoegen)

Wij zetten in op:

- *Zuinig omgaan met ruimte en grond voor de landbouw;*
- *Duidelijkheid bieden over ontwikkelingsmogelijkheden voor de landbouw door onderscheid te maken tussen 'landbouwgebieden met generieke opgaven en kansen' en 'landbouwgebieden met gebiedsspecifieke opgaven en kansen voor klimaat, water en natuur'.*

Aanleiding

We zijn trots op onze boeren, onze natuur en onze gemeenschappen. De innovatieve agrarische sector is en blijft belangrijk voor onze provincie. Wij hebben de agrarische ondernemers nodig voor ons voedsel, de regionale economie en als belangrijke beheerders van het landschap. Daarnaast zijn ze een sociale drager op het gebied van leefbaarheid en sociale kwaliteit.

In Nederland hebben we een aantal natuurlijke voordelen voor de landbouw en voedselvoorziening zoals een gunstig klimaat, veel vruchtbare grond en de nabijheid van grote zeehavens en een goede infrastructuur. Om goed gebruik te kunnen maken van deze voordelen, hebben er in de loop der jaren vele ruilverkavelingen en landinrichtingen plaatsgevonden om beter, grootschaliger en gemechaniseerd te kunnen telen en om wateroverschotten zo snel mogelijk af te voeren ten behoeve van de landbouw. Hierdoor is er een sterke landbouwsector ontstaan.

De sector loopt echter wel tegen problemen en grenzen aan, met name op het gebied van natuurbescherming, waterkwaliteit/-kwantiteit en milieu.

Bescherming van landbouwgrond en perspectief voor de sector

Wij willen met ons beleid richting geven aan de landbouw, zodat er zicht is op een goed toekomstperspectief met robuuste verdienmodellen voor de sector. Het werken aan voedselzekerheid is ons uitgangspunt. Daarbij streven we naar een innovatieve en concurrerende Agro en Food sector die duurzaam en zoveel mogelijk circulair is.

We zoeken naar een passende balans tussen de landbouw met voldoende verdienvermogen en de draagkracht van de fysieke leefomgeving. Voor onze voedselvoorziening is het onder andere van belang dat onze landbouwbodems vitaal en gezond zijn, en dat er voldoende en schoon water beschikbaar is. Wij zien goede kansen om de positie van de landbouw als producent van voedsel en groene grondstoffen, als beheerder van natuur, water en bodem te versterken en vanuit kennis en innovatie voorop te blijven lopen. We zetten ons in om de randvoorwaarden daarvoor vanuit de Europese Unie, het Rijk en provincie op orde te brengen. Het is mede aan de overheid om langjarige duidelijkheid te bieden over ruimtelijke en financiële kaders. De overheid is één van de spelers om die financiële kaders te borgen. Immers, de keten speelt een belangrijke rol in het toekomstbestendig maken van de agrarische sector, ook in onze provincie. Specifiek vanuit de overheid zijn nieuwe structurele financiële kaders nodig voor die gebieden waar gebiedsspecifieke doelen en kansen voor maatschappelijke natuur-, water- en klimaatopgaven liggen. Het is primair aan de landbouwsector zelf om binnen wettelijke randvoorwaarden en mogelijkheden tot een toekomstbestendig,

houdbaar en passend bedrijfsmodel te komen. Dit is maatwerk per onderneming, passend bij de ambities van de agrariër, de omgeving waarbinnen het bedrijf ligt en de daarbij behorende doelen. In gebiedsprocessen werken we dit in nauw overleg samen met de gebiedspartners en grondeigenaren uit.

Bij nieuwe ontwikkelingen moeten we weloverwogen keuzes maken, bijvoorbeeld bij woningbouw en ruimte voor bedrijven in de groene omgeving. We moeten ervoor zorgen dat er ruimte blijft voor de landbouw en voedselproductie. Dit past bij onze kracht als provincie, waarbij landbouw en voedselproductie deel uit blijft maken van onze cultuur, drager is van een vitaal platteland en het Overijssels landschap mede vormgeeft.

We onderscheiden in ons omgevingsbeleid verschillende typen landbouwgebieden. Met dit onderscheid geven we richting en meer duidelijkheid voor toekomstige ontwikkelingen in deze typen landbouwgebieden.

1. Landbouwgebieden met generieke opgaven en kansen. Dit zijn landbouwgebieden die vanuit de aanwezige omgevingscondities geschikt zijn voor landbouw. Met name in deze gebieden zetten we in op behoud van ruimte voor landbouw en zuinig omgaan met andere ruimtevragers. Dat betekent dat we het zuinig omgaan met deze landbouwgronden een nadrukkelijke plek geven bij planologische afwegingen.
2. Landbouwgebieden met gebiedsspecifieke opgaven en kansen voor natuur, klimaat en water. In deze gebieden zien we naast voedselproductie, ook mogelijkheden voor maatschappelijke diensten op het gebied van natuur, water en klimaat. En combinaties met andere functies. Voorwaarde hiervoor is de beschikbaarheid van voldoende financiële middelen. We zetten ons richting het Rijk dan ook in voor noodzakelijke financiering voor langjarige ecosysteemdiensten. In deze gebieden zien we vooral potentie voor multidimensionaal en multifunctioneel ruimtegebruik, vanwege de meervoudige opgaven.

2.10 Natuur ligt overal 'om de hoek' in een beeldbepalend landschap

(Visiekaart natuur toevoegen)

Wij zetten in op:

- *Biodiversiteitsverbetering binnen Natura 2000 gebieden en ons Nationaal Natuur Netwerk; toewerken naar 10% groenblauwe dooradering en; (afhankelijk van de keuze van Provinciale Staten) werken aan de basiskwaliteit natuur;*
- *Natuur dichterbij mensen brengen door kennis en bewustzijn bij onze inwoners en ondernemers over de sociale, economische en maatschappelijke meerwaarde van natuur in de eigen omgeving te vergroten;*
- *Behouden en versterken van de (kern)kwaliteiten van onze landschappen, waaronder de Nationale Landschappen en landgoederen.*

Aanleiding

In onze provincie is de natuur altijd dichtbij, want zo'n 20% van onze provincie bestaat uit bos- en natuurgebieden. Daarnaast kent onze provincie vele landschapselementen zoals houtwallen, singels, poelen en waterpartijen. De bebouwde omgeving bevat ook veel groen en natuur. De variatie in natuur is groot. Dit heeft te maken met de verscheidenheid in bodem, reliëf en waterhuishouding. Denk aan de IJssel die loom meandert langs de Duursche Waarden, Vreugderijkerwaard en Reevediep richting de Keteldelta, het Vechtdal met de beboste rivierduinen, de Wieden-Weerribben als grootste laagveenmoeras van Noordwest-Europa en het glooiende landschap van Twente met stuwwallen en beken als de Regge en de Dinkel.

In onze provincie willen wij leven in een aantrekkelijke, prettige, gezonde en veilige woon-, werk- en leefomgeving. Groen en natuur dragen hier in belangrijke mate aan bij. Dit geldt voor natuur zowel binnen als buiten de natuurgebieden én in het bebouwde gebied. Natuur is een onmisbaar onderdeel van onze leefomgeving. Natuur is een bron van rust en ruimte om te ontspannen, geeft ruimte om te sporten en te ontmoeten, levert een bijdrage aan verkoeling tijdens hete perioden, levert schoon water en schone lucht, draagt bij aan de landbouw, en het is een belangrijk onderdeel van een mooi landschap om in te wonen, werken, leven en recreëren. Het is daarom belangrijk om de natuur te behouden, te beschermen en verder te ontwikkelen. Een robuust water- en bodemsysteem schept hier de voorwaarden voor. Daarnaast vinden we het ook belangrijk dat onze inwoners, ondernemers en bezoekers de natuur kunnen beleven en benutten.

De landbouw is vormend geweest voor het huidige landschap, hierdoor zijn er in verschillende tijdsperioden verschillende landschappen ontstaan. Afhankelijk van bijvoorbeeld de stand van de techniek en de beschikbaarheid van meststoffen is door de eeuwen heen een geschakeerd patroon van akkers, weiden, hooiland en bebouwing (hoeven, kernen, dorpen) gegroeid. Structuur, maatvoeringen en landschapselementen werden keer op keer aan de veranderende omstandigheden aangepast. Dit (veelgelaagde) verleden is overal zichtbaar. In de bebouwing, zoals de historische binnensteden en dorpen, bij oude molens en kerkgebouwen, karakteristieke boerderijen en landgoederen. In de ligging van de bebouwing, bij wegen en dijken. En in het landschap: van het oude organisch gegroeide essenlandschap tot de jonge ontginningen met een planmatige opzet en lange, rechte lijnen. Dit landschap is een trekpleister. Veel mensen brengen hier

fietsend, wandelend, sportend of varend hun vrije tijd door en genieten van natuur, landschap, rust en ruimte. Dat maakt onze groene omgeving zo bijzonder. En daarom willen we onze landschappen behouden en versterken.

Werken aan biodiversiteitsverbetering via verschillende sporen

De kwaliteit van onze natuur en de biodiversiteit gaat achteruit. Deze trend moet omgekeerd worden om de biodiversiteitsdoelen te halen. Ook voor het halen van de doelen van de Kaderrichtlijn water (KRW) is nog verbetering van de waterkwaliteit nodig. Het is belangrijk dat er een goede balans is tussen natuur, water, samenleving en ontwikkelingen. We werken aan het verbeteren van de kwaliteit van de natuur, water en biodiversiteit:

1. Binnen natuurgebieden: het realiseren van goede ruimtelijke en milieucondities voor natuurtypen, planten en dieren binnen de natuurgebieden zelf;
2. Buiten natuurgebieden: het realiseren van goede ruimtelijke en milieucondities voor natuurtypen, planten en dieren in de omgeving van natuurgebieden en in boerenland;
3. Buiten natuurgebieden: het realiseren van een netwerk van groene en blauwe verbindingen waarmee we natuurgebieden met elkaar verbinden;
4. Buiten natuurgebieden: stimuleren om te komen tot een basiskwaliteit natuur in gebieden waar andere functies dan natuur leidend zijn (*afhankelijk van de keuze van Provinciale Staten*).

Beleven en benutten van natuur

We zetten daarnaast ook in op het beleven en benutten van natuur. Onze ambitie is om natuur dichterbij mensen brengen. Het idee is dat wanneer je de natuur verweeft in het dagelijks leven, mensen vanzelfsprekend rekening houden met de natuur, de natuur ook meer beleven en benutten en er ook beter voor zorgen. Wij willen kennis en het bewustzijn bij Overijsselaren over de meerwaarde van de natuur in eigen omgeving vergroten. Via ons programma Natuur voor Elkaar geven we hier uitvoerig aandacht aan.

Behouden en versterken van onze landschappen

Onze provincie kent in de groene omgeving een rijke diversiteit aan landschappen. We willen niet alleen dat die behouden blijft, maar ook dat deze versterkt wordt. Dit kan door elk project en elk initiatief, groot of klein, te laten bijdragen aan de landschappelijke en ruimtelijke kwaliteit. 'Groene' functies hebben prioriteit in de groene omgeving. Ontwikkelingen die hier niet primair thuishoren, worden alleen onder voorwaarden toegestaan. Voor ontwikkelingen die aansluiten op de leidende principes en bij het gewenste gebiedsperspectief, bieden we ruimte. Daarbij geldt dat ieder initiatief actief moet bijdragen aan behoud en versterking van landschap, natuur, cultuurhistorie en andere opgaven in de groene omgeving. Aanpassing aan de klimaatverandering is bij dit alles een overkoepelende opgave. Voor nieuwe ontwikkelingen in de groene omgeving geldt de Kwaliteitsimpuls Groene Omgeving (KGO). Ook is onze Catalogus Gebiedskenmerken van toepassing. Hierin beschrijven we voor alle landschapstypen in Overijssel welke kwaliteiten en kenmerken behouden, versterkt en ontwikkeld kunnen of moeten worden.

In de Nationale Landschappen IJsseldelta en Noordoost-Twente zetten we in op het behouden, duurzaam beheren en waar mogelijk versterken van de bijzondere kwaliteiten van deze gebieden. Ook willen we de recreatieve toegankelijkheid vergroten. Landgoederen willen we ondersteunen in het duurzaam versterken van bestaande en het ontwikkelen van nieuwe (groene) ruimtelijke kwaliteiten. Dit doen wij door ruimte te bieden voor maatschappelijk ondernemerschap. We noemen dat de landgoedaanpak. Deze aanpak kan ook ingezet worden door andere partijen, zoals recreatieondernemers, groene bedrijventerreinen of agrarische bedrijven.

2.11 Gebiedseigen oplossingen in vier windstreken

Onze visie voor Overijssel is niet in heel Overijssel hetzelfde. De opgaven en doelen zijn niet overal hetzelfde, en ook niet alle oplossingen zijn overal op dezelfde manier mogelijk. Dit komt door het ter plaatse aanwezige water- en bodemsysteem, maar ook omdat elk gebied zijn eigen kwaliteiten, cultureel erfgoed en identiteit kent waarmee we rekening willen houden. Salland is anders dan Twente en het Vechtdal verschilt weer van Noordwest Overijssel. We nemen de cultuur(historie), de identiteit en kwaliteit van een gebied, netwerk of kern en de kracht van de gemeenschap als basis en proberen dat te versterken. Door de kwaliteiten en het erfgoed te combineren met nieuwe ontwikkelingen, behouden of versterken we het streekeigen karakter van een gebied. Dit biedt kansen om te innoveren en tegelijkertijd een herkenbaar Overijssel te blijven. Deze aanpak sluit aan op de specifieke behoeften van de verschillende gebieden en biedt zoveel mogelijk ruimte voor maatwerk. Dit resulteert in gebiedseigen oplossingen.

We gaan in nauw overleg aan de slag met de opgaven en we weten ook dat we te maken krijgen met nieuwe ontwikkelingen en nieuwe wensen en eisen van de samenleving en de leefomgeving. Door een lerende aanpak, monitoring en evaluatie en weten wat wél en niét werkt, kunnen we het geleerde vervolgens toepassen.

Voor de vier windstreken Salland, Noordwest Overijssel, Vechtdal en Twente hebben we dit verder uitgewerkt en uitgeschreven in gebiedseigen perspectieven. Daarbij is gebruik gemaakt van hetgeen we meekregen van onze partners tijdens de gebiedsdagen, inwonergesprekken en reacties op conceptteksten. We hebben daarin waar mogelijk ook aansluiting gezocht bij visies en gebiedsinitiatieven in de gebieden. Op de volgende pagina zijn verkleinde versies van de illustratieve uitsneden opgenomen behorende bij de gebiedseigen perspectieven. Deze zijn groter te vinden in de bijlage van deze Omgevingsvisie.

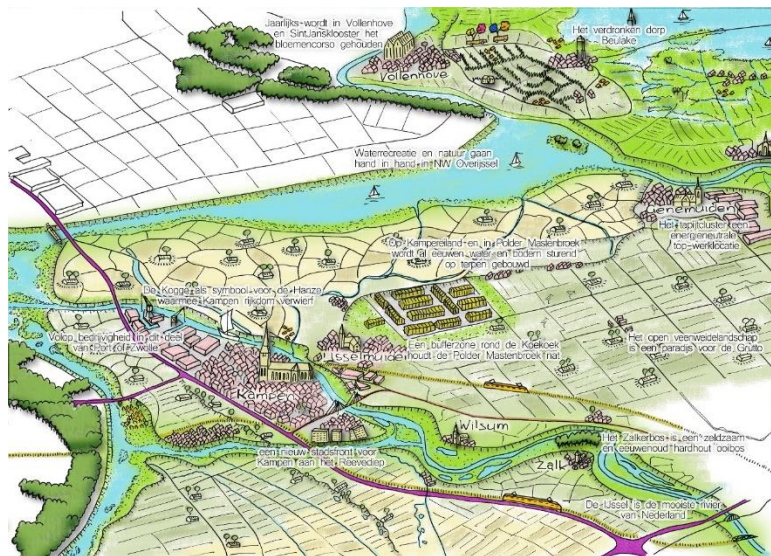
De perspectieven geven een beeld van hoe de regio eruit kan komen te zien en zijn bedoeld ter inspiratie. We gaan uit van identiteit en kwaliteiten, de gemeenschappen en de tradities van de verschillende windstreken. Dit om inspiratie te bieden om op een gebiedseigen manier en in samenhang, invulling te kunnen geven aan de opgaven en uitdagingen die spelen. De uitgewerkte perspectieven zijn geen blauwdruk, maar inspirerend en uitnodigend bedoeld. We hopen dat onze partners en inwoners die met ons willen realiseren.

Afbeelding: Uitsnede illustratief gebiedseigen perspectief Salland

Afbeelding: Uitsnede illustratief gebiedseigen perspectief Het Vechtdal

Afbeelding: Uitsnede illustratief gebiedseigen perspectief Noordwest Overijssel

Afbeelding: Uitsnede illustratief gebiedseigen perspectief Twente

2.12 In nauw overleg met de samenleving

Voor het uitvoeren van deze visie is het van belang om de uitdagingen en opgaven samen aan te pakken. We kunnen én willen als provincie dit niet alleen doen.

Samenwerken is samen werken. Het gaat dus niet vanzelf. De kracht van samenwerking is groot. Bij sommige opgaven heb je elkaar nodig om een doel te bereiken. Voor die opgaven willen we in nauw overleg aan de slag om ze te kunnen realiseren. Dat vraagt om creativiteit en lef: buiten de gebaande paden denken en aan de slag gaan om bij te dragen aan een duurzame toekomst voor Overijssel.

Als provincie hebben we hierin taken, verantwoordelijkheden en positie. We zijn duidelijk in 'wat' we willen en moeten bereiken. We hebben hiervoor doelen, opgaven en kaders opgenomen in ons omgevingsbeleid. En we geven richting en ruimte aan 'hoe' we die doelen en opgaven gaan bereiken. Dat doen we zoveel mogelijk in nauw overleg met onze inwoners, medeoverheden, maatschappelijke organisaties en andere partners en stimuleren deze om onderling ook de samenwerking te blijven zoeken.

Daarom vinden we de regionale aanpak van de grote uitdagingen ook zo belangrijk.

Tot slot willen we de afstand tussen de overheid en inwoners verkleinen en het vertrouwen herstellen. Een overheid die meer tussen haar inwoners staat en hun perspectief centraal stelt. Voor mensen is er maar één overheid. Met onze medeoverheden willen we de beste resultaten voor Overijssel behalen. Dat doen we met respect voor elkaars taken en verantwoordelijkheden. De Omgevingswet is daarbij de basis voor wat wij verwachten van elkaar. Daarbij gaan we uit van de kwaliteiten en karakteristieken van Overijssel en maken gebruik van de kennis en ervaringen van onze inwoners, ondernemers en organisaties. In nauw overleg met onze inwoners, ondernemers, partners en medeoverheden en met behulp van hun inzet en energie, denk- en ondernemerskracht, maken we onze provincie nóg mooier, nóg beter en nóg prettiger voor mensen om in te wonen, te werken en te leven.

In hoofdstuk 5 van deze Omgevingsvisie wordt hier nader op ingegaan.

Hoofdstuk 3: Leidende Principes en Redeneerlijn. Het hart van onze Omgevingsvisie!

3.1 Inleiding

Zoals al eerder aangegeven in deze Omgevingsvisie komen er veel uitdagingen op ons af. Dit vraagt om het maken van afwegingen en keuzes. Als hulp hierbij zijn we in deze Omgevingsvisie daarom uitgegaan van vier Leidende Principes. Met deze Leidende Principes geven we richting en/of maken we samenhangende (ruimtelijke) keuzes over wat waar wel, niet of onder voorwaarden kan.

Onze Leidende Principes zijn:

- Duurzaam omgaan met onze ruimte en voorraden;
- Water en bodem sturend maken in onze ruimtelijke inrichting;
- Inzetten op krachtige DUS-regio's (Daily Urban System);
- Voortbouwen op onze bestaande sterke netwerken.

Deze Leidende Principes worden hierna verder toegelicht.

Op basis van deze Leidende Principes hebben we een Redeneerlijn ontwikkeld, die helpt bij het maken van die (ruimtelijke) keuzes. De Redeneerlijn is het kader dat helpt bij de afweging 'waar' een ontwikkeling een plek kan krijgen. Het is daarmee een hulpmiddel dat helpt om binnen de kaders van de Omgevingsvisie een afweging te maken, of om te kunnen reageren op een initiatief tot functieverandering. Deze Redeneerlijn wordt na de uitwerking van de Leidende Principes toegelicht.

Afbeelding: De vier Leidende Principes

3.2 Duurzaam omgaan met ruimte en voorraden

Dit Leidende Principe houdt in dat we duurzaam willen omgaan met onze ruimte en onze voorraden. Zowel ruimte als natuurlijke voorraden raken op een gegeven moment op.

Duurzaam omgaan met de ruimte

Ruimte is schaars, terwijl we veel functies hebben die meer en meer ruimte vragen. Daarom moeten we zuinig omgaan met de ruimte die we hebben en deze zo goed mogelijk benutten. Zuinig, zorgvuldig en meervoudig ruimtegebruik staat daarom voor ons voorop bij het maken van de keuzes in onze Omgevingsvisie.

Zuinig ruimtegebruik houdt in dat nieuwe ontwikkelingen die ruimte vragen - zowel bovengronds als ondergronds - zo goed mogelijk ingepast moeten worden. Dit om de schaarse ruimte te beschermen. Bij nieuwe ontwikkelingen moet onderbouwd worden dat er een maatschappelijke behoefte is aan de beoogde ontwikkeling en moet er eerst onderzocht worden of er binnen het bebouwde gebied locaties benut kunnen worden, voordat uitbereiding plaatsvindt in de groene omgeving. Inbreiding gaat hierbij boven uitbreiding. Dit betekent vaak dat we ons bebouwde gebied zullen moeten verdichten. Niet door alle waardevolle groene ruimte in het bebouwde gebied vol te bouwen, maar wel door slim te kijken naar een combinatie van sloop, herbestemming of transformatie. Hoger bouwen speelt hierbij een rol. Dit alles passend bij de lokale schaal en identiteit. Verdichten vraagt daarbij om een integrale kijk op de invulling van de openbare ruimte, met vaak een andere rol voor binnenstedelijke mobiliteit. Daarmee ontstaat verdichting mét oog voor leefbaarheid, verplaatsingen, ontmoetingen klimaatadaptatie en groen.

Als inbreiding in bestaand bebouwd gebied niet mogelijk is, dan is uitbreiding in de groene omgeving onder voorwaarden mogelijk. In eerste instantie zal dat plaatsvinden aan de rand en/of buiten een kern.

Uitbreiding buiten of aan de kern kan alleen als dit voorzien is van een onderbouwing. Die onderbouwing kan gevonden worden in bijvoorbeeld een 'ruimtescan' bij een ruimtelijke procedure, een visie op hoger bouwen, kwalitatieve woningbouwvraag die binnenstedelijk niet gevonden kan worden, een visie op het principe van nabijheid (woon/werk/mobiliteitsbalans), groenblauwe hoofdstructuur, natuurinclusiviteit en klimaatadaptatie. De uitwerking hiervan vindt plaats in een stedenbouwkundig plan. Een andere mogelijkheid is om gebruik te maken van de ruimte binnen bestaande erven. Bij een nieuwvestiging of uitbreiding kan ook de eis gesteld worden dat (elders) opstallen gesloopt worden en verharding wordt verwijderd.

Bij nieuwe ontwikkelingen moet gekeken en onderbouwd worden of de bestaande situatie of toekomstige ontwikkelingen niet worden belemmerd door deze nieuwe ontwikkeling en of er ruimte overblijft voor andere functies. Dit noemen we zorgvuldig ruimtegebruik. Dit moet niet alleen bekeken worden per gebied, maar ook over de hele provincie. Zo willen we in sommige gebieden geen functies toestaan die de ruimte voor de leidende functie in een gebied beperkt. Een voorbeeld is dat we geen zonnevelden willen op agrarische en/of natuurgronden. Deze zonnevelden nemen namelijk een te groot oppervlak van de landbouwgronden in beslag. Windturbines nemen minder ruimte in en zijn hierdoor onder voorwaarden wel mogelijk in deze gebieden. Voor opwekking van duurzame energie door wind zijn de doelen nog niet gehaald.

Een onderdeel van zorgvuldig ruimtegebruik is ook meervoudig en multidimensionaal ruimtegebruik. Als een gebied of locatie bijvoorbeeld meerdere functies kan hebben, dan geven wij daar voorrang aan boven gebruik van een gebied of locatie voor maar één doel. Een voorbeeld is om op gebouwniveau verschillende functies zoals wonen, werken en parkeren te realiseren. Er wordt hierbij niet alleen gekeken naar

functies bovengronds, maar ook wat er ondergronds mogelijk is. We zien vooral kansen voor meervoudig en multidimensionaal ruimtelijk gebruik als er meerdere opgaven in een gebied spelen, bijvoorbeeld in landbouwgebieden met gebiedsspecifieke opgaven en kansen.

Nieuwe ontwikkelingen moeten aansluiten op de kenmerken van het gebied, het water- en bodemsysteem, de economische structuur, aanwezige mobiliteitsnetwerken en de beschikbaarheid van nutsvoorzieningen. Daarnaast moeten nieuwe ontwikkelingen passen in of bijdragen aan de bestaande kwaliteit, de identiteit, cultureel erfgoed en de leefbaarheid en moet de nieuwbouw ruimtelijke kwaliteit toevoegen. Dit houdt onder andere in het aansluiten bij het eigen karakter van steden, dorpen en kernen en omliggend landschap. Het gaat hierbij om het herontdekken of zelfs opnieuw uitvinden van de dragende kwaliteiten en structuren en daarbij aansluiten met eigentijdse vormen van grondgebruik en inrichting. Het bebouwde gebied en de groene omgeving blijven hierbij met elkaar in balans en we versterken het contrast tussen de dynamische en luwe gebieden.

Concentratie, nabijheid en (boven)regionale afstemming: concentratie houdt in dat nieuwe ontwikkelingen zich zoveel mogelijk concentreren in en nabij de grote steden in de DUS-regio's en de andere bebouwde gebieden, bij voorkeur op locaties die goed ontsloten zijn voor openbaar vervoer. Ontwikkelingen moeten passen en bijdragen aan de behoefte en kenmerken van deze gebieden, en ook bij het omliggende landschap en de bestaande netwerken. Een belangrijk onderdeel hiervan is het streven naar nabijheid. Hierbij wordt gestreefd naar het bij elkaar brengen van wonen, werken, voorzieningen, ruimte voor groen, recreatie, ontspanning en cultuur. Daarbij hoort een goede bereikbaarheid in onze provincie, passend bij het profiel van de directe omgeving. Door te streven naar nabijheid en een goede basisbereikbaarheid, zijn voor onze inwoners de basisvoorzieningen zoveel mogelijk bereikbaar. Daarbij is het een motor achter de mobiliteitstransitie (minder, anders, schoner). Gemeenten stemmen onderling op basis van programmeringen af waar nieuwe ontwikkelingen plaats kunnen vinden.

Bij nieuwe ontwikkelingen moet rekening gehouden worden met ruimte voor klimaat-, biodiversiteits-, milieu- en leefbaarheidsopgaven. We noemen dit ook wel toekomstbestendigheid. Nieuwe initiatieven moeten bijdragen aan een duurzame benadering van ontwikkelingen die voorzien in de behoefte van de huidige generatie, maar die opties openhoudt om ook te voorzien in behoeften van toekomstige generaties. Het gaat dan om een evenwichtige benadering van het welzijn van mensen, economische welvaart, rekening houden met klimaatverandering en het water- en bodemsysteem, het beheer van natuurlijke voorraden en het opwekken van duurzame energie. Bij nieuwe ontwikkelingen willen we dat ze bijdragen aan het verminderen van CO₂-uitstoot, aan circulariteit, aan de biodiversiteit, gezondheid, sociale kwaliteit en dat ze bestand zijn tegen de gevolgen van klimaatverandering.

Bovenstaande hebben we opgenomen in onze Omgevingsverordening (Overijsselse Ladder voor Duurzame Verstedelijking).

Duurzaam omgaan met voorraden

Op het gebied van het zuinig omgaan met voorraden werken we toe naar een circulaire economie en maatschappij. Dit is een economie en maatschappij die spaarzaam omgaat met grondstoffen, waar winning, gebruik en maximaal hergebruik dicht bij elkaar plaatsvinden (kringlopen sluiten) en waar gebruik van hernieuwbare grondstoffen wordt gestimuleerd. Dit beperkt het gebruik van niet-hernieuwbare grondstoffen, zoals fossiele brandstoffen. Dat willen we doen door onder andere gebruik te maken van de volgende uitgangspunten:

- Inzetten op het duurzaam omgaan van het gebruik van materiaal en hergebruik van grondstoffen en het sluiten van (regionale) kringlopen.
- Inzetten op innovaties, optimalisatie van productieprocessen waaronder het zuinig en scheiden van grondstoffen, milieu en zeer zorgwekkende stoffen. Dit geldt voor het bedrijfsleven, overheid, agro- en foodsector, en dergelijke. We willen voorwaarden scheppen waaronder groene innovaties tot stand kunnen komen, bijvoorbeeld door het stimuleren van kennisdeling, keten-

ontwikkeling en waar mogelijk en gewenst door actieve ondersteuning.

- Inzetten op de energie- en warmtetransitie. Dit doen we door het opwekken van energie uit bronnen als zon, wind, biomassa, monomestvergisting, ondergrond en mogelijk in de toekomst andere duurzame energievormen zoals waterstof en kernenergie. We zien daarnaast goede mogelijkheden voor besparing en efficiënter gebruik van energie in woningen en productieprocessen van bedrijven, bij de verwarming en verkoeling van gebouwen en bij verkeer en vervoer. Innovatie en andere systemen zullen hier in de toekomst ook een bijdrage aan leveren. Er is steeds meer sprake van normering, waardoor energie-efficiëntie de standaard wordt. Denk hierbij aan herstructureringsopgaven van woon- en werklocaties waarbij energieopwekking en -besparing als uitgangspunt wordt genomen, herbestemming van cultureel erfgoed en vernieuwing en verduurzaming van bestaande bedrijven.

- Inzetten op het besparen van (drink)water. Dit kan door het water in gebieden langer vast te houden (zeker in droge perioden), te laten infiltreren in de bodem, maar ook door zelf minder (drink)water te gebruiken. Bijvoorbeeld door ook lokale ingrepen te doen, zoals het opvangen van water in huis en tuin en door hergebruik van grijs water. En ook door circulair gebruik van (drink)water, inclusief het water uit industriële processen en het - binnen de Rijkskaders - hergebruik van effluent van rioolwaterzuiveringsinstallaties. (Drink)waterbesparing draagt bij tot het behoud van ons milieu. Het vermindert energie die nodig is om water te verwerken en te leveren, wat weer leidt tot vermindering van vervuiling die ontstaat bij die processen.

3.3 Water en bodem sturend maken in onze ruimtelijke inrichting

Dit Leidende Principe houdt in dat het water- en bodemsysteem de basis vormt voor de (toekomstige) inrichting van onze provincie. In ons omgevingsbeleid zoeken we daarom naar oplossingen die zich goed verhouden tot het water- en bodemsysteem. Als we bij (ruimtelijke) keuzes sturen op basis van het water- en bodemsysteem, dan kunnen we veilig en gezond in onze provincie blijven wonen, werken en leven. Ook als we te maken krijgen met een ander en grillig klimaat.

We streven naar een klimaatrobuust en vitaal water- en bodemsysteem. Dit betekent dat het systeem klimaateffecten opvangt en dat er voldoende en schoon water beschikbaar is voor functies, zoals wonen, natuur, landbouw, (industriële) consumptie of drinkwaterwinning. Dit houdt in dat het water- en bodemsysteem gericht moeten zijn op het vasthouden van water voor een droge periode, het laten infiltreren van water in de bodem, en ook op het bergen van water bij extreme neerslag. Soms kan dit betekenen dat bepaalde functies op een bepaalde plek niet mogelijk zijn, omdat er niet voldoende water beschikbaar is of de effecten van de klimaatverandering niet voldoende kunnen worden opgevangen. Om dit goed in beeld te hebben, vinden wij het van belang om vroegtijdig in planvorming met de benodigde expertise van het bodem- en watersysteem vanuit waterschappen aan tafel te zitten.

Een klimaatrobuust en vitaal water- en bodemsysteem bereiken we door bij gebiedsontwikkeling, projecten en initiatieven in het bebouwde gebied en de groene omgeving dit systeem leidend te laten zijn voor het ontwerp. Uitgangspunt is dat nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen worden ontworpen met het bestaande water- en bodemsysteem als uitgangspunt. Voor bestaande functies geldt dat we in sommige gevallen meer overlast moeten accepteren, de huidige situatie moeten aanpassen of omvormen. Wij kijken daarbij naar stroomgebieden en

maken onderscheid in maatregelen die passend en nodig zijn in de verschillende delen van de provincie. In veenweidegebieden vraagt dit iets anders dan op zandgronden of in de gebieden rondom de IJssel, Vecht en Delta. In gebieden waar wateraanvoer nu nog mogelijk is, zal rekening gehouden moeten worden dat deze wateraanvoer in de toekomst onzeker en niet gegarandeerd is. Dit als gevolg van veranderende rivierafvoeren onder invloed van klimaatverandering.

Technische maatregelen zijn en blijven lokaal mogelijk, maar daarbij wordt wel gekeken of deze technische maatregelen passen bij het 'in balans zijn en komen met het water- en bodemsysteem' en ook of ze een goede keuze zijn gelet op de toekomst, houdbaarheid en betaalbaarheid.

Bij dit Leidende Principe gaan we uit van zeven uitgangspunten (voortkomend uit de Kamerbrief 'Water en Bodem Sturend', november 2022):

Afwentelen voorkomen

Bij ontwikkelingen wentelen we negatieve effecten niet af op toekomstige generaties (tijd), naar andere gebieden of functies (ruimte) en van privaat naar publiek (in kosten).

- Afwentelen voorkomen naar andere generaties: dit betekent nu rekening houden met belasting van het huidige systeem, klimaatverandering en beheerkosten in de toekomst. Door ruimte in te nemen voor bijvoorbeeld woningbouw of infrastructuur op plaatsen waar we als gevolg van klimaatverandering in de toekomst ruimte voor klimaatmaatregelen nodig hebben, zadelen we toekomstige generaties op met een probleem.
- Afwentelen voorkomen naar andere gebieden of functies: activiteiten op een bepaalde locatie, zoals afstromen van verontreinigd regenwater in bebouwd gebied, mogen niet leiden tot effecten op een andere locatie, bijvoorbeeld wateroverlast en verslechtering van de waterkwaliteit. Onderbouwde uitzonderingen blijven mogelijk op dit principe, doordat afwentelen soms onvermijdelijk is. Dit kan echter alleen met een goede

onderbouwing dat er geen andere mogelijkheden of oplossingen zijn.

- Afwentelen voorkomen van privaat naar publiek: door bij investeringen voldoende rekening te houden met bijvoorbeeld klimaatverandering, bodemdaling en bodem- en watervervuiling, worden de kosten hiervoor nu meegenomen en niet naar de toekomst doorgeschoven. Een voorbeeld hiervan is onvoldoende rekening houden met het water- en bodemsysteem bij het bouwrijp maken van een gebied, waardoor we kosten afwentelen op overheden en bewoners die in de toekomst geconfronteerd worden met instandhouding van woningen, funderingen, wegen en leidingen.

Meer rekening houden met extremen

In beleid, ruimtelijke inrichting en het ontwerpen van maatregelen houden we veel meer rekening met bovennormatieve weersextremen die horen bij klimaatverandering. Bijvoorbeeld momenten van extreme regenval. Door in de ruimtelijke inrichting meer flexibiliteit en veerkracht in te bouwen, kan beter omgegaan worden met deze extremen. Hiervoor kunnen klimaatrobuste ontwerpprincipes gehanteerd worden. Zo geeft de Maatlat klimaatadaptief bouwen (Maatlat groene klimaatadaptieve bebouwde omgeving - Klimaatadaptatie (klimaatadaptatienederland.nl) hier al verrijkende handvatten voor.

In samenhang omgaan met wateroverlast en droogte

Het flexibel omgaan met wateroverlast en droogte vraagt om een samenhangende aanpak. Zowel wateroverlast als droogte vraagt vaak tijdelijk om ruimte. Deze tijdelijke ruimte is nodig om beheersbaar om te kunnen gaan met effecten van weersextremen. Voor wateroverlast vraagt dit om voldoende buffer- en afvoercapaciteit. Voor droogte om voldoende berging in de bodem en het grondwater door vergroting van het organisch stofgehalte in de bovenlaag en het vergroten van de sponswerking.

Meerlaagsveiligheid

Meer aandacht voor meerlaagsveiligheid is nodig om de risico's op en gevolgen van overstromingen in de toekomst te beperken. Dit geldt niet alleen voor het hoofdwatersysteem, maar ook voor het regionale watersysteem, beekdalen en onbedijkte rivierdelen. Meerlaagsveiligheid bestaat uit:

- 1) Preventie: verkleinen van de overstromingskans door aanleg en versterken van dijken en keringen.
- 2) Gevolgbeperking: met behulp van ruimtelijke inrichting en maatregelen de effecten van een overstroming beperken. Denk aan bescherming van kritische infrastructuur, aangepast bouwen of instellen van risicozones.
- 3) Crisisbeheersing: voorbereiden op een overstroming door verbeteren van de crisisbeheersing (organisatie en communicatie bij een eventuele calamiteit).

Minder afdekken, minder vergraven, minder verontreinigen

Een vitale bodem en het benutten van de natuurlijke kracht van de bodem is van belang voor het bestrijden van wateroverlast, droogte en hittestress. Daarnaast zijn duurzaam beheerde bodems beter bestand tegen klimaateffecten en helpen deze bij het opslaan en vastleggen van CO₂ en stikstof. Daarom gaan we bodemafdekking met ondoordringbaar materiaal, vergraven en extra verontreinigen van de bodem tegen. Hiermee bedoelen we:

- Minder bodemafdekking: afdekking van de bodem met ondoordringbaar materiaal of door verwoesting gaat vaak ten koste van vruchtbare landbouwgrond of stadsbodem, is een risico voor de biodiversiteit, vergroot de kans op overstromingen en waterschaarste en draagt bij aan de opwarming van de aarde. Bodemafdekking vormt een van de grootste oorzaken van bodemaantasting in de Europese Unie.
- Niet vergraven: het behouden van een bodem met een intact profiel, omdat deze betere bodemecosysteemdiensten (water vasthouden, stikstof en fosfaat kringloop, diversiteit

bodemorganismen, bufferen van verontreinigende stoffen) vervult dan een vergraven bodem.

- Niet verontreinigen: beperken van emissies naar water en bodemsysteem houden gevoelige functies – landbouw, natuur, drinkwater, industrie/bedrijfsleven, wonen – mogelijk.

Integrale aanpak in de leefomgeving

Het water- en bodemsysteem is de onderlegger voor ruimtelijke opgaven zoals: verstedelijking, woningbouw, landbouw en energievoorziening. Door in te spelen op de natuurlijke systeemwerking kunnen de diverse ruimtelijke functies op een logische, kosteneffectieve en houdbare manier worden ingericht. Het is de basis voor onze leefomgeving.

Comply or explain: pas toe of leg uit

Het inspelen op de condities van het water- en bodemsysteem moet de basis zijn van de ruimtelijke inrichting. Door dit te doen wordt een bijdrage geleverd aan het bereiken van doelen met betrekking tot bijvoorbeeld biodiversiteit, klimaatmitigatie en waterkwaliteit. Mochten er onverhoopt toch redenen zijn om hiervan af te wijken dan geldt het principe 'comply of explain', ofwel: 'pas toe of leg uit'. Als wordt afgeweken, moet uitlegbaar en toetsbaar zijn hoe dan wel de doelen bereikt worden.

3.4 We zetten in op krachtige DUS-regio's

Dit Leidende Principe gaat uit van sterke en krachtige DUS-regio's (Daily Urban System). In onze provincie zien we drie duidelijke DUS-regio's: Regio Zwolle, Stedendriehoek (Deventer) en Twente. Dit zijn samenhangende regio's waar een groot deel van het dagelijks leven van mensen in plaatsvindt. Of je nu woont in één van de steden, dorpen of in het landelijk gebied. Mensen bewegen binnen een DUS voor hun dagelijkse activiteiten heen en weer tussen wonen, werken en leven.

Als we zeggen dat we willen inzetten op krachtige DUS-regio's, dan betekent het dat we graag ontwikkelingen zien die de bestaande DUS-regio's versterken en verbeteren. Het versterken van de samenhang binnen een DUS, zorgt dat voor mensen de dagelijkse activiteiten geconcentreerd en in nabijheid van elkaar uitgevoerd kunnen worden. Functies binnen het DUS versterken elkaar dan ook. Denk aan voorzieningen, wonen of werkgelegenheid. Daarnaast hoort hierbij een leefbaar platteland, waar inwoners goed kunnen wonen, werken en leven in een gezonde en mooie omgeving. DUS-sen bevatten bij voorkeur een mix aan meerdere woonmilieus, een gevarieerd aanbod aan werkgelegenheid en bereikbare voorzieningen. Hiermee draagt een DUS bij aan het streven naar zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik. En ook aan concentratie en nabijheid. Woningen komen in de buurt waar voorzieningen en werk dichtbij elkaar en duurzaam bereikbaar zijn. Het bij elkaar zetten van wonen, werken en voorzieningen zorgt er ook voor dat diensten, voorzieningen, bedrijven en kennisinstellingen het meest van elkaar profiteren. Dit bevordert de werkgelegenheid en arbeidsproductiviteit. Maar nog belangrijker: het vergroot de leefbaarheid en brede welvaart in onze regio's.

Bij het versterken van de DUS-regio's zetten we de grote steden (Zwolle, Almelo, Hengelo, Enschede en Deventer) centraal als kloppend hart en motor van de regio. Hardenberg en Steenwijk hebben als streekcentrum in hun specifieke regio ook een centrale rol.

In de steden komen werkgelegenheid, wonen en voorzieningen samen en is ruimte voor de (boven)regionale behoefte. De steden zijn de poort voor de verbinding met de rest van Nederland en daarbuiten. Zeker met het openbaar vervoer. Het gros van de opgave voor wonen en werken landt in deze steden, hier is ruimte voor het opvangen van de (boven)regionale woonbehoefte en (boven)regionale bedrijvigheidsbehoefte. In de steden ontstaat de opgave om dit in samenhang vorm te geven en daarbij aandacht te hebben voor de opgaven die dit met zich meebrengt op andere verstedelijkingsthema's. Voor deze omvangrijke en samenhangende opgave hanteren we bewust de term 'verstedelijking'. Dit duidt de samenhang tussen en diversiteit van de opgaven in de bebouwde omgeving. Verstedelijking gaat om méér dan 'slechts' woningbouw, economie en bereikbaarheid. Een DUS functioneert niet alleen door de steden. Stad en land functioneren in een DUS juist in een innig verband. De samenhang met de omliggende kernen en het landelijk gebied is erg belangrijk. Mensen bewegen zich voor de dagelijkse bezigheden, dagelijks door het hele Daily Urban System. Voor woon-werkverkeer, familiebezoek, gebruik van voorzieningen, ondernemen of recreatie en ontspanning. Dat maakt ook de onderlinge verbindingen binnen een DUS zo belangrijk. Bereikbaarheid van iedere kern, passend bij de aard van de kern moet daarom ook op orde zijn. Om dit optimaal te laten functioneren werken we aan een mobiliteitstransitie waarin minder, anders en schoner leidraad zijn.

De gekozen term 'verstedelijking' omvat de vele functies die we in steden en dorpen tegenkomen: wonen, werken, winkels, voorzieningen

(onderwijs, sport, cultuur, infrastructuur, etc.) en de samenhang hiervan met de opgaven rondom vergroening, biodiversiteit en klimaat in het bebouwde gebied.

In kernen is ruimte om te bouwen voor de lokale behoefte. Hier is het van belang dat er samenhang aangebracht wordt bij het programmeren van woningbouwlocaties en nieuwe werklocaties en dat goed gekeken wordt naar de bereikbaarheid van beide. Zowel bij woningbouw- als bedrijvigheidontwikkeling is zuinig ruimtegebruik een belangrijk uitgangspunt. Dit betekent dat we steviger voorwaarden stellen aan stedenbouw, uitgaan van hoger bouwen en slimmer ruimtegebruik. Voor bedrijvigheid willen we dat bedrijven zich vestigen in clusters met een profiel, bijvoorbeeld op Topwerklocaties of locaties rond innovatieve thema's. Of clusters van bedrijven met hogere milieu categorieën. Grootchalige bedrijvigheid wordt geclusterd op plekken met ruimte en goede aansluitingen voor overslag (weg, water en spoor). Voor overige kernen geldt dat zij enkel kunnen voorzien in hun behoefte aan bedrijventerrein op basis van de geldende programmeringsafspraken. Voor de drie DUS-regio's stellen we Ruimtelijk Economische Bouwstenen op. Deze bouwstenen geven een helder economisch profiel voor de DUS-regio tot aan 2040 en vormen input voor ruimtelijk-economische afwegingen binnen de programmering van bedrijventerreinen, verstedelijkingsstrategieën en de aanpak van het landelijk gebied.

We willen dat de DUS-regio's (zowel de steden, als de dorpen en kernen, met bijbehorende werklocaties en voorzieningen) elkaar versterken. Dit willen we doen door ruimte te bieden aan bedrijvigheid en versterking van de grootstedelijke cultuur én door in te zetten op concentratie van (boven)regionale functies en voorzieningen op de hoogdynamische plekken binnen de stedelijke netwerken waar zij het beste tot hun recht komen. Iedere DUS-regio heeft zijn eigen profiel met een daarbij passend pakket aan woon- en werkmilieus en een totaalpakket aan voorzieningen.

Dit vraagt in de programmering van functies ook regionale afstemming. Door hierop in te zetten willen we ook de brede welvaartsverschillen tussen regio's tegengaan. Dit sluit aan op de resultaten uit het rapport 'Elke regio telt' van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur, de Raad voor het Openbaar Bestuur en de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving. Dit geldt voor iedere regio in Nederland onderling en daarmee dus ook voor onze regio's.

Op het gebied van de mobiliteitstransitie bouwen we voort op onze sterke netwerken zoals weg, water en spoor, waarbij we aandacht hebben voor snelheid en doorstroming ten behoeve van de bereikbaarheid van, naar en binnen onze provincie. Vanwege het grote belang van de bereikbaarheid in de hele provincie, streven we voor iedere kern in een DUS naar een passende vorm van (publieke) bereikbaarheid. De steden zijn vervolgens de poort en verbinding naar de rest van het land en daarbuiten. De belangrijke corridors die de onderlinge verbinding vormen tussen de drie DUS-regio's zijn van cruciaal belang om deze schakel te kunnen zijn tussen regionaal en nationaal vervoer.

Tot slot kennen we drie Cultuurregio's die samenvallen en verweven zijn met de DUS-regio's. Elke Cultuurregio heeft een eigen profiel, waarin de ambities staan voor het cultuurbeleid in die regio.

3.5 Voortbouwen op onze bestaande sterke netwerken

Dit Leidende Principe houdt in dat we voort willen bouwen op onze bestaande en sterke netwerken en dat nieuwe ontwikkelingen hierop aansluiten. Op verschillende gebieden is onze provincie bedekt met een sterk netwerk. Of het nou gaat over mobiliteit, natuur, landbouw of sterke sociale structuren zoals Noaberschap, of de samenwerking die diepgeworteld zit in ons midden- en kleinbedrijf (mkb). Deze sterke netwerken bieden een goede basis om ontwikkelingen aan te koppelen.

Wij willen deze netwerken blijvend robuust hun functie laten vervullen. Robuust in de zin dat zij bestand zijn tegen ontwikkelingen in de toekomst en de impact die dat op een netwerk heeft. Denk aan de gevolgen van de voortgaande klimaatverandering, de toename van de verstedelijking, veranderingen in ons energiegebruik en –opwek, of nieuwe vormen van mobiliteit. Een robuust netwerk heeft flexibiliteit en veiligheid om mee te bewegen op verandering in de omgeving. Netwerken vertakken zich vaak door de hele provincie. Een goed functionerend netwerk is daarmee een krachtig middel om bij te dragen aan de balans die we in de provincie hebben en willen houden.

Dit netwerk fungeert namelijk als verbinding tussen bijvoorbeeld stedelijk en landelijk gebied, producent en afnemer, ondernemer en klant, flora en fauna, Overijssel met de rest van het land en daarbuiten, en zeker zo belangrijk: als verbinder voor onze inwoners.

Door voort te bouwen op deze robuuste en sterke netwerken zorgen we dat ontwikkelingen optimaal profiteren van de kracht van de netwerken en dat netwerken onderling elkaar versterken. Vanuit dit principe zetten we bijvoorbeeld in op:

- Voorkeur voor ontwikkelen van wonen en werken op goed (OV-) bereikbare plekken, boven het realiseren van grootschalige nieuwe infrastructuur. We blijven ons basis-ov-netwerk in de hele provincie waar mogelijk versterken;
- Werken ontwikkelen in nabijheid van werknemers;
- Een krachtige landbouwsector als drager van een leefbaar platteland/ plattelandskracht;
- Energie-opwek nabij energienetwerk en energievraag nabij opwek;
- Natuurnetwerken beschermen, ontwikkelen en verbinden;
- Samenwerking als basis voor regionale ontwikkeling.

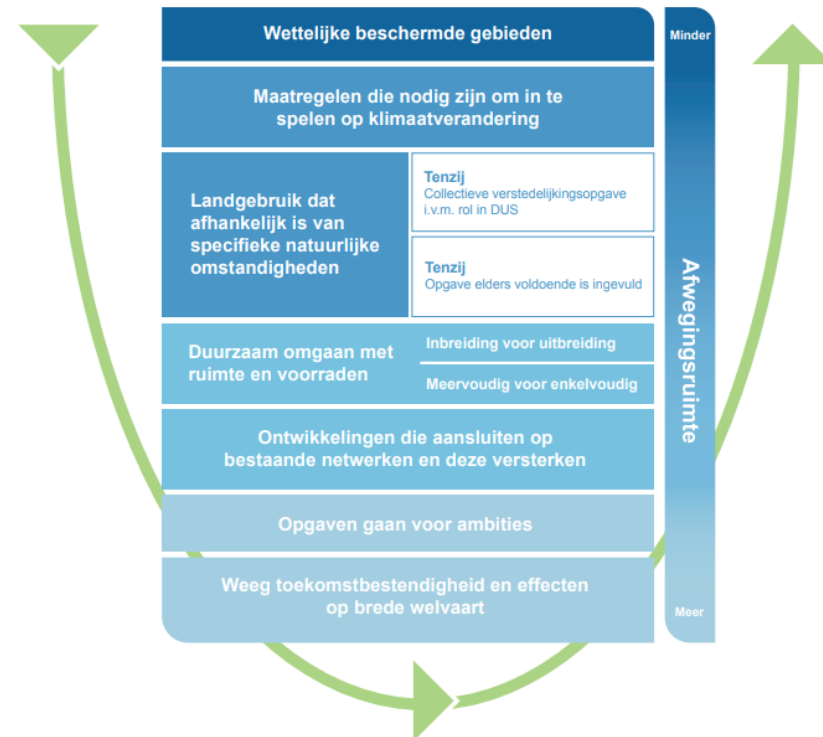
3.6 De Redeneerlijn: toepassen van de Leidende Principes

De ruimte in onze provincie is beperkt, wat maakt dat er keuzes nodig zijn over wat passende ontwikkelingen zijn op verschillende plekken in onze provincie. Dit doen we aan de hand van de hierboven genoemde vier Leidende Principes. Deze vier Leidende Principes raken elkaar en dit vraagt soms ook om een prioritering. Om hier houvast in te hebben is onderstaande Redeneerlijn ontwikkeld. De Redeneerlijn is het kader dat helpt bij de afweging 'waar' een ontwikkeling een plek kan krijgen. Het is daarmee een hulpmiddel dat helpt om binnen de kaders van de Omgevingsvisie een afweging te maken, of om te kunnen reageren op een initiatief tot functieverandering.

Bij het beoordelen of een ontwikkeling of initiatief passend is op een locatie, wordt de hele Redeneerlijn doorlopen. In de Redeneerlijn is onderscheid gemaakt in de mate van afweegruimte. Op elementen hoger in de Redeneerlijn wordt minder lokale afweegruimte geboden. Hier sturen (Europese, landelijke) wettelijk bepalingen of ons provinciale beleid in deze Omgevingsvisie en onze Omgevingsverordening meer. Lager in de Redeneerlijn is meer ruimte voor lokale afweging en invulling.

De Redeneerlijn is nadrukkelijk een instrument dat gaat over locatiekeuze (waar). Het gaat daarmee dus ook niet over de vraag of een ruimteclaim terecht is (of/ wat) en ook niet over de ruimtelijke inpassing in een gebied (hoe).

Uitgangspunt is dat per horizontale balk een afweging wordt gemaakt. Hierbij wordt beoordeeld of een functie geen belemmering vormt voor (instandhouding of ontwikkeling van) een te beschermen kwetsbare plek en of wordt bijgedragen aan een toekomstbestendig en klimaatrobuust Overijssel. Onderstaand volgt per horizontale balk in de Redeneerlijn een korte toelichting.

Afbeelding: de Redeneerlijn op basis van de vier Leidende Principes

Wettelijke beschermde gebieden

Wettelijk beschermde gebieden

Als eerste stap wordt gekeken welke juridisch verankerde bescherming er op een locatie rust. Bescherming uit bijvoorbeeld wettelijke bepalingen, Europese richtlijnen of zaken die we in onze eigen Omgevingsverordening juridische bescherming hebben willen of moeten geven. Dit gaat bijvoorbeeld om drinkwaterwingebieden, Natura 2000-gebieden of beschermde stad- en dorpsgezichten. Nieuwe ontwikkelingen mogen hiermee niet in strijd zijn. Functies die goed samengaan met de wettelijk beschermde status van het gebied kunnen uiteraard wel ontwikkeld worden.

Maatregelen die nodig zijn om in te spelen op klimaatverandering

Maatregelen die nodig zijn om in te spelen op klimaatverandering

Hiermee geven we, voor wat betreft de locatiekeuze, nadere invulling aan het Leidende Principe 3.3 "water en bodem sturend maken in onze ruimtelijke inrichting". Vertrekpunt voor de beoordeling of een nieuwe functie passend is, is het onderscheid in vier gebiedstypen waar verschillende maatregelen nodig zijn om in te spelen op doorzettende klimaatverandering. Voor ieder van de vier gebiedstypen en het bebouwde gebied zijn richtinggevende uitspraken opgesteld, die inspelen op de doorzettende klimaatverandering en de specifieke effecten die dat op verschillende gebieden heeft. Nieuwe functies dienen te passen bij de eigenschappen en doelen die bij het gebied horen.

In onze Omgevingsverordening is opgenomen dat inzichtelijk moet worden gemaakt of een ontwikkeling bijdraagt aan een klimaatrobuust water- en bodemsysteem. Bij een initiatief is het nodig om inzichtelijk te maken op welke wijze de voorgenomen functie passend is bij de richtinggevende uitspraken van het betreffende gebied en hoe de functie inspeelt op doorzettende klimaatverandering. Afwijkingen zullen goed moeten worden onderbouwd. Als een functie strijdig is aan de richtinggevende uitspraken, moet in ieder geval in beeld gebracht worden dat alternatieve locaties voor de ontwikkeling niet mogelijk zijn.

Landgebruik dat afhankelijk is van specifieke natuurlijke omstandigheden

Tenzij
Collectieve verstedelijkingsopgave
i.v.m. rol in DUS

Tenzij
Opgave elders voldoende is ingevuld

Landgebruik dat afhankelijk is van specifieke natuurlijke omstandigheden

Er is een onderscheid tussen functies (vormen van landgebruik) die wel of niet gebonden zijn aan specifieke natuurlijke omstandigheden van een plek. Voorbeelden van functies die wel afhankelijk zijn van specifieke omstandigheden zijn bijvoorbeeld natuur of landbouw met generieke opgaven en kansen. Voorbeelden van functies die minder gebonden zijn aan specifieke omstandigheden, en daardoor op meerdere plekken ontwikkeld kunnen worden, zijn woningbouw, bedrijvigheid of het opwekken van (duurzame) energie.

Doorzettende klimaatverandering gaat effect hebben op de natuurlijke omstandigheden van een plek. Om de ruimte in onze provincie zorgvuldig te gebruiken vinden wij het van belang om mee te wegen of een functie afhankelijk is van deze omstandigheden. Die functie willen wij waar nodig dan ook voorrang geven boven functies die minder

gebonden zijn aan de natuurlijke omstandigheden. Reden hiervoor is dat als gevolg van doorzettende klimaatverandering deze plekken schaarser worden en wij het van belang vinden om zuinig te zijn op deze gebieden en ze zorgvuldig te benutten.

Het te strikt hanteren van dit uitgangspunt kan echter ongewenste effecten opleveren. Bijvoorbeeld omdat kernen volledig zijn gelegen in een gebied met gunstige omstandigheden voor landgebruik dat daar afhankelijk van is en daardoor geen uitbreidingsmogelijkheden meer zouden hebben. Bijvoorbeeld als een kern direct omsloten is door veel natuur of landbouwgrond met generieke opgaven en kansen. In zo'n geval zou dan nauwelijks nog mogelijkheden overblijven voor het ontwikkelen van woningen, voorzieningen of werklocaties. Dit staat echter haaks op het Leidende Principe dat we werken aan sterke DUS-regio's, waarvoor ook een ruimtevraag geldt. Daarom is het van belang om een uitzonderingsmogelijkheid op te nemen om voor verstedelijkingsopgaven die regionaal zijn afgestemd binnen de DUS-regio.

Ook kan het zijn dat er gunstige omstandigheden zijn voor een opgave op een bepaalde plek, maar dat elders voor die opgave al voldoende is gedaan. Denk bijvoorbeeld aan leefgebied van te beschermen soorten waarvoor specifieke omstandigheden nodig zijn. Als zich een ruimtevraag aandient in een gebied dat hier geschikt voor is, dan zou dat bij het hanteren van het beschermen van het leefgebied voorrang vragen. Wanneer echter elders in de provincie al voldoende leefgebied zou zijn voor een gunstige staat van instandhouding van deze soorten, zou er meer afwegingsruimte geboden kunnen worden om af te wegen of ander gebruik passend is op die locatie.

Om invulling te geven aan de afweegruimte die we hier bieden, nemen we in onze Omgevingsverordening op dat bij de beoordeling van plannen inzichtelijk moet zijn gemaakt dat de voorgenomen functie niet elders ontwikkeld kan worden op een locatie waar zich geen functies die gebonden zijn aan natuurlijke omstandigheden bevinden. Als dat toch het geval is, wordt beoordeeld of de ontwikkeling plaatsvindt in het kader van een regionale programmeringsafspraken. Daarmee stimuleren we ook bovengemeentelijke afweging.

Duurzaam omgaan met ruimte en voorraden

Inbreiding voor uitbreiding

Meervoudig voor enkelvoudig

Duurzaam omgaan met ruimte en voorraden

Een volgende stap in de Redeneerlijn biedt nog meer ruimte voor afweging aan de hand van het Leidende Principe "3.2 duurzaam omgaan met ruimte en voorraden".

Duurzaam omgaan met ruimte en voorraden kent hierin twee belangrijke onderdelen, namelijk inbreiding voor uitbreiding en meervoudig gaat voor enkelvoudig ruimtegebruik. Door af te wegen of nieuw ruimtebeslag kan worden beperkt of voorkomen zorgen we ervoor dat er zuinig wordt omgegaan met schaarse ruimte. Zo heeft het onze voorkeur om invulling van de opgave van 10% groenblauwe dooradering, met name te laten landen in gebieden met meervoudige opgaven en kansen voor klimaat, water en natuur. Ook kijken we bij inbreiding voor wonen, werken of voorzieningen naar de optimale mogelijkheden om, passend bij de lokale identiteit, in hogere dichtheden te bouwen. Voor hulp bij de afweging bij deze stap verwijzen we naar hetgeen beschreven staat onder dit Leidende Principe.

Ontwikkelingen die aansluiten op bestaande netwerken en deze versterken

Ontwikkelingen die aansluiten op bestaande netwerken en deze versterken

Het Leidend Principe “3.5 voortbouwen op bestaande netwerken” vraagt om het in beeld brengen van de verschillende netwerken die er zijn (denk bijvoorbeeld aan natuur, energie, infrastructuur, bebouwing of een sociaal netwerk). Is het mogelijk om hierop voort te bouwen en dat netwerk te versterken?

Opgaven gaan voor ambities

Opgaven gaan voor ambities

Om voldoende ruimte te hebben voor alles wat een plek nodig heeft in onze provincie, is het relevant om onderscheid te maken tussen opgaven/taken en ambities/streven. Wanneer een opgave/taak nog niet voldoende is ingevuld, moet dit meewegen en prioriteit krijgen wanneer keuzes nodig zijn. Als er aanvullende ruimte gevraagd wordt voor functiegebruik waarvoor al aan de opgave is voldaan, is er dus sprake van een aanvullende ambitie. Deze ambitie, moet de ontwikkeling van een functie waar nog een opgave op te behalen is, niet in de weg zitten. Zo gaat op het moment dat de doelstellingen voor zon op land al behaald zijn, het behouden van voldoende landbouwgrond met oog op voedselzekerheid, vóór op het realiseren van een lokaal zonneveld. Of als bijvoorbeeld in de regionale woondeals is afgesproken om bij een kern 100 woningen te realiseren, mag eventuele aanvullende woningbouw bovenop die 100, het ontwikkelen van nog niet bereikte

opgaven rondom bijvoorbeeld groenblauwe dooradering of de realisatie bedrijventerreinen niet in de weg zitten.

Als aan alle opgaven is voldaan, kan er meer ruimte gelaten worden voor afweging.

Weeg toekomstbestendigheid en effecten op brede welvaart

Weeg toekomstbestendigheid en effecten op brede welvaart mee

Als laatste stap is het ook belangrijk om mee te wegen of een ontwikkeling op die plek, als 10 of 20 jaar vooruit wordt gekeken, ook een verstandige ontwikkeling is. Past de beoogde ontwikkeling dan op deze plek? Dit is bedoeld om dit aspect ook te betrekken op het moment dat een keuze wordt gemaakt. Hetzelfde geldt voor het betrekken van de effecten op brede welvaart. Hiervoor verwijzen we naar hetgeen beschreven is in “2.5. Brede welvaart voor al onze inwoners met onze Rode Draden” van deze Omgevingsvisie en de uitwerking van de Rode Draden in hoofdstuk 4 van deze Omgevingsvisie.

Brede afweging van alle elementen in de redeneerlijn

De groene pijl in de Redeneerlijn symboliseert dat het van belang is om alle aspecten uit de Redeneerlijn te betrekken in de afweging. Ook in beschermde gebieden liggen wellicht kansen die goed te combineren zijn met de functie die bescherming nodig heeft en zo zou bij kunnen worden gedragen aan het versterken van de brede welvaart, of het binnen bereik brengen van een ambitie.

Hoofdstuk 4: Werken aan brede welvaart met Rode Draden

4.1 Inleiding

Brede welvaart is alles wat mensen van waarde vinden. Naast materiële/economische welvaart gaat het ook om gezondheid, onderwijs, milieu, leefomgeving, sociale cohesie, persoonlijke ontplooiing en (on)veiligheid. Bovendien betreft het niet alleen de kwaliteit van leven in het 'hier en nu', maar ook de effecten van onze manier van leven op het welzijn van mensen 'elders' (buiten de regio) en 'later' (toekomstige generaties).

Met deze Omgevingsvisie willen we een bijdrage leveren aan de brede welvaart van onze inwoners. We nemen daarom ook economische en sociaal-maatschappelijke aspecten in onze ruimtelijke afwegingen mee. Zo houden we oog voor de impact op de mens en de maatschappij. Dit doen we in hoofdzaak met Rode Draden en ons economische beleid. Bij nieuwe initiatieven vragen we te onderbouwen hoe deze initiatieven bijdragen aan de brede welvaart.

We werken aan het behouden en verbeteren van brede welvaart met onze Rode Draden: Ruimtelijke Kwaliteit, Sociale Kwaliteit, Gezondheid en Duurzaamheid. De Rode Draden zien we als belangrijke waarden die bijdragen aan een mooi, sociaal, duurzaam en gezond Overijssel. We hebben hiervoor kwaliteitsambities opgesteld, die hieronder nader worden toegelicht. Deze kwaliteitsambities raken alle thema's binnen de fysieke leefomgeving.

4.2 Ruimtelijke Kwaliteit

Ruimtelijke Kwaliteit is datgene wat de ruimte geschikt maakt en houdt voor mens, plant en dier. Ruimtelijke Kwaliteit gaat hierbij niet zo zeer over 'mooi', maar vooral over 'goed': gebiedseigen (belevingswaarde), functioneel (gebruikswaarde) en toekomstbestendig. Ruimtelijke Kwaliteit is van grote betekenis voor de inwoners en voor de gebruikers en de bezoekers van onze provincie. Het draagt bij aan een goed, mooi en prettig woon- en werkklimaat. Maar ook aan het vestigingsklimaat voor bedrijven en recreatieve en toeristische mogelijkheden.

We hebben voor Ruimtelijke Kwaliteit zeven kwaliteitsambities die hun vertrekpunt hebben in de bestaande kwaliteiten van Overijssel:

- Natuur als ruggengraat. Voor heel Overijssel streven we naar een basiskwaliteit natuur en een groenblauwe dooradering voor diverse doelen, met name natuur, landschap en water. Onder basiskwaliteit natuur wordt verstaan: een set van condities die nodig is om algemene soorten algemeen te laten zijn, blijven of worden. De groenblauwe dooradering verbindt natuurgebieden onderling en het stedelijk met het landelijk gebied. Het gaat hier om groene en blauwe verbindende elementen, zoals houtwallen, watergangen, kruidenrijke graslanden, soortenrijke stroken in de akkerbouw, die bijdragen aan de biodiversiteit. Dit sluit ook aan op het stimuleren van natuurinclusieve landbouw.
- Voortbouwen aan de kenmerkende structuren van de agrarische cultuurlandschappen. Het aanzien van bijna driekwart van het oppervlak van onze provincie wordt bepaald door het agrarisch cultuurlandschap. Het vormt voor veel inwoners hun woon- of werkomgeving en voor nog meer mensen de omgeving waarin ze hun vrije tijd, fietsend, wandelend, varend, doorbrengen. Het

herkennen, koesteren en verder uitbouwen van de dragende structuren van het agrarische cultuurlandschap is onze leidraad. Dragende structuren zijn bijvoorbeeld de wegenstructuur, de structuur van waterlopen, bebouwingslinten en nederzettingsvormen, het web van verspreide boerderijen met onderlinge verbindingslijnen en patronen van landschapselementen. Door nieuwe initiatieven zorgvuldig in te passen en aan te sluiten op de dragende structuren van een gebied, kan het karakter en het onderscheid met andere gebieden versterkt worden. Het is daarbij de kunst om vormen van grondgebruik, bebouwingsvormen en infrastructuur zo te ordenen dat naast het karakter ook de samenhang in het gebied wordt versterkt en nieuwe kwaliteiten (kunnen) ontstaan. Zorgvuldige arrangementen van bebouwing, versterking van landschappelijke structuren en het beheer van kenmerkende landschapselementen horen daar vanzelfsprekend bij.

- Brede waaier aan woon-, werk- en mixmilieus: elk buurtschap, dorp en stad zijn eigen kleur. Mensen koesteren verschillende wensen ten aanzien van hun woning en woonomgeving. Dit verschil in woonwensen neemt eerder toe dan af. Het aanbod van woonmilieus moet daarop reageren met een breed spectrum aan mogelijkheden. Wonen in het landschap, wonen in de stadsrand, wonen in de nieuwe stad, wonen in de oude stad. Het palet van steden en dorpen met een eigen karakteristieke opbouw, met eigen gebiedskenmerken en inbedding in het landschap is een bijzonder kenmerk van Overijssel. Het is goed de veelkleurigheid van het palet een impuls te geven. Hier gaat het om het herontdekken of zelfs opnieuw uitvinden van de eigen dragende kwaliteiten en structuren en daarop aansluiten met eigentijdse vormen van grondgebruik en inrichting. Denk aan wonen en werken op erven, op landgoederen, in buurtschappen, dorpse wijken, dorpsranden, diverse stadsringen, centra, villabuurten en wonen aan het water. En bedien ook de uitersten: kleinschalige extensieve milieus aan de ene en hoogstedelijke compacte milieus aan de andere kant. Daarbij inspelend op hittestress, vergroening en andere

klimaatopgaven in de steden. We streven hierbij naar fraaie dorpen en vitale steden. Met eigen cultuurhistorische identiteit, klimaatbestendig en met natuur om de hoek.

- Het contrast tussen dynamische en luwe gebieden versterken. Een belangrijk onderscheid vanuit beleving is die tussen rust en drukte, tussen gebieden waar het 's nachts nog echt donker is en gebieden waar het licht nooit uit gaat. Dit contrast willen we versterken door hoog dynamische ontwikkelingen te concentreren rondom bestaande hoofdinfrastructuur, stedelijk gebied en bedrijventerreinen.
- Aantrekkelijke routes voor een toegankelijk en beleefbaar Overijssel. Verschillende groepen mensen met verschillende aanspraken en behoeften maken gebruik van de mogelijkheden die het landschap biedt voor grote en kleine ommetjes, voor grote en kleine tochten en ontdekkingsreizen. Een netwerk van routes voor wandelen, fietsen, paardrijden varen en autorijden verhoogt de belevingskwaliteit aanzienlijk, omdat het de binnensteden, dorpscentra, landgoederen, de recreatievoorzieningen, de toeristische attracties en de natuurgebieden verbindt. Een verbindend netwerk, niet alleen als ontsluiting, zodat je er kan komen, maar ook als ruimtelijke structuur, zodat je het landschap kan ervaren. Aantrekkelijke routes en een toegankelijk landschap stimuleren het naar buiten gaan, wat onder meer goed is voor de mentale en fysieke gezondheid. De kernrandzones vervullen een cruciale rol in de verbinding tussen stad en land. Zij zijn zowel de poort van de stad, als de toegang vanuit de stad naar het landelijk gebied. Onze inzet is het accentueren en het beleefbaar houden of maken van regionale lange lijnen en randen in onze provincie. Het gaat hier bijvoorbeeld om het herstellen en complementeren van de laanstructuren van Twente en Salland. Een ander voorbeeld is het (her)inrichten van de grote doorgaande routestructuren van het provinciale wegen- en kanalenetwerk als lineair landschap. Maar het gaat ook om de beleving van de kwaliteiten van het

Overijsselse landschap als je je rijdend, fietsend, wandelend of varend over de diverse routestructuren beweegt.

- Sterke ruimtelijke identiteiten als merken voor Overijssel. Gedeelde verhalen en waardering van gebieden met een sterke 'sense of place' zorgen ervoor dat mensen er identiteit en betekenis aan toekennen. Overijssel heeft een aantal 'sterke merken' in huis: van de waterrijke Kop van Overijssel, de Hanzesteden, het Wilde Hart van Vecht, Regge en Sallandse stuwwal, het landgoederenlandschap ten noorden van Deventer, het rivierenlandschap van de IJssel, de Twentse steden en het Twentse essen- en stuwwallenlandschap. We halen 'alles uit de kast' om de potentiële kwaliteiten van de sterke ruimtelijke identiteiten van Overijssel te verzilveren. Dit betekent inzet op de inrichtingskwaliteit, het eigen gezicht, het stimuleren van ondernemerschap, van streekproducten, vergroting/verdieping/verbreding van recreatieve mogelijkheden en inzet op marketing. Niet alleen vanuit economisch oogpunt, maar ook voor de vitaliteit en leefbaarheid van de genoemde gebieden.
- Bodem als basis met een robuust en beleefbaar watersysteem. Het water- en bodemsysteem vormt de basis voor de (toekomstige) inrichting van onze provincie. Zie hiervoor ook paragraaf 3.3. 'Water en bodem sturend maken in onze ruimtelijke inrichting'.

4.3 Sociale Kwaliteit

Met de Rode Draad Sociale Kwaliteit bedoelen we hoe mensen hun leefomgeving waarderen als het gaat om zaken als Noaberschap, vitaliteit, inclusie en gezondheid. Door het stimuleren van sport en bewegen, positieve gezondheid en initiatieven van onderop draagt Sociale Kwaliteit bij aan een gezonder en gelukkiger Overijsselse samenleving. Daarbij streven wij ernaar dat Overijsselaars gezond en vitaal blijven en initiatief blijven nemen voor een fijne buurt en een omgeving die past bij wat ze nodig hebben. Zodat zij zo lang mogelijk zelfstandig kunnen leven in hun eigen fijne leefomgeving. Waar mensen lekker in hun vel zitten en voor elkaar klaar staan. En waar iedereen mee doet en zichzelf kan zijn. Onze inwoners maken onze provincie tot wat ze is: een aantrekkelijke plek om te wonen, werken, recreëren en leven. Met de Rode Draad Sociale Kwaliteit dragen we bij aan deze aantrekkelijke leefomgeving zodat inwoners er zichzelf kunnen zijn en er zich thuis voelen en Overijssel de fijne provincie voor hen blijft.

We hebben voor deze Rode Draad de volgende kwaliteitsambities:

- Een inclusieve en participatieve samenleving. Een samenleving waar iedereen mee kan doen en veilig zichzelf kan zijn. Een inclusieve samenleving zonder fysieke of sociale beperkingen betekent dat iedereen meedoet en meetelt. Zodat iedereen een fijn sociaal leven heeft. Dat we allemaal op onze eigen wijze bijdragen aan veiligheid en acceptatie in de samenleving. En dat we bereid zijn ons over verschillen heen te zetten en om te kijken naar de ander.
- Een actieve samenleving. Een samenleving waar de mogelijkheid om te sporten en te bewegen in de directe omgeving beschikbaar is en de omgeving uitdaagt tot bewegen. Sporten verbindt mensen met elkaar en versterkt de vitaliteit van de inwoners.

We ondersteunen en stimuleren Overijsselaars om hun leven lang te bewegen, op hun eigen niveau en met hun eigen doel. Vitale en gezonde mensen hebben meer energie en kunnen goed voor zichzelf en hun leefomgeving zorgen.

- Een gezonde samenleving. Een samenleving waar toegang is tot voorzieningen en/ of activiteiten die bijdragen aan (positieve) gezondheid. Positieve gezondheid is veel meer dan niet ziek zijn: het gaat om goed voor jezelf zorgen en plezier uit het leven kunnen halen. Denk daarbij aan goede voeding, bewegen in de buitenlucht, een fijn sociaal leven en mee kunnen doen in de samenleving. We zorgen ervoor dat inwoners de kans hebben gezond te blijven, gelukkig te zijn en te bewegen. Een gezonde omgeving heeft gezondheid bevorderende aspecten zoals een omgeving die uitnodigt tot beweging, ontspanning en sociale contacten.
- Overijssels Noaberschap. Een samenleving waarin de sociale verbinding wordt versterkt vanuit de Overijsselse identiteit. Vrijwilligers en initiatiefnemers zijn de basis voor een vitale en aantrekkelijke leefomgeving. Deze vrijwilligers, mantelzorgers en mensen die belangeloos voor hun omgeving zorgen, doen belangrijk werk en zijn onmisbaar. Als provincie waarderen en stimuleren wij de Overijsselse vrijwilligers. Samen voor elkaar en met elkaar. Inwoners bedenken samen de mooiste initiatieven om hun omgeving mooier, toekomstbestendiger en socialer te maken. Want inwoners weten zelf het beste hoe zij hun omgeving aantrekkelijk willen houden of maken. En hoe mooi is het om een eigen idee, samen met buurtbewoners, leden van verenigingen of stichtingen, uit te voeren. Wij faciliteren initiatiefnemers bij het verwezenlijken van hun plannen.
- Een samenleving waarin mensen elkaar kunnen ontmoeten in een omgeving met voldoende vitaliteit van stads- en dorpscentra met beleving van jong en oud. Bij sociale ontmoetingsplekken in dorpen

en wijken ontmoeten mensen elkaar en kunnen ze van elkaar leren. Het is de plek waar goede ideeën ontstaan voor een aantrekkelijke en sociale leefomgeving. Een plek om te sporten, samen activiteiten te doen, naar een goede voorstelling gaan, een boek te halen of gewoon gezellig koffiedrinken. De ontmoetingsplekken vormen 'het cement van de samenleving'. Daarom ondersteunen en helpen wij bij het komen tot eigentijdse sociale ontmoetingsplekken. Het gaat hierbij om lokale dorpshuizen, kulturhusen en multifunctionele accommodaties.

4.4 Gezondheid

Met onze Rode Draad Gezondheid geven we in ons omgevingsbeleid expliciet uitvoering aan één van de belangrijke doelen van brede welvaart. Met Gezondheid willen we zorgen voor "een langer leven in goede gezondheid en verminderde gezondheidsverschillen" voor en tussen onze inwoners. Gezondheid is een brede term en bevat zowel milieukundige gezondheid als positieve gezondheid:

- Milieukundige gezondheid bestaat uit maatregelen die de gezondheid beschermen en maatregelen die de gezondheid bevorderen.
- Positieve gezondheid geeft niet alleen aandacht aan lichamelijke of mentale ziekte, maar ook aan zingeving, kwaliteit van leven, meedoen en dagelijks functioneren.

De Rode Draad Gezondheid heeft een relatie en overlap met de Rode Draad Sociale Kwaliteit. Dit komt omdat de ambities voor beide Rode Draden vaak zowel de sociale kwaliteit en de gezondheid van mensen raakt. Een groene omgeving om te bewegen en te ontmoeten, draagt bijvoorbeeld zowel bij aan de gezondheid van mensen als aan de sociale kwaliteit.

We hebben voor deze Rode Draad de volgende kwaliteitsambities:

- Het realiseren van een langer leven in goede gezondheid en verminderde gezondheidsverschillen van de inwoners van Overijssel. Iedereen heeft recht op een lang en gezond leven. We nemen maatregelen om te zorgen dat inwoners van Overijssel kwalitatief langer leven. De verschillen tussen inwoners van Overijssel verminderen we, hierbij kan gedacht worden aan verschillen stad en platteland, theoretisch en praktisch opgeleid en arm en rijk.

- Gezonde leefomgeving, met een goede milieukwaliteit (lucht, water, geluid en bodem), een groene en klimaatadaptieve leefomgeving en veilig, gezond en schoon kunnen wonen, werken, recreëren en reizen. De leefomgeving heeft grote invloed op onze gezondheid. Enerzijds willen we met een goede milieukwaliteit ervoor zorgen dat de omgeving geen negatieve impact heeft op de gezondheid. Anderzijds willen we de leefomgeving zo inrichten dat deze positief bijdraagt aan de gezondheid door uit te nodigen tot beweging en ontmoeting.
- Actief in de wereld, waarin we met ons mobiliteitsbeleid inzetten op actief bewegen (fietsen, rennen, wandelen). In ons beleid voor de woon- en werkomgeving maken we meer plek voor beweging en ontmoeting en faciliteren we initiatieven die inzetten op meer bewegen. Actief bewegen draagt bij aan de fysieke en mentale gezondheid. Daarnaast zetten we in op meer beweging door sociale ontmoetingen aan te moedigen omdat de verbinding met anderen bijdraagt aan de gezonde actieve deelname in de samenleving.
- Thuis voelen, met aandacht voor inclusiviteit, cultuurhistorie en korte voedselketens. Iedereen moet zich in Overijssel thuis voelen. Door inclusiviteit te bevorderen, creëren we ruimte voor alle Overijsselaars in al hun diversiteit. Dit maakt Overijssel sterk. De cultuurhistorie van Overijssel is iets wat ons daarbij allemaal bindt. Deze verbinding is er ook tussen stad en platteland en producent en consument. Zodat we elkaar begrijpen en respecteren.

4.5 Duurzaamheid

Met de Rode Draad Duurzaamheid gaat het om een duurzame ontwikkeling die voorziet in de behoefte van de huidige generatie, zonder voor toekomstige generaties de mogelijkheden in gevaar te brengen om in hun behoeften te voorzien. Daarbij spelen onder andere schoon, veilig, leefcondities, milieu/natuur, circulariteit en minder verbruik van grondstoffen een belangrijke rol.

We hebben voor deze Rode Draad de volgende kwaliteitsambities:

- Een schone en veilige leefomgeving in Overijssel. Een ieder heeft het recht op een gezonde en veilige leefomgeving. Door het waarborgen en bevorderen van onder andere de (fysieke) milieucondities en vergroening van onze leefomgeving dragen we bij aan de materiële welvaart, het welzijn en de gezondheid van onze inwoners alsook het realiseren van duurzame steden en gemeenschappen.
- In stand houden en bevorderen van de leefcondities, waarbij we met inwoners, bedrijven, gemeenten en maatschappelijke organisaties de milieukwaliteit, biodiversiteit en de natuur in Overijssel duurzaam beschermen, benutten en beleven. Met het bewerkstelligen van natuur/biodiversiteit in alle onderdelen van ons beleid, versterken we de natuurlijke situatie en de milieucondities van onze provincie. Hiermee dragen we bij en uitwerking aan het welvaartsprincipe gericht op het natuurlijk kapitaal en een duurzame ontwikkeling van schoon water, leven op aarde en klimaat.
- Bevorderen van een duurzame economie en leefomgeving die voorziet in de behoefte van de huidige generatie, zonder de behoeften van toekomstige generaties, zowel hier als in andere delen van de wereld, in gevaar te brengen. De economische ontwikkeling van en in onze provincie koppelen we bij voorkeur aan de sterke kanten van Overijssel, aan de (top)sectoren die ook in de toekomst kansen bieden. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de agro- en foodsector, waar we voorlopers ruimte geven in proeftuinen en - samen met onze partners - de kansen voor ketenoptimalisatie concretiseren. Daarnaast gaat het ook om besparen van grondstoffen en drinkwater. En het opwekken van duurzame (betaalbare) energie en ontwikkeling van innovatie, infrastructuur en industrie.
- Toekomstbestendig kringlopen sluiten, waarbij we inzetten op minder gebruik van niet hernieuwbare grondstoffen, efficiënt (her)gebruik van grondstoffen, producten en materialen en vermindering van de CO₂-uitstoot. In onze provincie willen we verantwoord omgaan met grondstoffen en natuurlijke hulpbronnen en hebben we, als stip aan de horizon, de ambitie toe te groeien naar een circulaire economie. Een economie die spaarzaam omgaat met grondstoffen, waar winning, gebruik en hergebruik dicht bij elkaar plaatsvinden. Waarin reststoffen maximaal worden hergebruikt en biobased toepassingen worden gestimuleerd. Het sluiten van kringlopen staat hierbij centraal. Dit draagt ook bij aan het borgen van een gezonde leefomgeving door het beperken van schadelijke emissies, hier in onze provincie of elders.

Hoofdstuk 5: Bestuursstijl, uitvoering, samenwerking en monitoring. Van Visie naar Praktijk

5.1 Bestuursstijl

Inleiding

Onze bestuursstijl is de manier waarop wij onze opgaven aanpakken. Het is een belangrijk onderdeel van onze Omgevingsvisie voor Overijssel. Het draait namelijk niet alleen om de inhoudelijke keuzes voor een goede verdeling van de ruimte en de kwaliteit van onze (toekomstige) leefomgeving, maar ook om h oe we die keuzes maken en uitvoeren.

Als provincie liggen er veel taken en verantwoordelijkheden op ons bordje, we hebben grote opgaven te realiseren. We staan aan de lat voor zaken van provinciaal belang die het schaalniveau van gemeenten te boven gaan. Daarnaast hebben we op basis van wet- en regelgeving specifieke taken en bevoegdheden. We nemen daarin onze verantwoordelijkheid, ook wanneer het gaat om het maken van moeilijke keuzes. Dat doen we ten behoeve van het algemeen belang in Overijssel  en met oog voor de effecten op inwoners, ondernemers en samenleving. Vanuit de basisgedachte 'decentraal, tenzij' draagt iedere betrokken partij in lijn met de Omgevingswet bij aan de maatschappelijke opgaven vanuit de eigen expertise, rol, positie en verantwoordelijkheden. Afspraken bespreken we vooraf en leggen we vast.

Bij alles wat we doen, zetten we ons in voor de Overijsselse samenleving. De manier waarop we dat doen, is onze bestuursstijl. Onze bestuursstijl wordt ook zichtbaar in de Omgevingsvisie.

Uitgangspunten van onze bestuursstijl

We willen Noaberschap in het bestuur brengen

De grote uitdagingen kunnen  en willen we alleen samen oppakken. Het uitgangspunt is de rol die de verschillende overheden hebben in de opgave. We gaan uit van de kracht van de samenleving. Onze ambitie voor bestuursstijl kenmerkt zich door 'Noaberschap':

- Luisteren en verbinden: we brengen verschillende belangen, perspectieven en ideeën bij elkaar en leren daarvan. We hebben oog voor inhoud, proces  en samenwerking.
- Eerlijk en betrouwbaar: we doen wat we zeggen en we zeggen wat we doen. We geven aan wat w el en ni et mogelijk is. Wanneer we opgaven oppakken, beschrijven we hoe we inwoners, partners en medeoverheden betrekken. Daarover maken we afspraken. Binnen de afspraken is ruimte voor maatwerk om plannen uit te voeren.
- Open en uitlegbaar: we communiceren in duidelijke taal en spreken als provincie met  en mond. We vertellen hoe we hebben nagedacht over besluiten die we nemen en wat we met ideeën en suggesties hebben gedaan.
- Betrokken: het perspectief van de inwoners staat centraal. Onze inwoners betrekken we in de volle breedte. Dat doen we op allerlei manieren, passend bij de doelgroepen. En we denken mee met initiatieven. Hoe kan het w el?

We willen zoveel mogelijk werken als  en overheid in en met de samenleving

De samenleving heeft overheden nodig die in nauw overleg met elkaar als  en overheid opereren. Dat is binnen een politieke context niet eenvoudig. We hebben de ambitie om zoveel mogelijk als  en overheid te werken. We proberen daar zo dicht mogelijk bij te komen, maar we zullen daar nog de nodige uitdagingen in tegenkomen. We maken afspraken over hoe we samenwerken, passen het geleerde toe en geven dit een plek in onze overleggen, zoals het Inter Bestuurlijke Toezicht.

We willen gebiedsgericht werken en ruimte laten voor oplossingen in gebiedsprocessen

Elk gebied is verschillend en vraagt dus om andere oplossingen. Wij zorgen ervoor dat de aanpak aansluit op de specifieke behoeften van onze regio's en gebieden. Met ons Omgevingsbeleid bieden we heldere kaders voor de gebiedsprocessen én laten we binnen de kaders van ons beleid zoveel mogelijk ruimte voor maatwerk om plannen uit te voeren en in gebiedsprocessen met elkaar oplossingen te vinden. Met ons omgevingsbeleid sturen we daarom op doelen zodat duidelijk is waaraan voldaan moet worden.

We 'leren door te doen'

We moeten aan de slag om de opgaven aan te pakken. Daarnaast geldt dat de inrichting van onze fysieke leefomgeving nooit af is en continu verandert. Dat gebeurt door nieuwe ontwikkelingen en in aansluiting op nieuwe wensen en eisen die de samenleving en leefomgeving stellen. Deze vragen soms om nieuw of aangepast beleid. Hierbij past een lerende aanpak: 'leren door te doen'. Monitoring en evaluatie zijn essentieel om te weten wat wél en niét werkt en om een aanpak bij te stellen wanneer daar aanleiding voor is.

Provincie als gebiedsregisseur

Als provincie vervullen wij een belangrijke rol bij het realiseren van de grote opgaven in onze leefomgeving. We weten wat er speelt en kennen de belangen van de verschillende partijen in het gebied. Op basis van provinciaal belang en wettelijke taken en bevoegdheden zijn wij als provincie ook een partij met belangen. Deze belangen maken we duidelijk kenbaar en die staan in onze Omgevingsvisie. We hebben een sterk netwerk om in samenhang aan de opgaven te werken. We verbinden opgaven en betrokkenen en creëren zo win-win situaties. Dit doen we onder andere door regelmatig in gesprek te gaan met gemeenten en waterschappen, waarin nieuwe ontwikkelingen vroeg in het proces worden besproken en waarbij gezamenlijk gekeken wordt hoe deze passend kunnen zijn.

In de Omgevingswet worden provincies ook wel 'gebiedsregisseur' genoemd. Als gebiedsregisseur werken we met gebiedspartners, ondernemers en inwoners aan een mooi Overijssel, nu en in de toekomst. Dit lukt alleen als er een sprake is van: een helder toekomstperspectief, duidelijke doelen en heldere verwachtingen over rollen en bijbehorende instrumenten.

Rollen en instrumenten

Om invulling aan onze provinciale taken en verantwoordelijkheden te geven, onderscheiden we op hoofdlijnen drie rollen: samenwerken, faciliteren en kaderstellen. Welke rol we vervullen heeft te maken met de opgave, het gebied, de fase, de context en de gewenste samenwerking. Daarnaast kennen we meerdere instrumenten die ingezet kunnen worden om onze bestuursstijl tot uitvoering te brengen. In het schema op de volgende pagina staat de relatie tussen rol en instrumenten.

Betekenis voor ons Omgevingsbeleid

Onze bestuursstijl komt op allerlei manieren in ons omgevingsbeleid tot uiting. De Omgevingsvisie is zoveel mogelijk op hoofdlijnen. Hierin geven we een toekomstperspectief (waar we naartoe willen) voor Overijssel voor de middellange termijn (2035) en de lange termijn (2050). Daar waar wij een provinciaal belang en wettelijke taken en bevoegdheden hebben, geven wij via kaders, zoals de te behalen doelen in ons omgevingsbeleid, richting aan ontwikkelingen binnen de fysieke leefomgeving. Dit doen we onder andere in deze Omgevingsvisie, in onze Omgevingsverordening en in de Catalogus Gebiedskenmerken. Deze worden uiteindelijk door onze Provinciale Staten vastgesteld. Daarnaast kennen we ook thematische beleidsstukken.

De uitvoering van de Omgevingsvisie vindt waar nodig plaats via beleids- en/of uitvoeringsprogramma's, met bijbehorende instrumenten, in nauw overleg met en met ruimte voor onze partners, ondernemers en inwoners. Én binnen de gestelde kaders uit ons omgevingsbeleid. Als provincie faciliteren wij initiatieven die bijdragen

aan onze leefomgeving zoveel mogelijk ('ja, tenzij' of vragen om een nadere onderbouwing 'dit kan als'). Dat doen we op allerlei manieren met kennis en ervaringen, mensen, middelen en besluiten.

Op basis van onze bestuursstijl geven we duidelijke kaders in ons Omgevingsbeleid die ruimte laten voor uitwerking. Zo geven we zo veel mogelijk ruimte voor maatwerk en flexibiliteit en voor het vinden van oplossingen in gebiedsprocessen. Dat is noodzakelijk om in te kunnen spelen op ontwikkelingen en initiatieven te stimuleren die bijdragen aan onze leefomgeving. Daarvoor hebben we in ons omgevingsbeleid richtinggevende en inspirerende uitspraken gedaan. Richtinggevende uitspraken zijn randvoorwaarden waarmee in principe rekening gehouden moet worden.

Hier kun je gemotiveerd van afwijken mits je aannemelijk maakt en kunt onderbouwen dat met het alternatief de ambities even goed of zelfs beter gerealiseerd kunnen worden. De inspirerende uitspraken bieden een wenkend perspectief: het zijn voorbeelden hoe onder andere ruimtelijke kwaliteitsambities ingevuld kunnen worden, bijvoorbeeld in de Catalogus Gebiedskenmerken. Je kunt je hierdoor bij plannen laten inspireren, maar dit hoeft niet. Daarnaast hebben we waar nodig, op basis van provinciaal belang en onze wettelijke taken en bevoegdheden, normerende uitspraken gedaan. Hiervoor geldt dat deze opgevolgd moeten worden. Ze zijn daarom in onze Omgevingsverordening vastgelegd.

Kortom, we werken in nauw overleg samen en faciliteren waar het kan, en we geven richting en stellen kaders waar het moet. De Omgevingsvisie is een cyclisch proces. De beleidskeuzes en de uitvoering beïnvloeden elkaar. Leren en monitoring zijn daarom belangrijke elementen in onze werkwijze, zie verderop in dit hoofdstuk.

Rol	Samenwerkende rol	Faciliterende rol	Kaderstellende rol
	In deze rol werken we met onze partners als evenwaardige partners aan een helder en gezamenlijk doel.	In deze rol anticiperen we op initiatieven uit de samenleving en stimuleren we deze proactief.	In deze rol sturen we door kaders te stellen en normerend op te treden. Wij zien toe op naleving hiervan.
Instrumenten	Instrumenten die passen bij deze rol zijn bijvoorbeeld samenwerkingsovereenkomsten en beleids- en/of uitvoeringsprogramma's met bijbehorende programmeringsafspraken.	Instrumenten die passen bij deze rol zijn bijvoorbeeld subsidieregelingen, het uitwisselen van best practices, het uitvoeren van onderzoeken of het opzetten van een kennisnetwerk.	Instrumenten die passen bij deze rol zijn bijvoorbeeld de omgevingsverordening, ontheffingen en vrijstellingen.
Wederzijdse verwachtingen	Vertrouwen en gedeeld eigenaarschap zijn essentieel voor goede samenwerking. Dat mogen partners van ons verwachten, en dat verwachten wij ook van hen.	Van onze partners verwachten wij creativiteit, innovativiteit, en proactiviteit. Zij mogen van ons verwachten dat we dit stimuleren en (mede-) mogelijk maken.	Onze partners mogen van ons duidelijkheid verwachten over wat wél en níét kan. Wij verwachten dat partners de kaders en normen naleven.

5.2 Samenwerking en uitvoering

Onze hoofdstrategie: doelgerichte samenwerking en uitvoering in gebiedsprocessen

Onze uitvoeringsstrategie is gebaseerd op onze bestuursstijl, waarin we de uitvoering van beleid in nauw overleg met onze medeoverheden en de samenleving samenhangend en gebiedsgericht willen gaan uitvoeren, passend bij het Noaberschap in Overijssel.

Met het omgevingsbeleid sturen we op doelen. We beschrijven welke doelen en opgaven we moeten of willen halen. Deze komen vaak voort uit wettelijke verplichtingen of uit bestuurlijke afspraken, maar komen ook uit ons eigen beleid waarin staat beschreven wat wij als provincie belangrijk vinden. We schrijven zo min mogelijk voor hoe of met welke maatregelen we deze doelen en opgaven gaan halen. Die uitwerking vindt waar nodig plaats in programma's en/of gebiedsprocessen. Dit doen we, omdat we het belangrijk vinden om ruimte voor maatwerk en flexibiliteit te bieden bij het bereiken van de doelen en opgaven door samenwerking en uitvoering.

De uitvoering is gebaseerd op het uitgangspunt dat we de doelen en opgaven zoveel mogelijk willen behalen door uitvoering in gebiedsprocessen, waarin we in nauw overleg met medeoverheden en andere partners onderzoeken en bepalen welke maatregelen getroffen moeten worden. We willen met gezamenlijk feitenonderzoek gebruik van elkaars kennis. Bijvoorbeeld van de kennis van waterschappen over het water- en bodemsysteem, en van de kennis van gemeenten, gebiedspartners en inwoners over de lokale situatie. We willen hierbij in een zo vroeg mogelijk stadium samen optrekken.

Uitgangspunt hierbij is zoveel mogelijk 'decentraal wat kan, centraal wat moet'. In deze gebiedsprocessen staat voorop dat meerdere

opgaven in nauw overleg uitgewerkt en uitgevoerd worden, in samenhang dus. Dit vinden wij belangrijk, omdat hierbij actief gezocht kan worden naar maatregelen die elkaar versterken.

Gebiedsprocessen zijn er in vele vormen en soorten. De uitvoering vindt dus niet plaats in één gebiedsproces, waarbinnen alle opgaven en doelen bereikt moeten worden. We zoeken bij de samenwerking en uitvoering naar de juiste vorm van een gebiedsproces op het juiste schaalniveau. Het schaalniveau kan het schaalniveau van de provincie zijn, op regionaal niveau, lokaal niveau, maar ook op landelijk niveau of zelf internationaal niveau.

Voor de groene omgeving werken we bijvoorbeeld met gebiedsprocessen. Deze gebiedsprocessen zijn gericht op de samenhangende aanpak voor natuur-, water- en klimaatdoelen, het behouden en versterken van een leefbaar platteland en het benutten van economische kansen voor boeren en bewoners. Dat doen we door de 3x3-aanpak centraal te zetten die gericht is op sociaal-economisch perspectief voor de landbouw en het herstel van natuur, watersystemen en klimaat.

Voor het bebouwde gebied zetten we regio samenwerking en verstedelijkingsstrategieën voor de drie DUS-regio's centraal. De verstedelijkingsstrategie van de regio Zwolle geeft richting aan de groei van wonen en werken in de regio, in relatie tot mobiliteit, klimaatverandering en de energietransitie. Voor de regio's Stedendriehoek en Twente worden momenteel verstedelijkingsstrategieën opgesteld. De verstedelijkingsstrategieën zijn daarnaast input voor het proces dat samen met het Rijk doorlopen wordt in het kaders van het Programma NOVEX en de Nota Ruimte.

Belangrijk bij gebiedsprocessen is dat we de kenmerken, kwaliteiten en identiteit van het gebied als uitgangspunt nemen. Dit kan betekenen dat er niet één algemene maatregel genomen wordt om een opgave of doel te halen, maar dat dat afhankelijk is van het gebied. Maatwerk en gebiedseigen staat hierbij centraal. Onderdeel van de gebiedsprocessen

is ook gezamenlijk feitenonderzoek, en op onderdelen een thematische samenwerking en uitvoering.

Thematische samenwerking en uitvoering passend binnen onze hoofdstrategie

Om de doelen en opgaven te halen werken we niet alleen met onze hoofdstrategie 'doelgerichte samenwerking en uitvoering in gebiedsprocessen'. We maken daarnaast gebruik van thematische samenwerking en uitvoering. Veel van deze thematische samenwerking en uitvoering vindt nu al plaats. We blijven hiermee doorgaan en sluiten aan op bestaande (uitvoerings)processen.

Thematische samenwerking en uitvoering vindt onder andere plaats door middel van:

- Thematische beleids- en/of uitvoeringsprogramma's zoals het Regionaal Waterprogramma (RWP), Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG), het Regionaal Mobiliteitsprogramma (RMP), het Provinciale Programma Energietransitie (PPE) en de Ontwikkelopgave Natura 2000/NNN;
- Programmeringsafspraken voor bedrijventerreinen en de woonafspraken. Of afspraken op het gebied van de Bossenstrategie en de Adaptieve Strategie Drinkwater;
- Inspireren en stimuleren door het verwerven en delen van kennis, het bieden van subsidies en fondsen, het bieden van inspiratieboeken/ handreikingen of onze Catalogus Gebiedskenmerken;
- Onze reguliere werkzaamheden op het gebied van beheer en onderhoud, vergunningverlening en toezicht of het doorlopen van ruimtelijke procedures.

Bij de thematische samenwerking en uitvoering wordt gebruik gemaakt van de meest ideale en doeltreffende vorm van inzet en bijbehorende mix van instrumenten.

De thematische samenwerking en uitvoering staat niet los van onze hoofdstrategie 'doelgerichte samenwerking en uitvoering in gebiedsprocessen', maar vindt daarbinnen plaats. We zullen als

provincie bij de thematische samenwerking en uitvoering breder kijken naar alle andere opgaven/ programma's / projecten / processen die spelen in een gebied.

(Provincie)grensoverschrijdende uitvoering en samenwerking

Als provincie zijn we afhankelijk van (inter)nationale wet- en regelgeving, van programma's en ook van financieringsmogelijkheden. Daarom werken we als provincie veel samen met het Rijk en met de Europese Unie. Het Rijk en de Europese Unie spelen een belangrijke rol bij het realiseren van de grote uitdagingen binnen onze provincie, maar ook bij het ontwikkelen en stimuleren van de ontwikkeling op het gebied van technologische, maatschappelijke en organisatorische innovaties. Deze innovaties kunnen ons helpen om de uitdagingen aan te pakken en tegelijkertijd onze concurrentiepositie versterken, uitdagingen aangaan en een duurzame en welvarende toekomst voor onze provincie nastreven.

Als provincie willen we profiteren van de mogelijkheden die de Nationale en Europese samenwerking biedt. Daarom hebben we nauwe betrokkenheid bij Nationale en Europese programma's, initiatieven en fondsen. Dit stelt ons in staat om kennis uit te wisselen, samen te werken met andere (Europese) partners en gezamenlijk oplossingen te vinden voor grensoverschrijdende vraagstukken. Door actief deel te nemen aan Nationale en Europese netwerken en samenwerkingsverbanden, kunnen we onze stem laten horen en invloed uitoefenen op het beleid en de besluitvorming die onze provincie beïnvloeden.

Participatie

We vinden het belangrijk dat iedereen die zich betrokken voelt bij provinciale plannen en programma's zijn stem heeft kunnen laten horen. En dat ze horen hoe er met hun input is omgegaan. Participatie bij provinciale programma's, projecten en gebiedsprocessen vindt nu al plaats, zo is deze Omgevingsvisie bijvoorbeeld tot stand gekomen via een uitgebreid participatief proces met onze gebiedspartners. Een

verantwoording van dit proces met bijbehorende participatie is te vinden in bijlage 2 van deze Omgevingsvisie.

De inzet en toepassing van participatie in de uitvoering van Omgevingsvisie is divers. Net zo divers als de opgaven waaraan wij werken. Per opgave bepalen we daarom óf en hóe we participatie toepassen, passend bij de doelgroepen en de opgave. Een goed verwachtingenmanagement is hierbij van belang. We geven daarom van tevoren duidelijk de kaders aan waarbinnen geparticipeerd kan worden. Bij gebiedsprocessen nemen we een regisserende rol om te zorgen dat samen met de 'noabers' oplossingen worden gevonden.

We denken mee met initiatieven van onderop en faciliteren initiatieven die bijdragen aan onze leefomgeving zoveel mogelijk ('ja, mits'). In de Omgevingswet staat dat initiatiefnemers bij al hun plannen aangeven of participatie heeft plaatsgevonden. Daarom vragen wij aan initiatiefnemers om te laten zien hoe ze participatie hebben vormgegeven.

Voorkantsamenwerking en handvatten voor initiatiefnemers en gemeenten

Het bereiken van de doelen en opgaven en daarmee het uitvoeren van ons omgevingsbeleid, vindt ook plaats via initiatieven vanuit de samenleving. Wij moedigen inwoners, ondernemers, maatschappelijke partijen en overheden aan om ruimtelijke initiatieven te nemen die bijdragen aan onze leefomgeving en die helpen bij het behalen van de doelen en opgaven.

Voor deze initiatieven is vaak de gemeente het eerste aanspreekpunt. Met behulp van voorkantsamenwerking met de gemeenten, helpen we als provincie, vanuit ons eigen omgevingsbeleid, mee aan deze ruimtelijke initiatieven. Voorkantsamenwerking houdt in dat we in een zo vroeg mogelijk stadium overleggen met gemeenten en helderheid bieden over de mogelijkheden voor het betreffende initiatief. We denken mee vanuit de gedachte 'hoe kan het wel?'. Daarnaast maken we ook gebruik van omgevingstafels, waar we met partners initiatieven die zich aandienen in samenhang bespreken. We vinden het belangrijk dat ook de Waterschappen aan de voorkant goed betrokken worden bij het meedenken en mee-adviseren over initiatieven. We sporen initiatiefnemers daartoe aan.

Om gemeenten en de samenleving aan de voorkant te helpen bij het ontwikkelen van initiatieven die passen binnen ons provinciale omgevingsbeleid, hebben we onder andere handvatten ontwikkeld of zijn we die aan het ontwikkelen:

- Leidende principes als hulp bij de locatiekeuze – de Redeneerlijn. Deze Redeneerlijn is nader uitgewerkt in hoofdstuk 3 van deze Omgevingsvisie.
- Rode Draden als stimulans voor brede welvaart – onder andere de Catalogus Gebiedskenmerken, de Kwaliteitsimpuls Groene Omgeving, het inspiratieboek Sociale Kwaliteit (waaronder positieve gezondheid) en de sociaaleconomische impact analyse (SEIA) landelijk gebied. Voor een nadere toelichting hierop verwijzen we naar hoofdstuk 4 van deze Omgevingsvisie.

5.3 Monitoring, Evalueren en Leren

Inleiding

Overijssel is nooit af en daarmee deze Omgevingsvisie ook niet. Deze Omgevingsvisie is een levend document dat elk jaar geactualiseerd wordt met vastgesteld beleid. Het betreft dan geen totale herziening. Dit vastgestelde beleid ontstaat doordat er tijdens de looptijd van deze Omgevingsvisie nieuwe ontwikkelingen plaatsvinden die om beleid vragen. Of omdat op basis van monitoring of praktijkervaringen bijstelling van het beleid nodig is. Hiervoor wordt dan nieuw of aangepast beleid vastgesteld. Dit nieuwe of aangepaste beleid wordt meegenomen in de actualisatieronde van ons Omgevingsbeleid. Deze actualisatierondes vonden tot op heden elk jaar plaats, en zullen ook voor deze Omgevingsvisie de aankomende jaren plaatsvinden.

Monitor van de leefomgeving

Met de monitor van de leefomgeving monitoren we jaarlijks de staat van de leefomgeving in onze provincie en proberen daarmee indirect de voortgang van de uitvoering van ons beleid te monitoren en evalueren. De monitor van de leefomgeving bestaat uit 36 indicatoren verdeeld over 12 thema's. De basis voor de monitor is het provinciale Rad van de Leefomgeving dat is gebruikt in de Omgevingseffectrapportage van de Omgevingsvisie. Voor ieder van de thema's in het Rad zijn drie indicatoren gekozen die samen een beeld geven van de staat van de Overijsselse leefomgeving. Op deze manier ontstaat een monitor die compact is, maar toch alle belangrijke thema's dekt. Bij de keuze van de indicatoren is rekening gehouden met diverse criteria: zo moeten ze inzicht bieden in veranderende omstandigheden, moeten er frequent nieuwe cijfers beschikbaar komen en zijn er bij voorkeur data voor lagere schaalniveaus. Op basis van de uitkomsten van de monitor van de leefomgeving bekijken we of ons omgevingsbeleid aangevuld, aangepast of geactualiseerd moet worden.

Monitor brede welvaart

In de Monitor van de leefomgeving vindt indirect monitoring van onze Rode Draden plaats. Met onze Rode Draden willen we de brede welvaart van onze provincie verbeteren. Die monitoring vullen we aan met de gegevens die komen uit de landelijke Monitor brede welvaart van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Die monitor kijkt niet alleen naar onze brede welvaart 'hier en nu', maar ook naar de impact die dit heeft voor volgende generaties in Nederland (brede welvaart 'later') en op andere landen (brede welvaart 'elders'). Daarnaast onderzoekt de monitor hoe brede welvaart verdeeld is onder bepaalde groepen in de samenleving, en geeft het een beeld van hoe schokbestendig de brede welvaart nu is en of we schokken in de toekomst op kunnen vangen. Deze landelijke Monitor brede welvaart geeft ons een goede mogelijkheid om de brede welvaart in onze provincie te vergelijken met die op andere plekken in het land. De Monitor van de leefomgeving en de Monitor brede welvaart geven samen een goed beeld van hoe het gesteld is met de brede welvaart binnen onze provincie, en of het nodig is om ons omgevingsbeleid aan te vullen, aan te passen of te actualiseren.

Proces monitor

Een laatste variant van monitoring passen we toe op ons interne proces van voorkantsamenwerking. Deze monitor is opgezet naar aanleiding van het onderzoek van Rekenkamer Oost en daaruit voortkomende aanbevelingen. De monitor brengt voor dit proces in beeld welke thema's het meeste naar voren komen in de voorkantsamenwerking en wat er vervolgens op besloten is. De analyse van deze gegevens geeft waardevolle informatie waar we ons beleid en proces nog verder kunnen verduidelijken of verbeteren.

Hoofdstuk 6: Kaderstelling voor beleid

6.1 Water, bodem en klimaatadaptatie

Ambitie

We willen een klimaatrobuust water- en bodemsysteem door beter aan te sluiten bij de natuurlijke kenmerken en processen. Hierdoor zijn we beter bestand tegen weersextremen zoals droogte, piekbuien, piekafvoeren en hittegolven.

We willen vervuiling en uitputting van onze natuurlijke bronnen zoals onze zoetwatervoorraad en bodems tegengaan.

Zo willen we:

- Goed beschermd zijn tegen wateroverlast en overstromingen;
- Voldoende zoetwater beschikbaar hebben voor landbouw, natuur, industrie en drinkwater;
- Schoon water;
- Gezonde en vruchtbare bodems;
- Een klimaatrobuuste leefomgeving.

Doelen en opgaven

Europese en Rijksdoelen en opgaven:

- Vergunningverlening, toezicht en handhaving voor activiteiten die invloed hebben op de waterkwaliteit, de waterkwantiteit, de waterveiligheid en de waterfuncties (Omgevingswet);
- Het oppervlaktewater moet van een goede ecologische en chemische kwaliteit zijn en grondwater moet in een goede chemische en kwantitatieve toestand verkeren in 2027. Achteruitgang moet worden voorkomen, we volgen daarbij de trits preventie, adaptatie, acceptatie; voor drinkwater volgt dat de zuiveringsinspanning niet verder mag toenemen; (Europese Kaderrichtlijn Water);

- Primaire keringen langs het hoofdwatersysteem voldoen uiterlijk in 2050 aan de Omgevingswaarden uit de Omgevingswet. Ten behoeve van de Europese Richtlijn Overstromingsrisico's (EU-ROR) worden overstromingsrisico's in beeld gebracht en een Overstromingsrisicobeheerplan opgesteld, waarin meerlaagsveiligheid centraal staat;
- Het voorkomen en verminderen van bodemverontreiniging en de opgave voor de drinkwatervoorziening volgt uit de Kaderrichtlijn Water, Structuurvisie Ondergrond (STRONG) en landelijk Programma Bodem en Ondergrond (onder de Omgevingswet);
- Duurzaam, veilig en efficiënt gebruik van bodem en ondergrond is onderdeel van de NOVI;
- Nederland moet in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust zijn (Deltaprogramma, Nationale Adaptatie Strategie, Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie, Nationaal Waterprogramma). Dit houdt onder andere in dat wateroverlast en droogte (zo veel mogelijk) voorkomen moet worden;
- Water en bodem sturend in de ruimtelijke ordening (Kamerbrief Water en bodem sturend, 25-11-2022);
- Klimaatbestendig maken van de zoetwatervoorziening (Deltaprogramma);
- De provincie moet voorzien in voldoende bronnen om ook in de toekomst aan de drinkwatervraag te kunnen voldoen (Beleidsnota Drinkwater).

Provinciale doelen en opgaven:

- Een robuust en veerkrachtig water en bodemsysteem waarmee we door water vast te houden, vertraagd af te voeren en te bergen, onze zoetwatervoorraad op orde hebben;

- Waterkwaliteit (ecologie en chemie) verbeteren tot ten minste het niveau dat afgesproken is in de EU Kaderrichtlijn Water; uiterlijk eind 2027. Leefgebieden voor waterdieren en -planten en drinkwaterbronnen verbeteren tot ten minste het niveau dat afgesproken is in de EU Kaderrichtlijn Water;
- Voldoende schone bronnen beschikbaar stellen zodat drinkwaterbedrijven drinkwater van goede kwaliteit kunnen produceren volgens de nationale verplichtingen met zo min mogelijk extra zuivering. Blijven inzetten op besparing en onnodig gebruik van drinkwater;
- Het (achterliggend) gebied beschermen tegen onaanvaardbare maatschappelijke overstromingsschade vanuit het hoofd- en regionale watersysteem. Regionale keringen voldoen uiterlijk in 2050 aan de in de Omgevingsverordening vastgelegde norm;
- Het voorkomen, dan wel beperken van ontoelaatbare wateroverlast door overstroming (inundatie) vanuit oppervlaktewater door extreme neerslag. In de Omgevingsverordening zijn omgevingswaarden voor wateroverlast gekoppeld aan functies, en zijn watergebiedsreserveringen vastgelegd;
- De asbestbodems en spoedlocaties van PFAS verontreinigde locaties saneren we. In 2030 hebben we de asbestbodemsaneringsopgave in Overijssel afgerond. De sanering van spoedlocaties van PFAS verontreinigde locaties ronden we zo spoedig mogelijk voor 2030 af;
- In 2050 hebben we in Overijssel voor de ondergrond een zorgvuldig geordende, optimaal benutte ondergrondse ruimte. Het toepassen van 3D-ordening is hiervan onderdeel;
- We werken provinciebreed toe naar een gezonde en vitale bodem. We zorgen voor een gestage verbetering van de fysische, biologische en chemische bodemkwaliteit
- Bodemverontreiniging leidt nergens tot onaanvaardbare gezondheidsrisico's. Ecologische risico's, ook van diffuse verontreiniging, worden zo veel mogelijk voorkomen;
- Ruimtelijke ontwikkelingen passen zich aan de gegeven omstandigheden ter plekke aan. Het water- en bodemsysteem is in 2050 klimaatrobust.

Strekking van het beleid

Veilig water:

- Primaire en regionale keringen voldoen uiterlijk 2050 aan de gestelde normen of omgevingswaarden;
- Water willen we opvangen en vertragen waardoor piekafvoeren over beken en rivieren minder extreem zijn;
- We wijzen gebieden aan die geschikt zijn om piekberging van waterafvoer op te vangen;
- We beschermen vitale en kwetsbare functies door de locatiekeuze en/of het ontwerp aan te passen.

Voldoende water:

- We willen hemelwater beter vasthouden en laten infiltreren naar de ondergrond. Daarbij moet wegzijging en afvloeiing van kwalitatief goed gebiedseigen water vertraagd worden. Hiervoor verkennen we welke gebieden als hydrologische bufferzones nodig zijn om dit tegen te gaan;
- Zoet water willen we zorgvuldig en hoogwaardig gebruiken, daarbij moeten we meer grip krijgen op onttrekkingen;
- We moeten nattere omstandigheden, zeker in het voorjaar, in lagere delen van gebieden meer accepteren;
- We volgen het uitgangspunt 'functie volgt peil': gebruik en functies moeten zich aanpassen aan grondwaterstanden, niet andersom. In het veenweidegebied doorbreken we hiermee de cyclus van grondwaterstanddaling, veenoxidatie en bodemdaling.

Schoon water:

- We gaan verontreinigingen aan de bron tegen (o.a. industrie, landbouw, RWZI's, overstorten, medicijngebruik);
- We willen waterkwaliteit van zowel oppervlakte- als grondwater verbeteren en pakken dit op als een gezamenlijke opgave van Rijk, waterschappen, provincies en gemeenten met een mix van generieke en gebiedsgerichte maatregelen.

Gezonde bodem:

- We zetten in op duurzaam bodembeheer met de bodem als startpunt voor gezonde en veerkrachtige bodemecosystemen, een duurzame agrarische bedrijfsvoering en stedelijke ontwikkeling met inachtneming van de specifieke eigenschappen van de bodem;
- We willen verdichting, verstoring, afdekking en vervuiling van bodems tegengaan.

Klimaatrobuuste verstedelijking:

- We laten ontwikkelingen aansluiten bij de kenmerken van het water- en bodemsysteem. Kwetsbare plekken zoals beekdalen, zones langs keringen, diepste plekken van gebieden en polders, gebieden met een slappe ondergrond en buitendijkse gebieden willen we zoveel mogelijk vermijden. Op deze locaties vragen het realiseren van nieuwe ontwikkelingen een zwaardere inspanning om klimaatadaptief te zijn. Om dit goed in beeld te hebben, vinden wij het van belang om vroegtijdig in de planvorming de waterschappen te betrekken zodat zij hun kennis van het bodem- en watersysteem mee kunnen geven;
- We willen op deze kwetsbare plekken bij renovatie of herbouw van bestaande bebouwing en infrastructuur de locatie of het ontwerp heroverwegen. Klimaatadaptief bouwen wordt de standaard.

Drinkwater:

- We zetten in op drinkwaterbesparing bij particulieren, bij bedrijven en in de agrarische sector;
- We zoeken naar nieuw aanbod in de lage delen waar effecten beperkt of goed te mitigeren zijn;
  - Daarbij zoeken we naar een diversificatie van bronnen om de afhankelijkheid van grondwater te verkleinen en risico's te spreiden;
  - Transport van drinkwater van west naar oost Overijssel wordt daarbij noodzakelijk;
  - Op lange termijn willen we voldoende drinkwater in een klimaatbestendig en robuust watersysteem waarbij omgevingseffecten afwezig of zo minimaal mogelijk zijn.

Zwemwater:

- Wij zien toe op de kwaliteit van goed en veilig zwemwater.

Ontgroningen en mijnbouw:

- We willen duurzaam ontgronden en grondstoffen zoveel mogelijk circulair benutten.

Gebiedsgerichte uitwerking:

- Om te kunnen inspelen op de grote klimaatopgave en om in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust te zijn, gebruiken we het water- en bodemsysteem als sturend uitgangspunt. Hierdoor ontstaat een hoofdverdeling van onze provincie in vier type gebieden: zandgronden, IJssel Vecht en Delta, veenweidegebieden en het bebouwd gebied.
- Voor al deze gebieden geldt een verschillende opgave en verschillende (on)mogelijkheden voor gebruik en functies. Het betreft een indeling op hoofdlijnen, binnen de gebiedstypes is nog een grote verscheidenheid aan landschappen aanwezig.
- Op langere termijn speelt bij de zandgronden de onzekerheid dat wateraanvoer in gebieden waar dat nu nog mogelijk is in de toekomst niet meer gegarandeerd is. In de toekomst zal wateraanvoer vanuit de IJssel steeds minder mogelijk zijn. Het water van Rijn en IJssel is nu nog afkomstig van zowel regenwater als smeltwater van gletsjers. Door klimaatverandering verandert de Rijn van karakter en zal het een regenrivier worden. Dit betekent een grilliger afvoerpatroon met lage dan wel hoge afvoeren. Voor de Vecht geldt al dat dit een regenrivier is.
- Ook de overgang van het ene gebiedstype naar het andere is vaak niet een harde rechte lijn, maar een geleidelijke overgangzone. Toch helpt deze hoofdindeling in gebiedstypen in het structureren van wat water en bodem sturend in de praktijk betekent. Deze gebiedstypes bieden houvast bij het maken van locatiekeuzes aan de hand van de redeneerlijn. Deze Redeneerlijn is opgenomen in hoofdstuk 3 van deze Omgevingsvisie.

6.2 Klimaatmitigatie en energie(transitie)

Ambitie

We dragen bij aan het tegengaan van klimaatverandering en het zo veel mogelijk beperken van de effecten van klimaatverandering (klimaatmitigatie), door in te zetten op:

- Het beperken van de uitstoot van broeikasgassen en vastlegging van koolstof in Landbouw en landgebruik;
- Het besparen van energie;
- Het verbeteren van energienetwerken;
- Het opwekken van duurzame energie.

Doelen en opgaven

Europese en Rijksdoelen en opgaven:

- Europese Klimaatwet: klimaatneutraliteit in 2050, ten minste 55% reductie (ten opzichte van 1990) in de netto-uitstoot van broeikasgassen in 2030;
- Nederlandse Klimaatwet: in 2050 klimaatneutraliteit voor Nederland. In 2030 is de broeikasgasuitstoot met 55% gereduceerd ten opzichte van 1990. Voor alle sectoren (industrie, mobiliteit, elektriciteit, bebouwde omgeving, landbouw en landgebruik) gelden er taakstellingen met een afgesproken maatregelen pakket. Deze doelen zijn in het Klimaatakkoord (2019) en Klimaatplan 2021-2030 uitgewerkt;
- Provincies hebben zich gecommitteerd om broeikasgasemissies in veenweidegebieden te verminderen met 1 Mton CO₂ eq. in 2030, en nadrukkelijk ook verder te kijken naar verdere reductie op langere termijn 2050;
- Provincies hebben zich gecommitteerd om 0,4-0,8 Mton CO₂ eq. in 2030 vast te leggen in bomen, bossen en andere natuur. Als onderdeel hiervan hebben Rijk en provincies de landelijke bossenstrategie opgesteld. De nationale Bossenstrategie kent de volgende doelen: het areaal bos uitbreiden met 39.000 hectare

(10%) in 2030, bestaande bossen revitaliseren, uitbreiding van natuurbos met 10% in 2030, uitbreiding van het aantal bomen (tot 5% houtige landschapselementen en ondersteuning van de lange termijn ambitie (na 2030) om 25.000 hectare agroforestry te realiseren);

- In het Klimaatakkoord zijn voor de sectoren bedrijven en industrie, bebouwde omgeving, landbouw, landgebruik en mobiliteit CO₂ reductiedoelstellingen opgenomen (zie ook andere thema's). In het Klimaatakkoord is afgesproken om 0,5 Mton CO₂ eq. in 2030 vast te leggen in landbouwbodems door een toename van het organische stofgehalte en een verminderde vorming van lachgas in deze bodems;
- Het Klimaatakkoord, verder aangescherpt in het nationaal Beleidsprogramma Klimaat geeft voor de landbouw een opgave tot het reduceren van broeikasgasemissies. Internationaal heeft Nederland zich verplicht met de Methaanstrategie (2020) om tussen 2020 en 2030 de nationale methaanemissie met 30 procent te reduceren. Tot 2030 is de opgave voor de landbouw een extra broeikasgasemissiereductie methaan van 5 Mton CO₂ eq waarvan minimaal een reductie van 3,8 Mton CO₂ eq methaanemissie;
- In Nederland voor 2030 49TWh duurzame elektriciteit opwekken op zee en 35 TWh op land. In Nederland worden in 30 RES-regio's Regionale Energie Strategieën (RESsen) gemaakt die opgeteld de doelstelling van 35 TWh gaan invullen. Omdat al in 2030 35 TWh moet worden opgewekt, zal daartoe gebruik worden gemaakt van bestaande bewezen technieken: energie uit wind en zon.

Provinciale doelen en opgaven:

- Voor landbouw en landgebruik hebben we de volgende provinciale doelen en opgaven. Deze opgaven kunnen alleen volledig gerealiseerd worden als de benodigde financiële middelen vanuit Rijk of Europa ook beschikbaar komen:

- Verminderen van broeikasemissies uit veenweiden met 0,10 Mton CO₂-equivalent;
- Het vastleggen van koolstof in bomen, bos en natuur door bosuitbreiding van 3.900 hectare, revitalisering bestaande bossen op een nog nader te bepalen aantal hectares, toename van het aantal landschapselementen tot 10% in 2050 (waarvan 5% houtige elementen) door de realisatie van groenblauwe dooradering en houtige elementen, en uitbreiding met 10% natuurbos;
- Vastleggen van koolstof in landbouwbodems (0,04 Mton CO₂ eq.);
- Verminderen broeikasgasemissie vanuit de veehouderij en mestaanwending in de akkerbouw van 0,7 Mton CO₂ eq.
- Op het gebied van de energietransitie gelden de volgende provinciale doelen en opgaven:
  - Besparen van energie en energie efficiëntie: bedrijven en industrie stoten in 2030 nog maximaal 1,2Mton CO₂ uit, de bebouwde omgeving maximaal 1,05 Mton;
  - Besparen van energie en energie-efficiëntie en opwekken van duurzame elektriciteit in 2030 van 3,3 TWh met grootschalig zon en wind, in streefverhouding 40/60.
  - In 2030 wordt de helft van alle beschikbare mest vergist, wat zo'n 100 mln. m³ aardgas kan vervangen. Dit staat gelijk aan het aardgasverbruik van ongeveer 70.000 huishoudens.

Strekking van het beleid

Broeikasgasemissies veenweiden:

- We willen broeikasgasemissies uit veenweiden verminderen in ons veenweidegebied Noordwest Overijssel. Dit doen we met het opstellen en uitvoeren van een gebiedsprogramma. We richten ons op het behalen van de klimaatopgave voor veenweiden voor 2030. Om deze emissies te reduceren en bodemdaling tegen te gaan, leggen we focus op het aanpassen van de waterhuishouding, op basis van op maatwerk gebaseerde vernatting van delen van het

gebied. Vernatting is een bewezen methode om broeikasgasemissies te verminderen. Randvoorwaarde daarbij is het vasthouden van gebiedseigen water. Overige maatregelen om veen te behouden zijn in de onderzoeksfase en kunnen ingezet worden wanneer ze bewezen effectief zijn. In pilots wordt hiermee geëxperimenteerd.

Koolstof vastleggen in landgebruik:

- We willen koolstof vastleggen door aanpassingen in landgebruik. We zetten daarbij in op:
  - Het uitbreiden van het areaal bos, waar mogelijk gecombineerd met andere doelstellingen;
  - Het revitaliseren van bossen door omgevingsfactoren en beheer te verbeteren;
  - Het uitbreiden van houtige landschapselementen als onderdeel van groenblauwe dooradering;
  - Het benutten van kansen om door vernatting van natuur uitstoot van broeikasgassen te verminderen.

Broeikasgasemissies vanuit de landbouw:

- We willen broeikasgasemissies vanuit de landbouw als gevolg verteringsprocessen in dieren en mest verminderen. Dit is een gezamenlijke opgave van Rijk en provincies met een mix van generieke en gebiedsgerichte maatregelen.

Besparen van energie en energie-efficiëntie:

- We willen energie besparen en zetten in op energie-efficiëntie. Dit doen door het stimuleren van energiebesparing bijvoorbeeld bij bedrijven, scholen en verenigingen. Ook zetten we in op schonere mobiliteit, het bij elkaar brengen van vraag en aanbod van (rest)energie en nabijheid/concentratie van functies.

Energienetwerken en energie-infrastructuur:

- We willen onze energienetwerken en energie-infrastructuur verbeteren zodat we nu en in de toekomst komen tot een betaalbaar, betrouwbaar, veilig, duurzaam en rechtvaardig

energiesysteem. Daartoe prioriteren en programmeren wij de ontwikkelingen van de regionale energie-infrastructuur zodanig dat deze zo goed mogelijk aansluiten op de maatschappelijk gewenste ontwikkelingen (onder andere woningbouw en bedrijvigheid, verduurzaming mobiliteit en industrie). We zetten in op het slimmer en efficiënter benutten van de huidige netcapaciteit. Daarnaast ontwikkelen we een energievisie. Deze gaat over: opwek, opslag en transport van energie, gebruik en besparing van energie, opwekken van duurzame energie en het stimuleren en toepassen van innovaties. We ontwikkelen een visie waarin we aangeven hoe we richting 2050 onze energiehuishouding willen zien ontwikkelen en wat we daarin belangrijk vinden.

Opwekken van duurzame energie:

- We zetten in op het opwekken van duurzame energie. Hieraan werken we in nauw overleg met onze partners. Dit doen we door samen te zoeken naar locaties voor duurzame elektriciteitsproductie op land en duurzame warmtebronnen. We kijken hierbij naar verschillende mogelijkheden voor het opwekken van energie.
- Windenergie: we zetten in op clustering, waarbij we binnen de voorkeursgebieden geen eisen stellen aan de omvang van de windturbineopstellingen. Buiten de voorkeursgebieden zijn alleen clusters van minimaal 4 windturbines toegestaan. We maken hiervoor een uitzondering voor bedrijventerreinen. Erfmolens vallen niet onder de clustereis. Verder gelden er in bepaalde gebieden beperkingen voor het oprichten van windturbines, zoals in het NNN, de Nationale Landschappen en beperkingsgebieden. Dit alles is vastgelegd in de Omgevingsverordening en het provinciaal Programma Energietransitie. Bij het realiseren van windturbines wordt getoetst aan de Catalogus Gebiedskenmerken en is de Kwaliteitsimpuls Groene Omgeving (KGO) van toepassing.
- Zonne-energie: we zetten in op het zoveel mogelijk combineren van het opwekken van zonne-energie met andere functies. Onze voorkeur gaat uit naar in eerste instantie het plaatsen van zonnepanelen op daken in bebouwd gebied, te bebouwen gebieden

of bruikbare restructuur. In de groene omgeving zijn zelfstandige opstellingen van zonnepanelen beperkt toegestaan. Dit is vastgelegd in de Omgevingsverordening. Bij het realiseren van zelfstandige opstellingen van zonnepanelen wordt getoetst aan de Catalogus Gebiedskenmerken en is de Kwaliteitsimpuls Groene Omgeving (KGO) van toepassing.

- Bio-energie: biomassa kan worden ingezet voor energieopwekking als hoogwaardige toepassing van biomassa als materiaal of grondstof niet meer mogelijk is, en als op termijn geen alternatieven beschikbaar zijn of deze niet kosten efficiënt zijn. We zetten in op innovatie om technologieën te ontwikkelen die biomassa kunnen vervangen en biomassa efficiënter en hoogwaardiger kunnen inzetten. Kleinschalige mestvergisting (monovergisting) op het eigen erf bij agrarische bedrijven is mogelijk. Vergisting op regionale schaal kan onder voorwaarden, waarbij vooral een goede ontsluiting belangrijk is en een ruimtelijke inpassing op basis van de Catalogus Gebiedskenmerken. Grootschalige industriële bio-energie-installaties moeten zich primair vestigen in bestaand bebouwd gebied op bedrijventerreinen van categorie 3 of hoger en op locaties gekoppeld aan grootschalige afvalverwerking en rioolwaterzuiveringen. Ook andere productielocaties zijn mogelijk, mits de installaties milieu-hygiënisch en ruimtelijk goed inpasbaar zijn.
- Bodemenergie: bij het toepassen van nieuwe bodemenergiesystemen streven we ernaar dat dit zo optimaal mogelijk op elkaar afgestemd is met een maximale efficiency. We geven (kleinschalige) collectieve systemen voorrang boven individuele systemen. We zetten in op warmte-koude-opslag (WKO), geothermie en Hoge Temperatuur Opslag (HTO). We stimuleren het benutten van WKO-systemen en geothermie, daar waar het mogelijk is. Wel geldt in bepaalde gebieden nader beleid, dit is opgenomen in de Omgevingsverordening. Op het gebied van HTO inventariseren en onderzoeken we de mogelijkheden.
- Schaliegas en steenkoolgas: we bieden geen ruimte voor de opsporing en het winnen van deze gassen.

- Daarnaast onderzoeken we de mogelijkheden van waterstof en kernenergie. Dit is onderdeel van het opstellen van een Energievisie voor Overijssel. De uitkomsten van deze visie betrekken wij bij de definitieve vaststelling van de Omgevingsvisie.

6.3 Landbouw en voedselvoorziening

Ambitie

Het vinden van een goede balans tussen voedselproductie en een gezonde leefomgeving, waarbij we inzetten op zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik ter bescherming van goede landbouwgrond.

Doelen en opgaven

Europese en Rijksdoelen:

- Een toekomstbestendige en innovatieve landbouw die in balans is met natuur, milieu en klimaat (Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid, Klimaatakkoord en Nationaal Beleidsprogramma klimaat);
- Streven naar betaalbaar, veilig voedsel van hoge kwaliteit (Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid);
- Een goede balans tussen het bedrijfsareaal, de voederproductie en de mestafzet in de melkveehouderij met als doel waterverontreiniging door nitraten afkomstig uit de landbouw te verminderen (7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn);
- Het stimuleren van plantaardige teelten en groene grondstoffen (Nationale Eiwitstrategie, de Bean Deal, Nationale aanpak biobased bouwen, Woondeals, Grondstoffenakkoord);
- Het sluiten van regionale kringlopen en impuls op biologische landbouw (Farm to Fork Strategie);
- De agrarische sector heeft te maken met Europese milieukaders zoals de nitraatrichtlijn en Nederlandse vertaling daarvan en goede balans tussen het bedrijfsareaal, de voederproductie en de mestafzet in de melkveehouderij met als doel waterverontreiniging door nitraten afkomstig uit de landbouw te verminderen (7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn). Overige Europese kaders voor water, klimaat en natuur komen bij die thema's aan bod.

Provinciale doelen en opgaven:

- Het werken aan voedselvoorziening en voedselzekerheid. Voedselzekerheid houdt in dat er gezond en goed voedsel is voor iedereen. In onze provincie willen we een bijdrage leveren aan de wereldvoedselvoorziening. Voedselzekerheid houdt in dat er gezond en goed voedsel is voor iedereen. In onze provincie willen we een bijdrage leveren aan voedselzekerheid vooral voor ons eigen land en landen om ons heen zoals Duitsland, België, Frankrijk en Verenigd Koninkrijk;
- Een toekomstbestendige landbouwsector die in balans is met haar omgeving:
  - We streven naar een innovatieve en concurrerende agro & foodsector die duurzaam en zoveel mogelijk circulair is;
  - We streven naar landbouw met robuuste verdienmodellen die passen bij gebiedsspecifieke opgaven en kansen.

Strekking van het beleid

Algemeen:

- We zetten in op het zuinig omgaan met ruimte en voldoende grond behouden voor de landbouw.
- We bieden duidelijkheid over ontwikkelingsmogelijkheden voor de landbouw door onderscheid te maken in twee type grondgebonden landbouwgebieden:
  - Landbouwgebieden met generieke opgaven en kansen: dit zijn landbouwgebieden die vanuit de aanwezige omgevingscondities geschikt zijn voor landbouw. Met name in deze gebieden zetten we in op het zuinig omgaan met ruimte voor de landbouw. Dat betekent dat we het zuinig omgaan met deze landbouwgronden een nadrukkelijke plek geven bij planologische afwegingen. Voorbeeld van generieke opgaven is de opgaven die voorkomen uit Kaderrichtlijn Water;
  - Landbouwgebieden met gebiedsspecifieke opgaven en kansen voor water, klimaat en natuur: In deze gebieden zien we naast voedselproductie, ook mogelijkheden voor productie van groene grondstoffen en maatschappelijke diensten op gebied

van natuur, water en klimaat. En combinaties met andere functies. Voorwaarde hiervoor is de beschikbaarheid van voldoende financiële middelen. We zetten ons richting het Rijk dan ook in voor noodzakelijke financiering voor langjarige ecosysteemdiensten. In deze gebieden zien we vooral potentie voor multidimensionaal en multifunctioneel ruimtegebruik, vanwege de meervoudige opgaven.

- Daarnaast ontwikkelen we beleid dat van toepassing is op alle landbouwgronden.

Alle landbouwgronden:

- We zetten in op technische en sociale innovatie vanuit een stimulerende en faciliterende rol via programma's Agro&Food en Circulaire economie.
- We sturen op ruimtelijke kwaliteit en basiskwaliteit natuur (*afhankelijk van de keuze van Provinciale Staten*) in het agrarisch gebied onder andere met behulp van de Catalogus Gebiedskenmerken en de Kwaliteitsimpuls Groene Omgeving (KGO).
- We streven in nauw overleg met gemeenten naar een passend planologisch perspectief voor de transformatie voor Vrijkomende Agrarische Bebouwing afgestemd op omliggende bedrijven (VAB-programma).

Landbouwgebieden met generieke opgaven en kansen:

- We gaan zorgvuldig om met deze landbouwgebieden en beschermen deze.
- We streven naar een goede landbouwstructuur.
- Herontwikkeling van VAB's is mogelijk naar gebruik dat past bij de agrarische bedrijven.

Landbouwgebieden met gebiedsspecifieke opgaven en kansen voor water, klimaat en natuur:

- We sturen op multifunctioneel en multidimensionaal ruimtegebruik om de landbouwfunctie goed samen te laten gaan met andere opgaven met behoud van ruimtelijke kwaliteit (uitwerking in gebieden door middel van onder andere gebiedsprocessen).
- We zetten in op toekomstige verdienmodellen die passen bij gebiedsspecifieke opgaven en kansen (uitwerking in gebieden door middel van onder andere gebiedsprocessen).

Glastuinbouw Concentratiegebied Koekoekspolder:

- We zetten in op geconcentreerde ontwikkeling van glastuinbouw in de Koekoekspolder. Verdere uitbreiding van de glastuinbouw richting het Nationaal Landschap IJsseldelta (Mastenbroekerpolder) staan we niet toe. Vanuit het waterbeheer in dit gebied (diepe polder), is het noodzakelijk om met de partijen in en om dit gebied het toekomstperspectief te verkennen. Buiten de Koekoekspolder en buiten bestaande glastuinbouwbedrijfslocaties zijn er geen mogelijkheden voor uitbreiding en/of nieuwe vestigingen van glastuinbouwbedrijven.

6.4 Natuur en landschap

Ambitie

Wij willen onze natuur en biodiversiteit duurzaam beschermen, beleven en benutten, en natuur en landschap dichterbij mensen brengen. Dit willen wij zowel binnen als buiten de natuurgebieden, in de groene omgeving én in het bebouwde gebied.

Doelen en opgaven

Europese en Rijksdoelen en opgaven:

- Verbeteren van de kwaliteit van natuur en biodiversiteit binnen de Natura 2000-gebieden en de natuurgebieden die onderdeel uitmaken van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Dat betekent dat we moeten zorgen voor goede ruimtelijke en milieucondities voor natuurtypen, planten en dieren. Voor de Natura 2000-gebieden moeten de habitattypen en soorten in 'Gunstige Staat van Instandhouding' gehouden worden of worden gebracht. De Vogel- en Habitatrichtlijn, Omgevingswet, Klimaatakkoord, Aanvalsplan Landschap en het Natuurpact geven ons nadere (wettelijke en interbestuurlijke) kaders voor verdere uitwerking:
  - Alle nodige maatregelen treffen om de populatie van de bedoelde soorten op niveau te houden of te brengen (Vogel- en Habitatrichtlijn);
  - Verslechtingsverbod voor natuurlijke habitats en de habitats van soorten in de Natura 2000-gebieden (Vogel- en Habitatrichtlijn);
  - Bijdrage aan het landelijke doel voor de overbrugging van 30% van het gat tussen de huidige staat van instandhouding en een gunste staat van instandhouding voor alle Vogel- en Habitattypen en soorten in 2030, 100% doelrealisatie op lange termijn (Vogel- en Habitatrichtlijn, vertaling in Nationaal Programma Landelijk Gebied);
  - Reductie areaal van stikstofgevoelige habitats in Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde: 40% van het

areaal van het areaal van de voor stikstof gevoelige habitats in N2000-gebieden mag niet meer overbelast zijn; in 2025, 50% in 2030, 74 % in 2035 (Omgevingswet);

- Behoud, verbeteren en ontwikkelen van de kwaliteit van het NNN buiten Natura 2000 (Natuurpact);
- Verminderen ammoniakemissie vanuit de landbouw (Omgevingswet) referentiejaar 2019;
- Behoud van de biodiversiteit, vergroting van de maatschappelijke betrokkenheid bij natuur en versterken van de relatie tussen economie en natuur (Natuurpact).
- De condities voor wilde plant- en diersoorten buiten de natuurgebieden op orde houden en daar waar nodig op orde brengen (Vogel- en Habitatrichtlijn):
  - Het realiseren van 10% Groenblauwe dooradering in 2050 (Klimaatakkoord, landelijke Bossenstrategie, Aanvalsplan Landschap);
  - Het realiseren van een goede basiskwaliteit van de natuur, binnen én buiten natuurgebieden (in het landelijk gebied en in bebouwd gebied) (*afhankelijk van de keuze van Provinciale Staten*), het stimuleren van maatschappelijke betrokkenheid bij natuur, versterken van de relatie tussen economie en natuur en het bevorderen van de transitie naar een natuurinclusieve samenleving voor geheel biodiversiteitsherstel (Nationale Agenda Natuurinclusief, Natuurpact).

Provinciale doelen en opgaven:

Onze provinciale doelen en opgaven zijn uitwerkingen van de Europese en Rijksdoelen. Hierover hebben we interbestuurlijke afspraken gemaakt:

- Overijsselaren voelen zich meer verbonden met de natuur dichtbij en weten wat zij zelf kunnen doen om de natuur een handje te helpen (Programma Natuur voor Elkaar);
- Er is meer groen toegevoegd in alle steden en dorpen in Overijssel en kwaliteit van groen in de groene omgeving is toegenomen. Daarmee is de kwaliteit van onze algemeen voorkomende natuur

toegenomen; groen dat bijdraagt aan meer biodiversiteit, klimaatopgaven, sociale cohesie en gezondheid (Programma Natuur voor Elkaar);

- We hebben een wettelijke verantwoordelijkheid op basis van de Omgevingswet om soorten te beschermen ongeacht waar ze voorkomen;
- De condities voor natuur binnen de natuurgebieden (Natuurnetwerk Nederland en Natura 2000) op orde brengen:
  - Bijdrage aan 30% biodiversiteitsherstel Vogel – en Habitatrichtlijn in 2030 (PPLG);
  - Uitbreiden Natuurnatuurnetwerk in Overijssel in overeenstemming met afspraken Natuurpact; 8200 ha nieuwe natuur;
  - Realiseren instandhoudingsdoelen N2000 in de 24 Natura 2000 gebieden in overeenstemming met de aanwijzingsbesluiten;
  - Verminderen ammoniakemissie vanuit de landbouw in Overijssel met 41% in 2030-2035 ten opzichte van 2019;
  - Uitbreiding nieuwe natuur (ongeveer 1800 ha tot 2030) voor habitats en leefgebieden voor de soorten beschermd onder de VHR.
- Condities voor wilde plant- en diersoorten buiten de natuurgebieden op orde brengen. De maatregelen die op gebiedsniveau nodig zijn komen voort uit het water- en bodemsysteem en de landschapstypen en bijbehorende kenmerkende landschappen en soorten:
  - Realiseren van circa 4500 ha groenblauwe dooradering ten behoeve van de verbinding tussen natuurgebieden (dit vult aan tot 5% groenblauwe dooradering; op lange termijn (2050) realiseren we 10% groenblauwe dooradering;
  - Het realiseren van ongeveer 15.300 ha extra agrarische natuur voor VHR soorten in boerenland voor 2030;
  - 3900 ha bosuitbreiding en daarnaast revitalisering van bestaande bossen ten behoeve van klimaat en natuur.
- We hebben op basis van de Omgevingswet taken op het gebied van faunabeheer, faunaknelpunten en invasieve exoten;

- De (kernkwaliteiten) van onze landschappen behouden en versterken (Omgevingsvisie);
- De landgoederen binnen onze provincie behouden en versterken (Omgevingsvisie).

Bovenstaande opgaven kunnen alleen volledig gerealiseerd worden als de benodigde financiële middelen vanuit Rijk of Europa beschikbaar komen.

Strekking van het beleid

- We zetten ons in voor de instandhouding van wettelijk beschermde soorten. Daarbij maken we onderscheid tussen actief en passief soortenbeleid.
- We beschermen en versterken de kwaliteit van de natuur in bestaande natuurgebieden door:
  - Ruimtelijke begrenzing van het Natuurnetwerk Nederland en het financieel ondersteunen van beheermaatregelen;
  - Uitvoering van herstel en beheermaatregelen in en om Natura 2000 gebieden doen we via het programma Ontwikkelopgave.
- We versterken en beschermen natuurwaarden buiten de natuurgebieden:
  - We werken aan de instandhouding en herstel van VHR-soorten in de gebieden met meervoudige opgave in boerenland;
  - We streven naar verbindingen tussen natuurgebieden en landschappelijke kwaliteit via groenblauwe dooradering;
  - We werken aan voldoende en kwalitatief goede leefgebieden voor weidevogels en overige agrarische natuur door meer afgesloten beheercontracten binnen de leefgebieden;
  - We versterken de basiskwaliteit natuur: dit is gericht op het verbeteren van omstandigheden voor algemeen voorkomende soorten (flora en fauna) op plekken waar natuur niet de leidende functie is. (*Afhankelijk van de keuze van Provinciale Staten*).

- We werken aan het dichterbij brengen van natuur en landschap bij mensen. Ons kader is het beleven, benutten en beschermen van natuur via het programma Natuur voor Elkaar.
- We zorgen voor zo goed mogelijk evenwicht tussen de belangen van dieren, bewoners en ondernemers door te werken aan schadebestrijding en beheer van dierenpopulaties via het faunabeheer(plan). We sturen op zo min mogelijke doorsnijding van leefgebieden van dieren door het zoveel mogelijk opheffen van faunaknelpunten. We bestrijden invasieve exoten door maatregelen te nemen. Invasieve exoten die de humane of veterinaire gezondheid bedreigen en soorten die zich zeer snel kunnen verspreiden, krijgen prioriteit in onze aanpak.
- Voor onze groene omgeving met haar landschappen geldt dat we de (kern)kwaliteiten van deze gebieden willen behouden en versterken via ons ruimtelijk beleid. Hiervoor zetten we onder meer ons instrument Catalogus Gebiedskennmerken in waarin we naast ruimtelijk kwaliteit ook ecologische kwaliteit (basiskwaliteit natuur) toevoegen (*afhankelijk van de keuze van Provinciale Staten*). Dit geldt voor alle landschappen, waaronder ook onze twee Nationale Landschappen, Nationale Parken en landgoederen vallen. We willen landgoederen binnen onze provincie behouden en versterken.

6.5 Cultureel erfgoed

Ambitie

Onze ambitie is om ons kenmerkende en typisch Overijsselse cultureel erfgoed te behouden en te versterken, en te gebruiken als inspiratiebron en drager van identiteit en gebiedseigen ontwikkelingen te realiseren. Daarnaast kunnen we ook leren van het verleden, hoe bijvoorbeeld onze voorouders al leefden met het principe van het water- en bodemsysteem sturend te laten zijn. Dit principe is voor ons leidend geworden binnen de opgave van de klimaatverandering. Het is van belang om de kennis uit het verleden voor de opgaven van nu te benutten.

Bij de inpassing van de nationale en provinciale opgaven dienen erfgoed en ruimtelijke kwaliteit als vetrekpunt te worden genomen, en als integraal onderdeel van de transformatie te worden behouden of versterkt. Op die manier draagt cultureel erfgoed bij aan een gebiedseigen toekomst van Overijssel, waarin onze inwoners zich thuis voelen en bezoekers onze provincie of gebieden binnen onze provincie blijven herkennen als typisch (of kenmerkend) Overijssel. Dit geldt niet alleen voor het cultureel erfgoed boven de grond, maar ook ondergronds. We vinden het belangrijk om dit cultureel erfgoed – Het verhaal van Overijssel - door te kunnen geven aan volgende generaties. Cultureel erfgoed verbindt mensen, het biedt houvast en handvatten om nieuwe ontwikkelingen gebiedseigen vorm te geven met respect voor het bestaande.

Doelen en opgaven

Mondiale doelen en opgaven:

- Het beschermen en bewaren van erfgoed dat van unieke en universele waarde is voor de mensheid voor toekomstige generaties (Unesco Werelderfgoed-verdrag);

- Het beschermen van immaterieel erfgoed en vergroten van het bewustzijn van het belang van immaterieel erfgoed (Unesco Verdrag ter bescherming van immaterieel erfgoed).

Europese en Rijksdoelen en opgaven:

- Zorgvuldig omgaan met cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving, waaronder bescherming van archeologische en gebouwde monumenten, stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen (Omgevingswet en Erfgoedwet);
- Beschermen van archeologische waarden, melden van archeologische vondsten en archeologische vondsten opslaan, beheren en beschikbaar te stellen voor onderzoek en bruikleen (Erfgoedwet);
- Beschermen van cultureel erfgoed: Rijksmonumenten (Erfgoedwet);
- Voortbouwen op wat er is/cultureel erfgoed (Contourennotitie Nota Ruimte 2023, Nationale Omgevingsvisie);
- Inspannen en samenwerken om het Nedersaksisch te behouden en het gebruik ervan te bevorderen (Convenant Nedersaksisch);
- De mens en de samenleving (erfgoedgemeenschappen) in hun relatie met erfgoed centraal stellen. De drie belangrijkste doelen in het verdrag zijn het stimuleren van meedoen en meebeslissen in de erfgoedpraktijk, erfgoed inzetten voor sociaal- maatschappelijke doelen en openstaan voor andere erfgoedopvattingen (Verdrag van Faro 2024).

Provinciale doelen en opgaven:

- Beschermen en beleven van cultuurhistorische waarden (huidige Omgevingsvisie Overijssel);
- Erfgoed verbinden aan de hedendaagse transitieopgaven en gebruiken als vertrekpunt (Concept Ruimtelijk Voorstel Overijssel, 2023);
- Ontwikkelen van cultuurhistorische waarden en inspiratie bieden ten behoeve van gebiedseigen oplossingen (cultuur- en erfgoed beleid 2025-2028).

Strekking van het beleid

- Beschermen en behouden van cultureel erfgoed in lijn met gemeentelijk beleid en rijksbeleid (zoals rijksmonumenten, waaronder archeologie).
- Ontwikkelen van cultureel erfgoed, zoals het stimuleren van het herbestemmen en het hergebruik van cultureel erfgoed. Bij nieuwe ontwikkelingen wordt bij de planontwikkeling een onderbouwing gegeven hoe met het aanwezige erfgoed rekening wordt gehouden en hoe dit positief kan worden benut en versterkt.
- Bij ruimtelijke initiatieven vindt de toets plaats met de Cultuurhistorische Waardenkaart (waarop onder andere 20 karakteristieke cultuurlandschappen). Deze is gekoppeld aan de Catalogus Gebiedskenmerken en daarmee onderdeel van ons ruimtelijk beleid. Voor hulp en advies over cultureel erfgoed kunnen gemeenten en particulieren terecht bij Steunpunt Cultureel Erfgoed Overijssel.
- De materiële en immateriële waarden vertellen het 'Verhaal van Overijssel' en dragen bij aan de aantrekkelijke provincie om in te wonen, te werken, te leven en te recreëren. De Cultuurhistorische Waardenkaart levert input om nieuwe ontwikkelingen gebiedseigen vorm te geven.
- 'Beleefbaar' maken van het 'Verhaal van Overijssel' en input leveren om de typerende Overijsselse kenmerken te behouden en te ontwikkelen.

6.6 Verstedelijking

Ambitie

Er blijft onverminderd vraag naar ruimte voor wonen en werken. De ontwikkeling in de woon- en leefomgeving van onze inwoners raakt logischerwijze ook aan de behoefte aan voorzieningen, aan mobiliteit, ontspanning, energie, groen, cultureel erfgoed en klimaat. Daarom pakken we deze opgaven niet los van elkaar, maar in samenhang op. Dit geldt niet alleen in de steden, maar in alle kernen in de provincie. Wij zetten hierbij in op het zuinig en zorgvuldig gebruiken van onze ruimte en kijken daarvoor in eerste instantie naar het benutten van bestaand bebouwd gebied. We zetten in op geconcentreerde groei van steden én van de goed bereikbare middelgrote kernen en de dorpen, met functies in nabijheid van elkaar. We streven hierbij naar een leefbare en economisch waardevolle leefomgeving.

Doelen en opgaven

Bij de verstedelijkingsopgave in het bebouwde gebied worden de verschillende sectorale opgaven in samenhang opgepakt. We benaderen de opgave in het bebouwde gebied als één verstedelijkingsopgave. Daarmee benadrukken we het belang van een samenhangende benadering van de verschillende sectorale opgaven in het bebouwde gebied.

Voor de specifieke doelen en opgaven van de sectorale opgaven van wonen, economie en mobiliteit, verwijzen we naar de paragrafen 'Wonen', 'Ondernemen, werken, voorzieningen en logistiek', 'Mobiliteit en luchtvaart', 'Vrije tijd, recreatie en toerisme'.

Strekking van het beleid

- We zetten in op regionale afstemming bij het invullen van de opgaven in wonen, werken, mobiliteit en voorzieningen. We bepalen regelmatig in nauw overleg met onze partners wat de regionale opgaven zijn en maken met de regio's afspraken hoe en waar we die invullen.
- Voor kernen is altijd ruimte om te bouwen voor de lokale behoefte. De principes van nabijheid en de mobiliteitstransitie, vragen dat er samenhang aangebracht wordt bij het programmeren van woningbouwlocaties en nieuwe werklocaties en dat goed gekeken wordt naar de bereikbaarheid van beide.
- Bij het invullen van de regionale afstemming en bijbehorende afspraken zoals de woondeals en bedrijventerreinprogrammering, vragen we gemeenten naar hun ruimtelijke visie, of stedenbouwkundig plan, waarin aandacht is voor de samenhang tussen de opgaven en de wijze waarop de planning van functies bijdraagt aan zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik.
- Het verdient de voorkeur om te ontwikkelen in de steden en rond knooppunten die goed bereikbaar zijn met openbaar vervoer.
- Aanvullende bovenregionale groei vangen we op in de steden.
- We zetten in op het ontwikkelen van drie verstedelijkingsstrategieën die de basis vormen voor regionale afspraken.
- Verstedelijking beschouwen we als een samenhangende opgave. Sectorale opgaven houden rekening met de opgaven in andere sectoren.
- Nieuwbouwontwikkelingen helpen om de opgaven in het bestaande bebouwde gebied in te vullen.
- We streven naar multifunctioneel en multidimensionaal ruimtegebruik op gebieds- en gebouwniveau. Dit willen we in binnensteden, waar mogelijk in wijken, centrumschil, dorpen en bedrijventerreinen.
- We streven naar zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik. Mede aan de hand van de Overijsselse ladder voor duurzame verstedelijking.

6.7 Wonen

Ambitie

Onze ambitie is dat er voor iedereen een passende woning is in de provincie. Dit betekent dat er fors woningen bijgebouwd moeten worden. Daarbij kijken we niet alleen kwantitatief naar de hoeveelheid te bouwen woningen, maar ook naar de juiste doelgroepen en betaalbaarheid. Bij nieuwbouw willen we kansen benutten om slim te combineren en andere doelen zoals energie-, klimaat- en natuur-inclusief bouwen mee te nemen. We zijn zuinig op de beschikbare ruimte en streven naar nabijheid van werken, voorzieningen, openbaar vervoer en de groene omgeving of gebieden voor sport en ontspanning. Daarom kijken we eerst naar goede manieren om woningen in te breiden boven uitbreiding.

Doelen en opgaven

Europese en Rijksdoelen en opgaven:

- Tot 2030 zijn in heel Nederland 980.000 nieuwe woningen nodig om de huidige wooncrisis te bezweren. Hiervan moet tweederde betaalbaar zijn (Nationale Bouw- en Woonagenda);
- Voor de periode daarna zullen bij de voorziene groei van de bevolking nog eens een miljoen extra woningen nodig zijn (contourennotitie Nota Ruimte).

Provinciale doelen en opgaven:

- De Rijksopgave rond woningbouw heeft geleid tot de interbestuurlijke afspraak die is vastgelegd in twee woondeals, om 42.300 woningen te bouwen in Overijssel (28.200 in West-Overijssel en 14.100 in Twente) met een ambitie van 60.000 woningen. (Interbestuurlijke afspraak rijk-provincie-gemeenten: woondeals);

- De opgave en ambitie voor de periode na 2030 (Rijks-, provinciaal én regionaal) zal via verstedelijkingsstrategieën moeten leiden tot interbestuurlijke afspraken. (Ambitie rijk-provincie-gemeenten: woondeals);
- Naast de kwantitatieve opgave werken we aan een kwalitatieve opgave rondom wonen. Dit heeft betrekking op betaalbaarheid, wonen voor iedere doelgroep en zaken als verduurzaming, bereikbaarheid en klimaatadaptatie. (Interbestuurlijke afspraak rijk-provincie-gemeenten: woondeals);
- We hebben als provincie een wettelijke taak voor het houden van toezicht op de huisvesting van statushouders;
- We stimuleren de verduurzaming van de bestaande woningvoorraad.

Strekking van het beleid

- Werken met de Overijsselse aanpak. Regionale woondeals met zowel kwalitatieve als kwantitatieve afspraken over de verdeling én realisatie van de woningbouwopgave. In coalitie met medeoverheden, marktpartijen, corporaties.
- Vanuit oogpunt voor zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik geven we de voorkeur aan inbreiding boven uitbreiding.
- Voor nieuwe woningbouwplannen streven wij naar een verdeling van 30% sociale huur, 40% middenhuur en betaalbare koop en 30% dure woningen.
- Woningbouw draagt bij aan de regionale opgave rond de huisvesting van ouderen en aandachtsgroepen op de woningmarkt.
- Woningbouwplannen dragen bij aan een toekomstbestendige woningvoorraad.
- Woningbouw draagt bij aan een gedifferentieerd aanbod aan woonmilieus in Overijssel.
- Uitgangspunt bij alle woningbouwplannen in Overijssel is dat de kwaliteit van de woonomgeving voorop staat.

- Het verdient de voorkeur om te ontwikkelen in de steden en rond knooppunten die goed bereikbaar zijn met openbaar vervoer.
- Aanvullende bovenregionale groei vangen we op in de steden.
- Voor kernen is altijd ruimte om te bouwen voor de lokale behoefte. De principes van nabijheid en de mobiliteitstransitie, vragen dat er samenhang aangebracht wordt bij het programmeren van woningbouwlocaties en nieuwe werklocaties en dat goed gekeken wordt naar de bereikbaarheid van beide.
- Onder voorwaarden kan een kern meer bouwen dan de lokale behoefte. Uitgangspunten hierbij zijn:
  - Een kleinere kern kan alleen voorzien in een éxtra woonopgave, wanneer het in de regionale functie een toegevoegde waarde heeft (kwantitatief of kwalitatief);
  - Op regionale schaal toevoegt in de vraag en in de kwalitatieve opgave (doelgroepen); én
  - Het zowel qua OV/publieke mobiliteit als qua ontsluiting voorzien is; én
  - Het plan voldoet aan het beleidsuitgangspunt water en bodem sturend; én
  - Voldoende drinkwater beschikbaar is; én
  - Er niet onevenredig beslag gelegd wordt op voor landbouw geschikte gronden;
  - Het is een pre als gemeenten hebben nagedacht over de woningbouwprogrammering in de kleine kernen;
  - Dit is onderdeel van de afspraken in de woondeals.
- Woningbouw in VAB is ook onderdeel van de afspraken in de woondeals. Dit kan, mits de landbouwfunctie het toestaat.
- Om sneller meer woningen te kunnen realiseren en te zorgen voor doorstroming, kunnen er ook flexwoningen gebouwd worden. Flexwonen is meer dan tijdelijk gebruik van locaties.

6.8 Ondernemen, werken, voorzieningen en logistiek

Ambitie

Kansen voor alle inwoners op passend werk met mogelijkheden om zich te ontwikkelen. Inzet op een economische groei die bijdraagt aan bestaanszekerheid, een hoger welvaartsniveau en daarmee aan de brede welvaart van onze inwoners.

Doelen en opgaven

Europese en Rijksdoelen en opgaven:

- “Bevordering van voldoende werkgelegenheid is voorwerp van zorg der overheid” (artikel 19 van de Grondwet).
- Een volledig circulaire economie in 2050 en een halvering van het primaire grondstoffenverbruik in 2050 (Nationaal Programma Circulaire Economie 2023-2030);
- Het nationaal programma Ruimte voor Economie (Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 2023) stelt als doel dat in 2050 het ruimtegebruik van 3 procent van ons land nodig is voor economie, werk en ondernemen.
- In het nationale Klimaatakkoord (2019) hebben we als gezamenlijke overheden en marktpartijen afgesproken te werken aan een transitie naar duurzamere bedrijvigheid met als doel om een flinke besparing op de uitstoot van CO₂ te bereiken (maximale restemissie Overijssel in 2030 van 1,20 Mton).

Provinciale doelen en opgaven:

- Voldoende en toekomstbestendige werklocaties (totale behoefte van ca. 1000 hectare tot 2040) en winkelomgevingen die bijdragen aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat en prettige leefomgeving binnen en buiten stad en dorp;
- Voldoende ontwikkelingskansen voor circulariteit, digitalisering, innovatie, onderwijs en arbeidsmarkt;

- Specifiek aandacht voor het mkb (midden- en kleinbedrijf) en familiebedrijven, de motoren van onze economie;
- Specifieke aandacht voor de logistiek als belangrijke factor in onze economie.

Strekking van het beleid

Ruimte voor economie:

- Vanuit zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik willen we behoud van het bestaande areaal werklocaties en huidige milieucategorieën. Het uitgangspunt is inbreiding gaat voor uitbreiding bij de ontwikkeling van nieuw aanbod bedrijventerrein:
  - Door beter benutten en herontwikkeling ontstaat extra bedrijfsruimte op bestaande werklocaties;
  - Als na onderzoek blijkt dat inbreiding niet mogelijk is, dan is uitbreiding van nieuw bedrijventerrein in overeenstemming met de programmeringsafspraken mogelijk;
  - Op bestaande en nieuwe locaties vragen we in de planontwikkeling inzet op intensief ruimtegebruik (meerlaags bouwen en functiemenging), duurzame energie, klimaatadaptatie (water/bodem), circulaire economie, duurzame ruimtelijke inpassing (groene omlijsting) en landschappelijke kwaliteit;
  - We koesteren de bedrijventerreinen met hogere milieucategorieën (3, 4, 5) omdat dit type bedrijventerrein nodig is voor ruimte voor circulaire economie en energietransitie;
  - De Herstructureringsmaatschappij Overijssel (HMO) werkt aan de herstructurering en vitalisering van bedrijventerreinen en werklocaties om leegstand te voorkomen.
- In de bedrijventerreinprogrammering zetten we in op balans in vraag en aanbod met kwantitatieve en kwalitatieve afspraken (zie voor nadere uitwerking van het kader Programmeringsafspraken Bedrijventerreinen regio's West Overijssel en Twente 2023-2027):
  - Adaptief programmeren; de gemeenten dragen gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor het evenwicht in vraag en aanbod en

- spelen flexibel in op veranderende marktomstandigheden en nieuwe initiatieven;
- Kwaliteitsambities: streven naar toekomstbestendige bedrijventerreinen op de thema's bodem en water, circulair bouwen, gezonde en groene leefomgeving, duurzame energie, zorgvuldig en intensief ruimtegebruik, organisatiegraad, huisvesting arbeidsmigranten en tegengaan van congestie. Met deze aspecten zetten we in op een hoogwaardige ruimtelijke kwaliteit van bedrijventerreinen;
- Voor iedere DUS-regio (Stedendriehoek, Twente, Zwolle) zijn de ruimtelijk economische bouwstenen (REB) het kader voor het regionaal economisch profiel van de bedrijventerreinen naar de toekomst toe (met name voor de terreinen met grote kavels) en innovatieomgevingen. Ook vormen deze REB's input voor de verstedelijkingsstrategieën en het Ruimtelijk Voorstel.

Toekomstbestendige werklocaties:

Bedrijventerreinen

- Op de ruim 300 bedrijventerreinen zijn circa 13.200 bedrijven gevestigd (12,7% van de vestigingen) en vertegenwoordigen 35% van de werkgelegenheid (Nederland 30%). Het ruimtebeslag van de Overijsselse bedrijventerreinen is 2% (landelijk 2,5%). Bij de ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen:
  - Werken we mee aan grootschalige nieuwe bedrijventerreinen voor kavelgrootte > 3 ha als de regionale meerwaarde is aangetoond (ja, mits);
  - Werken we niet mee aan nieuwe bedrijventerreinen voor datacentra > 5 ha, tenzij de regionale meerwaarde is aangetoond (nee, tenzij);
  - We hanteren 'clustering' als uitgangspunt voor nieuwe regionale bedrijventerreinen in stedelijk gebied gelegen aan de corridors A1/A35 en A28;
  - Werken we mee aan nieuwe bedrijventerreinen voor regionale en lokale ruimtevraag voor kavelgrootte < 3 ha als de actuele marktvraag is aangetoond en herontwikkeling van bestaande locaties is uitgesloten;

- Voegen we aanbod haventerrein toe op basis van de toenemende vraag naar watergebonden kavels door herontwikkeling en beter benutten van de bestaande havens, juiste bedrijf op de juiste plek.

Topwerklocaties:

- Topwerklocaties zijn werklocaties met bijzondere vestigingscondities voor bedrijven die zich richten op een (inter)nationaal verzorgingsgebied en een stuwende functie hebben voor de regionale economie. We zetten in op de (door)ontwikkeling van enkele onderscheidende topwerklocaties waar een bijzonder ondernemersklimaat geboden wordt door de koppeling van topsectorbedrijven en/of universiteit/ kennisinstelling (Triple Helix).

Kantoren

- De werklocaties voor kantoren voorzien in het aanbod van zelfstandige kantoren. Gelet op het bestaande overaanbod aan kantoren is de ontwikkeling van nieuwe kantorenlocaties niet toegestaan. Wanneer vanuit de bestaande voorraad aan kantoren niet kan worden voorzien in een (specifieke) behoefte, dan kan worden meegewerkt aan de bouw van nieuwe kantoren, als elders capaciteit wordt geschrapt dan wel getransformeerd.

Stationsomgevingen/ innovatieclusters

- In de stationsomgevingen van de grote steden Enschede, Zwolle, Deventer, Almelo en Hengelo zien we ruimte voor publieks- en arbeidsintensieve bedrijven, onderwijs en voorzieningen.

Detailhandel en voorzieningen

- We stimuleren (tijdelijk) zorgvuldig gebruik met passende toekomstbestendige functies van vrijkomende winkelpanden en leegstaand cultureel erfgoed in binnensteden en centra van dorpskernen.
- We stimuleren functiemening op (binnenstedelijke) werklocaties door (creatieve) bedrijvigheid samen te laten gaan met horeca, sporten, cultuur, ontmoeting, vrijetijdsbesteding en onderwijs.

Circulaire economie, digitalisering en innovatie, mkb, familiebedrijven en onderwijs en arbeidsmarkt:

- We zetten in op de transitie naar een circulaire economie in Overijssel. Dit doen we langs de lijnen van de Regionale Transitieagenda's (RTA's) voor Kunststof, Textiel, Bouw, Infra, Maakindustrie en Biomassa & Voedsel die we in 2019 met de 3-O netwerken hebben gemaakt.
- In huidige prognoses voor bedrijventerreinen is de additionele ruimtevraag voor de circulaire economie nog niet opgenomen. In nauw overleg met onze partners verkennen we deze ruimtevraag naar een circulaire economie (productie, logistiek, opslagruimte) en sturen we op (toekomstig) ruimtebeslag.
- Onze Overijsselse economie bestaat voor het overgrote deel uit MKB dat zorgt voor 60% van de werkgelegenheid in onze provincie. We ondersteunen het mkb om te innoveren (digitaal, duurzaam etc.).
- Overijssel telt 28.300 familiebedrijven (CBS, 2022), 63% van het totaal aantal bedrijven. We willen deze familiebedrijven met kennis en subsidies helpen om hierop goed in te spelen, transitie-gereed te worden en bij vraagstukken van bedrijfsoverdracht.
- In het kader van ons arbeidsmarktbeleid zetten we erop in dat onze provincie beschikt over voldoende deskundige vakmensen voor de grote transitieopgaven en in de vitale sectoren techniek, zorg en onderwijs. Randvoorwaarde voor voldoende deskundige vakmensen is dat we een goede, gezonde leefomgeving en een aantrekkelijk woon- en werkklimaat hebben.

Logistiek:

- Logistiek is de versterkende factor voor de regionale economie. Onmisbaar in een ecosysteem waarin productie, opslag, goederenvervoer en afzetmarkt een geoliede keten vormen. Met de netwerkorganisatie Logistics Overijssel richten we ons op voldoende ruimte & bereikbaarheid, international business, duurzaamheid & circulaire economie en kennis, onderwijs & arbeidsmarkt. We zien met name in onze havens kansen voor de transitie naar een circulaire economie. De toenemende vraag naar havengebruik, op- en overslag via water, vraagt sturing op huisvesting van watergebonden bedrijvigheid aan het water.

Defensie:

- Vanuit het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD) brengt het Rijk de (ruimte)behoefte in kaart. In nauw overleg met het Rijk zetten wij in op koppelkansen in onze provincie, zowel economisch als ruimtelijk. Bij de ruimtelijke afweging nemen we expliciet de belangen van het bestaande gebruik en andere (toekomstige) ruimtewensen mee. De insteek is om investeringen van het Rijk te koppelen aan provinciale opgaven op het gebied van ruimte, werkgelegenheid, onderwijs, multimodaal vervoer en natuur.

6.9 Mobiliteit en luchtvaart

Ambitie

Onze ambitie is om een basis te leggen voor een geïntegreerd mobiliteitsnetwerk dat de mogelijkheid tot verplaatsen van mensen en goederen, op welke manier dan ook, mogelijk maakt. We willen bereikbaarheid voor personen en goederen, toegankelijk en met keuzemogelijkheden. Inclusiviteit van openbaar of publiek vervoer staat daarbij hoog op de agenda. Ook moet dit mobiliteitsnetwerk de andere opgaven kunnen ondersteunen door bij te dragen aan minder ruimtegebruik, een kleinere impact op natuur en milieu, de economie duurzaam ondersteunen en de sociale verbondenheid verbeteren.

Doelen en opgaven

Europese en Rijksdoelen en opgaven:

- Zoals we onder de ambitie beschreven is één van de doelen 'Goede bereikbaarheid'. Dit is afhankelijk van veel variabelen en keuzes en daarom niet in één getal uit te drukken. We ontwikkelen daarom in afstemming met de rijksoverheid een "streefnorm bereikbaarheid", een kwalitatieve en kwantitatieve maatstaf voor goede bereikbaarheid. Deze norm kan overigens ook uit meerdere "subnormen" bestaan o.a. afhankelijk van het type bestemming/voorziening, het gebiedstype, de vervoerswijze en/of het type reiziger;
- In het nationale klimaatakkoord (2019) hebben we als gezamenlijke overheden en marktpartijen afgesproken te werken aan een transitie naar duurzamere mobiliteit met als doel om een flinke besparing op de uitstoot van CO₂ te bereiken (maximale rest-emissie 2030 Overijssel van 1,48 Mton). In het klimaatakkoord wordt daartoe de "trias mobilica" gehanteerd, bestaande uit de elementen minder mobiliteit, andere mobiliteit en schonere mobiliteit. Ook binnen Europa is er vanuit de "Green Deal" veel aandacht voor duurzame mobiliteit;

- Op het gebied van verkeersveiligheid is landelijk afgesproken in het Strategisch Plan Verkeersveiligheid (SPV 2030) naar nul slachtoffers te streven. Dat betekent dat veel aandacht gegeven moet worden aan de verkeersveiligheid binnen de mobiliteitstransitie naar betere bereikbaarheid en duurzaamheid. Het is een bestuurlijke afweging om keuzes te maken m.b.t. de balans tussen de doelen bereikbaarheid, duurzaamheid en verkeersveiligheid.

Provinciale doelen en opgaven:

- De provinciale doelen en opgaven zijn afgeleid van de Europese en nationale doelen en opgaven, maar dan vertaald naar de provinciale schaal. We hanteren hiervoor de provinciale doelen: Bereikbaarheid, Duurzaamheid en Verkeersveiligheid. Het garanderen van een goede bereikbaarheid is het belangrijkste doel van mobiliteit;
- In goede afstemming met rijksoverheid en gemeenten is de provincie verantwoordelijk voor de regionale mobiliteit. Daarbij spelen twee belangrijke opgaven:
  - Infrastructuur: De capaciteit van de hoofdinfrastructuur (weg en spoor) staat onder druk, vooral rondom de steden en op de corridor Zwolle-Twente. Hier is extra infrastructuur nodig. Daar zijn deels (inter)bestuurlijke afspraken met de rijksoverheid over gemaakt (bv N35), deels eerdere provinciale besluiten over genomen (o.a. INO) en soms betreft het nog provinciale ambities. De provincie is wel wettelijk verantwoordelijk voor beheer en onderhoud van de provinciale infrastructuur en is vrij hieraan invulling te geven;
  - Regionaal Openbaar Vervoer (OV): De provincie is ook wettelijk verantwoordelijk voor het regionale OV (bus en trein), maar is vrij om hier invulling aan te geven. De eisen die aan het regionale OV worden gesteld zijn in Nota van Uitgangspunten

en concessies vastgelegd in provinciale besluiten. De structurele exploitatiekosten van het OV staan al langere tijd onder druk en die druk is sinds corona aanzienlijk toegenomen. Mede hierdoor staat de bereikbaarheid van het meest onrendabele deel van Overijssel, het platteland, onder druk. Het is een provinciale ambitie om hier een oplossing voor te vinden waarbij wij mede afhankelijk zijn van financieringsmogelijkheden.

Strekking van het beleid

Goede bereikbaarheid:

- Bereikbaarheid is afhankelijk van veel variabelen en keuzes en daarom niet in één getal uit te drukken. We ontwikkelen daarom in aansluiting op de rijksoverheid een "streefnorm bereikbaarheid", een kwalitatieve en kwantitatieve maatstaf voor goede bereikbaarheid. Deze norm kan overigens ook uit meerdere "subnormen" bestaan o.a. afhankelijk van het type bestemming/voorziening, het gebiedstype, de vervoerswijze en/of het type reiziger.
- Voor een goede bereikbaarheid is het noodzakelijk om m.b.t. de infrastructuur de basis op orde te houden/brengen, waarmee de betrouwbaarheid, doorstroming en snelheid wordt verbeterd. Dit betekent dat de diverse infrastructurele netwerken goed op elkaar moeten aansluiten en eventuele ontbrekende verbindingen en knelpunten moeten worden opgelost. Dit geldt zowel voor weg, water als spoor en in internationale, nationale, regionale en lokale netwerken. Het onderhoud moet op orde zijn en de capaciteit voldoende om de verkeersbewegingen te kunnen faciliteren. Op het spoor is daarbij de afstemming tussen personen- en goederenvervoer een aandachtspunt. Daarnaast gaat het ook om het beter benutten van wat we al hebben, o.a. door het spreiden van verkeersbewegingen in tijd en locatie.
- Om een goede bereikbaarheid te waarborgen is het cruciaal om het lokale en regionale verkeer in het Daily Urban System zoveel mogelijk te ontvlechten van het (inter)nationale verkeer op de

hoofdinfrastructuur/corridors. De capaciteitsproblemen ontstaan immers vooral rondom de steden. Het provinciale en stedelijke hoofdwegennet en het nog vorm te geven publieke mobiliteitssysteem vormen de backbone van de mobiliteit in het DUS van de stedelijke gebieden. Aanvullend op deze netwerken is maatwerk mogelijk voor de "first en last mile" van en naar deze verbindende netwerken te optimaliseren voor de reiziger.

Duurzame mobiliteit:

- Duurzame mobiliteit richt zich op schonere mobiliteit (zero emissie), maar ook op ander gebruik van mobiliteit. Een uitgangspunt hierbij is het STOMP-principe. Dat houdt in dat de voorkeursvolgorde van personenverplaatsingen is: Stappen, Trappen, OV, Mobiliteitsdiensten, Privéauto. Daar waar regulier lijngebonden OV geen wenselijke oplossing is, kan in samenspraak met betrokkenen gezocht worden naar betere mobiliteitsoplossingen. Om actieve mobiliteit (fietsen en lopen) mogelijk te maken is nabijheid van voorzieningen/bestemmingen cruciaal. Gemeenten kunnen keuzes maken zoals Autoluwere zones en flankerend parkeerbeleid en zo bijdragen aan de leefbaarheid van (binnen)steden. Wij stimuleren de realisatie van (ook logistieke) hubs in centra, wijken, stadsranden en op grotere afstand van de steden.

Verkeersveiligheid:

- Om de verkeersveiligheid te verbeteren en om onze ambitie van nul verkeersdoden te halen, zijn diverse maatregelen nodig. Naast infrastructurele en technologische maatregelen om de verkeersveiligheid te verbeteren, is ook gedragsverandering en bewustwording van belang.

Luchtvaartlocaties:

- We willen bestaande luchtvaartlocaties optimaal benutten. We onderscheiden twee categorieën voor terreinen voor het opstijgen en landen van luchtvaartuigen (vliegtuigen, helikopters, zweefvliegtuigen, paramotorvliegers):

- Terreinen met structureel gebruik (meer dan 12 dagen per jaar); Dit betreft met name ziekenhuizen en Vliegveld Twente; Regels hiervoor leggen we vast met luchthavenbesluiten en luchthavenregelingen. Voor het Vliegveld Twente hebben we ook de gebiedsvisie Technology base Twente vastgesteld (bijlage 4). Nieuwe helikopterlandingsplaatsen bij ziekenhuizen en andere hulpverleningsinstellingen zijn mogelijk. Bij bedrijventerreinen zijn ze mogelijk als de economische meerwaarde is aangetoond en er geen sprake is van onevenredige nadelige gevolgen voor de omgeving. Overige helikopterlandingsplaatsen staan we niet toe. Een nieuwe luchthaven voor kleine recreatieve luchtvaart is eventueel mogelijk als er een aantoonbare vraag bestaat, het past in de regionale spreiding van dit type luchthavens en de bereikbaarheid voor gebruikers en de belangen van omwonenden en 'grondgebonden' recreanten/ recreatiefuncties zorgvuldig zijn afgewogen;
- Incidentele locaties (12 dagen of minder per jaar); Deze zijn onder voorwaarden mogelijk mits het goed samengaat met belangen uit de omgeving rondom bijvoorbeeld natuur. Hiervoor is een TUG-ontheffing nodig. Aanvragen om een TUG-ontheffing worden getoetst op grond van de Wet Luchtvaart en aan de beleidsregel Tijdelijk en Uitzonderlijk Gebruik (TUG)-ontheffingen.

6.10 Vrije tijd, recreatie en toerisme (vrijetijdseconomie)

Ambitie

Het behouden en versterken van de vrijetijdseconomie binnen onze provincie. We zetten daarbij in op kwaliteit, nieuwe producten, voldoende ruimte voor de sector en spreiding van gasten (inwoners en bezoekers) in ruimte en tijd. Als randvoorwaarden hierbij gelden: een goede bereikbaarheid, voldoende faciliteiten voor wandelen en fietsen en een gastvrije sector. We willen dat recreatie en toerisme integraal in diverse gebiedsontwikkelingen en -processen wordt meegenomen, omdat dit van meerwaarde is voor de recreatiebehoefte van de eigen inwoners en de toeristische gasten die we jaarlijks in Overijssel ontvangen.

Doelen en opgaven

Europese en Rijksdoelen en opgaven:

- Grondwet, artikel 22, lid 3; Zij schept voorwaarden voor maatschappelijke en culturele ontplooiing en voor vrijetijdsbesteding;
- Het Nationaal Bureau voor Toerisme en Congressen voorspelt dat er in 2030 ongeveer 29 miljoen inkomende verblijfbezoekers zijn. Dat is een groei van maar liefst 60%. Zet de groei van de afgelopen jaren exponentieel door, dan kan dit aantal in 2030 oplopen tot maar liefst 42 miljoen. Dit is exclusief het binnenlands toerisme;
- Het spreiden van bezoekers en inwoners in ruimte en tijd is daarmee een nationale opgave (Actieagenda Perspectief 2030 – Bestemming Nederland – NBTC, 2019);
- Op nationaal niveau is in de afgelopen eeuw de groene recreatieruimte (parken en plantsoenen, dagrecreatieve terreinen, bossen, natte en droge natuurlijke terreinen) met 80% afgenomen (Meer ruimte voor recreatie – Verkenning nationaal toekomstig

recreatietekort – ANWB, 2023). Dit terwijl de bevolking exponentieel gegroeid is en ook verder zal groeien de komende jaren tot aan 2050. De landelijke opgave voor extra groene recreatieruimte in 2050 bedraagt 62.800 hectare. Dit vraagt om meer natuurgebied, meer recreatiegebied en routes en meer groen en recreatieruimte in stedelijk gebied.

Provinciale doelen en opgaven

- Bureau Buiten heeft begin 2024 een ruimtescan met daarin de ruimtebehoefte voor recreatie en vrije tijd tot 2040 afgerond. Confrontaties tussen vraag en aanbod laten zien dat er een forse druk ligt op recreatieruimte in en om de vijf grote steden tot 2030 én 2040. De ecologische draagkracht van natuurgebieden is ook van belang. Zo is in een aantal Natura 2000 en NNN-gebieden in onze provincie recreatieve druk als aandachtspunt aangemerkt;
- Tot 2030 wordt er een groei van het aantal jaarlijkse overnachtingen (circa 9,5-10 miljoen in 2030 t.o.v. van 8,5 miljoen nu) verwacht. We bezien wat deze extra overnachtingen aan nieuw verblijfsrecreatief aanbod vraagt. ([Onderzoek ruimtescan VTE - Bureau Buiten 2024](#));
- Het rapport 'Geef recreatie en toerisme in Overijssel de plek die het verdient' van de Sociaal Economische Raad Overijssel (2023) geeft een aantal adviespunten voor recreatie en toerisme in Overijssel: inspelen op recreatiemogelijkheden dichtbij de woonplaats, recreatie en toerisme meenemen aan de voorkant van ruimtelijke processen, aandacht voor recreatie en toerisme in stedelijke regio's door onder andere het stimuleren van uitnodigingsplanologie en ruimte voor ondernemerschap (Onderzoek SER naar recreatie en toerisme in Overijssel, 2023);
- Het bevorderen van de kwaliteit van bestaande voorzieningen;
- Het spreiden van bezoekers in tijd en ruimte om zo de druk en draagkracht bij toeristisch-recreatieve iconen zoals de Nationale Parken te garanderen.

Strekking van het beleid

Vrijtijdslandschappen (de bedrijfsomgeving):

- `Vrijtijdslandschappen zijn karaktervolle plekken om te wonen, te werken en om vrije tijd door te brengen. De omgevingskwaliteit is hoog. Het zijn plekken die mensen een rijkheid aan belevingen bieden, waar bezoekers van heinde en verre naar toe komen en voor terug komen, en die tegelijkertijd voorzien in de behoeften van bewoners en gebruikers. Het zijn betekenisvolle plekken, qua identiteit, eigenheid en historie. Plekken waar bovendien ruimte is voor ondernemersinitiatieven, voor concepten die elkaar aanvullen en voor projecten die leiden tot een optimale belevingskwaliteit en bedrijfsmatige vitaliteit. In vrijtijdslandschappen komen verschillende lagen samen en versterken elkaar; natuur, landschap, (agrarische) cultuur, erfgoed, wonen, werken, recreëren`.
- We zetten in op het integraal meenemen van recreatie en toerisme in de diverse gebiedsontwikkelingen en -processen die de komende jaren op het programma staan.
- We gebruiken de zes ontwikkelprincipes uit de ruimtescan door Bureau Buiten ([Onderzoek ruimtescan VTE - Bureau Buiten 2024](#)) als vertrekpunt om deze integratie te borgen. Deze ontwikkelprincipes zijn: spreiding en geleiding, slimme mobiliteit, ondernemerschap, groenblauwe verbindingen, erfgoed en korte ketens.

- We zetten in op het spreiden van bezoekers en inwoners in ruimte en tijd zodat de lusten van vrije tijd, recreatie en toerisme in balans zijn.
- Routestructuren voor varen, wandelen, fietsen en ruiters zijn van groot belang voor de recreatiebehoefte van eigen inwoners en die van inkomende gasten. Vanaf 2013 ligt het beheer en onderhoud van routestructuren bij gemeenten. Wel bekijken we hoe het thema routestructuren kan integreren met opgaven voor infrastructuur, wonen en landelijk gebied.

Ontwikkeling van de vrijetijdssector

- We zetten in op een groene, digitale en toegankelijke ontwikkeling van de vrijetijdssector.
- We zien, onder bepaalde voorwaarden, kansen voor een recreatieve/toeristische invulling van vrijkomende agrarische bebouwing (VAB).

Nieuw aanbod voor nieuwe gasten

- We ontwikkelen in nauw overleg met partners nieuw aanbod voor nieuwe gasten door met partners nieuwe arrangementen en producten in het stedelijk en landelijk gebied te ontwikkelen.

6.11 Milieu en Gezondheid

Ambitie

Onze ambitie is dat onze inwoners, ondernemers en bezoekers kunnen wonen, werken, recreëren en leven in een gezonde en veilige fysieke leefomgeving. De kwaliteit van het milieu is daarbij een belangrijke factor.

We hechten grote waarde aan een gezonde en veilige fysieke leefomgeving voor onze inwoners en bezoekers. We willen de milieukwaliteit verbeteren en gezondheidswinst realiseren voor onze inwoners. Een gezonde, schone en veilige leefomgeving is geen luxe; het is een noodzaak voor het welbevinden van onze inwoners. Het is daarnaast een fundament onder een duurzame economie en een biodiverse natuur die tegen een stootje kan.

Doelen en opgaven

Europese en Rijksdoelen en opgaven:

- EU Milieuactieprogramma MAP 8 2021-2030. Dit is het overkoepelende milieubeleidsprogramma van Europa. Doelen zijn gericht op klimaat- en milieudoelstellingen uit de Green Deal, de transitie naar een klimaatneutrale, hulpbronnenefficiënte, schone en circulaire economie, het terugdringen van de vervuiling en het herstel van de biodiversiteit;
- Nationale Omgevingsvisie (NOVI) doelen:
  - Realiseren van een goede leefomgeving;
  - Waarborgen en bevorderen van een veilige, schone en gezonde fysieke leefomgeving;
  - Realiseren van een toekomstbestendige, circulaire economie;
  - Bevorderen van een duurzame ontwikkeling van Nederland als geheel en van alle onderdelen van de fysieke leefomgeving.
- De Europese Unie (EU) heeft grenswaarden en streefwaarden voor stoffen in de lucht vastgesteld. EU-lidstaten mogen

de grenswaarden niet overschrijden (Normen luchtkwaliteit | Luchtkwaliteit | Rijksoverheid.nl);

- Nationale Schone Lucht Akkoord (SLA): Doel is het realiseren van een gezondheidswinst van minimaal 50 procent in 2030 ten opzichte van 2016;
- Europese Zero Pollution Action Plan: de verbetering van de luchtkwaliteit moet zorgen voor 55% minder sterfgevallen als gevolg van luchtverontreiniging en verontreiniging die een bedreiging voor de biodiversiteit vormt, moet met 25% worden teruggebracht;
- De (Europese) Richtlijn omgevingslawaai (2002/49/EG - EU-regels geluidhinder en omgevingslawaai | Milieu | Vervoer (europadecentraal.nl)). Het doel van deze Richtlijn is om de blootstelling aan omgevingslawaai te voorkomen of verminderen;
- Andere regels op het gebied van geluidhinder en omgevingslawaai richten zich op de bronnen van geluidhinder; zo zijn er onder andere geluidslimieten voor motorvoertuigen (Verordening 540/2014) en voor materieel gebruik buitenshuis, zoals betonbrekers en trilhamers (Richtlijn 2000/14/EG).
- Zero Pollution Action Plan: chronische hinder door verkeerslawaai met 30% verminderd moet worden in 2030;
- De EU-wetgeving over chemische stoffen moet waarborgen dat chemische stoffen worden geproduceerd en gebruikt op een wijze waarmee eventuele significante nadelige effecten op de menselijke gezondheid en het milieu zo veel mogelijk worden beperkt;
- Als onderdeel van de EU-doelstelling om de verontreiniging terug te brengen naar nul heeft de Europese Commissie op 14 oktober 2020 de strategie voor duurzame chemische stoffen gepubliceerd. De strategie is erop gericht de bescherming van burgers en het milieu te verbeteren en de innovatie voor veilige en duurzame chemische stoffen te bevorderen;
- Op basis van Europese doelstellingen moeten Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) en pZZS in 2030 zijn gehalveerd t.o.v. 2023.

- De Kaderrichtlijn afvalstoffen (KRA; 2008/98/EG), de Richtlijn Verpakkingsafval en de Richtlijn Storten vormen de basis van de EU-wetgeving op het gebied van afvalstoffen. Lidstaten zijn verplicht deze richtlijnen uit te werken in het Landelijk Afvalbeheerplan (LAP) (Afval - Europa decentraal). Voor het verminderen van schadelijke milieueffecten is ook een goede nazorg van stortplaatsen van belang;
- Overeenkomstig het Zero Pollution Action Plan moet in 2030 de afvalproductie aanzienlijk verminderd zijn; de hoeveelheid stedelijk afval moet met 50% worden teruggedrongen;
- Volgens dit Zero Pollution Action Plan moet verbetering van waterkwaliteit tot 50% minder afval op zee en 30% minder microplastic in het milieu leiden. Voor de kwaliteit van de bodem gaat het om een verbetering van het verlies van nutriënten en gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen met 50% terug te dringen;
- De afspraak uit het nationale Grondstoffenakkoord is om in 2030 50% minder niet - hernieuwbare grondstoffen te gebruiken en in 2050 een volledig circulaire economie te hebben.

Provinciale doelen en opgaven:

Er is een groeiend besef dat de leefomgeving invloed heeft op de gezondheid. De maatschappelijke zorgen hierover en de vraag om ingrijpen door de overheid nemen toe. De bestaande wettelijke normen staan onder druk en er is meer aandacht voor opstapeling van (bronnen) van milieuhinder. Nationaal en internationaal is er sprake van aanscherping van doelen en eisen. Daarom blijven wij als provincie investeren in een gezonde en veilige leefomgeving. We zorgen dat de (basis)milieuecondities op orde zijn. We schuiven negatieve milieueffecten en -kosten niet (onnodig) af op toekomstige generaties of andere gebieden. Voor de lange termijn richten we ons op de in Europees verband afgesproken ambitie om in 2050 alle milieuverontreinigingen voor lucht, bodem en water te hebben

¹ De landelijke basisnet routes voor snelwegen, autowegen, spoor en wateren worden door het Rijk aangewezen.

teruggebracht tot een niveau dat niet schadelijk is voor mens en natuur.

Strekking van het beleid

Om de milieukwaliteit te verbeteren en gezondheidswinst voor onze inwoners te realiseren zetten we in op een aantal prioritaire thema's. Het gaat om die thema's waar we ons inziens als provincie de meeste gezondheidswinst kunnen halen. En waar we ook daadwerkelijk impact kunnen hebben. We zetten per thema in op:

- De luchtkwaliteit in Overijssel voldoet in 2030 aan de luchtkwaliteitseisen. We streven naar het voldoen aan tenminste de WHO-advieswaarde (2021) voor fijn stof en stikstof(oxide). Overeenkomstig het SLA realiseren we (daarmee) minimaal 50% gezondheidswinst t.o.v. 2016.
- Het voorkomen van verdere toename van de geluidbelasting, tegengaan van overlast door cumulatie van bronnen en een daling van het aantal geluidgehinderden in Overijssel.
- Omgevingsveiligheid/ externe veiligheid: voorkomen van nieuwe saneringssituaties door gebruik, opslag en vervoer van gevaarlijke stoffen. Daarnaast reguleren we externe veiligheidsrisico's van het transport van gevaarlijke stoffen over de weg door ons provinciaal routing netwerk gevaarlijke stoffen aan te sluiten op het landelijke basisnet vervoer gevaarlijke stoffen¹. We zorgen voor bescherming van vitale functies en voorzieningen (zoals zorgcentra en energiecentrales).
- Chemische stoffen: de risico's van het gebruik en transport van gevaarlijke stoffen, de veiligheid van inrichtingen en van nieuwe, zich snel ontwikkelende technologieën beperken.
- Het (beter) in beeld krijgen van de milieueffecten van alle bronnen in Overijssel, gericht op lucht, water en bodem. Dit in relatie tot de toegenomen zorg voor de gezondheid van omwonenden bij (agrarisch) ondernemen.

- Het voorkomen we op het gebied van geur normopvulling toepassen, waarbij we oog hebben voor cumulatie en gevoelige bestemmingen.
- Een coördinerende aanpak op het milieuthema afval, richting bedrijventerreinen of specifiek risicovolle bedrijven/branches. Als bijdrage aan de Circulaire Economie richten we ons op het voorkomen, verminderen en recyclen van afval, kennisdelen en toepassing in het VTH-instrumentarium.
- Het voorkomen van verdere lichthinder, verstoring en gezondheidsschade als gevolg van lichthinder. De sociale veiligheid dient daarbij vanzelfsprekend gewaarborgd te blijven.

De gezondheidseffecten en onze afwegingen daarbij maken we expliciet(er) in onze beleidsbeslissingen. We bezien de effecten van onze besluitvorming op cumulatie per milieuthema en tussen milieuthema's/in gebieden.

Waar nodig vanuit gezondheidsbelang, beoordelen we de toepassing van het voorzorgsbeginsel. Dit kan per milieuthema verschillen. Via milieueffectrapportages en monitoring bewaken we de effecten t.o.v. de milieureferentiesituatie.

In onze aanpak dragen we zorg voor samenwerking/integratie met andere programma's en partijen. En we stellen de inwoner centraal in onze beleidsontwikkeling en –uitvoering. We werken volgens het principes van gezamenlijk feitenonderzoek en bezien de mogelijkheden voor doelsturing. We versterken de (organisatie) van de uitvoering.

6.12 Sociale Kwaliteit en (positieve) gezondheid

Ambitie

Onze ambitie is een inclusieve samenleving: een samenleving zonder fysieke of sociale beperkingen, waarin iedereen mee kan doen en iedereen zich veilig voelt om zichzelf te zijn. Om dit te bereiken werken we aan de hand van twee ambities:

- Inwoners van Overijssel zijn een leven lang gezond en vitaal, kunnen zichzelf zijn en meedoen in een inclusieve samenleving;
- We versterken het zelforganiserend vermogen van inwoners van Overijssel met duurzame voorzieningen en verbindingen.

Doelen en opgaven

Europese en Rijksdoelen en opgaven:

- Mensen met een handicap moeten met een beperking volwaardig mee kunnen doen aan onze samenleving (Verenigde Naties - Verdrag handicap);
- Ieder mens heeft recht op 'het genieten van de hoogst haalbare standaard van lichamelijke en geestelijke gezondheid' (Verenigde Naties - Resolutie 2022);
- Het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit (Omgevingswet);
- Prioritaire sterke en gezonde steden en regio's. Het doel is om de leefomgeving zo in te richten dat deze een actieve, gezonde leefstijl en maatschappelijke participatie bevordert (Nationale Omgevingsvisie).

Provinciale doelen en opgaven:

Binnen ons huidig beleid hebben we de volgende doelstellingen:

- Overijsselaars bewegen een leven lang;
- Iedereen doet mee;
- Verbetering van gezondheid voor iedereen;

- Een sterk zelforganiserend vermogen;
- Duurzame eigentijdse voorzieningen en diensten;
- Versterking maatschappelijke initiatieven en inzet vrijwilligers.

Strekking van het beleid

- We ondersteunen initiatieven die bijdragen aan een inclusievere samenleving. Daarvoor is een toegankelijke openbare ruimte van groot belang. Daartoe stellen we een inspiratieboek op.
- We stimuleren een beweegvriendelijke omgeving die stimuleert tot bewegen en sporten. Daarnaast stimuleren we om de ruimte uitnodigend, veilig en toegankelijk in te richten.
- Positieve gezondheid is een benadering binnen de gezondheidszorg die niet de ziekte, maar een betekenisvol leven van mensen centraal stelt. Via de regio-aanpak positieve gezondheid participeren we in vier regio's (Twente, Salland, Vechtdal en IJsseland) in nauw overleg met gemeenten, GGD, zorgpartners en zorgverzekeraars. Samen met hen doen we onderzoek, delen we kennis over positieve gezondheid en ondersteunen we projecten op het gebied van preventie, positieve gezondheid en urgente zorgthema's. Door de fysieke ruimte en leefomgeving van inwoners gezonder in te richten kan veel gezondheidswinst worden geboekt en levert de omgeving zo een bijdrage aan de ervaren (positieve) gezondheid van inwoners. Daartoe stellen we een inspiratieboek op.
- Bij sociale ontmoetingsplekken in dorpen en wijken ontmoeten mensen elkaar en kunnen ze van elkaar leren. Om elkaar te kunnen ontmoeten is ruimte nodig. We ondersteunen bij het komen tot eigentijdse sociale ontmoetingsplekken. Het gaat hierbij om lokale dorpshuizen, Kulturhusen en multifunctionele accommodaties. We stimuleren om bij ruimtelijke ontwikkelingen

aandacht te hebben voor ruimte voor ontmoeting, door middel van ons nog op te stellen inspiratieboek met tips, praktijkvoorbeelden, inspiratie en handvatten.

- Vrijwilligers en initiatiefnemers zijn de basis voor een vitale en aantrekkelijke leefomgeving.
  - Met ons beleid voor Sociale Kwaliteit stimuleren en ondersteunen we maatschappelijke initiatieven.
  - Met ons beleid op het gebied van Sociale Kwaliteit zetten we in op het waarderen en ontzorgen van vrijwilligers. We sluiten in onze aanpak aan bij de lokale netwerken, omdat vrijwilligerswerk vaak een lokale aangelegenheid is.

Bijlagen

Bijlage 1: Gebiedseigen perspectieven voor vier windstreken

Zie separate bijlage (t.z.t. verwijzing opnemen)

Bijlage 2: Totstandkoming en participatie

De opdracht

In 2019 zijn we begonnen met het maken van deze Omgevingsvisie. De opdracht voor de herziening van de Omgevingsvisie komt voort uit het coalitieakkoord 'Samen bouwen aan Overijssel' (2019-2023): *'De herziening vindt plaats op basis van onder meer de gestelde ambities in het coalitieakkoord, en met aanvulling van een vierde rode draad: gezondheid. Sturing op de samenhang van de opgaven en een heldere koers voor het landelijk gebied en voor de verbinding tussen stad en land worden hierin uitgewerkt. Belangrijk onderdeel van de herziening is dat deze plaatsvindt op basis van brede betrokkenheid uit de samenleving en Provinciale Staten en maximaal aansluit op de Omgevingswet'*.

Kwartiermakersfase

We zijn het proces gestart met een kwartiermakersfase waarin eerste verkennende gesprekken zijn gevoerd over het proces en de inhoud om te komen tot een nieuwe Omgevingsvisie. Hierbij is informeel en incidenteel ook gesproken met diverse (externe) partners. Het resultaat van deze fase was een startnotitie waarin de ambities, doelen, proces en organisatie zijn vastgelegd voor het proces om te komen tot een nieuwe Omgevingsvisie (verwijzing opnemen).

Vertrekpunten voor het opstellen van de nieuwe Omgevingsvisie

De nieuwe Omgevingsvisie van Overijssel kent een aantal vertrekpunten:

- Wat is het 'provinciaal belang': een provinciale Omgevingsvisie is onder de Omgevingswet verplicht. Het is aan de provincie om, onderbouwd, thema's die benoemd zijn als 'provinciaal belang' in de Omgevingsvisie op te nemen.
- Norm, richting en inspiratie: per onderwerp verschilt de taak en opdracht van de provincie vanuit bestaande wet- en regelgeving. Denk aan normen van de Europese Unie en het Rijk. Er zijn ook aspecten waarin de provincie richting wil geven en inspireren voor initiatieven die de Overijsselse omgevingskwaliteit ten goede komen.

- Rode Draden en transities als principe: de Rode Draden zijn ruimtelijke kwaliteit, sociale kwaliteit, gezondheid en duurzaamheid. Ze vormen de lens waardoor naar iedere opgave gekeken wordt. Daarnaast zijn er grote transities die een andere vraag op de toekomst van onze leefomgeving vragen.
- Verschillende snelheden: het nieuwe omgevingsbeleid wordt in onderlinge samenhang gemaakt met onderdelen en beleidsvelden die op dit moment al ontwikkeld zijn. Er vindt een wisselwerking plaats met nieuw te ontwikkelen beleid en (huidige) uitvoeringsprogramma's.
- Werkingstermijn: de Omgevingsvisie richt zich op een termijn van enkele decennia (2050). In de uitwerking zal de nadruk liggen op de komende 8 jaar (2030).
- Schaal volgt vraagstuk: ieder vraagstuk heeft een ideaal schaalniveau waarop de oplossingen kunnen worden gezocht. Er moet daarom (meer dan in het verleden) op zoek gegaan worden naar regionale differentiatie en een gebiedsgerichte uitwerking vanuit samenhang in de regio.
- Participatief proces: de provincie willen met de nieuwe Omgevingsvisie hoger op de participatieladder staan (consultatie). Dit verschilt per onderdeel (afhankelijk van de provinciale rol als bevoegd gezag) en hiervoor is een participatiestrategie leidend in het gehele traject.

Startnotitie Omgevingsvisie Overijssel Herziening en notitie 'Opmaat naar beleid'

Op 3 juni 2020 hebben Provinciale Staten de Startnotitie Omgevingsvisie Overijssel Herziening vastgesteld. In die startnotitie is aangegeven dat de herziening onvermijdelijk zal leiden tot fundamentele keuzes in de nieuwe Omgevingsvisie. Vervolgens is er een [notitie 'Opmaat naar beleid'](#) opgesteld en [vastgesteld door Provinciale Staten](#) in maart 2021. Hierin is de basis gelegd voor het visie- en beleidsvormingstraject met drie grote uitdagingen, de staat van Overijssel, de sturingsfilosofie (in 2023 hernoemd naar bestuursstijl) en participatiestrategie. Ter voorbereiding daarvan zijn Provinciale Staten in het najaar van 2020 hierover meermaals

geconsulteerd over de gewenste participatie, de opgaven, ambities, doelen en belangen.

Voor de participatiestrategie is gekozen voor een consultatieve stijl (consulteren). Dit betekent dat we onze partners om inbreng vragen, maar dat wij zelf als provincie uiteindelijk bepalen wat we met die adviezen doen. Voor het onderdeel Identiteit is gekozen voor een participatieve stijl (co-creëren).

In lijn daarmee is er een enquête uitgevoerd onder inwoners en zijn in meerdere ronden van ateliers, werksessies, verdiepende gesprekken, gebruikerstoetsen et cetera, in zowel digitale als fysieke bijeenkomsten partners geconsulteerd (gemeenten, waterschappen, maatschappelijke organisaties):

- In het najaar (september/ oktober) van 2020 is er een enquête uitgevoerd door I&O Research onder inwoners om inzicht te krijgen in de voorkeuren die inwoners hebben ten aanzien van de inrichting van hun leefomgeving en de wijze waarop zij betrokken willen worden bij het vormgeven ervan. De enquête is uitgezet in het I&O Research Panel, 1478 inwoners van Overijssel hebben hieraan deelgenomen, dat was een respons van 54 procent. Belangrijkste uitkomsten per onderwerp zijn op de volgende pagina weergegeven.
- In het najaar van 2020 zijn in het kader van de evaluatie van de bestaande Omgevingsvisie zes (digitale) focusgroepen georganiseerd om met stakeholders in gesprek te gaan. In vijf ambtelijke focusgroepen is gesproken over: 'Economie & Bereikbaarheid', 'Landbouw & Natuur', 'Energie' en 'Bodem, ondergrond & water'. In een bestuurlijke focusgroep is gediscussieerd over het thema 'Samenwerken & sturen'. Er namen 47 extern betrokkenen deel aan de focusgroepen, te weten ambtelijke en bestuurlijke vertegenwoordigers van gemeenten (24), waterschappen (3), belangenorganisaties (17) en kennisinstellingen (3).
- In het voorjaar van 2021 hebben er drie regioateliers voor het stedelijke gebied plaatsgevonden om bouwstenen voor de Omgevingsvisie/ verstedelijkingsstrategie bij stakeholders op te halen.
- In diezelfde periode heeft een verdiepende analyse van de bestaande Omgevingsvisie plaatsgevonden. Deze analyse spitste zich toe op drie casussen: 1) de status van streekfunctie, 2) de zonneladder en zonnevelden en 3) de omgevingsverordening en de catalogus gebiedskenmerken (in het bijzonder waterpeil en weidevogels). Hiervoor zijn diverse stakeholders geïnterviewd: ambtelijke en bestuurlijke vertegenwoordigers van gemeenten, waterschap, LTO en een bewonersorganisatie.
- In maart 2021 hebben er interviews plaatsgevonden met ambtelijke vertegenwoordigers van gemeenten, waterschap en terreinbeheerders in het kader van de tweede ronde van de lerende evaluatie van de Omgevingsvisie.
- En van april tot september 2021 waren er elf regio-ateliers voor het landelijk gebied in deelgebieden om input op te halen voor de beleidskeuzes voor 'klimaat en energie' en 'landbouw en natuur'. Deze opbrengst hebben wij gebruikt als basis om vanuit onze rol en verantwoordelijkheid als provincie beleidskeuzes te maken.

Belang aspecten leefomgeving

- Een gezonde en veilige leefomgeving, groen in de stad of het dorp en een aantrekkelijk landschap zijn voor Overijsselaars de belangrijkste aspecten van de leefomgeving.
- Relatief minder belangrijk zijn economische aspecten als duurzame bedrijventerreinen en een sterke landbouwsector, vermoedelijk omdat minder mensen hier rechtstreeks mee te maken hebben. Dat geldt ook voor levendige binnensteden, waaraan vooral stadbewoners veel belang hechten.
- In stedelijke gebieden wordt meer belang gehecht aan goede bereikbaarheid met de fiets/ov. Op het platteland is het belang van een sterke landbouwsector en goed 'noaberschap' groter.
- Ouderen hechten gemiddeld meer belang aan de leefomgeving dan jongeren. Zij zijn echter minder geneigd om actief mee te denken over de invulling van het ruimtelijk beleid.

Aandacht voor leefomgeving

- 'Passend woningaanbod' springt eruit als een thema waarvoor volgens Overijsselaars te weinig aandacht is en waarvan de ontwikkeling in de afgelopen jaren minder gunstig is geweest.
- Met name jongeren tot 35 jaar en 50-64 jarigen zijn van mening dat er te weinig aandacht is vanuit de overheid voor een passend woningaanbod. Verder wordt deze opvatting vooral gedeeld door alleenstaanden en jongeren die bij hun ouders of verzorgers wonen.
- Duurzame energie en de autobereikbaarheid zijn thema's waarop een verbetering is te zien. Er is volgens Overijsselaars per saldo te veel aandacht geweest voor de bereikbaarheid met de auto. Dat geldt ook voor de thema's waterveiligheid, goede bereikbaarheid met de fiets/OV en beleefbare natuur, waar eveneens een positieve ontwikkeling is te zien.

Keuzes leefomgeving

- Er is relatief veel overeenstemming waar het gaat om het belang van schone lucht en woongenot, ook als dit minder (lokale) economische groei met zich brengt, het behoud van cultuurhistorisch waardevolle panden en het kunnen overstappen op OV/deelfietsen aan de rand van het centrum als alternatief voor de auto.
- Overijsselaars zijn verdeeld over het uitbreiden van infrastructuur ten koste van natuur en landschap, het gebruik van landbouwgrond voor andere doeleinden, het vestigen van winkels voor niet-dagelijkse artikelen op bedrijventerreinen en het plaatsen van zonnepanelen in het landschap.
- Inwoners vinden het belangrijk dat er meer aandacht wordt besteed aan een passend woningaanbod. Niettemin staat deze behoefte op gespannen voet met andere belangen, zoals landschapsbehoud en voldoende ruimte voor recreatie.
- De keuzes voor de leefomgeving hangen mede samen met dieperliggende waarden en drijfveren. Er zijn duidelijke patronen te zien, waarbij verschillende segmenten van de samenleving andere keuzes maken, bijvoorbeeld waar het gaat om landschapsbehoud, het herbestemmen van landbouwgrond en het uitbreiden van infrastructuur.

Participatie algemeen

- Bijna de helft (46%) vindt dat er meer mogelijkheden voor inwoners moeten zijn om te participeren bij nieuwe plannen van de overheid. Een derde vindt het goed zoals het nu is; vrijwel niemand wil minder participatiemogelijkheden.
- De helft van de Overijsselaars (51%) heeft in het afgelopen jaar invloed uitgeoefend op politici of de overheid, vooral via laagdrempelige methoden, zoals het tekenen van een (online) petitie, het discussiëren via internet en het plaatsen van berichten op sociale media.
- 50-plussers zijn oververtegenwoordigd bij traditionele vormen van participatie, zoals lidmaatschap van een politieke partij of deelname aan een bijeenkomst van de overheid. Ook leggen zij vaker contact met een politicus dan jongeren. Op hun beurt zijn jongeren vaker online actief en oefenen op deze manier invloed uit.

Meedoen aan invulling leefomgeving

- Zes op de tien inwoners willen op de een of andere manier betrokken zijn bij het ruimtelijk beleid van de provincie. Voor een derde van deze groep is het voldoende om op de hoogte te worden gehouden.
- Twee derde van de groep die betrokken wil zijn, wil graag meepraten over de leefomgeving. In totaal gaat het om vier op de tien Overijsselaars.
- Naarmate een participatievorm meer inspanning van de deelnemers vraagt, is de bereidheid om hieraan mee te doen kleiner.
- De groep die het beleid wil medebepalen, bestaat voornamelijk uit mannen, en middelbaar en hoogopgeleiden.
- Het invullen van een enquête en het ontvangen van informatie via een nieuwsbrief of app zijn de meest genoemde manieren om mee te doen.
- Als voornaamste reden om niet mee te praten, noemen mensen dat zij er vertrouwen in hebben dat de provincie een goede invulling geeft aan het ruimtelijk beleid. Een andere reden om niet mee te doen, is dat de provincie te ver van hun dagelijks leven af staat.

Bekendheid Omgevingsvisie

- Vijf procent van de Overijsselaars weet wat de Omgevingsvisie inhoudt, en 22 procent heeft er weleens van gehoord, maar weet niet precies wat deze visie inhoudt.
- De bekendheid met de Omgevingsvisie is in alle leeftijds- en opleidingsgroepen relatief beperkt.
- Inwoners die veel interesse hebben in de provinciale politiek en/of willen meepraten, zijn weliswaar vaker bekend met de Omgevingsvisie, maar het deel dat op de hoogte is van de precieze inhoud is relatief beperkt (maximaal 10%).

Vier perspectieven voor Overijssel

Vervolgens hebben we vier perspectieven voor Overijssel geschetst: Geconcentreerd Overijssel, Overspannen Overijssel, Eigenwijs Overijssel en Zelfbewust Overijssel. Deze perspectieven hebben geholpen bij het maken van keuzes, omdat elk perspectief vanuit een andere blik keek naar de toekomst van de fysieke leefomgeving. Hierbij stonden een aantal hoofdkeuzes centraal:

- Natuur versus Techniek
- Rol van de provincie: Regisseren versus Faciliteren
- Concentreren & inbreiden versus Spreiden & uitbreiden
- Functies scheiden versus Functies verweven

Afbeelding: De vier perspectieven

Deze perspectieven zijn toegelicht aan de interne organisatie en externe partners. Ook zijn de omgevingseffecten van de vier perspectieven in een Omgevingseffectrapport (OER fase 1) met elkaar vergeleken (zie hierna meer informatie over het OER fase 1). De

resultaten van deze gesprekken en de uitkomsten uit het OER fase 1 zijn meegegeven aan Gedeputeerde Staten.

Omgevingseffectrapport (OER fase 1)

Voor de vier perspectieven is een OER fase 1 opgesteld (verwijzing opnemen). Hierin is het volgende in beeld gebracht:

- de kwaliteit van de huidige staat van de leefomgeving van Overijssel;
- een toets of het huidige beleid voldoende is om in te spelen op de uitdagingen en toekomstige ontwikkelingen;
- de effecten van de verschillende perspectieven op de leefomgeving en een toets op welke wijze deze perspectieven kunnen leiden tot het wel of niet halen van de uitdagingen en ontwikkelingen die op ons afkomen.

Naast de klassieke thema's die normaal gesproken in een milieueffectrapport zijn opgenomen (zoals natuur, bodem, water, geluid, lucht, etc.) is in het OER ook aandacht besteed aan sociale en economische aspecten (zoals gezondheid, werkloosheid, bereikbaarheid en welzijn).

Perspectief Zelfbewust Overijssel

Gedeputeerde Staten hebben in september 2021 besloten om het perspectief 'Zelfbewust Overijssel' verder uit te werken. In het najaar van 2021 hebben er gebiedsateliers plaatsgevonden met de regio's Zwolle, Twente en Stedendriehoek en de 5 grote steden over het voorkeursperspectief 'Zelfbewust Overijssel'. Aandachtspunten die hieruit naar voren kwamen waren:

- Belang van samenwerking en monitoring
- Aandacht voor wat de nieuwe generatie wil
- Smart mobility op regionale schaal
- Aandacht voor innovatie
- Omgaan met maatschappelijke weerstand
- Hoe gaan we om met internationale verbindingen
- Aansluiting bij omgevingsvisies gemeenten
- Maak gebruik van Omgevingsagenda Oost
- Naast het generieke verhaal ook plek maatwerk

Voorkeursrichting: Zelfbewust Overijssel

STURING

Heldere sturingsfilosofie regie op wat, waar en hoe

Duidelijk, eenduidig en integraal

Met oog voor het sociale weefsel in de samenleving

'Hoe' bepalen wij niet altijd (zelf)

Praktisch uitvoeringskader

Bewuste rolkeuze

INHOUD

Zelfbewust als basis

Meer regie op de grote opgaven waarvoor wij verantwoordelijk zijn

Natuurlijke omstandigheden zijn leidend

Gebiedsgerichte uitwerking in en met de regio

Afbeelding: *Perspectief Zelfbewust Overijssel*

In diezelfde periode (oktober 2021) ontving Provinciale Staten een brief van VNG Overijssel waarin de gemeenten zorgen uitspraken over het proces van totstandkoming van de nieuwe Omgevingsvisie. In de PS-vergadering van november 2021 bleek er bij Provinciale Staten steun voor de door Gedeputeerde Staten gekozen voorkeursrichting 'Zelfbewust Overijssel' (september 2021, verwijzing opnemen).

Vervolgens hebben we het voorkeursperspectief 'Zelfbewust Overijssel' verder uitgewerkt, zowel inhoudelijk als procesmatig. Inhoudelijk lag bij deze uitwerking de focus op 'het aansluiten bij het natuurlijke systeem' en de grote uitdagingen:

- Klimaatverandering & energietransitie (water en klimaatadaptatie, klimaatmitigatie en energietransitie);
- Natuur & landbouw (natuur & biodiversiteit en landbouw & voedselproductie);
- Verstedelijking & mobiliteit (verstedelijking, woningbouw, werklocaties, voorzieningen, vrijetijdseconomie, mobiliteit).

Wat betreft het proces was bij deze uitwerking het uitgangspunt dat we als provincie een grotere regierol op ons nemen. Een grotere regierol betekent dat we als provincie verantwoordelijkheid nemen voor de grote uitdagingen en andere ontwikkelingen en dat we samen met partners werken aan oplossingen hiervoor.

Extra aandacht voor interactie en participatie

Gedurende het proces bleek dat het opstellen van een nieuwe Omgevingsvisie meer tijd vroeg dan oorspronkelijk gedacht. Er was behoefte aan meer interactie en participatie met Provinciale Staten en onze partners. Daarom is in december 2021 door Gedeputeerde Staten besloten om hier meer tijd en ruimte voor te nemen. Er is een aanpak vastgesteld waarin eerst toegewerkt werd naar beleidsvoorstellen en later een Fundament (voorgenomen beleid op hoofdlijnen) voor de nieuwe Omgevingsvisie, om meer rust te nemen voor inhoudelijke keuzes en een goed participatief proces met onze partners naar een nieuwe Omgevingsvisie voor Overijssel. Zo is er in januari 2022 een spiegelgroep en denktank samengesteld voor de interactie tussen de provincie en gemeenten in het proces naar een nieuwe Omgevingsvisie. De groep bestond uit Dalfsen, Zwolle en Rijssen-Holten. In februari 2022 zijn daarnaast interviews gehouden met wethouders in het kader van de derde ronde van de lerende evaluatie van het proces voor de nieuwe Omgevingsvisie.

Beleidsvoorstellen

De uitwerking van het perspectief 'Zelfbewust Overijssel' heeft in eerste instantie geleid tot beleidsvoorstellen voor de drie grote uitdagingen. Hiervoor zijn drie gebiedsateliers georganiseerd.

Om het beleid helder te formuleren zijn deze systematisch doordacht langs de lijnen van het wat, waar en hoe:

- *Wat* is de beoogde ontwikkeling en wat is de provinciale inzet? Opstellen van kaders ten aanzien van wat onder welke voorwaarden kan plaatsvinden gerelateerd aan het provinciaal belang. Dit zijn kaders die kunnen worden getoetst. De kaders bieden duidelijkheid aan de partners en samenleving. Ook

ondernemerschap en de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen kan hierdoor gestimuleerd worden. De kaders bevatten ambities, Leidende Principes en beleidsuitspraken (normerend, richtinggevend en inspirerend).

- *Waar* kunnen ontwikkelingen wel, niet of onder voorwaarden plaatsvinden? Op de grote opgaven zijn gebieden en ontwikkelingsperspectieven benoemd waarbinnen bepaalde functies wel of geen ontwikkelingsmogelijkheden (meer) hebben. Dit is gebeurd door de ruimtelijke uitwerking van beleidsvoorstellen en Leidende Principes. Daarnaast is aangegeven waar iets wel kan, waar iets onder voorwaarden kan of waar iets juist niet (meer) kan.
- *Hoe* (en door/met wie) krijgt dit in de praktijk vorm? Bij het vormgeven van het hoe wordt zoveel mogelijk samengewerkt met onze partners. Hierbij geldt het provinciaal belang (benoemd in het wat en het waar) als vertrekpunt. Binnen de kaders stimuleert de provincie partijen om zelf ook ontwikkelingen te initiëren en worden hier ook instrumenten voor ingezet. Sturing vindt plaats op resultaat en bijsturing is mogelijk (bijvoorbeeld met een escalatieladder) wanneer doelen niet gehaald lijken te worden.

De beleidsvoorstellen zijn in april 2022 vastgesteld door Gedeputeerde Staten. De beleidsvoorstellen zijn uitgewerkt op basis van vier Rode Draden (ruimtelijke kwaliteit, sociale kwaliteit, gezondheid en duurzaamheid) en vier Leidende Principes:

- Duurzaam omgaan met ruimtegebruik en voorraden;
- Water en bodem als basis (in de nieuwe Omgevingsvisie hebben we gekozen om aan te sluiten bij de landelijke uitspraak 'water en bodem sturend');
- Inzetten op krachtige DUS-regio's, en;
- Voortbouwen op onze bestaande sterke netwerken.

Inwonersgesprekken door participatiepioniers

Vanaf het najaar van 2021 tot het voorjaar van 2022 hebben er diverse inwonersgesprekken plaatsgevonden met een dwarsdoorsnede van de Overijsselse samenleving over Identiteit, dit omdat we de Overijsselse identiteit(en) een volwaardige plek wilden geven in ons nieuwe Omgevingsbeleid. Met als doel omdat we uiteindelijk willen komen tot een provincie waar men goed en prettig kan wonen, werken en leven. En wie kan dit nou beter beoordelen dan de mensen die er wonen? Daarom hebben we gesprekken gevoerd met ruim 350 inwoners. Deze inwoners vormen een goede dwarsdoorsnede van de Overijsselse samenleving.

De gesprekken hebben ons geleerd dat mensen graag meedenken over hun leefomgeving. De uitkomsten van deze gesprekken staan op hoofdlijnen in onderstaande afbeelding. We hebben gemerkt dat inwoners van Overijssel hechten aan een paar belangrijke zaken: Noaberschap, rust, en natuur. Maar ook wonen, ruimte, en veiligheid zijn thema's die we vaak te horen kregen. Dit zijn thema's die we daarom ook terug laten komen in onze Omgevingsvisie. Daarnaast zijn quotes uit die gesprekken verwerkt in het Fundament voor de nieuwe Omgevingsvisie (en later ook in de nieuwe Omgevingsvisie). Hiermee heeft ook de stem van de inwoners een plek in de Omgevingsvisie gekregen.

PARTICIPATIE "IDENTITEIT VAN OVERIJSEL"

↳ t.b.v. nieuwe Omgevingsvisie

"De Identiteit van Overijssel bestaat niet... Er zijn er vier: Twente, Salland, de Kop, en de steden, waar alle algemene Overijsselse waarden die genoemd worden hun eigen kleuring/invulling krijgen!"

220 GESPREKKEN
in 16 GEMEENTEN

plus 120 gesprekken
met kids tussen 4 en 16 Jaar

Onze 'participatie-
pioniers' (provincie-
collega's) voerden
professionele mens-tot-
mens gesprekken

tijdens een
verjaardag

tijdens fiets-
toericht

40% bij een
milkshake
barista

op het
Schaalplein

bij een ijskar
naast middelbare
school

op de
moutaai-
bike

bij het
tuinieren

in de
achtelwin

ALGEMENE THEMA'S

Waarden

Teekschieds.nl

Afbeelding: Opbrengst inwonersgesprekken

Het Fundament

De beleidsvoorstellen zijn in mei 2022 ter consultatie voorgelegd aan gemeenten en waterschappen. De binnengekomen reacties zijn meegenomen in de verdere uitwerking van de beleidsvoorstellen tot een Fundament. De gemeenten en waterschappen hebben door middel van een hoofdlijnennotitie een terugkoppeling gekregen van de wijze waarop met hun reacties is omgegaan in het Fundament of de wijze waarop met hun reactie omgegaan wordt in het verdere proces. Daarnaast is er een collectief atelier georganiseerd waarin input vanuit diverse eerdere ateliers is samengebracht en besproken. Hieraan hebben zo'n 60 deelnemers van onze partners deelgenomen.

In het Fundament zijn naast de drie grote uitdagingen uit de beleidsvoorstellen ook andere thema's meegenomen die een relatie hebben met de drie grote uitdagingen (bijvoorbeeld vrijetijdseconomie en gezondheid) en er zijn gebiedseigen perspectieven toegevoegd voor vier regio's: Salland, Noordwest Overijssel, het Vechtdal en Twente.

Het Fundament is op 21 juni door Gedeputeerde Staten 2022 vastgesteld en kreeg hiermee de status van voorgenomen beleid. Het Fundament hebben we gebruikt om, vooruitlopend op de nieuwe Omgevingsvisie, richting te geven aan nieuwe ontwikkelingen. Ook was het de basis voor de verdere gebiedsgerichte uitwerking tot een volledige nieuwe Omgevingsvisie.

In augustus en september 2022 is er een ambtelijke en bestuurlijke bijeenkomst georganiseerd om een toelichting te geven over het Fundament en wensen over het vervolgproces op te halen. Deze zijn meegenomen in de uitwerking van het vervolgproces.

Na vaststelling van het Fundament door Gedeputeerde Staten (juni 2022) als voorgenomen beleid was beoogd dat dit op 16 november 2022 bij Provinciale Staten ter besluitvorming voor zou liggen. In de bijeenkomsten van augustus en september kwam echter naar voren dat er weerstand leefde op zowel proces, snelheid en inhoud van het Fundament en ook de rolneming van de provincie in relatie tot de

nieuwe Omgevingswet. Hierover hebben Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten met elkaar gesproken. Ook heeft er een gesprek plaatsgevonden tussen een delegatie van Gedeputeerde Staten en het VNG-bestuur Overijssel.

Om partners en medeoverheden meer ruimte te geven voor de concretisering van het Fundament in het vervolgproces (de gebiedsgerichte uitwerking naar een nieuwe Omgevingsvisie) is er vervolgens voor gekozen om het Fundament op 16 november 2022 niet ter vaststelling, maar voor wensen en bedenkingen aan Provinciale Staten voor te leggen. Het belang van rolneming, taken en verantwoordelijkheden van provincie en gemeenten in het samen optrekken als één overheid is hierbij onderschreven. De wens was dat er meer kan worden samengewerkt aan de grote maatschappelijke opgaven die vragen om concrete antwoorden en doortastend gezamenlijk optreden als één overheid. Provinciale Staten hebben uiteindelijk op 16 november 2022 elf moties ingediend voor het vervolg om te komen tot een nieuwe Omgevingsvisie. In december 2022 is Provinciale Staten geïnformeerd met een brief over het vervolgproces en hoe er omgegaan wordt met de moties en het amendement en andere schriftelijke reacties van partners op het Fundament (PS22-000220).

Begin december 2022 heeft er een Reflectiekamer plaatsgevonden in het kader van de lerende evaluatie van de Omgevingsvisie. Vertegenwoordigers van Gedeputeerde Staten, Provinciale Staten, de ambtelijke organisatie, gemeenten en waterschappen gingen in gesprek over de nieuwe Omgevingsvisie met de focus op de rol van de provincie in het ruimtelijk beleid en de bijbehorende samenwerking met en tussen overheden. En tot slot hebben er tussen december 2022 en februari 2023 interviews met extern betrokkenen plaatsgevonden in het kader van de vierde ronde van de lerende evaluatie van de Omgevingsvisie (zes gemeentelijke beleidsadviseurs, drie wethouders, een medewerker van respectievelijk Staatbosbeheer, Natuurmonumenten, LTO-Noord, Waterschap Drents-Overijsselse Delta, Regio Twente).

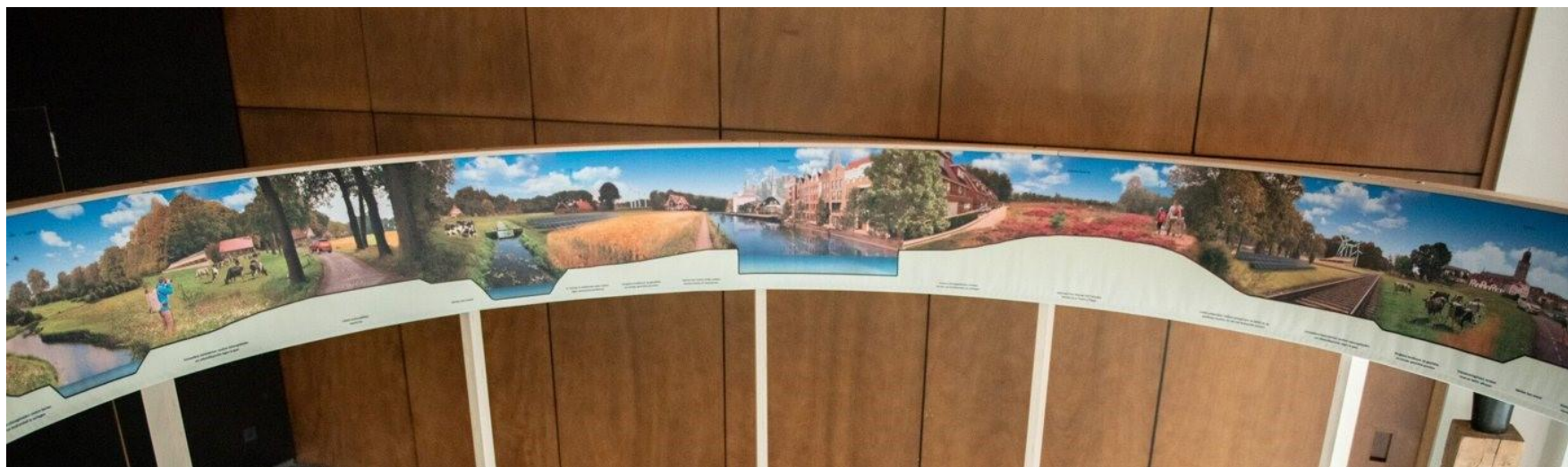
Rondreizend panorama

In januari tot en met maart 2023 is er een rondreizend Panorama 'Zelfbewust Overijssel' georganiseerd. Op dit panorama was het toekomstperspectief te zien van hoe Overijssel er in 2050 uit zou kunnen zien. Dit panorama heeft op vier locaties in Overijssel voor de duur van 2 à 3 weken gestaan, vrij om te bezoeken voor inwoners en organisaties. Op elke locatie is één avond georganiseerd om gemeenteraadsleden hierover te informeren en er is voor enkele andere organisaties op verzoek ook een presentatie gegeven. Op 22 maart is ook een digitaal webinar voor alle gemeenteraadsleden georganiseerd.

Van 17 juni tot en met 17 september 2023 heeft het Panorama onderdeel uitgemaakt van de tentoonstelling IJsselbiënnale en van 3 tot en met 31 oktober 2023 heeft het Panorama onderdeel uitgemaakt van een tentoonstelling in de Museumfabriek in Enschede. Op deze manier is ons voorgenomen nieuwe beleid breed bekendgemaakt binnen onze provincie.

De eerste twee urgente opgaven

Parallel aan het werken aan de beleidsvoorstellen en het Fundament is ook gewerkt aan urgente opgaven. Urgente opgaven zijn zaken die op korte termijn om een besluit vroegen, waardoor die niet konden wachten totdat de nieuwe Omgevingsvisie gereed was. In eerste instantie zijn de urgente opgaven voor 'sturen op water en bodem' en 'duurzame energie' uitgewerkt en verwerkt in de toen geldende Omgevingsvisie en Omgevingsverordening (actualisatie 2022). In het OER fase 1 zijn de omgevingseffecten van deze urgente opgaven ook in beeld gebracht (naast de omgevingseffecten van de vier perspectieven). De Actualisatie 2022 is, inclusief het OER fase 1, gelijktijdig met het Fundament als ontwerp door Gedeputeerde Staten vastgesteld. De Actualisatie 2022 inclusief het OER fase 1 hebben gedurende de zomerperiode ter inzage gelegen. Op 16 november heeft Provinciale Staten deze Actualisatie 2022 inclusief het OER fase 1, na kennis te hebben genomen van de ingediende zienswijzen, vastgesteld. Bij die vaststelling is één amendement ingediend. Dit amendement is verwerkt in de definitieve stukken.

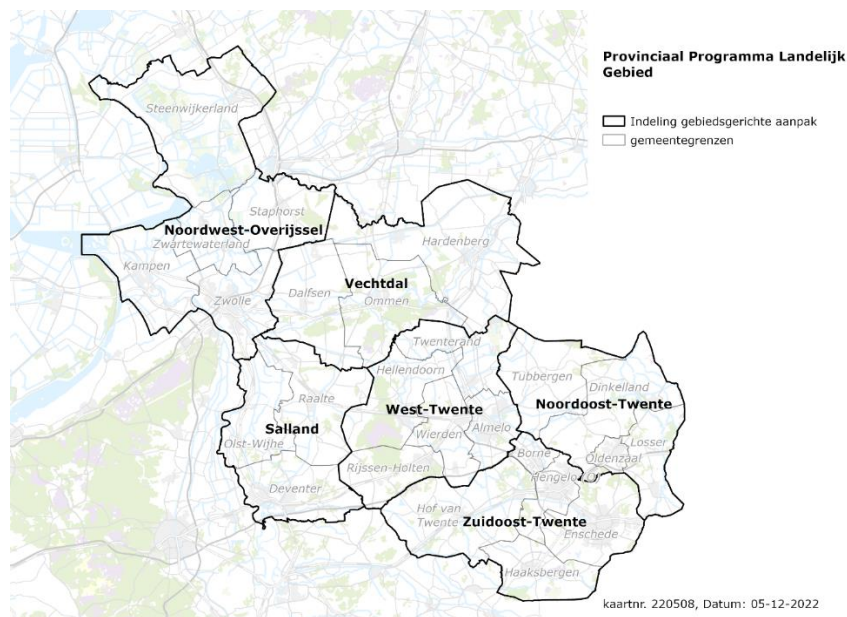

Afbeelding: Een foto van het panorama

Gebiedsgerichte uitwerking

Deze Omgevingsvisie is samen met partners, via onder andere een gebiedsgerichte uitwerking van het Fundament, verder tot stand gekomen. Er is gekozen voor een gebiedsgerichte uitwerking, omdat verschillende gebieden om verschillende oplossingen vragen voor dezelfde opgaven. Tevens kon er ook beter ingespeeld worden op de lokale kennis van de partners en konden er integrale oplossingen gezocht worden in de gebieden. Ook was het in een gebiedsgerichte uitwerking mogelijk om de identiteit van een gebied een prominentere plek te geven.

Afbeelding: De zes gebieden in Overijssel

De gebiedsgerichte uitwerking vond plaats door middel van drie rondes van (ambtelijke) gebiedsdagen in zes deelgebieden in Overijssel. Eveneens zijn er twee gebiedsdagen georganiseerd voor de vijf grote

steden in Overijssel. Deze gebiedsdagen werden niet alleen voor de nieuwe Omgevingsvisie georganiseerd. Andere programma's zoals het PPLG (Programma Landelijk gebied), RES (Regionale Energiestrategie) en de NOVEX-opgave (Ruimtelijk Voorstel van het Ministerie van BZK) waren hieraan gekoppeld. Dit vond allemaal plaats tussen januari en september 2023.

Voor deze dagen waren alle partners voor deze programma's uitgenodigd, te weten: gemeenten, waterschappen, maatschappelijke organisaties, terreinbeheerders, landbouworganisaties, etc.

Op hoofdlijnen waren de drie rondes als volgt opgebouwd:

- Gebiedsdag 1: Samen, binnen de kaders van het Fundament, de opgaven per gebied in beeld krijgen, inclusief het in beeld krijgen van de overeenkomsten (schitterpunten) en knelpunten (schuurpunten) met het beleid/ wensen van de partners. Dit niet alleen in relatie tot de nieuwe Omgevingsvisie, maar ook in relatie tot het PPLG en de RES.
- Gebiedsdag 2: Samen vooruitkijken: waar willen we naartoe? Wat gaan we ervoor doen en hoe gaan we het realiseren? We gingen met elkaar in gesprek over de Leidende Principes uit het Fundament en hoe die zich tot elkaar verhouden. Ook is er aandacht besteed aan het sociaal-economisch perspectief en het perspectief voor de landbouw in de gebieden.
- Rond de periode van gebiedsdag 2 is er ook een aparte gebiedsdag georganiseerd voor de vijf grote steden waarin de specifieke grootstedelijke en bovenregionale thema's zijn besproken. In september is deze dag herhaald om met de grote steden door te praten over bovenstedelijke thema's.
- Gebiedsdag 3: tijdens deze dag zijn we met onze partners in gesprek gegaan over de wijze waarop keuzes gemaakt kunnen worden over waar nieuwe ontwikkelingen kunnen plaatsvinden (Redenerlijn). Daarnaast hebben we met elkaar verschillende thema's verkend: perspectieven voor de gebieden, basiskwaliteit natuur, vrijetijdseconomie. En hebben we met elkaar gesproken over het vervolgproces en samenwerking.

Van de gebiedsdagen zijn uitgebreide verslagen gemaakt (link opnemen). Deze verslagen zijn gedeeld met onze partners. De opbrengsten van elke gebiedsdag zijn ambtelijk en bestuurlijk met partners besproken. En ook is er een terugkoppeling geven bij het VNG Platform Ruimtelijk Domein.

Van de gebiedsdagen is een [eindverslag](#) gemaakt waarin is aangegeven wat er tijdens de gebiedsdagen is opgehaald, wat we ermee gedaan hebben en/of wat er we er in het vervolgproces nog mee gaan doen. Deze is gedeeld met de partners.

In november 2023 is er een hybride bijeenkomst georganiseerd voor gemeenten en waterschappen. Tijdens deze dag zijn de resultaten uit de gebiedsdagen op hoofdlijnen teruggekoppeld en aangegeven hoe we met de uitkomsten gaan meenemen in het verdere vervolgproces. Tijdens deze bijeenkomsten is aan gemeenten en waterschappen gevraagd hoe zij in het vervolgproces betrokken willen worden op basis van de participatiestrategie. De reacties van de partners zijn vervolgens verwerkt in een verbrede participatiestrategie en communicatieplan.

Herijking bestaand Omgevingsbeleid

Naast de gebiedsgerichte uitwerking is ook het huidige omgevingsbeleid in de toen geldende Omgevingsvisie en -verordening tegen het licht gehouden. Van dit beleid is beoordeeld wat overgenomen kon worden in de nieuwe Omgevingsvisie en -verordening, wat aangepast moest worden en wat geschrapt kon worden. Daarbij zijn ook de Rode Draden en brede welvaart verder uitgewerkt. Dit geldt ook voor bepaalde (andere) uitvoeringsinstrumenten zoals de Catalogus Gebiedskenmerken, het Regionaal Waterprogramma, Regionaal Mobiliteitsprogramma, Programma Landelijk gebied, etc.

De derde en vierde urgente opgaven

Parallel aan de gebiedsgerichte uitwerking en de herijking van het bestaande omgevingsbeleid is er ook gewerkt aan nog twee urgente opgaven. Het ging hierbij om nieuw beleid voor 'verstedelijking en vrijkomende agrarische bebouwing (VAB)' en 'bedrijventerreinen'.

Op 28 maart 2023 hebben Gedeputeerde Staten besloten om gemeenten te stimuleren en te ondersteunen bij het opstellen van (uitvoerings)programma's en beleid voor de urgente opgave 'verstedelijking en vrijkomende agrarische bebouwing (VAB's)'. In nauw overleg met gemeenten ontwikkelen we een gebiedsgerichte samenhangende aanpak voor de herontwikkeling van VAB's.

Met betrekking tot de bedrijventerreinen hebben de Provincie en gemeenten afspraken gemaakt, zowel over kwantiteit (vraag en aanbod aantal hectares in balans) als over kwaliteit (bijvoorbeeld inbreiding boven uitbreiding, water en bodem sturend, duurzaamheid, clustering en aansluiten op bestaande netwerken). Gedeputeerde Staten hebben op 25 april 2023 de programmeringsafspraken vastgesteld. Deze afspraken zijn, waar nodig, opgenomen in deze Omgevingsvisie.

Verkiezingen en informeren nieuwe Gedeputeerde, college en Staten

In maart 2023 vonden de provinciale verkiezingen plaats. In juli 2023 is het nieuwe coalitieakkoord 'Schouder aan Schouder' vastgesteld. In dat coalitieakkoord staat met betrekking tot de nieuwe Omgevingsvisie het volgende:

Alle opgaven vragen om ruimte, terwijl niet alles kan en past binnen onze provincie. Daarom moeten er (ruimtelijke) keuzes gemaakt worden. In de provinciale Omgevingsvisie staan heldere bovenregionale kaders om lokaal, gebiedsspecifiek, keuzes te kunnen maken over onze ruimtelijke inrichting. In hoofdlijnen gaat het om de kaders voor zorgvuldig en meervoudig ruimtegebruik, water en bodem sturend, inzet op krachtige regio's en voortbouwen op bestaande netwerken. Sociale kwaliteit, ruimtelijke kwaliteit, gezondheid en duurzaamheid zijn hierbij belangrijke rode draden om ons ruimtelijk beleid aan te toetsen. De komende coalitieperiode werken we het Fundament van de nieuwe Omgevingsvisie gebiedsgericht uit tot een nieuwe Omgevingsvisie voor Overijssel. Dat doen we in nauw overleg met onder andere gemeenten en waterschappen. We gaan met hen in gesprek over de afstemming van provinciale kaders en hun ambities. In

nauw overleg met gemeenten en waterschappen zorgen we voor een grotere betrokkenheid en inbreng van onze inwoners en ondernemers bij de uitwerking van de nieuwe Omgevingsvisie.

De opdracht om te komen tot een nieuwe Omgevingsvisie is daarmee niet veranderd. Om de nieuwe bestuurders en Statenleden goed te informeren over het proces met betrekking tot de nieuwe Omgevingsvisie, hebben in de tweede helft van 2023 en het voorjaar van 2024 diverse gesprekken plaatsgevonden met de Gedeputeerde, Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten. Diverse thema's zijn besproken, zoals:

- Nieuwe bestuursstijl, uitvoering en samenwerking, en monitoring: de sturingsfilosofie uit het Fundament wordt aangepast in lijn met het nieuwe coalitieakkoord Schouder aan Schouder.
- Verbrede communicatie- en participatieaanpak: de participatiestrategie die eerder is vastgesteld blijft behouden, maar de aanpak wordt verbreed met onder andere meer bestuurlijke participatie en inwonersparticipatie.
- Gebiedsgerichte uitwerking van het Fundament tot een nieuwe Omgevingsvisie. Onderdelen hierin waren:
  - Wat voor een Omgevingsvisie willen we maken? (vorm, detailniveau en gebiedsgericht)
  - Opbrengst gebiedsdagen, waaronder 'Hoe we komen tot afwegingen (Redeneerlijn)';
  - Rode Draden en brede welvaart verweven in ons Omgevingsbeleid
  - Omgevingseffectrapport fase 2.
- Ruimtelijk Voorstel in het kader van het Rijksprogramma NOVEX, een concept hiervan is in januari 2024 ter bespreking (wensen en bedenkingen) voorgelegd aan Provinciale Staten. De reacties van PS zijn verwerkt in een concept van het Ruimtelijk Voorstel dat in februari 2024 aan het Rijk is toegezonden.

Ruimtelijk Voorstel programma NOVEX

In mei 2022 heeft de Minister van BZK de provincies een brief gestuurd waarin zij aangeven meer regie te willen gaan nemen op de nationale programma's. Dit is door de Minister concreet vertaald in het Programma NOVEX, dat hij in juni 2022 heeft gepresenteerd. De minister heeft vervolgens medio december 2022 een startpakket verzonden aan de provincies. In dit startpakket zijn de nationale programma's en opgaven genoemd. De Minister vroeg aan alle 12 provincies de nationale doelen en opgaven ruimtelijk te vertalen, in te passen en te combineren met decentrale opgaven. Het leggen van de zogenaamde ruimtelijke puzzel, wat later het ruimtelijke voorstel is genoemd.

Het Ministerie van BZK doorliep hiervoor samen met de provincies de eerste helft van 2023 een eigen proces om zo in december 2023 te komen tot provinciale ruimtelijke voorstellen. Dit proces liep los van het proces van de nieuwe Omgevingsvisie. Wel was er samenhang tussen deze processen. De nieuwe Omgevingsvisie is namelijk als het ware het Overijsselse ruimtelijke voorstel, waarin alle opgaven samen komen en keuzes worden gemaakt. We hebben met ons proces zo veel mogelijk bij dit proces aangesloten en parallel opgelopen. Dat houdt in dat we begin 2024 een eerste concept Ruimtelijk Voorstel hebben ingediend bij de Minister. Dit eerste concept Ruimtelijk Voorstel is toegelicht aan Provinciale Staten op 15 december 2023 tijdens een informatiesessie en eind december/ begin januari behandeld in Provinciale Staten. Zodra de concept Omgevingsvisie gereed is, wordt dit eerste concept verder aangevuld en uitwerkt en wordt een nieuwe versie ingediend bij de Minister.

Naast het maken van het ruimtelijke voorstel voor de gehele provincie, heeft het Ministerie ook 16 zogeheten NOVEX-gebieden aangewezen. In Overijssel is dat regio Zwolle. In deze gebieden komen veel nationale opgaven samen, is de transitie ingrijpend of overstijgt het de grenzen van de provincie. Om die reden wil het Ministerie in die gebieden langjarig samen met de regio optrekken om de opgave samen op te pakken. Voor de Regio Zwolle is de opgave voor het NOVEX-gebied

gericht op verstedelijking en mobiliteit, in de context van een grote klimaatopgave. We hebben dit opgepakt door de verstedelijkingsstrategie voor de Regio Zwolle verder uit te werken in een aantal uitvoeringsprogramma's.

Bestuurlijke ronde, portretten van inwoners en jongeren-event

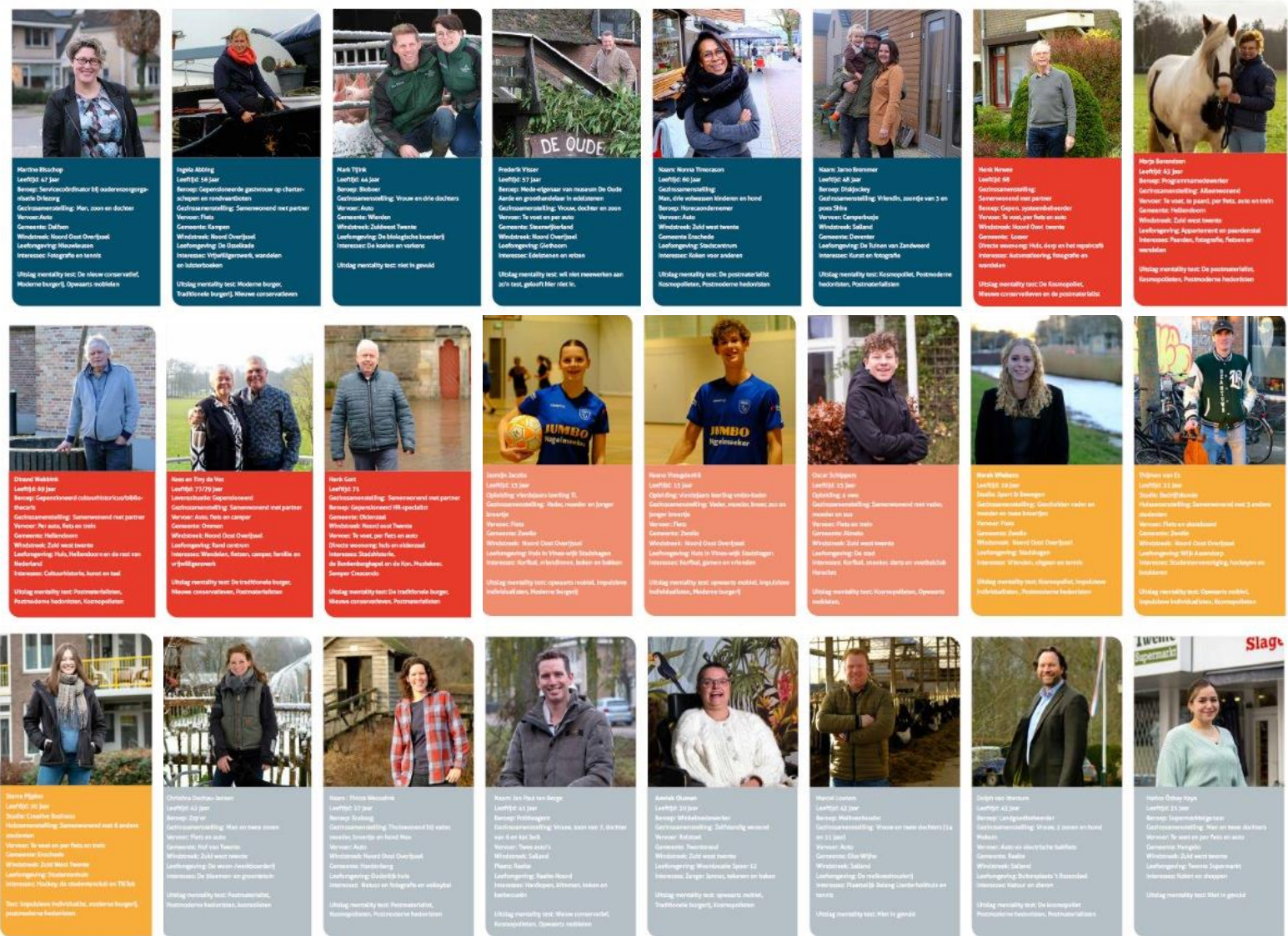
In het najaar van 2023 en het voorjaar van 2024 heeft de Gedeputeerde Ruimte gesprekken gevoerd met de bestuurders van gemeenten en waterschappen. Tijdens deze bestuurlijke ronde is besproken wat er leeft bij de bestuurders van de gemeenten en waterschappen en wat zij nodig hebben in ons provinciale beleid. De uitkomsten van deze gesprekken zijn meegenomen in de beleidsvoorstellen en de concept Omgevingsvisie.

Van al deze gesprekken zijn verslagen gemaakt. De vragen en opmerkingen die uit die gesprekken naar voren zijn gekomen zijn verwerkt en beantwoord in een PM. De gemeenten en waterschappen hebben die ontvangen nadat Gedeputeerde Staten hebben ingestemd met de concept nieuwe Omgevingsvisie.

Om in onze nieuwe Omgevingsvisie de 'stem van onze inwoners' meer te kunnen betrekken, hebben we in het najaar van 2023 en voorjaar van 2024 meerdere inwoners geïnterviewd (duo-interviews), wat geleid heeft tot 25 portretten. Geprobeerd is om zo veel mogelijk verschillende 'soorten' inwoners te betrekken, zodat er portretten zijn ontstaan van een dwarsdoorsnede van de Overijsselse inwoners. PM nog opnemen wat we hier mee gedaan hebben.

Afbeelding: Overzichtsafbeelding van de bestuurlijke gesprekken

Abbeelding: Overzichtsafbeelding van onze geportretteerde inwoners

In april 2024 hebben we vanuit de Nieuwe Omgevingsvisie samen met PPLG meegedaan aan het jongeren-event Tienskip. Dit event werd georganiseerd door Overijssel Doet Mee. We zijn hier in gesprek gegaan met HAVO-leerlingen van de Meander in Zwolle over het Overijssel van de toekomst. Samen met groepjes leerlingen hebben we hun Overijssel van de toekomst samengevat in een door AI (Artificial Intelligence) samengestelde afbeelding. Zo zijn er visuele toekomstbeelden ontstaan, die meegenomen zijn in de verdere ontwikkeling van de nieuwe Omgevingsvisie.

Afbeelding: Eén van de toekomstbeelden van de Overijsselse jongeren

Kernwoorden die jongeren noemden bij het Overijsselse platteland van de toekomst waren: goed openbaar vervoer, auto's, ontmoetingsplekken voor jongeren, veel bos en biodiversiteit, weiland, lokale voedselproductie, supermarkt en goede basisvoorzieningen, zonnepanelen, waterenergie, zuipketen, landbouw met ruimte voor de dieren, kerk, boerenmarkten, tentfeesten, elektrische fietsen, fietssnelwegen, wateropslag, grote steden en een dunbevolkt platteland, vliegende tractoren, transportdrones.

Kernwoorden die jongeren noemden bij de Overijsselse stad van de toekomst waren: Mogelijkheden voor recreatie zoals bioscopen en bars, wolkenkrabbers, stadsparken met bossen en water, moestuinen op de daken, openbaar vervoer, monorail, duurzame energie, frisse lucht, autoluwe steden, vliegende auto's, bossen in de stad, veel winkels, huizen onder de grond, zonnepanelen, groene daken, Mc Donalds, robots die je eten maken en brengen, parken met dieren, veel water en wateropslag.

Beleidsvoorstellen en concept Omgevingsvisie

Op basis van de resultaten van de gebiedsdagen, de resultaten van de herijking van het bestaande omgevingsbeleid en bijbehorende instrumenten, de uitwerking van de urgente opgaven en nieuw beleid en/of ontwikkelingen (zoals het coalitieakkoord en bestuurlijke ronde), zijn voor de verschillende beleidsvoorstellen in het najaar van 2023 en voorjaar van 2024 opgesteld. Deze zijn intern en extern met partners voorbereid en besproken. Het betrof beleidsvoorstellen voor onder andere: Redeneerlijn, bestuursstijl/ uitvoering / monitoring, klimaat en energie, verstedelijking en mobiliteit, landbouw en natuur, Rode Draden, gebiedseigen perspectieven en participatie.

Deze beleidsvoorstellen zijn besproken met Gedeputeerde Staten en verwerkt in een concept nieuwe Omgevingsvisie.

Gedeputeerde Staten hebben op PM ingestemd met de concept Omgevingsvisie en deze ter consultatie toegezonden aan partners (inclusief de bestuurders). Partners en hun bestuurders konden in de periode PM tot en met PM reageren op de concept Omgevingsvisie. PM later ingaan op de reacties van partners en hoe we hier mee om zijn gegaan.

De concept Omgevingsvisie is ook toegezonden aan Provinciale Staten en op 5 juni 2024 toegelicht tijdens een informatiesessie.

Later nog iets opnemen over consultatie PS.

Ontwerp en definitieve Omgevingsvisie, -verordening en andere uitvoeringsinstrumenten

De concept Omgevingsvisie is naar aanleiding van de binnengekomen reacties, aangepast tot een ontwerp Omgevingsvisie. Daarnaast zijn er een ontwerp Omgevingsverordening, OER fase 2 en andere uitvoeringsinstrumenten opgesteld, zoals het Programma Landelijk Gebied (PPLG) en het RWP (Regionaal Waterprogramma) (eventueel aanvullen als het er meer zijn, of aanpassen als het er minder zijn). Eventueel nader toelichten op inhoud.

Gedeputeerde Staten hebben op PM 2024 ingestemd met deze ontwerpen en deze in de periode PM t/m PM ter inzage gelegd. Er zijn in totaal PM zienswijzen ingediend. Deze zienswijzen zijn behandeld en van antwoord voorzien en waar nodig verwerkt in de definitieve Omgevingsvisie, Omgevingsverordening en uitvoeringsinstrumenten. Op PM zijn deze documenten behandeld in de commissievergadering Ruimte en Water van Provinciale Staten en uiteindelijk hebben Provinciale Staten deze documenten vastgesteld op PM. Na publicatie op PM zijn deze stukken in werking getreden.

Bijlage 3: Omgevingseffectrapport (OER)

Het OER wordt momenteel opgesteld, deze is bij de ontwerp
Omgevingsvisie gereed en wordt dan toegevoegd.

Bijlage 4: Gebiedsvisie Technology Base

[d_NL.IMRO.9923.GebiedsvisieTecBT-va01.pdf \(ruimtelijkeplannen.nl\)](#)

In de uiteindelijke versie moet het pdf bestand van deze Gebiedsvisie als bijlage bij de Omgevingsvisie worden opgenomen. De verwijzing naar ruimtelijkeplannen.nl komt te vervallen en in het nieuwe DSO kan maar 1 visie geplaatst worden.

Bijlage 5: Begrippenlijst

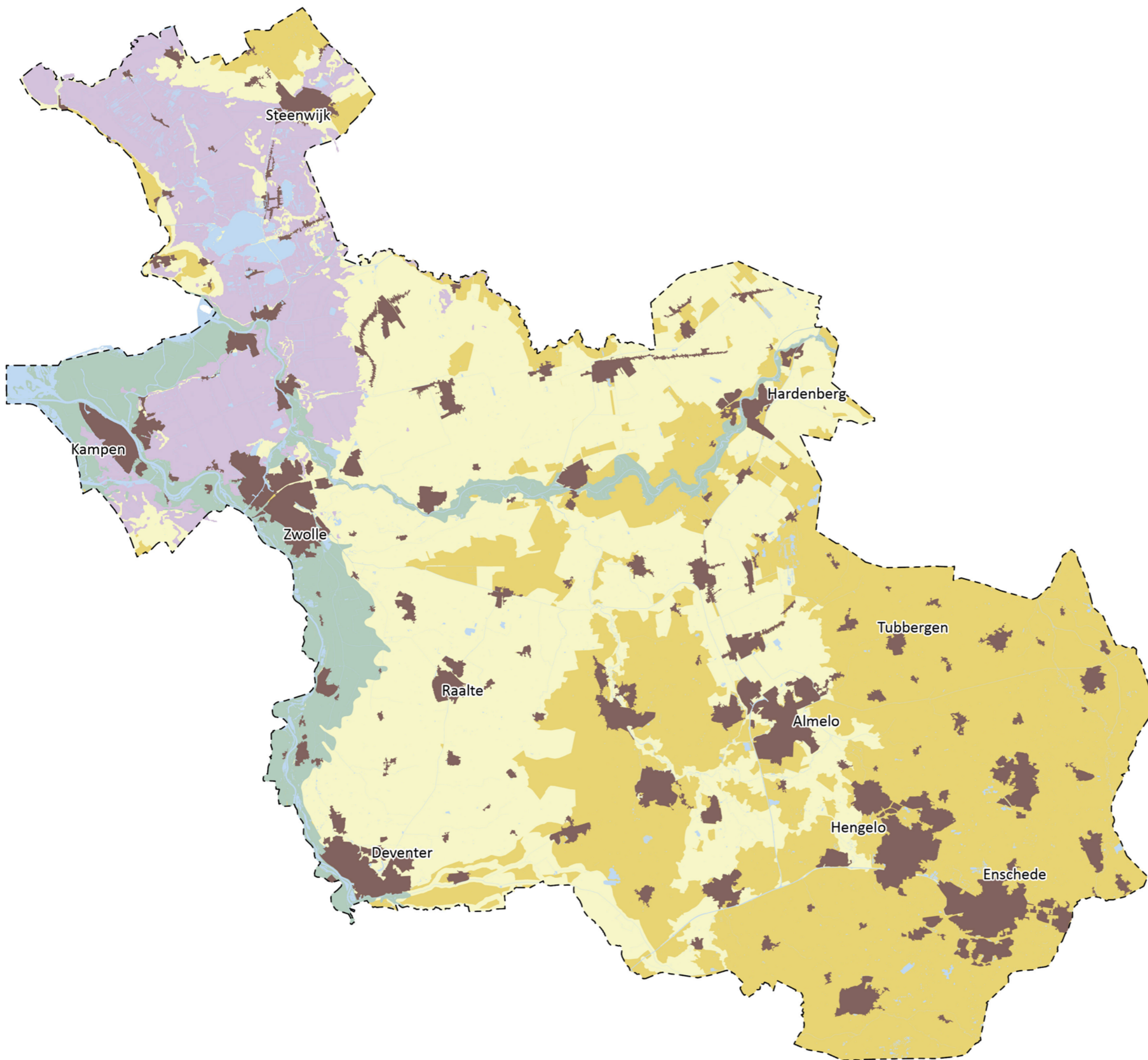
Deze wordt later opgesteld en toegevoegd.

Overijssel voor elkaar!

Kaarten bij Concept Omgevingsvisie - juni 2024

Gebiedstypen

- Zandgronden
  - met wateraanvoer
  - zonder wateraanvoer
- Veenweide
- IJssel, Vecht en Delta
- Bebouwd gebied

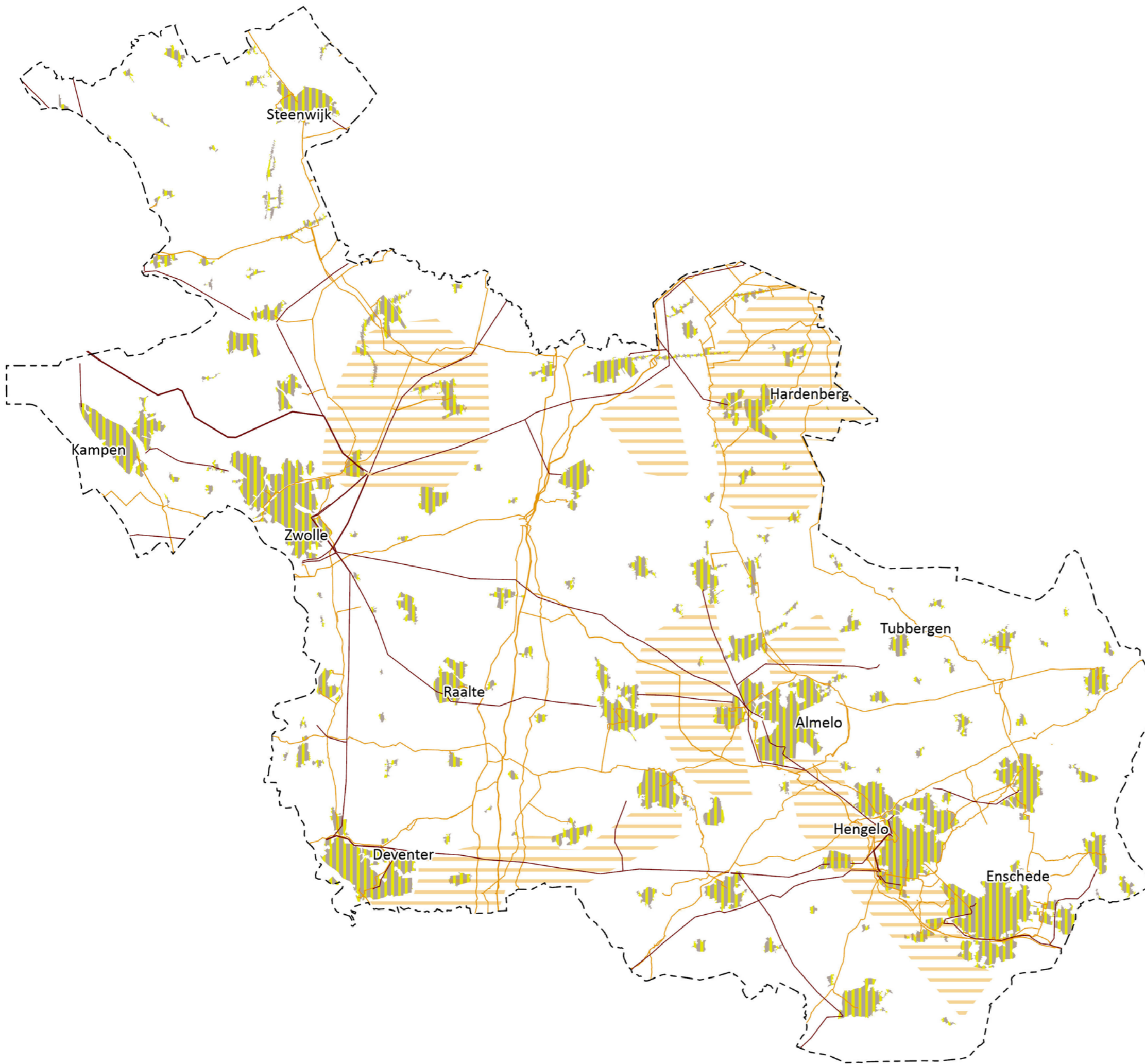
Deze kaart geeft een gebiedsindeling weer van de landschappen van Overijssel op basis van kenmerken van het water- en bodemsysteem. Hierdoor ontstaat een hoofdverdeling van onze provincie in vier type gebieden: zandgronden, IJssel & Vecht en Delta, veenweidegebieden en het bebouwd gebied.

Deze kaart geeft een kapstok om duidelijk te maken hoe ingespeeld kan worden op doorzettende klimaatverandering en hoe we in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust kunnen worden. Voor de verschillende gebieden gelden verschillende opgaven en verschillende (on)mogelijkheden voor gebruik en functies. Het betreft een indeling op hoofdlijnen, binnen de gebiedstypes is nog een grote verscheidenheid aan landschappen aanwezig. De beleidsvoorstellen worden verder toegelicht in hoofdstuk 2.7 en 6.1 van de concept Omgevingsvisie.

Concept Omgevingsvisie
Juni 2024

Energie

- Voorkeursgebied voor wind
- Zon op dak
- Hoogspanningsleiding (bovengronds)
- Buisleiding gas

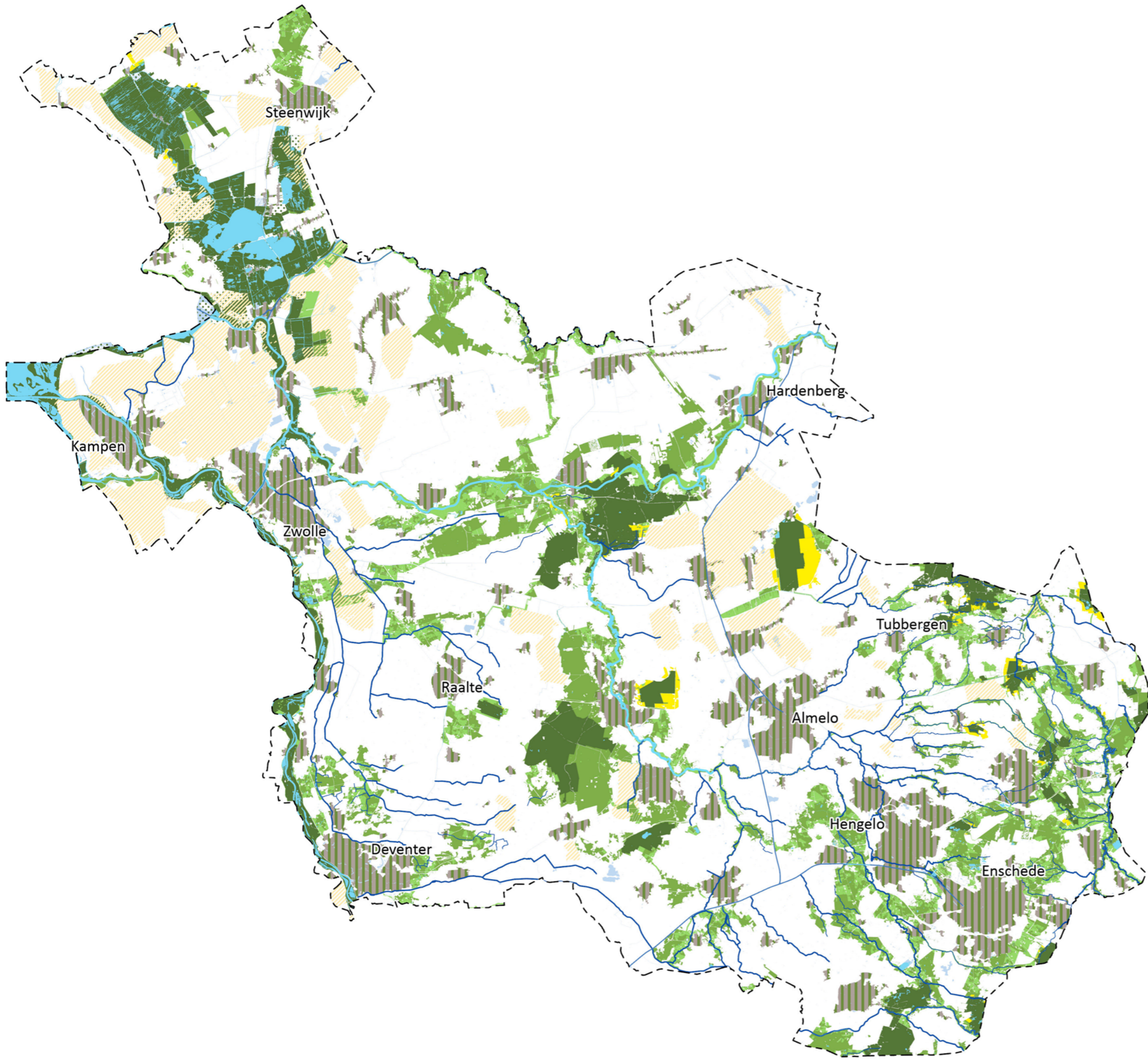

Deze kaart geeft weer waar de provincie mogelijkheden ziet voor het opwekken van duurzame energie met wind en zon en hoe de hoofdverbindingen van het bestaande energienetwerk lopen. We zetten in op clustering: binnen de voorkeursgebieden stellen we geen eisen aan de omvang van de windturbineopstellingen. Buiten de voorkeursgebieden zijn alleen clusters van minimaal 4 windturbines toegestaan. De beleidsvoorstellen voor energieopwek met wind en zon worden verder toegelicht in hoofdstuk 2.7 en 6.2 van de concept Omgevingsvisie.

Concept Omgevingsvisie
Juni 2024

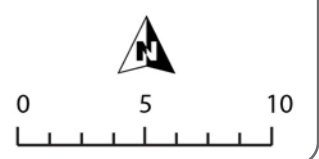
Natuur

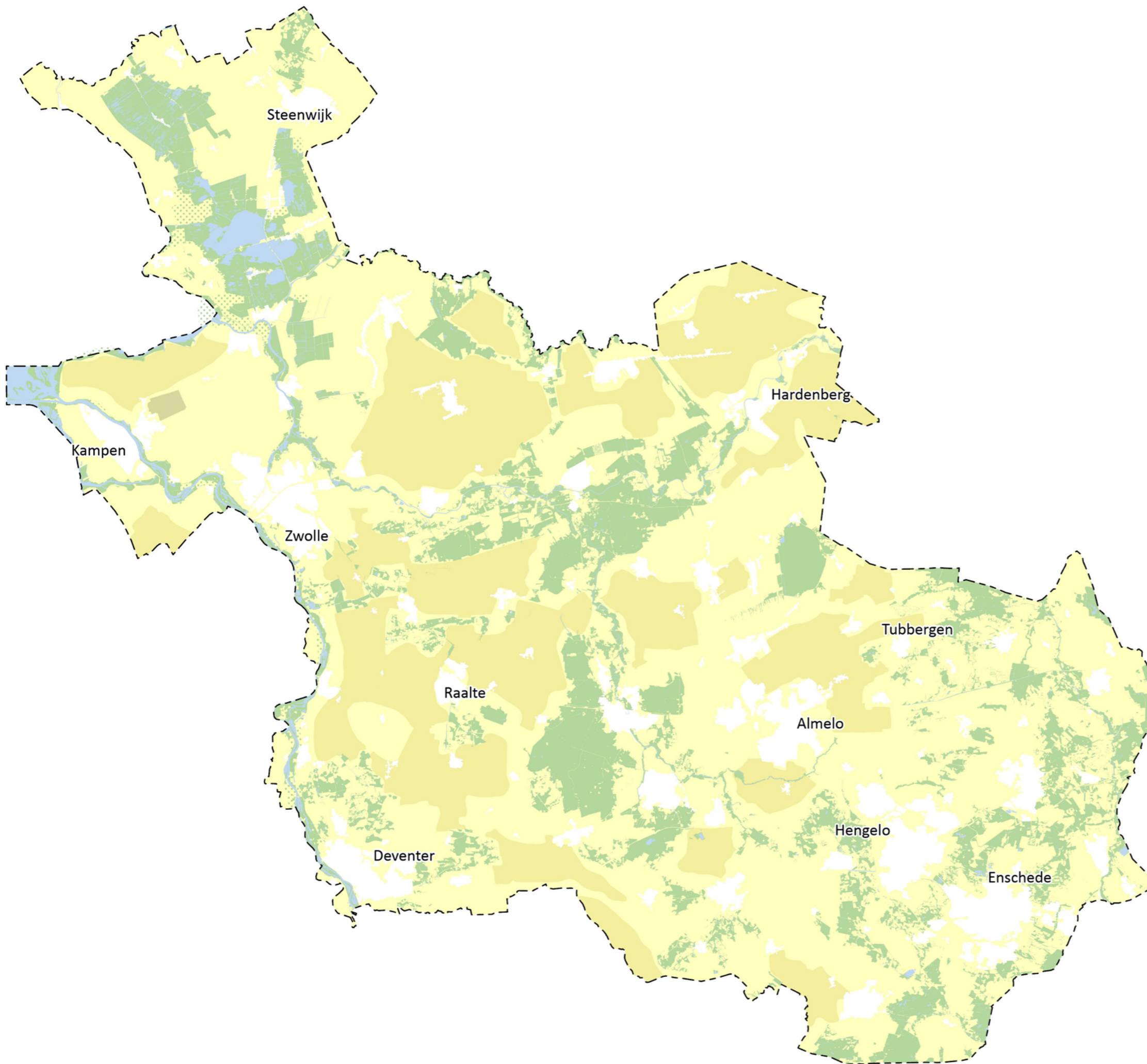
- Natura 2000
- Vogel- en/of Habitatrichtlijngebied buiten NNN
- NNN - Bestaande natuur, land
- NNN - Bestaande natuur, water
- Uitwerkingsgebied ontwikkelopgave Natura2000
- Groenblauwe verbindingen
- Basiskwaliteit natuur op orde
- Natuurinclusieve steden en dorpen
- Leefgebied Weidevogels

Deze kaart geeft weer waar bestaande Natura 2000 gebieden, NNN gebieden, vogel- en/of habitatrichtlijn gebied buiten NNN en leefgebied voor weidevogels liggen. Daarnaast geeft het aan waar gebieden met kansen voor de ontwikkelopgave Natura2000 liggen, groenblauwe verbindingen, natuur-inclusieve steden en dorpen, basiskwaliteit natuur en aanvalsplan grutto. Het werken aan de Basiskwaliteit Natuur geldt in de hele provincie, vandaar de provinciegrens in de legenda. De beleidsvoorstellen voor natuur worden verder toegelicht in hoofdstuk 2.10 en 6.4 van de concept Omgevingsvisie.

Concept Omgevingsvisie
Juni 2024

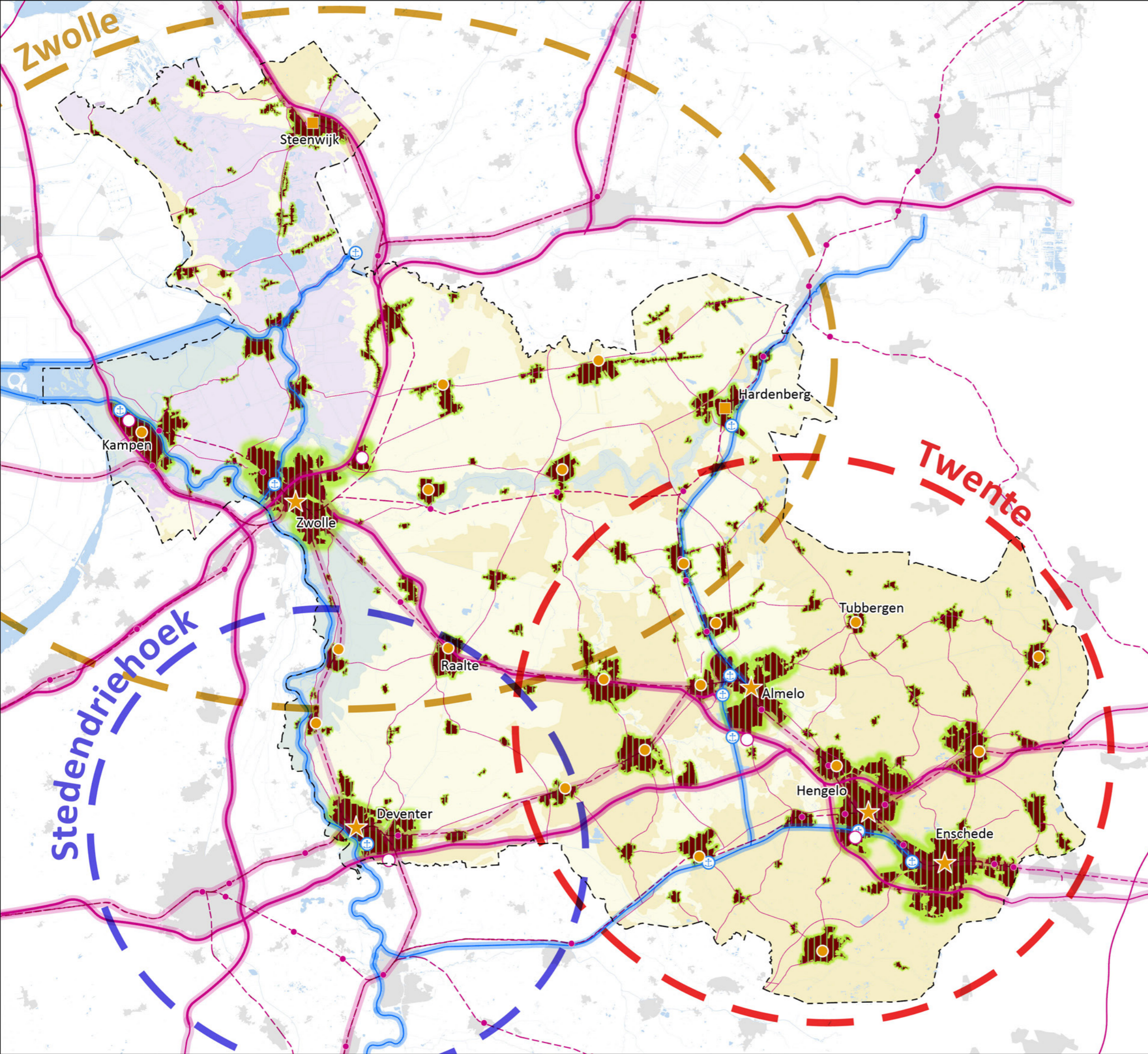

Landbouw

- Landbouwgebied met generieke opgaven en kansen
- Landbouwgebied met gebiedsspecifieke opgaven en kansen voor water, klimaat en natuur
- Natura2000-gebied/ NNN/ uitwerkingsgebied ontwikkelopgave
- Vogel- en/of Habitatrichtlijngebied buiten NNN
- Glastuinbouw
- KRW opgave vanuit de landbouw nog verwerken

Deze kaart geeft weer op hoe wij zuinig willen omgaan met ruimte en grond voor de landbouw. Op de kaart is onderscheid gemaakt tussen 'landbouwgebieden met generieke opgaven en kansen' en 'landbouwgebieden met gebiedsspecifieke opgaven en kansen voor klimaat, water en natuur'. Ook zijn de beschermde natuurgebieden opgenomen. Verder staat het glastuinbouwgebied Koekoekspolder op kaart aangegeven. Verdere uitbreiding van de glastuinbouw richting het Nationaal Landschap IJsseldelta staan we niet toe. De beleidsvoorstellen Landbouw worden verder toegelicht in hoofdstuk 2.9 en 6.3 van de concept Omgevingsvisie.

Verstedelijking en mobiliteit

- Daily Urban System (Zwolle, Twente en Stedendriehoek)
- Grote stad (bovenregionale verstedelijking)
- Streekcentrum (regionale verstedelijking)
- Goed OV bereikbare kern (regionale verstedelijking)
- Verstedelijking in samenhang (nieuw helpt bestaand)
- Water en bodem sturend
- Kernrandzone
- Belangrijkste weg- en spoorcorridors
- Regionaal verbindend netwerk
- Nationale vaarweg met beroepshaven
- Ruimte voor grootschalige bedrijvigheid

Deze kaart geeft weer welke keuzes wij maken op gebied van verstedelijking, wonen, mobiliteit en economie. Centraal op de kaart staan de drie Daily Urban Systems, als basis voor de samenhangende en regionale aanpak van de thema's rond verstedelijking. Hierin zijn de steden als motor in de Daily Urban Systems opgenomen in harmonie met de overige kernen. Daarom is in alle kernen ook de aanduiding samenhang in verstedelijking opgenomen (hoofdstuk 2.8 en 3.4). Steenwijk en Hardenberg hebben als Streekcentrum in hun specifieke regio een centrale rol (hoofdstuk 2.8 en 3.4). Op gebied van mobiliteit zijn de belangrijke corridors en het regionaal verbindend netwerk (weg, spoor, en water) opgenomen (hoofdstuk 2.8). Ook zijn voor economie de locaties voor grootschalige bedrijvigheid aangegeven (hoofdstuk 3.4 en 6.8).

De kaderstellende strekking van beleid op deze thema's is terug te vinden in hoofdstukken 6.6 tot en met 6.9.

Visiekaart Overijssel voor elkaar

Deze kaart geeft weer wat onze visie is voor Overijssel. Het is een optelsom van de afzonderlijke thema's en maakt inzichtelijk hoe deze elkaar aanvullen. Dit geeft een richtinggevend totaalbeeld over de ontwikkeling van Overijssel die de Provincie beoogt. In hoofdstuk 2 van de concept Omgevingsvisie wordt dit per onderdeel toegelicht en in hoofdstuk 6 staan per thema Doelen en kaders per onderwerp uitgewerkt. Op de kaart staan onder andere de verschillende onderdelen:

- **Gebiedstypen:** dit geeft de natuurlijke omstandigheden aan en is richtinggevend voor wat waar kan.
- **Energie:** De voorkeursgebieden voor clustering van windenergie
- **Natuur:** De verschillende onderdelen van onze beleidsvoorstellen natuur. Hoe donkerder de kleur groen, hoe juridisch 'harder' de doelen. Het werken aan de Basiskwaliteit Natuur geldt in de hele provincie, vandaar de provinciegrens in de legenda.
- **Landbouw:** De omstandigheden in de verschillende gebieden zijn mede bepalend voor de opgaven en kansen voor de landbouw. In sommige gebieden gelden generieke opgaven en kansen en in andere gebieden zijn het gebiedsspecifieke opgaven en kansen. De Koekoekspolder is ons glastuinbouwgebied.
- **Verstedelijking en mobiliteit:** We gaan uit van 3 sterke Daily Urban Systems en binnen zo'n regio hebben verschillende kernen een andere positie (grote stad, streekcentrum, goed OV bereikbare kern). Het bebouwde gebied staat voor verschillende verduurzamingsopgaven en het is belangrijk dat deze in samenhang worden opgepakt. Een aantal spoor- en wegcorridors en de Nationale Vaarwegen verbinden Overijssel met de rest van Nederland en met Europa. Aan deze corridors zijn 5 plekken geschikt voor grootschalige bedrijvigheid.

Gebiedstypen

Zandgronden

- met wateraanvoer
- zonder wateraanvoer

Veenweide

IJssel, Vecht en Delta

Energie

Voorkeursgebied voor wind

Natuur

Natura 2000

Vogel- en/of Habitatrichtlijngebied buiten NNN

NNN - Bestaande natuur, land

NNN - Bestaande natuur, water

Uitwerkingsgebied ontwikkelopgave N2000

Groenblauwe verbindingen

Basiskwaliteit natuur op orde

Leefgebied weidevogels

Landbouw

met generieke opgaven en kansen

met gebiedsspecifieke opgaven en kansen voor water, klimaat en natuur

Glastuinbouw

Verstedelijking en mobiliteit

Daily Urban System

Grote stad (bovenregionale verstedelijking)

Streekcentrum (regionale verstedelijking)

Goed OV bereikbare kern (regionale verstedelijking)

Verstedelijking in samenhang

Kernrandzone

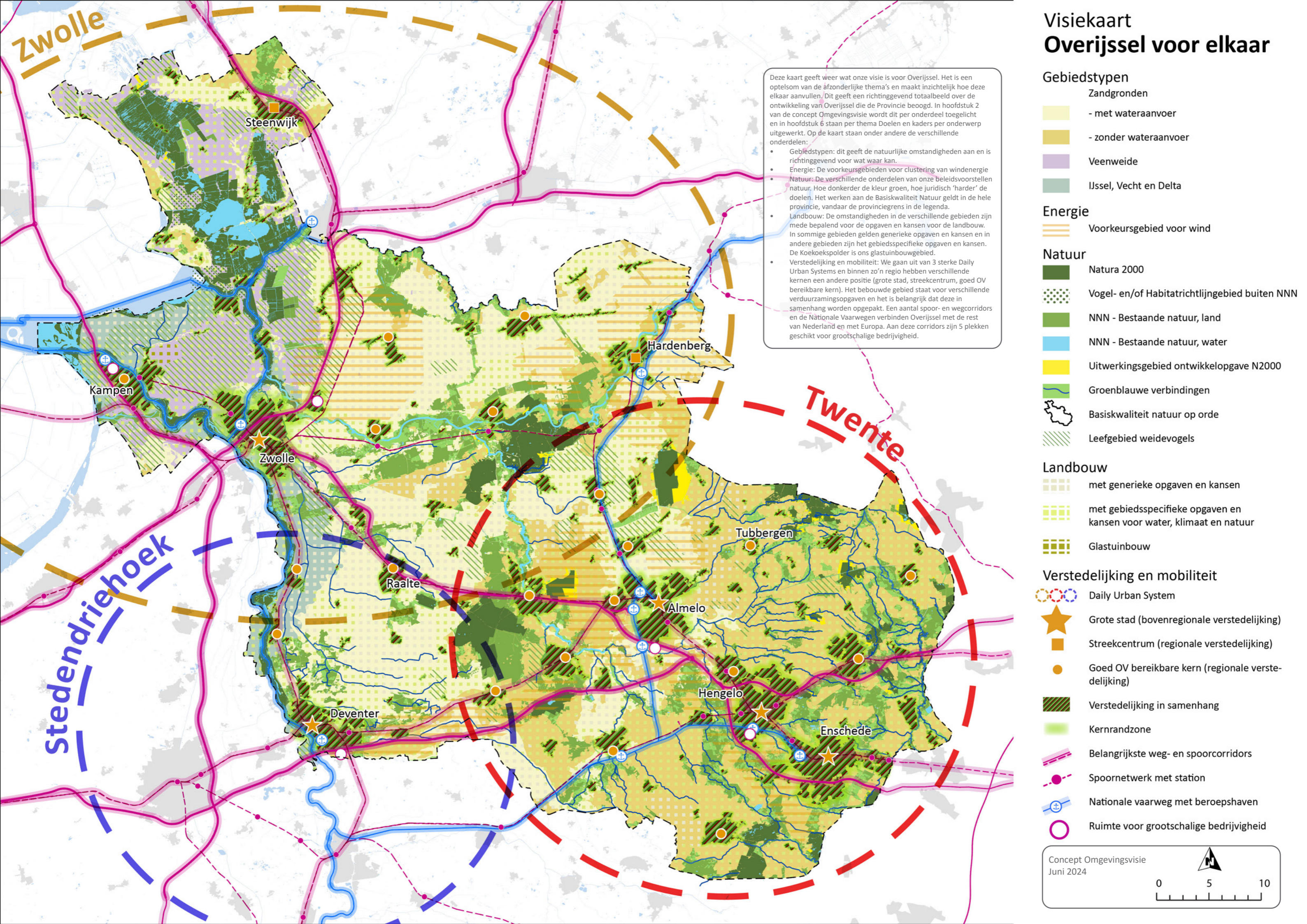
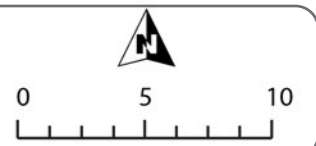
Belangrijkste weg- en spoorcorridors

Spoornetwerk met station

Nationale vaarweg met beroepshaven

Ruimte voor grootschalige bedrijvigheid

Concept Omgevingsvisie
Juni 2024

Overijssel voor elkaar!

Gebiedseigen perspectieven - juni 2024

Gebiedseigen perspectieven voor vier windstreken in Overijssel

Vier windstreken

Onze visie voor Overijssel is niet in heel Overijssel hetzelfde. Dit komt omdat de opgaven en doelen niet overal hetzelfde zijn, en ook omdat niet alle oplossingen op dezelfde manier mogelijk zijn. Dit komt door het ter plaatse aanwezige water- en bodemsysteem, maar ook omdat elk gebied zijn eigen kwaliteiten, cultureel erfgoed en identiteit kent waarmee we rekening willen houden.

Voor de vier windstreken Salland, Noordwest Overijssel, Vechtdal en Twente is dit verhaal verder uitgewerkt en uitgeschreven in gebiedseigen perspectieven, bedoeld ter inspiratie. Daarbij is gebruik gemaakt van hetgeen we meekregen van onze partners tijdens de gebiedsdagen, inwonergesprekken en reacties op concept-stukken. We hebben daarin waar mogelijk ook aansluiting gezocht bij visies en gebiedsinitiatieven in de gebieden.

De perspectieven geven een beeld van hoe de regio eruit kan komen te zien. We gaan uit van identiteit en kwaliteiten, de gemeenschappen en de tradities van de verschillende windstreken, zodat we op een gebiedseigen manier en in samenhang invulling kunnen geven aan de opgaven en uitdagingen die spelen. De uitgewerkte visies zijn geen blauwdruk, maar inspirerend en uitnodigend. We hopen dat onze partners en inwoners die samen met ons willen realiseren.

Salland

Afbeelding: Uitsnede illustratief gebiedseigen perspectief Salland

Tussen de Sallandse Heuvelrug en de IJssel en tussen het Vechtdal en de A1 ligt Salland. Een agrarische regio met bossen, weteringen, weilanden, landgoederen, gezellige dorpen, de Hanzestad Deventer en de IJssel met haar uiterwaarden. Hier kan je in het voorjaar genieten van bloemrijke graslanden langs de weteringen en 's zomers van paarse heide op de Sallandse Heuvelrug. In augustus Stoppelhaene vieren in Raalte, in het najaar wandelen door de kleurrijke bossen van de landgoederen rond Deventer en met een beetje geluk in de winter schaatsen op de uiterwaarden van de IJssel. Sallanders vormen hechte gemeenschappen die samen veel voor elkaar krijgen. De *Kracht van Salland* is daar een mooi voorbeeld van. Een netwerk van vrijwilligers en organisaties die samen werken aan nieuwe ontwikkelingen in het gebied.

Wij Sallanders

Salland kent veel parallellen met de Achterhoek en Twente, denk daarbij aan naoberschap, 'niet lullen maar poetsen' en hun trots en pioniersgeest. Sallanders zijn initiatiefrijk en ondernemend, maar ook zuinig op hun cultuur en erfgoed, bescheiden en open. De dorpen hebben een eigen identiteit en kennen veel saamhorigheid en draagkracht waardoor zij veel voor elkaar krijgen. Zo zijn er in Broekland en Luttenberg veel initiatieven op het gebied van recreatie en zijn andere buurtschappen bekend om de strijd om het hoogste Paasvuur.

Uniek voor Salland is de wil om samen te veranderen, men is dat gewend. Zo wordt in de toekomstvisie 2023- 2030 gesproken van modern naoberschap, waarbij oorspronkelijke Sallanders en nieuwe Sallanders, van jong tot oud, het (nieuwe) naoberschap samen vormgeven. Op basis van een open houding, leer je elkaar kennen en kun je elkaars verschillende talenten beter benutten.

Veelzijdig water- en bodemsysteem

Vanaf de Sallandse Heuvelrug stromen weteringen richting de IJssel. Daar buigen ze af naar het noorden en komen bij Zwolle uit in de stadsgracht en vervolgens in het Zwarte Water. De weteringen spelen

een belangrijke rol in de waterhuishouding van Salland. Vroeger lagen hier grote doorstroommoerassen, waarin water bleef staan en overstromingen vanuit de IJssel en de Zuiderzee nog meer water aanvoerden. Daar kwam verandering in toen dijken werden aangelegd, weteringen werden gegraven en de Sallanders het gebied naar hun hand zette. Zo konden ook de lage, natte gronden worden gebruikt voor de landbouw.

De weteringen vormen nu en later een groenblauw netwerk waarin wateroverlast en overstromingen opgevangen en begeleid worden naar plaatsen waar het geen kwaad kan. Het schone water wordt hier vastgehouden voor droge tijden. Dit groenblauwe netwerk is gelijktijdig het ecologisch raamwerk waarlangs planten en dieren zich kunnen verplaatsen. De lager gelegen delen rondom de weteringen bieden kansen voor het aanleggen van groen, bos en recreatieve routes. Dit maakt het landschap aantrekkelijk en beleefbaar, verbetert de verbinding tussen stad en land en biedt recreatieve kansen.

De IJssel is met haar rivierduinen, oeverwallen, kronkelwaarden en komgebieden een bijzondere aardkundige verschijning. Het IJsseldal werd al in prehistorie bewoond, maar het zijn vooral de middeleeuwse Hanzesteden en boerderijen die nu nog steeds herinneren aan haar glorieuze handelstijden. De rivier heeft altijd een strategische functie gekend, zo blijkt uit de aanleg van verschillende IJssellinies door de eeuwen heen. De IJssel heeft twee gezichten, in de winter hoog water met overstroomde uiterwaarden en in de zomer (te) laag met foeragerende vogels, vee en recreanten. Door het veranderende klimaat worden de verschillen tussen hoog en laag water groter. De rivier is daarom een belangrijke buffer, zowel in natte als in droge tijden. Zo kan nu tijdens droge zomers nog water vanuit de IJssel ingelaten worden om bijvoorbeeld kwetsbare natuur en landbouw van water te voorzien. Deze mogelijkheid wordt in de toekomst steeds onzekerder. De IJssel is de blauwe slagader van de regio. De rivier verbindt, vermaakt en voedt de regio al eeuwenlang en is een belangrijke identiteitsdrager. De IJssel is een belangrijke verbinding voor de beroepsvaart, maar ook een aantrekkelijke recreatieve route

tussen de Hanzesteden van Arnhem tot Kampen. De bevaarbaarheid tijdens drogere zomers en de waterkwaliteit zijn grote uitdagingen. Aan dat laatste werken twintig organisaties samen met als uitdagend vergezocht een *Drinkbare IJssel*.

De komende jaren wordt de dijk tussen Olst en Zwolle versterkt, zodat deze weer aan de veiligheidseisen voldoet. Bij Paddenpol wordt de dijk verlegd in plaats van versterkt, waardoor de rivier meer ruimte krijgt en de waterstand wordt verlaagd. Bij hoog water blijft het water langer staan, waardoor een natuurlijke waterbuffer ontstaat die in droge tijden water levert aan de natuur. Dit alles verbetert bovendien de waterkwaliteit en er ontstaat extra riviernatuur met natte graslanden.

Rijk boerenland

Salland is van oudsher een agrarische regio en de landbouw is vormend geweest voor het landschap, dat geldt ook voor de toekomst. Er is brede waardering voor het landschap en Sallanders zijn daar ook zuinig op. Daarnaast is het belangrijk dat boeren een eerlijke prijs krijgen voor hun producten en de maatschappelijke diensten die zij leveren. Het credo is 'Veur mekare en met mekare' door in Salland niet af te wachten, maar de regie te pakken en gebiedsgericht aan de slag te gaan (uit [De Kracht van Salland 2023 – 2030](#)).

Raalte is het hart van agrarisch Salland waar onder meer *The Green East*, het agro & food innovatiecentrum van de regio, gevestigd is. Op de oostelijke zandgronden, rondom Raalte, is water vanuit de weteringen beschikbaar, hier is volop ruimte voor landbouw. Op deze gronden staat voedselproductie op de eerste plaats en daarom is het belangrijk dat de herontwikkeling van vrijkomende agrarische bebouwing de boeren niet belemmert. In de toekomst zal de waterbeschikbaarheid mogelijk wel afnemen, daarom zijn er op dit gebied wel oplossingen en innovaties nodig. We zoeken daarbij naar een goede balans tussen natuur en een toekomstperspectief voor de landbouw. Een mooi voorbeeld hiervan is het *Naboerschap Haarle*, waar een aantal Haarlese boerenfamilies de handen ineen hebben geslagen en samen een visie hebben opgesteld. Zij werken gezamenlijk aan

financiële zekerheid voor de lange termijn, een positieve wisselwerking met de samenleving, keten- en marktpartijen en waarbij de omgeving en het landschap ecologisch in balans zijn.

Boeren op de lager gelegen, nattere kleigronden, langs de IJssel, rond natuurgebieden en nabij Deventer en Zwolle verdienen hun geld niet alleen met het produceren van voedsel, waaronder streekproducten, maar ook met het bijdragen aan maatschappelijke doelen. Daarbij kun je denken aan het vasthouden van water, agrarisch natuurbeheer voor weidevogels, CO2 opslag in de bodem of door bosaanplant en het opwekken van duurzame energie. Daarnaast biedt de herontwikkeling van vrijkomende agrarische bebouwing nieuwe kansen en verdienmodellen. Initiatieven van onderop werken hier al aan. Een mooi voorbeeld daarvan is *Salland Loont*, een netwerk dat de verduurzaming van het landelijk gebied verbindt met langjarige verdienmodellen voor boeren en grondeigenaren voor het leveren van maatschappelijke diensten.

Er wordt ook gekeken naar de teelt van nieuwe gewassen. Een mooi initiatief is *Biobased (ver)bouwen Salland*, waar boeren, verwerkers, bouwers en opdrachtgevers de handen ineen hebben geslagen om biobased bouwmaterialen te verbouwen op Sallandse gronden en te verwerken in Sallandse woningen. Zo kunnen de boeren een nieuw en duurzaam verdienmodel onderzoeken en de bouwsector kan bijdragen aan het verminderen van CO2-uitstoot bij de bouw en het vergroten van het gebruik van natuurlijke bouwmaterialen. Het eerste proefproject waarbij 10 hectare wordt verbouwd voor ongeveer 50 woningen is al gestart en de komende tijd wordt dit verder opgeschaald.

Groen, toegankelijk en gezond

De natuurgebieden van de Sallandse Heuvelrug, het Boetelerveld, de Lemelerberg, de IJssel met zijn uiterwaarden en de landgoederenzone rond Deventer vormen samen een robuust samenhangend natuurnetwerk met leefgebieden voor bedreigde soorten. Dit stevige groenblauwe netwerk is ook goed verbonden met de Veluwe, de Vecht,

de Twentse natuurgebieden en de Schipbeek. Daarnaast vormen de weteringen en de landbouwgebieden met houtsingels, bosjes, bloemrijke slootkanten, wegbermen en akkerranden een fijnmazig en aantrekkelijk natuurnetwerk dat bijdraagt aan de biodiversiteit.

Dit aantrekkelijke 'vrijtijdlandschap' biedt recreatieve mogelijkheden met een uitgebreid wandel- en fietsnetwerk en extensieve en bijzondere verblijfsrecreatie. De *Slinger van Salland* zijn fietsroutes die door Salland slingeren waarbij je meer te weten komt over de geschiedenis en het landschap van Salland. Salland is bovendien de regio met de hoogste dichtheid aan landgoederen. Plekken met oude gebouwen, indrukwekkende verhalen, mooie tuinen en parken en wandel- en fietsmogelijkheden. Zo heb je *Kasteel Nijenhuis* met een dependance van Museum de Fundatie en een beeldentuin, *Nieuw Rande* met een hotel en restaurant Gaia bij Deventer en *Havezate den Alerdinck* en *Landhuis De Colckhof* bij Laag Zuthem.

De Sallanders zelf vinden dat de recreatieve kansen van het Overijssels Kanaal en de IJssel nog nauwelijks worden benut. De centrale ligging van beide watergangen tussen gebieden waar al veel toeristen komen, namelijk de nationale parken Veluwe en Sallandse Heuvelrug en de Hanzesteden Deventer en Zwolle, biedt immers volop mogelijkheden. De tweejaarlijks de IJsselbiënnale is hiervan een mooi voorbeeld. Belangrijk daarbij is dat de oevers toegankelijk worden gemaakt. In *Olst mooier aan de IJssel* en de Loswal in Wijhe is daar al een eerste begin mee gemaakt. Hierbij is het wel belangrijk om een goed evenwicht te vinden tussen rust en reuring.

Aantrekkelijk wonen op het Sallandse platteland / Salland, Salland, hier is mien stea

Voor Sallanders wordt leefbaarheid mede bepaald door de voorzieningen die er in de dorpen en op het platteland zijn. Van alle voorzieningen is de ontmoetingsfunctie (in welke aard dan ook) de belangrijkste voor een dorp of gemeenschap. Daarbij is een mix van leeftijden, woonvormen en soorten woningen van belang, zodat je voor elkaar kunt zorgen en een diverse gemeenschap houdt. In de grotere

dorpen, zoals Raalte, Wijhe, Olst en Diepenveen zijn voorzieningen, zoals winkels voor de dagelijkse boodschappen, basisonderwijs, bibliotheek en sportclubs, aanwezig. Voor bovenlokale voorzieningen, zoals een ziekenhuis, museum of poppodium, zijn de dorpen aangewezen op Deventer en Zwolle.

In de dorpen is ruimte om de eigen groei op te vangen. Grootste zorg daarbij is de beschikbaarheid van betaalbare woningen voor jongeren en goede mogelijkheden voor ouderen om in hun eigen leefomgeving te blijven wonen. Sallanders zien naast nieuwbouw en inbreiding ook kansen voor innovatieve woonoplossingen, bijvoorbeeld in (monumentale) panden die leeg komen te staan, zoals kerken en stallen. Door nieuwe woonvormen kan doorstroming op gang komen (uit [De Kracht van Salland 2023 – 2030](#)).

In de steden en dorpen draagt groenblauwe dooradering en natuurinclusief en duurzaam bouwen (met regionale biobased grondstoffen) bij aan een aantrekkelijke en gezonde leefomgeving voor mens, dier en plant. Woningen en bedrijfspanden zijn goed geïsoleerd en hebben zonnepanelen op het dak liggen. Daarnaast zien we oplossingen met warmtepompen, warmte-koude-opslag en het gebruik van restwarmte. Zo wordt zwembad Het Tijenraam in Raalte opgewarmd met de restwarmte van de rioolzuivering en ook de Deventerse wijk Groenweerd wordt verwarmd met warmte die vrijkomt bij het zuiveren van water. Ook zien we initiatieven met tiny houses, zoals de Tuinen van Zandweerd van een woningbouwcorporatie in Deventer.

Robuuste groenblauwe bufferzones vertragen de waterafvoer, dragen bij aan de sponswerking van de bodem en bieden verkoeling in tijden van droogte en hitte. Bij piekbuien kunnen zij een deel van het gevallen water vasthouden en bergen. Drinkwaterwinningen kunnen robuuster gemaakt worden, de effecten op de omgeving kunnen beter worden gemitigeerd. Bovendien zijn ze belangrijk voor de verbinding tussen stad en land en de natuurwaarden in steden en dorpen. Woningen zijn klimaatrobust gebouwd en maken gebruik van de overgangen van

land en water: dit leidt tot interessante en gewilde woon- en leefmilieus. Olstergaard in Olst is zo'n bijzondere wijk met respect voor de natuur, het landschap en de cultuurhistorie. De wijk is samen met een deel van de toekomstige bewoners ontworpen. De openbare ruimte en de woningen zijn natuurinclusief en houden rekening met het veranderende klimaat, de woningen zijn energiezuinig en krijgen geen gasaansluiting. Bewoners en gemeente gebruiken zo veel mogelijk gerecyclede materialen, die bij verbouwing of sloop ook weer gedemonteerd kunnen worden.

Salland is goed ontsloten door een aantal spoorlijnen, meerdere provinciale wegen en de Rijksweg N35. Deze laatste is een belangrijke route tussen Zwolle en Twente, maar is ook voor de ontsluiting van Salland belangrijk. De komende jaren werken we samen met Rijkswaterstaat aan de verkeersveiligheid en doorstroming op deze weg. Daarbij zetten we ook in op een rondweg bij Marienheem. Daarnaast zetten we ons in voor de verdubbeling van het spoor tussen Olst en Deventer. Maar Salland pakt natuurlijk ook zelf al de handschoen op. Zo heeft 't *Natuurlijk Huus* in Raalte een deelauto gelanceerd en ook in Olst delen inwoners één of meerdere auto's.

Hanzestad aan de IJssel

Deventer is de grootste stad van Salland en ligt prachtig aan de IJssel. In de zomer kun je heerlijk wandelen in de uiterwaarden of wat drinken aan het stadsstrand, terwijl in de winter soms zandzakken nodig zijn om het water buiten te houden. Deventer is een levendige Hanzestad met een monumentale sfeer, waar het goed verblijven is en waar veel te doen is. Overal zie je monumentale panden, eeuwenoude pleinen en historische kerken zoals de Lebuïnuskerk en de Bergkerk. Daarnaast trekken bekende evenementen zoals *Deventer op Stelten*, de *Boekenmarkt* en het *Dickens Festijn* veel bezoekers naar de Hanzestad.

Deventer (en de Stedendriehoek) ligt op het kruispunt van de A1 en de A50 en de spoorlijn Arnhem-Zwolle en Amsterdam-Enschede. Strategisch gegroeid aan de IJssel maakt het deel uit van het oostelijk deel van Stedelijk Netwerk Nederland (rondje Randstad). Dit maakt

Deventer goed bereikbaar en een aantrekkelijke stad om in te wonen, te werken en te recreëren. Mede daarom wordt in de stad woningbouw voor bovenregionale groei gerealiseerd, met bijzondere plekken als het Havenkwartier en ROTO in de schil rondom de binnenstad en het nieuwe dorp Steenbrugge in het noorden. Ook wordt een sprong over de IJssel verkend, vanwege het mooie omliggende landschap dat je wilt behouden.

Rondom het station wordt *Stadscampus De Kien* ontwikkeld. Hier werken bedrijven, scholen en overheden samen aan innovatieve (ICT) oplossingen voor maatschappelijke opgaven en zij willen samen Deventer als ICT stad op de kaart zetten. Zo wordt tegenover het station de Topicampus ontwikkeld; een aantrekkelijke plek om te werken, te leren, te wonen en te ontspannen middenin de samenleving. *De Kien* is de poort van de Kennisas Deventer die van het station via onder andere het Havenkwartier en de Gasfabriek richting de A1 loopt.

Het A1 Bedrijvenpark, ten zuiden van Deventer, is één van de Overijsselse Topwerklocaties. Door de strategische ligging aan één van de Europese corridors en de nabijheid van een van de grootste binnenhavens van Nederland is dit een aantrekkelijke vestigingslocatie voor internationaal georiënteerde en logistieke bedrijven. Dit duurzame bedrijventerrein wil in 2030 energieneutraal zijn en heeft bovendien veel aandacht voor natuurinclusief en circulair bouwen. Zo moet een bedrijf bij de bouwaanvraag inzicht geven in de mate van circulariteit, de mate van losmaakbaarheid en de mogelijkheden voor recycling van grondstoffen. Langs de A1 is ruimte voor windturbines.

Stedendriehoek

De Stedendriehoek, met daarin de gemeenten Apeldoorn, Brummen, Deventer, Epe, Heerde, Lochem, Voorst en Zutphen, is op weg naar een half miljoen inwoners, 250.000 werkenden en 50.000 ondernemingen. Hier komen de IJssel, de Veluwe, Salland en de Achterhoek samen. De kracht van de Stedendriehoek zit in de afwisseling van dorpen, steden en landschappen. De natuur en cultuur hebben een grote aantrekkingskracht op toeristen en recreanten. Ook

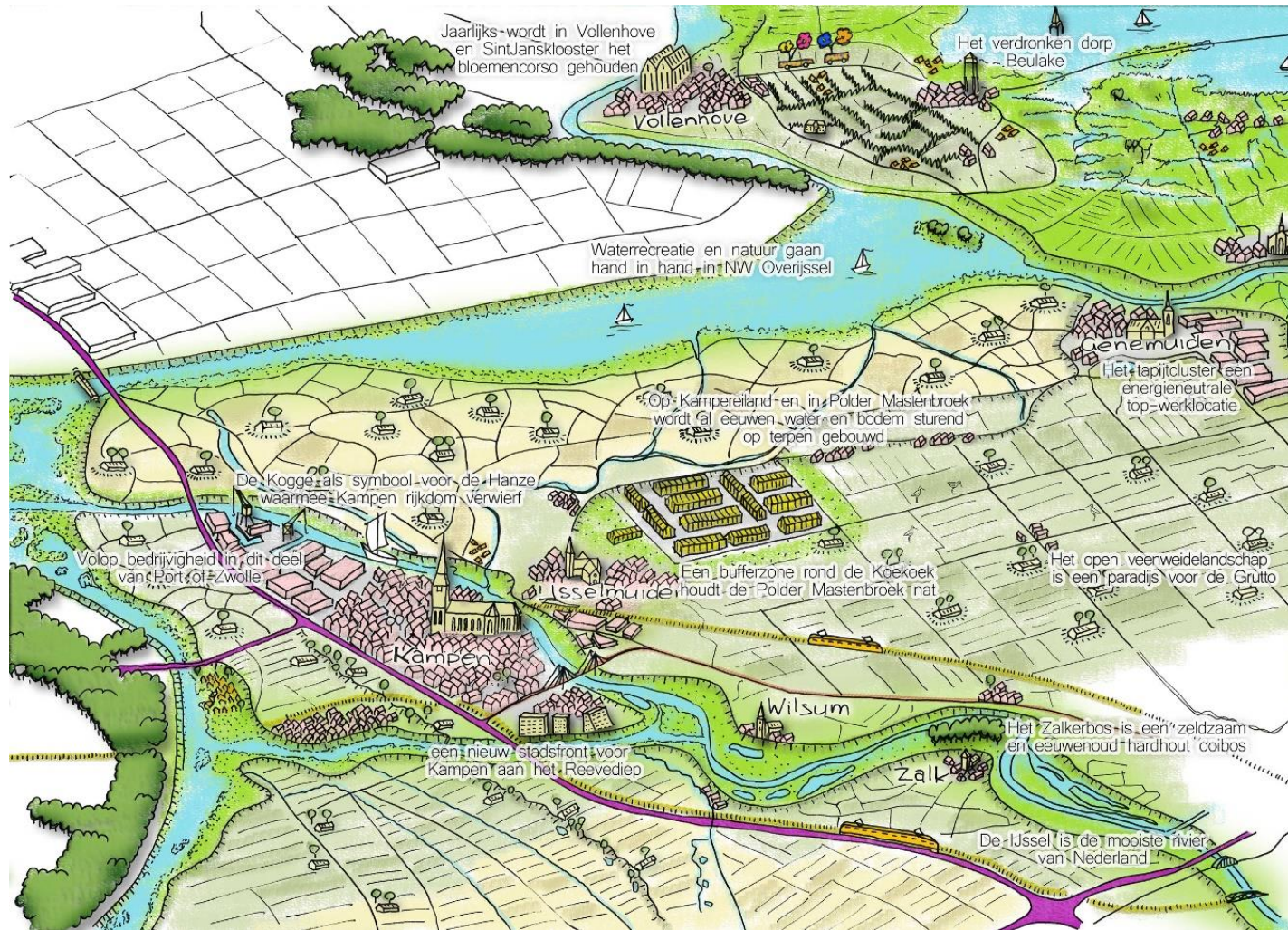

inwoners ontsnappen in hun eigen omgeving even aan het dagelijks leven. De steden en dorpen en het platteland zijn complementair en onlosmakelijk met elkaar verbonden. De reuring, dynamiek en het vertier van Apeldoorn, Zutphen en Deventer zorgen samen met de rust, schone lucht, de verschillende landschappen en natuurgebieden voor een aantrekkelijke woonomgeving. De regio ligt centraal in Nederland en wordt goed verbonden met grote delen van het land. Mensen willen graag wonen, werken en hun ondernemingen vestigen in de Stedendriehoek. Het inwoneraantal groeit.

Dit samenwerkingsverband van acht gemeenten en de provincies Gelderland en Overijssel staat voor de uitdaging om nu en in de toekomst een aantrekkelijke en leefbare regio te zijn voor de bewoners en bedrijven in de steden en dorpen.

Gezamenlijk wordt gewerkt aan een gebalanceerde stedelijke groei in de driehoek Apeldoorn, Deventer en Zutphen, waarbij ook een mogelijke stedelijke schaa sprong wordt onderzocht die past bij het eigen en unieke van de steden. Daarnaast wordt gewerkt aan de ontwikkeling van de corridors A1/A50, het bevaarbaar houden van de IJssel, een vitaal platteland en een robuuste Veluwe. Daarbij worden drie uitgangspunten gehanteerd: *Duurzaam*: het langdurig versterken van de welvaart met behoud en versterking van het groene karakter en met oog voor toekomstige generaties, *Divers*: het vergroten van (economische) ontwikkeling door de bestaande verscheidenheid van de regio te benutten en uit te breiden en *Dichtbij*: het verkleinen van de afstand tot voorzieningen en tot elkaar. De Stedendriehoek kent grote verschillen en nuances in haar gebieden en partners, maar er is vertrouwen en ambitie om samen te werken aan de regio in balans.

Noordwest Overijssel

Afbeelding: Uitsnede illustratief gebiedseigen perspectief Noordwest Overijssel

De kop van Overijssel is uniek: de Weerribben-Wieden zijn samen met de Rottige Meenthe en de Oldematen het grootste laagveenmoeras van noordwest Europa. De IJsseldelta is Nederland in het klein, een laaggelegen delta waarin veen, klei en zand tussen hooggelegen stuwwallen en de oude rivierarmen van de IJssel en de Vecht het landschap en grondgebruik bepalen. De bijzondere verwevenheid van landbouw, natuur, bodem, water, cultuur en recreatieve infrastructuur levert waardevolle kwaliteiten. Nationaal Park Weerribben-Wieden, Nationaal Landschap IJsseldelta en verschillende natuurgebieden, zoals Oldematen-Veerslootlanden en de Uiterwaarden van het Zwarte Water en de Vecht liggen onder de rook van Hanzesteden als Zwolle, Kampen en Hasselt, de Zuiderzeestadjes Vollenhove en Blokzijl en de garnizoensstad Steenwijk. En de veenontginningsdorpen Giethoorn, *het Venetië van het noorden*, en Staphorst met z'n karakteristieke elzensingels zijn alom bekend. Het is een levend, duurzaam landschap waarin we het grondgebruik in balans brengen met het bodem- en watersysteem. Hier wordt gewoond en gewerkt, voedsel geproduceerd en recreanten en toeristen worden er gastvrij ontvangen. Bijzondere plant- en diersoorten, zoals de grote vuurvliinder en de Kievitsbloem, voelen zich hier thuis en de rietcultuur, de hooi-winning en biezenverwerking maken deel uit van de cultuurhistorie.

Van Hanzestad tot rietcultuur

De complexe ontstaansgeschiedenis van het gebied heeft niet alleen geleid tot een grote diversiteit aan landschappen en kernen, maar ook tot verschillende gemeenschappen met elk hun eigen geschiedenis, verhalen en identiteit. De geschiedenis ligt nog dicht aan de oppervlakte en is ook nu nog merkbaar in de sociale omgangsvormen en samenwerking tussen mensen in de verschillende gebieden. De omgang met het water is hierbij in belangrijke mate bepalend. Waar de Hanzesteden hun rijkdom en aanzien verwierven dankzij de handelsroutes over water, werd in de veenmoerassen rond Giethoorn met bloed, zweet en tranen een hongerloon verdiend aan de turfwinning, waarvan we de sporen nog terugzien in de Weerribben-Wieden. Waar met opgestroopte mouwen de strijd tegen het water aangaan resulteerde in de grillige mozaïekverkaveling op het

Kampereiland, was de rationale verkaveling van de Polder Mastenbroek het gevolg van goed overleg om de waterstand te beheersen; de bekende poldermentaliteit. Zo zijn de cultuur, het landschap, de steden, de landbouw en economie in Noordwest Overijssel in sterke mate bepaald door de bijzondere, waterrijke cultuurhistorie van het gebied. Iedere stad, dorp en gemeenschap heeft een eigen verhaal en geschiedenis en dit is het uitgangspunt bij de nieuwe opgaven waar we nu voor staan.

Het ene veen is het andere veen niet

In het veenweidegebied in de Kop van Overijssel daalt de bodem. Om hier droge voeten te houden en om het land te kunnen bewerken, wordt de waterstand verlaagd. Hierdoor komt het veen in contact met zuurstof, waardoor het veen 'verbrandt' en CO₂ vrijkomt. Dit leidt tot bodemdaling, waardoor opnieuw verlaging van het waterpeil nodig is. Dit proces van waterpeilverlaging, gevolgd door bodemdaling, is al eeuwen bezig. Deze bodemdaling zorgt naast CO₂ uitstoot ook voor knelpunten in de waterhuishouding, landbouwkundige problemen, ecologische en landschappelijke schade en schade aan gebouwen en infrastructuur. Daarbij is het goed om te onthouden dat er grote verschillen zijn tussen de verschillende veenweidegebieden wat betreft dikte van het veen, opbouw van de bodem, hydrologie, maar ook landgebruik en cultuurhistorie. Dit betekent ook dat de oplossingen verschillen.

Om het veenpakket dat is ontstaan tussen de voormalige Zuiderzeekust en de hogere zandgronden van Drenthe en Overijssel te behoeden voor oxidatie en daarmee bodemdaling en CO₂-uitstoot tegen te gaan, is het nodig om het grondwaterpeil de komende jaren geleidelijk te verhogen. Daarnaast wordt op sommige plekken een natte bufferzone aangelegd om het wegzijgen van water naar de lager gelegen gebieden zoals de Noordoostpolder, Koekoekspolder, de diep bemalen polders rond Scheerwolde en Friesland tegen te gaan. Deze natte bufferzones bieden tegendruk aan het wegzijgende water en gaan daarmee de verdroging van de laagveenmoerassen tegen en dragen bij aan natuurherstel.

Het grondgebruik zal worden aangepast aan het nieuwe waterregime met extensievere vormen van landbouw, landschapsbeheer, andere (natte) teelten en nieuwe verdienmodellen, zoals wonen en recreatie. Zo zijn er bijvoorbeeld kansen voor 'nieuwe teelten' door vanuit water en bodem sturend te kijken naar gewassen die hier vroeger ook werden geteeld, zoals riet of biezen. Dit biedt kansen voor de ontwikkeling van de bestaande natuurgebieden tot een robuust netwerk als onderdeel van de *Natte As*, die zich uitstrekt van de Zeeuwse Delta tot het Lauwersmeer en de Waddenzee in het noorden van Nederland. Niet alleen weidevogels, zoals de grutto en de tureluur, hebben baat bij een peilverhoging, maar hiermee wordt ook de verdroging van de laagveenmoerassen en bodemdaling tegengegaan, waardoor schade aan gebouwen en infrastructuur wordt voorkomen.

De landbouw is van oudsher gewend om in te spelen op het bodem- en watersysteem en die verschilt in de Kop nogal. De hogere zandgronden rond Steenwijk en Vollenhove bieden andere mogelijkheden dan bijvoorbeeld Polder Mastenbroek, het Staphorsterveld of het Kampereiland. Door de geleidelijke peilverhoging kunnen weilanden minder intensief worden beweid en gemaaid en hebben boeren ook andere inkomstenbronnen nodig. Ook dit is niet nieuw voor Noordwest Overijssel, waar boeren soms ook rietsnijder en visser waren en hun vangst zelf naar de markt brachten. Bij het verbreden van de bedrijfsvoering kun je denken aan de verwerking en verkoop van eigen (streek)producten, zoals *Weerribben Zuivel*, *Dijkgoud Kaas* en *Erf 1*, het telen van gewassen die baat hebben bij de natte omstandigheden, zoals lisodden en natuurlijk riet, agrotourisme of het leveren van ecosysteemdiensten, zoals landschapsbeheer, het vasthouden van water of het vastleggen van CO₂. Zo werken 9 vooruitstrevende boeren uit de *Baarlingerpolder* aan een plan waarin de stikstofdepositie wordt verminderd, bodemdaling wordt tegengegaan, de CO₂-uitstoot wordt verlaagd en natuur en biodiversiteit ruimte krijgt, maar waarbij ook hun concurrentiepositie ten opzichte van andere agrarische ondernemers tenminste niet verslechterd. Een belangrijk voorwaarde hierbij is dat alle betrokkenen achter het streefbeeld staan en niemand erop

achteruitgaat. Dat betekent ook dat er boeren stoppen om ruimte te creëren voor de blijvers.

Weerribben-Wieden: bijzondere natuur die onder invloed van mensenhanden is ontstaan

De Weerribben en de Wieden vormen samen één van de bekendste veengebieden van ons land. Tot in de middeleeuwen lagen hier grote hoogveenkoepels, die zijn ontgonnen met als doel er landbouwgronden aan te leggen. Toen de natte gronden niet langer geschikt waren voor de landbouw is het overgebleven veen afgegraven en gebruikt als brandstof. Het veen werd gestoken en op smalle stroken grond, bekend als 'ribben', te drogen gelegd. Om de turf te vervoeren, werden sloten en grachten, 'weren', gegraven. Dijkdoorbraken tijdens zware stormen leidden tot grote overstromingen van het afgegraven gebied en op die manier ontstonden de 'wijden' van de Wieden. Zo is tussen Ossenzijl, Zwartsluis en Giethoorn het waterrijke landschap met petgaten, slootjes, legakkers, meren en bloemrijke hooilanden van de Weerribben-Wieden ontstaan.

Dit waardevolle natuurgebied is een populaire bestemming voor toeristen en recreanten. Hier kun je het verhaal van de Weerribben-Wieden, haar natuur en cultuurgeschiedenis op verschillende manieren beleven. Je kunt fietsen, varen of wandelen door het Nationaal Park en waterdorpen als Giethoorn, Dwarsgracht en Wanneperveen, maar ook struinen door de Zuiderzeestadjes Blokzijl en Vollenhove, waar de sporen van een rijk vissers- en handelsverleden nog steeds zichtbaar zijn. Vanaf de oude kronkelende zeedijk tussen Kuinre en Vollenhove heb je prachtig zicht op dijkdoorbraakkolken, haventjes en het A.F. Stroink gemaal. Hier ervaar je het contrast tussen de grootschalige, rationele Noordoostpolder met bloeiende tulpenvelden, aardappels en graan aan de ene kant en de smalle percelen van het veenweidelandschap aan de andere kant. In combinatie met een bezoek aan de Fundatie in Zwolle, het Waterloopbos bij Kraggenburg, het *Bloemencorso* in Vollenhove en Sint Jansklooster of de *Gondelvaart* in Giethoorn en Belt-Schutsloot heeft het gebied veel te bieden. Deze combinatie van natuur en cultuur biedt volop kansen voor

recreatieondernemers, maar ook voor boeren die willen extensieve en verbreden; zij kunnen een bijzondere overnachtingsplek of streekproducten aanbieden. Zo ontstaat een herkenbaar en gevarieerd recreatief profiel waar de hele regio van profiteert. En met het Drents Friese Woud en het Vechtdal op steenworp afstand kunnen bezoekers beter in ruimte en tijd gespreid worden.

De hooilanden, weilanden en akkers van Staphorst en Rouveen

Op de hogere rivierduinen langs het Zwarte Water en de Sethe (tegenwoordig het Meppelerdiep) zijn in de loop van de middeleeuwen meerdere kleine nederzettingen gesticht, waaronder ook het Zwartewatersklooster. De stichting van het klooster houdt verband met de slag bij Ane in 1227, waarbij de bisschop van Utrecht samen met ongeveer vierhonderd ridders en soldaten sneuvelde. Hun lichamen zouden zijn begraven in de buurt van het kloosterterrein. De kleine rivierduinen boden slechts beperkt ruimte en vanaf de twaalfde eeuw werden vanaf de ontginningsbasis op de rivierduinen sloten in het hoogveen gegraven. Staphorst en Rouveen kennen hier hun oorsprong. Nadat het veen voldoende was ontwaterd, werd de grond in gebruik genomen als akker. Zodra het (hoog)veen werd ontwaterd, ging het oxideren en daalde de bodem, waardoor de nieuw ontgonnen gronden al snel te nat werden om nog als akker te gebruiken. Er werd weer een nieuw stuk veen afgegraven en de oude akkers werden omgevormd naar grasland. Op een gegeven moment lagen de akkers wel erg ver van de boerderijen af en werd besloten om het hele dorp te verplaatsen. Dit proces is vier keer herhaald en uiteindelijk zijn Rouveen (voortgekomen uit Zwartewatersklooster) en Staphorst (voortgekomen uit Olde Staphorst nabij Meppel) in de zeventiende eeuw op hun huidige plek komen te liggen. Kenmerkend voor het dorpslint zijn de zeer smalle percelen, waarop boerderijen achter elkaar geplaatst zijn. Dit patroon is ontstaan door vererving, waarbij de toch al smalle percelen in de lengte werden gesplitst en zo steeds smaller werden.

Aan weerszijden van het dorpslint van Staphorst en Rouveen wordt het landschap bepaald door elzensingels langs smalle, langgerekte

percelen. Het is een prachtig voorbeeld van het middeleeuwse slagenlandschap dat is ontstaan met de ontginning van het hoogveen. Nog altijd is hier de kenmerkende driedeling van akkers, weilanden en hooilanden terug te zien. De Olde Maten en Veerslootslanden, de hooilanden, zijn de laagstgelegen en natste delen van dit veenweidegebied en ongeschikt voor de landbouw. Het zijn nu waardevolle natuurgebieden en vormen één van de belangrijkste broedplekken voor de wulp in onze provincie.

Vanaf Olde Maten en Veerslootslanden loopt het Staphorster Veld geleidelijk op tot aan Staphorst en Rouveen en tegelijkertijd neemt de dikte van het veenpakket af. Ook hier wordt gezocht naar oplossingen om de oxidatie van het veen en bodemdaling tegen te gaan en tegelijkertijd de boeren perspectief te bieden. Dit alles met behoud en versterking van de biodiversiteit, landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Zo heeft *Coöperatief Gebiedsplan Staphorst*, een collectief van verschillende partijen die opkomen voor de belangen van de boeren, natuur en bewoners, een gebiedsplan opgesteld met tien uitgangspunten voor een omslag naar duurzame landbouw en een leefbaar platteland.

De IJssel, de mooiste rivier van Nederland

De IJssel vormt de natuurlijke grens tussen Gelderland en Overijssel. Met zijn rivierduinen, oeverwallen, kronkelwaarden en komgebieden is de IJssel een bijzondere aardkundige verschijning. Het IJsseldal werd al in prehistorie bewoond, maar het zijn vooral de middeleeuwse Hanzesteden, waaronder Kampen en Zwolle, en de IJsselhoeven die nu nog steeds herinneren aan deze glorieuze handelstijden. Langs de IJssel wordt veel gefietst en gewandeld en evenementen als de tweejaarlijks *IJsselbiënnale* met prikkelende kunstwerken in het landschap of *Sail Kampen* met o.a. bijzondere schepen, straattheater en oude ambachten trekken vele bezoekers.

De rivier heeft altijd een strategische functie gehad, zo blijkt uit de aanleg van verschillende IJssellinies door de eeuwen heen. En nog steeds is de IJssel van strategische waarde voor onder andere de scheepvaart, natuur en drinkwater. Zo is de IJssel van groot belang voor onze drinkwatervoorziening en bij Zalk ligt een reservering voor

een nieuwe winning. Daarnaast wordt onderzoek gedaan naar nieuwe concepten om aan de toenemende vraag naar drinkwater te kunnen voldoen. En voor de langere termijn werken meerdere organisaties samen aan een *Drinkbare IJssel*.

De afgelopen decennia heeft de rivier meer ruimte gekregen, zodat piekafvoeren beter opgevangen kunnen worden. Het bekendste voorbeeld daarvan is de hoogwatergeul Reevediep bij Kampen, waar waterveiligheid gecombineerd wordt met natuurontwikkeling, recreatie en het nieuwe dorp Reeve. Ruimte om te wonen, werken, sporten, leven in een natuurinclusieve omgeving, veilig ingericht voor een veranderend klimaat en duurzaam gebouwd.

Om ook in de toekomst droge voeten te houden, wordt op dit moment onderzoek gedaan naar de *Keteldelta*. Door het Ketelmeer om te vormen tot een ondiepe delta à la de Biesbosch met rietmoeras, zandplaten en ooibossen kunnen meerdere opgaven gecombineerd worden. De Keteldelta heeft een dempende werking tegen de opstuwung vanuit het IJsselmeer en vergroot daarmee de veiligheid van de Hanzesteden. Bovendien draagt dit waterrijke natuurgebied bij aan natuurontwikkeling en biodiversiteit, biedt kansen voor toerisme en recreatie en door de aanleg van spaarbekkens kan hier drinkwater gewonnen.

Leven met water in de IJsseldelta

Historische steden, eeuwenoude waterwegen en unieke polders, dat is wat de Nationaal Landschap IJsseldelta te bieden heeft. Dit bijzondere gebied, aan de monding van de IJssel, wordt omringd door de drie Hanzesteden Zwolle, Kampen en Hasselt, tapijtstad Genemuiden en watersportstadje Zwartsluis. Hier werken tientallen gebiedspartijen van de *Gebiedscoöperatie IJsseldelta* samen aan een sterke IJsseldelta met vitale dorpen, versterking van natuur en landschap, een duurzame landbouw en een gezonde regionale economie. Daarbij zijn goede ideeën en plannen van bewoners en ondernemers onmisbaar.

In het midden van de IJsseldelta ligt één van de oudste polders van Nederland, Polder Mastenbroek. Het open polderlandschap met

kaarsrechte lijnen en strakke verkavelingsblokken is hier geen gevolg van rigoureuze ingrepen uit de twintigste eeuw, maar werd al in de veertiende eeuw (vanaf 1364) doelbewust zo ontworpen. Verschillende gemalen, waar onder het stoomgemaal 'd *Olde Mesiene* aan de Kamperzeedijk, nu cultuurhistorische erfgoed, hielden het water in de polder op peil. Polder Mastenbroek is daarmee één van de oudste polders van Nederland. Het rationele stelsel van wegen en waterlopen bepaalt hier al eeuwenlang de inrichting van het gebied en door de openheid en weidsheid kun je de kerktorens van alle omliggende steden zien. Tegenwoordig is Polder Mastenbroek naast een agrarisch gebied ook een belangrijk weidevogelgebied.

Al in de middeleeuwen zorgt de sterke ontwatering voor veenoxidatie en bodemdaling. Om droge voeten te houden, werden de boerderijen op huisterpen gebouwd. Droge voeten houden is nog steeds een voortdurende uitdaging, ook voor de glastuinbouw in de Koekoekspolder. Onderzocht wordt of een bufferzone tussen deze diepe, door turfwinning ontstane droogmakerij en de rest van Polder Mastenbroek het wegzijgen van water kan beperken. Andere opties zijn het aanpassen van de glastuinbouw aan nattere omstandigheden of nog rigouzeuser verplaatsen naar een andere locatie. Hier zullen ook de boeren in de rest van Polder Mastenbroek baat bij hebben.

Aan de andere kant van de Kamperzeedijk ligt het Kampereiland, een gebied dat in het verleden sterk onder invloed van de zee en de rivier stond en dat door aanslibbing steeds verder kon worden uitgebreid. De rijke kleigronden en de periodieke overstromingen zorgden voor vruchtbare hooilanden en nog steeds zijn deze gronden erg geschikt voor duurzame landbouw. Verspreid in het buitendijkse, open weidelandschap liggen middeleeuwse polderdijkjes en boerderijen op terpen en daarom is dit gebied ook bestand tegen hogere waterstanden in het IJsselmeer.

Klimaatadaptieve groeiregio Zwolle

Zwolle, de grootste stad van de gelijknamige regio, vormt het kloppende hart waar alle bovenlokale voorzieningen te vinden zijn. Een bruisende Hanzestad met creatieve studenten, inventieve ondernemers

en eigenwijze vrijdenkers. De grandeur van het rijke Hanzeverleden en de Moderne Devotie, een hervormingsbeweging binnen de kerk en maatschappij, zijn hier nog steeds zichtbaar. En de mooiste boekhandel van Nederland, de beeldbepalende Peperbus, een spraakmakende tentoonstelling in de Fundatie of het jaarlijkse Stadsfestival zijn een bezoekje waard.

De stad heeft uitstekende verbindingen met andere steden en dorpen in de regio via spoor, provinciale wegen en fietsroutes. Zwolle ligt op het kruispunt van verschillende wegen en spoorlijnen; de A28, A50, de corridor Amsterdam – Zwolle – Twente – Münster en het IJsselspoor dat onderdeel is van Stedelijk Netwerk Nederland (Rondje Randstad). In het Zwolse stationsgebied wordt een mix van woningen, werkplekken, winkel- en onderwijsvoorzieningen in hoge dichtheid ontwikkeld tot een dynamisch en aantrekkelijk gebied waar de verschillende functies elkaar versterken. Samen met de gevarieerde landschappelijke omgeving maakt dit Zwolle tot een zeer goed bereikbare en aantrekkelijke stad om in te wonen en te werken. De regio wil zich ontwikkelen als klimaatbestendige groeiregio. De bodem en het watersysteem zijn bepalend voor waar en vooral hoe gebouwd wordt. Dit betekent dat de komende jaren veel woningen gebouwd gaan worden, in eerste instantie in Zwolle zelf, maar ook in de *warme harten* daar omheen. Dit zijn de kernen die met hoogwaardig openbaar vervoer goed bereikbaar zijn, denk daarbij aan Hardenberg, Steenwijk, Kampen en Raalte, maar ook Dronten, Meppel en Hoogeveen. De woningen worden zoveel mogelijk in de bestaande steden en dorpen gebouwd en dragen bij aan een klimaatadaptieve inrichting van de regio. Met ruimte voor groen en biodiversiteit en onder de voorwaarde dat er voldoende drinkwater voorradig is. Dit betekent ook dat nieuwe ontwikkelingen bijdragen aan het klimaatbestendig maken van de bestaande stad.

Vestingstad Steenwijk is ontstaan op de flanken van de stuwwal van Steenwijkerwold aan de Steenwijker Aa. De stad lag tijdens de Tachtigjarige Oorlog vol in de frontlinie en de vestingwallen herinneren aan dat historische verleden. Steenwijk heeft altijd al een centrumfunctie gehad voor de wijde regio. En ook nu zijn de winkels,

de bedrijvigheid en regionale voorzieningen, zoals een theater en een bioscoop, belangrijk voor het omliggende platteland. De vele, vaak Chinese, toeristen die Giethoorn willen bezoeken komen aan op station Steenwijk en daarom zijn hier de verwijsborden en de streekbussen al in het Chinees. De stad wil de stationsomgeving transformeren naar een aantrekkelijk woonmilieu in combinatie met werklocaties, onderwijs en voorzieningen en zo optimaal gebruik maken van de potentie van het station. Het aantrekkelijke buitengebied met havezate De Eese, de vele kleine gehuchten met kampen, houtwallen en singels op de stuwwal van Steenwijkerwold en de Koloniën van Weldadigheid zijn daarbij een grote pré.

Duurzame werklocaties

Noordwest Overijssel is een regio met veel MKB-bedrijven en meerdere topwerklocaties, waar veel aandacht is voor duurzaamheid, nieuwe energie, circulariteit en klimaatadaptatie. Zo is het tapijtcluster Genemuiden-Hasselt, een doorontwikkeling van de biezenmattenmakers van Genemuiden, een wereldspeler, maar ook één van de grootste energieverbruikers van Overijssel. De ondernemers willen verduurzamen door onder andere gebruik te maken van windenergie of restenergie.

Port of Zwolle, het gezamenlijke havenbedrijf van Zwolle, Kampen en Meppel, vervult een belangrijke functie in het logistieke ecosysteem. De havens fungeren als achterland voor de mainports van Rotterdam en Amsterdam en zijn van grote toegevoegde waarde voor de vele MKB-maakbedrijven in de regio. Daarnaast zijn havens een belangrijke schakel in de keten voor de energietransitie en de toekomstige circulaire economie.

In Zwolle zijn de sectoren health, ICT en slimme en creatieve maakindustrie sterk vertegenwoordigd. Een mooi voorbeeld daarvan is Perron038, het open innovatiecentrum op het gebied van de high tech maakindustrie. Technici en bevoegde studenten onderzoeken en experimenteren om technologische innovaties mogelijk te maken. Daarnaast is Regio Zwolle koploper in de kunststofinnovatie. Grondstof-

producenten, afval-inzamelaars en recyclelaars werken hard aan een gesloten kunststofketen.

Net ten noorden van Zwolle, aan de A28, ligt Hessenpoort, een aantrekkelijke vestigingslocatie voor grootschalige logistiek. Het bedrijventerrein wil met zonnepanelen, windmolens en aardwarmte energieneutraal worden. Bij Hessenpoort wordt een energiehub

gerealiseerd die ervoor zorgt dat lokaal opgewekte energie zoveel mogelijk lokaal wordt gebruikt en dat het overschot wordt omgezet in waterstof. De zone langs de A28 tussen Zwolle en Staphorst wordt met de bestaande en nieuw te realiseren windturbines getransformeerd tot een energielandschap. Hier werken inwoners en overheden van de gemeenten Zwolle, Staphorst, Dalfsen en Zwartewaterland aan de inpassing van een windcluster.

Het Vechtdal

Afbeelding: Uitsnede illustratief gebiedseigen perspectief Het Vechtdal

Het Vechtdal in het noorden van onze provincie is een gebied met meerdere gezichten. De Vecht is de grootste van de kleine en de kleinste van de grote Nederlandse rivieren. De rivier meandert door schitterende landschappen en passeert daarbij pittoreske dorpen en steden, landgoederen, bossen en heide. Ten noorden van de Vecht vinden we het grootschalige agrarische landschap met dorpen als Nieuwleusen, Balkbrug en Dedemsvaart. Op de grens met Drenthe slingert de Reest nog in haar oorspronkelijke vorm door het eeuwenoude kleinschalige landschap met bossen, heidevelden, hooilanden en oude boerderijen.

De identiteit en cultuur van het Vechtdal zijn nauw verweven met de rivier. De Vecht zocht bij iedere overstroming een andere weg en boeren en bewoners waren steeds genoodzaakt om zich daaromheen te organiseren. Ook nu staan de inwoners en bedrijven van het Vechtdal voor uitdagingen, zoals klimaatverandering, toekomstbestendige landbouw en een verstedelijkingsopgave. Er is nog steeds veel ondernemerskracht om deze opgaven op te pakken. Je ziet dat aan de vele lokale initiatieven en goede ideeën in het gebied.

Historische handelsroute

De bron van de Vecht is bij Wasserschloss Darfeld in de glooiende heuvels van de Duitse Baumbergen en vanaf daar slingert de rivier, 167 kilometer lang, richting het Zwarte Water en uiteindelijk het IJsselmeer. Hier maakt de Vecht gebruik van het oude oerstroombdal, dat is uitgesleten na de laatste ijstijd. Toen het ongeveer 15.000 jaar geleden warmer werd, steeg de zeespiegel en versmalde de brede afvoervlakte van het oerstroombdal steeds verder. Hierdoor is aan de zuidkant van het stroomdal één enkele meanderende rivier ontstaan.

De hoge gronden langs de Vecht werden in de prehistorie al bewoond en op sommige plekken zijn deze sporen nog steeds zichtbaar. Denk bijvoorbeeld aan de Larinkmars bij Varssen, de grote groepen grafheuvels ten oosten van het Junner Koeland en de boswachterij Ommen bij Eerde. Een grote, unieke opgraving van de Trechterbekercultuur in Ooster-Dalfsen heeft de laatste jaren deze

prehistorische samenlevingen verder onder de aandacht gebracht. Aan de zuidkant van de Vecht zijn de prehistorische bewoningssporen minder zichtbaar door middeleeuwse essen en latere zandverstuivingen, die de sporen hebben afgedekt.

Van oudsher vormde de Vecht een belangrijke handelsroute van Amsterdam naar Duitsland, totdat er andere, beter bevaarbare en daarmee snellere routes beschikbaar kwamen. Zo was Ommen vroeger één van de Hanzesteden. De Vecht bracht dus welvaart voor de boeren en bewoners. In de late middeleeuwen was het Vechtdal bovendien politiek en strategisch van belang vanwege haar ligging: de Vecht vormde een natuurlijke barrière om vijanden tegen te houden en een logisch lint om linies aan te bouwen. De Loozense Linie uit 1801 bij Gramsbergen is daarvan een bekend voorbeeld, en her en der zijn ook nog enkele kastelen, oude slagvelden en verdedigingslinies zichtbaar.

Het is de Overijsselse Vecht zoals wij die tegenwoordig kennen. De rivier meandert door het geringe verval (vanaf de Duitse grens daalt de Vecht nog slechts 10 meter) traag door het landschap. Tussen Dalfsen en Hardenberg ligt de Vecht in een echt dal. Stroomopwaarts van Hardenberg en stroomafwaarts van Dalfsen ligt de Vecht nauwelijks lager dan de omgeving en daarom wordt de rivier hier begrensd door kaden en dijken. Op de hogere oeverwallen en stuifduinen langs de rivier liggen de dorpen, bossen en landgoederen. De vele afgesneden meanders tonen het vroegere ongetemde karakter van de Vecht.

Het Vechtdal als merk

De Vecht biedt een unieke combinatie van natuur, rust, ruimte, rivier, landschappen, cultuur en historie. Dit maakt het Vechtdal niet alleen een aantrekkelijke woonomgeving, ook toeristen en recreanten komen er graag. Er is dan ook een groot aanbod aan kampeerreinen, bungalowparken en vakantiehuizen. De gemeenten stimuleren toeristen om zoveel mogelijk met de trein te komen om overlast te voorkomen.

De Vecht vormt samen met de beboste oeverwallen een belangrijke verbinding tussen de Veluwe en het Duitse Reichswald. Deze verbinding

bestaat uit natuur-, recreatie- en landbouwgebieden. Hier ligt de nadruk niet alleen op het produceren van streekproducten, zoals Vechtdal Wijnen, kaas, ijs, asperges en vlees van de Brandrode koe, maar ook op het vergroten van de biodiversiteit, het vasthouden van water en het vastleggen van CO2. Daarnaast zijn er door de landschappelijke kwaliteiten volop recreatieve kansen, waardoor nieuwe bedrijvigheid en werkgelegenheid is ontstaan. De *Koesafari* is ondertussen een begrip en trekt bezoekers van heinde en ver. Maar ook de verhuur van kano's, tiny houses of proeverijen zijn een mooie toevoeging aan het huidige recreatieve aanbod. De vrijetijdseconomie is daarmee een belangrijke economische pijler van het gebied.

De Vechtdal-kernen werken veel samen en weten elkaar goed te vinden. Onder de naam *Ruimte voor de Vecht* werken 13 maatschappelijke en overheidsorganisaties samen aan een duurzame ontwikkeling en bekendheid van het Vechtdal. De Vechtdalanjer is ondertussen een bekend 'merk'. Er wordt ingezet op een integrale benadering van het Vechtdal, waarbij de belangen van waterbeheer, verstedelijking, landbouw, natuur, recreatie en milieu met elkaar in samenhang worden opgepakt en afgewogen.

Veilige en drinkbare Vecht

De Vecht is sterk afhankelijk van neerslag, waardoor er een duidelijk verschil is tussen de zomer en de winter. In de zomer is het een rivier met lage waterstanden en in de winter staat soms het hele winterbed onder water. Door klimaatverandering krijgt de Vecht te maken met hogere piekafvoeren. Om deze goed te kunnen opvangen, krijgt de rivier meer ruimte. De Vecht wordt hierdoor een robuuste, half-natuurlijke laaglandrivier die gevoed wordt door neerslag en de ruimte heeft om te meanderen, pieken op te vangen en water vast te houden. Hierdoor krijgt de Vecht weer wat meer zijn oorspronkelijke loop.

Verschillende partijen werken samen aan een drinkbare Vecht in 2053. Een drinkbare Vecht heeft drinkbaar rivierwater, maar ook een rijk en gevarieerd dieren- en plantenleven, een gezonde bodem en een prachtig landschap waarvan je kunt genieten. Dit droombeeld helpt om

nu concrete stappen te zetten. En van een betere waterkwaliteit kunnen ook de huidige drinkwaterwinningen al profiteren. En dit is belangrijk, omdat de vraag naar drinkwater alleen maar toeneemt door klimaatverandering, nieuwe woningen en bedrijvigheid.

Parels aan de Vecht

Dalfsen, Ommen, Hardenberg en Gramsbergen liggen alle vier prachtig aan de Vecht en zijn bijzonder aantrekkelijke plaatsen om te wonen en te werken. Met de ontwikkeling van het *Waterfront* presenteert Dalfsen zich nadrukkelijker aan het water en wordt op een natuurlijke wijze verbonden met het knusse dorp erachter. In Ommen is met de ontwikkeling van de *Vechtoevers* een verbinding gelegd tussen het centrum en de rivier. Hier is de verbreding van de Vecht, de verlaging van het winterbed en de aanleg van natuurvriendelijke oevers gecombineerd met de aanleg van een passantenhaven, wandelpaden, een plein en een boulevard, waardoor een aantrekkelijk waterfront is ontstaan. Ook Hardenberg richt zich steeds meer op de Vecht. Met nieuwe woningbouw langs de Vecht wordt water en natuur verbonden met de stad. Datzelfde geldt voor het Vechtpark, een parkachtig rivierenlandschap door het centrum van Hardenberg. Hier kunnen zowel inwoners als toeristen wandelen en fietsen en genieten van de groene, waterrijke omgeving die bovendien een betere bescherming biedt tegen overstromingen, want water krijgt hier volop de ruimte.

Het water, de Vechtdallijn en de N340 verbinden de kernen met elkaar en met Zwolle en dit zorgt voor een grote uitwisseling tussen de kernen onderling en met Zwolle. Ook wordt gewerkt aan snelle fietsverbindingen, zodat dit een aantrekkelijk alternatief is voor de auto.

Hardenberg heeft als streekcentrum een verzorgende functie voor een groot deel van noordoost Overijssel. De voor onze provincie kenmerkende MKB-maakindustrie is hier rijk vertegenwoordigd. Een mooi voorbeeld hiervan is de *IQ-boulevard*, een innovatief bedrijvencluster waar ondernemers uit de maakindustrie hun krachten bundelen en met een stevig leer-werk milieu dicht bij het station. Zo

blijft kennis in de regio behouden. Dat is van cruciaal belang voor grote werkgevers als het ziekenhuis en Wavin. Ook voor logistieke bedrijven is Hardenberg een aantrekkelijke vestigingslocatie via de weg en het water door de ligging op de Vechtdal-as. Als belangrijk economisch en vervoersknooppunt tussen Zuidoost Drenthe (Hoogeveen, Emmen, Coevorden), Twente en Duitsland en door de goede stad-land verbindingen vervult Hardenberg haar rol als streekcentrum.

Landgoederen als drager van duurzame ontwikkeling

De vele landgoederen, met name langs de zuidkant van de Vecht, zijn kenmerkend voor het Vechtdal. Oorspronkelijk hadden deze een economisch doel, maar later werden er ook buitenplaatsen gebouwd voor rijke stedelingen die de stad wilden ontvluchten. Rond en op de buitenplaatsen en landgoederen werden bossen aangelegd die statusverhogend moesten werken voor de eigenaren, maar ook voor de houtproductie. Dat laatste kwam echt grootschalig op gang met de oprichting van Staatsbosbeheer, die 'overtollige grond' aanplante met naaldbomen.

De landgoederen, met bekende namen zoals o.a. Vilsteren, Den Berg, de Horte en Kasteel Rechteren bezitten veel grond in het Vechtdal. Niet alle landgoederen zijn op dit moment even goed toegankelijk, dus hier liggen mogelijk kansen voor recreatie en nieuwe verdienmodellen. Van oudsher zijn landgoederen landschappen van verwevenheid, plaatsen waar natuurwaarden, economische, cultuurhistorische en sociale waarden samenkomen. Ook nu zijn landgoederen voorlopers op het gebied van verduurzaming. Zo is Landgoed Vilsteren één van de initiatiefnemers van *Soil4U*, een organisatie die werkt aan gebiedspecifieke land- en bosbouw, duurzaamheid, kleinschaligheid, gezamenlijkheid en meervoudige waardecreatie.

Grootschalig agrarisch ontginningslandschap

Het gebied ten noorden van de Vecht bestond zo'n 200 jaar geleden nog uit onbegaanbare en uitgestrekte hoogveenmoerassen. Deze zijn vanaf de negentiende eeuw, na het graven van de Dedemsvaart tussen Hasselt en Gramsbergen, in hoog tempo systematisch afgegraven en

ontgonnen voor de commerciële turfwinning. Grote veenbazen verdienden goudgeld met de verkoop van turf als brandstof, terwijl arbeiders er onder barre omstandigheden lange kanalen en wijken groeven. In dezelfde periode werd op de locatie van de zeventiende eeuwse Ommerschans een strafkolonie gesticht.

Wat overbleef was een rationeel verkaveld landschap met rechte wegen, waterlopen en lintbebouwing. Een goed ontwaterd gebied dat zich uitstekend leent voor landbouw. En nog steeds kan het robuuste watersysteem de extremen opvangen, water op maat leveren aan de landbouw en natuurgebieden verbinden. Vanwege de bodemgesteldheid en nattere omstandigheden vind je in het westen veel veeteelt. Richting het oosten komen daar meer akkerbouwbedrijven bij. Deze diversiteit aan landbouw is een bijzondere kwaliteit. Vanaf de twintigste eeuw kwamen nieuwe technieken beschikbaar en werd de productie flink opgeschroefd en meer gespecialiseerd. Hier wordt nu op een intensieve, duurzame manier voedsel geproduceerd en gewerkt aan innovaties, zoals strokenteelt, robotisering en emissiearme stallen. Dit wordt gecombineerd met het opwekken van duurzame energie door zonnepanelen op daken en clusters windturbines te plaatsen. De ontwikkeling van een energiecluster wordt gecombineerd met de aanleg van landschappelijke structuren langs wegen en vaarten en in de dorpsranden. Zo werken in het grensgebied van de gemeenten Zwolle, Staphorst, Dalfsen en Zwartewaterland inwoners en overheden samen aan een visie voor de toekomstige inrichting van het gebied. In deze *ZSDZ gebiedsvisie* wordt gewerkt aan een goede balans tussen de opgaven enerzijds en het behouden, beschermen en ontwikkelen van de gebiedskwaliteiten anderzijds.

Dorpen aan de Dedemsvaart

Veel dorpen in dit grootschalige ontginningslandschap zijn ontstaan aan de Dedemsvaart of zijvaarten (wijken) daarvan. Denk aan Nieuwleusen, Balkbrug, Dedemsvaart, Slagharen, de Krim en Schuinesloot. Vooral in Dedemsvaart zijn sporen uit die tijd nog herkenbaar aanwezig, zoals de statige negentiende eeuwse villa's die welgestelde verveners langs de vaart lieten bouwen. Dit is ook het dorp van Mien Ruys, de

internationaal bekende tuinarchitect, die gezien wordt als een pionier van de moderne tuinarchitectuur. Haar levenswerk is nog steeds te bezoeken in de *Tuinen Mien Ruys*.

Er zijn duidelijke cultuurverschillen tussen de verschillende dorpen, maar overal zie je veel ondernemerszin en naoberschap. Binnen de dorpen zie je veel samenwerking en initiatief en zij krijgen ook veel voor elkaar, denk aan *MFA De Beuk* in de Krim of *De Spil* in Nieuwleusen. Zo zijn de dorpen uitgegroeid tot aantrekkelijke woon/werklocaties. Het gebied wordt via de N337 en een hoogwaardige busverbinding met een aantal hubs goed verbonden met de A28 en Zwolle.

Reestdal: mysterieus en uniek

Op de grens van Overijssel en Drenthe kronkelt de Reest van Drogteropslagen bij Dedemsvaart naar Meppel. De Reest is één van de weinige beken in ons land die zijn oorspronkelijke meanderende loop heeft behouden. Het lijkt of de tijd hier stil heeft gestaan, het middeleeuwse cultuurlandschap is goed bewaard gebleven. Dat heeft alles te maken met de ligging op de grens van de twee provincies, waardoor de Reest in tegenstelling tot veel andere beken nooit is gekanaliseerd.

In het afwisselende, kleinschalige cultuurlandschap rijgt de Reest landgoederen, heideterreinen, bossen, bloeiende hooilanden met ooievaars en sfeervolle boerderijen, als parels aan een ketting, aaneen. Van oudsher werd op de hogere zandkoppen, ook wel horsten of bergen genoemd, gebouwd en daar vind je nog steeds bijzondere landgoederen en karakteristieke boerderijen. In dit kleinschalige landschap dragen boeren met agrarisch natuurbeheer, weidevogel beheer en het vernatten van hun gronden bij aan het herstel van de natuur en landschappelijke waarden. Het Reestdal biedt mogelijkheden voor kleinschalige, extensieve recreatie.

Regio Zwolle

Het Vechtdal is onderdeel van *Regio Zwolle*, een vitale en ondernemende regio met veel (familie)bedrijven. Binnen de regio werken 22 gemeenten en 4 provincies samen op het gebied van economie en arbeidsmarkt en ruimtelijke ontwikkeling. Regio Zwolle richt zich op de topsectoren kunststoffen, gezondheid en landbouw en daarnaast zijn logistiek, e-commerce en vrijetijdseconomie groot. In het Vechtdal ligt de nadruk, naast landbouw en de vrijetijdseconomie, op MKB-maakbedrijven en hoogwaardige industrie. Dit zijn vaak familiebedrijven die hier al generaties lang geworteld zijn en dragend zijn voor de economie.

De regionale verstedelijkingsstrategie gaat uit van warme harten in een klimaatadaptieve delta. Dit betekent dat je bouwt op de plekken waar al mensen zijn, zodat de nieuwe ontwikkeling als hefboom kan werken voor de grote opgaven in de bestaande steden en dorpen, zoals Dalfsen, Ommen, Hardenberg, Nieuwleusen of Dedemsvaart. Daarmee zet de regio in op een stedelijke en economische groei, maar wel op een klimaatrobuuste manier. In de *demodelta* worden innovatieve ideeën in de praktijk gebracht en hiermee inspireren we anderen. Regio Zwolle heeft ook een Regio Deal met het Rijk gesloten, waarin ingezet wordt op leefbaarheid, extra innovatiekracht en duurzaamheid voor alle inwoners en ondernemers in de regio.

Twente

Afbeelding: Uitsnede illustratief gebiedseigen perspectief Twente

Het Twentse landschap is een aantrekkelijke afwisseling van stuwwallen en beekdalen, bossen en houtwallen, agrarische gronden met vaak boerenerven, rustige dorpen en bruisende steden. De bewerking van de 'oale groond' heeft Twente dit aantrekkelijke, kleinschalige landschap opgeleverd dat door de vele (zand)paden en routes goed toegankelijk is.

Twente heeft meerdere culturele trekkers als het Rijksmuseum Twente in Enschede, de glaskunst uit Ootmarsum, het Afrika Festival in Hertme of de FBK Games in Hengelo. De combinatie van natuur en cultuur maken van Twente een veelzijdige en aantrekkelijke regio. Noaberschap, noaberplicht en noabers zijn bekende begrippen voor Tukkers. De betrokkenheid van de gemeenschappen is groot met vele vrijwilligers en lokale netwerken. Dit komt onder andere tot uitdrukking in het rijke verenigingsleven en de vele tradities, zoals de Pinksterbruidjes, carnaval of de Poaskaerls.

Cives Tuihanti

Iedereen die wel eens in Twente is geweest, heeft het kunnen ervaren: hier woont een apart slag volk. Niet dat de Tukkers zich ook maar iets van die typering aantrekken: ze zijn er juist trots op. Eigenzinnig, trots en soms wat tegendraads. Een beetje stug, maar altijd gastvrij.

Tukkers zijn een eeuwenoude stam, misschien wel de oudst levende stam van Europa. Ze stammen af van de Tuihanti, ook wel Tubanti. Een nomadisch volk dat leefde langs de huidige Nederlands-Duitse grens. Al in het jaar 14 worden ze door de Romeinse historicus Tacitus beschreven. Een volk dat leefde in en met de natuur. De nuchterheid en eigenzinnigheid vindt daar zijn oorsprong. En de Twentse bescheidenheid is waarschijnlijk de belangrijkste reden waarom zij, anders dan alle andere stammen, overleefden. Overal werd gevochten en oorlogen gevoerd, maar ...*Wie bemeu'j t'r os nicht met*. De paasvuren, midwinterhoornblazen en de geveltekens, allemaal historische erfenissen van een rijke geschiedenis (uit: [Perspectief Vrijetijdseconomie Twente](#)).

Een culturele waterscheiding

Midden in onze provincie ligt een groot stuwwallencomplex, dat is ontstaan toen het landijs in de voorlaatste ijstijd de bodem omhoog drukte: de Sallandse Heuvelrug. De Heuvelrug vormt samen met de Regge het hooggewaardeerde 'natuurlijke hart' van Overijssel, het is tevens de waterscheiding tussen Twente en Salland. De waterscheiding is niet alleen fysiek, maar ook sociaal en cultureel. De gemeenschappen aan beide kanten van de berg hebben een andere geschiedenis en identiteit: katholiek en protestants, oude gronden en jonge ontginningen, Twents en Sallands. Dit alles ten gevolge van verschillen in historische ontwikkeling. De sociale samenhang, naoberschap, is aan beide zijden van de Heuvelrug, hoewel verschillend van aard, in sterke mate aanwezig.

Stuwwallen, beken en hoogveen

Het Twentse landschap is een aantrekkelijke afwisseling van stuwwallen en beekdalen, bossen en houtwallen, agrarische gronden met boerenerven, rustige dorpen en bruisende steden. De bewerking van de 'oale groond' heeft Twente dit aantrekkelijke, kleinschalige landschap opgeleverd dat door de vele (zand)paden en routes goed toegankelijk is. En daar waar ontginning later volgde of uitbleef, met name langs de landsgrens, is unieke natuur ontstaan.

De Twentse stuwwallen en de vele beken, die vanaf de stuwwallen richting de Dinkel en de Regge stromen en die beide weer uitmonden in de Vecht, zijn kenmerkend voor het landschap en voor het watersysteem. Ze waren van oudsher sturend voor ontwikkelingen in Twente. De hoogteverschillen in Twente zijn grotendeels in de voorlaatste ijstijd ontstaan. Gletsjers zorgden hier voor opstuwing van zand, klei en grind tot een lange en brede stuwwal, waarbij de stuwwal van Oldenzaal en die van Ootmarsum oorspronkelijk aan elkaar hebben gezeten. Een nieuwe gletsjer breekt door deze stuwwallen heen en zorgt ervoor dat ze van elkaar worden gescheiden. Op de plaats waar de stuwwal is weggeschoven ontstond een moeras met bijzondere natuur dat we nog steeds kennen; het Agelerbroek en Voltherboek.

Aan de westzijde van de stuwwallen stromen de beken naar de Regge. In het Reggedal heeft de mens al sinds de prehistorie sporen in het landschap achtergelaten, zoals grafheuvels, nederzettingen en karrensporen. In de loop der eeuwen hebben de inwoners het gebied steeds meer naar hun hand gezet door ontginningen, nieuwe landbouwmethoden, landgoederen en ruilverkavelingen. Aan de oostzijde van de stuwwallen lopen beekjes richting de Dinkel, die ook water krijgen vanaf de hoogten rond Baumberge en de Bentheimerberg. Onderweg stroomt de Dinkel door een kleinschalig Twents cultuurlandschap met oude boerderijen, houtwallen en hooilanden, voordat hij ten noordoosten van Ootmarsum opnieuw de landsgrens passeert en bij het Duitse Neuenhaus uitstroomt in de Vecht. Langs de rivier liggen talloze cultuurhistorische relictten, waaronder het middeleeuwse Huis te Breckelenkamp, landgoed Singraven en het stuifzandgebied Lutterzand.

In het laaggelegen gebied ten westen van de stuwwal van Ootmarsum en ten noorden van het huidige Almelo ontwikkelde zich na de laatste ijstijd hoogveen. Dit hoogveen maakte deel uit van een groot complex dat zich uitstreekte tot aan de Vecht en doorliep in Duitsland. In dit hoogveengebied bleef de invloed van de mens tot in de negentiende eeuw beperkt tot het weiden van schapen, boekweitbrandcultuur en kleinschalige turfwinning voor eigen gebruik. Tussen 1850 en 1950 werden de Engbertsdijksvenen ontgonnen en ontstond het huidige landschap met kanalen en wijken, zoals het Veenkanaal en de Vriezenveenschewijk, langgerekte dorpen en de opstreckende verkaveling. Na de vervening is het gebied rationeel verkaveld en als landbouwgrond in gebruik genomen. In dit uitgestrekte grootschalige agrarische landschap ligt Engbertsdijksvenen als een eiland dat herinnert aan het uitgestrekte hoogveenlandschap dat hier ooit was.

Spons van het oosten

Om wateroverlast te voorkomen en ten behoeve van de landbouw is het watersysteem er inmiddels op ingericht om overtollig water zo snel mogelijk af te voeren. Zo is op veel plaatsen in Twente het microreliëf geëgaliseerd en zijn veel beken de laatste decennia verdiept en

rechtgetrokken. Dit is één van de oorzaken van het watertekort, zoals we dat de afgelopen droge zomers hebben meegemaakt. Beken vallen droog, oogsten vallen tegen, bomen en planten verdrogen en er is schade voor industrie, scheepvaart en aan woningen. De verdroging is ook merkbaar aan de steeds verdere uitzakking van het grondwaterpeil in de zomer, hierdoor wordt de mogelijkheid om robuust drinkwater te winnen steeds schaarser in Twente.

Een robuust water- en bodemsysteem bedient de functies die we belangrijk vinden in Overijssel: natuur, landbouw, drinkwatervoorziening en industrie. Om het water- en bodemsysteem weerbaar te maken en de waterbeschikbaarheid en de kwaliteit van het water te verbeteren zijn maatregelen nodig. Hoog in het systeem kan door herstel van het microreliëf water worden opgevangen en infiltreren in de bodem. De hoge zandgronden op de stuwwal functioneren als een spons, waar tot in de haarvaten van het systeem het water zo lang mogelijk wordt vastgehouden. Op de flanken van de stuwwallen zetten beheerders van natuurgebieden, landgoedeigenaren en waterbeheerders zich hiervoor in met het programma *Haarvaten op peil*. In ondiepe, brede en boomrijke beekdalen krijgt het water weer de ruimte, waardoor de afvoer wordt vertraagd en de grondwaterstand wordt verhoogd. In de winter staan de dalen vol water, 's zomers slingert de beek door een zomerbedding en is er door de hogere grondwaterstand op de meeste plaatsen voldoende water voor natuur en landbouw. Zo werkt *Landgoed Het Lankheet* met zogenaamde vloeiwiden, een eeuwenoud en ingenieus systeem van sloten en sluizen om de hooilanden van water te voorzien. De groenblauwe beekdalen zijn bovendien belangrijke verbindingen voor planten en dieren en aantrekkelijke routes voor inwoners, toeristen en recreanten. In Twente combineren de *Boeren voor Drinkwater* het verminderen van de uitspoeling van meststoffen en bestrijdingsmiddelen met een verbeterd economisch bedrijfsresultaat. Daarnaast wordt onderzocht of op de Sallandse Heuvelrug op een innovatieve wijze extra drinkwater gewonnen kan worden. Met *Panorama Waterland* wil men voorkomen dat het water afstroomt via de Sallandse weteringen, zodat dit water als drinkwater gebruikt kan worden.

Cultuur en natuur in een aantrekkelijk coulisselandschap

Twente kent veel bijzondere natuurgebieden. Denk aan de stroomdalgraslanden in het Dinkeldal met de zeldzame Steenanjer of het hoogveen van het Wierdense Veld. Aan de Buurserbeek liggen het Haaksbergerveen en het Buurserzand, één van de weinige gebieden waar de vlinder het gentiaanblauwtje leeft. Maar ook het Springendal - Dal van de Mosbeek met onder andere kalkmoeras, trilveenvegetaties, droge en vochtige heiden, maar ook de prehistorische grafheuvels en raatakkers en de twee grote, perfect ronde *Cirkels van Jannink* als een kunstwerk midden in het landschap. We werken aan een robuust samenhangend netwerk waar deze natuurgebieden onderdeel van zijn en dat heel Twente omspant.

Tussen deze verschillende natuurgebieden vormt de groenblauwe dooradering met beekdalen, bossen, houtwallen en wegbeplanting een fijnmazig netwerk dat het landelijk gebied van Twente maakt tot een regio met grote natuurwaarden. Dit prachtige, kleinschalige landschap met daarnaast ook landgoederen, watermolens, authentieke dorpen en bruisende steden biedt volop kansen voor toerisme en recreatie. Het heuvelachtige Noordoost Twente is ook niet voor niets een Nationaal Landschap.

Via een uitgebreid netwerk aan routes kunnen wandelaars, fietsers, MTB'ers en ruiters de regio doorkruisen. Zo kun je prachtig wandelen of fietsen langs de verschillende kastelen rondom Diepenheim en Goor. De kastelen bestonden al in de twaalfde eeuw en controleerden de grote moerassen aan de voet van de stuwwallen van Markelo. Vanaf de veertiende eeuw worden vanuit deze machtscentra nieuwe kastelen in de regio gesticht. Vanuit de middeleeuwse boerensamenleving ontstaan de stad Delden en het uitgestrekte landgoed *Twickel*. Het is met name het landgoed dat voorkomt dat na de Tweede Wereldoorlog het middeleeuwse landschap rondom Delden verdwijnt. Tegenwoordig zien we de overblijfselen van deze middeleeuwse verdedigingsposten in de vorm van grote landgoederen en buitenplaatsen in het verder kleinschalige Twentse landschap.

Twents boerenverstand

In Twente hebben agrarische familiebedrijven een sterke binding met de 'oale grond', die vaak al vele generaties in eigendom is. Boeren zijn hier onlosmakelijk verbonden met het landschap, zij werkten met de natuurlijke omstandigheden en gaven zo het landschap vorm. Vanaf de middeleeuwen werden bijvoorbeeld al boerderijen gebouwd op de hogere dekzandkopjes rond Ypelo, Enter en Zeldam te midden van de natte broekgebieden. Deze boerderijen en hun akkers liggen nog altijd als kleine eilandjes in het landschap.

De kwaliteit van vele natuurgebieden in Twente staat onder druk, ook is de waterkwaliteit niet in orde en zijn er tijdens droge perioden watertekorten. Boeren zullen in hun bedrijfsvoering rekening moeten houden met opgaven ten aanzien van waterkwaliteit en kwantiteit, klimaat en natuur. Er is een uitgesproken wens om landbouw en natuur meer in balans te krijgen met een belangrijke rol voor boeren in het beheer met bijbehorende vergoedingen voor de geleverde ecosysteemdiensten. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de tientallen boeren die onder de naam *Boerencoöperatie Agrarisch Terreinbeheer Wierden (CATB)* samen natuurgebieden gaan beheren, de biodiversiteit versterken, helpen met opwekken van duurzame energie en uiteraard ook voedsel produceren. Wel tegen een eerlijke vergoeding. Een aantal landgoederen rond Diepenheim en ook Twickel zijn in gesprek met hun pachters en onderzoeken samen hoe zij kunnen bijdragen aan de verschillende klimaat- water en natuuropgaven.

Ook wordt er gekeken naar andere teelten. Zo werkt de *Twentse Bouwboeren* aan het opzetten van een duurzame en eerlijke keten van land naar pand. Het telen, verwerken en toepassen van biovezels biedt niet alleen een nieuw economische perspectief, het draagt ook bij aan het verbeteren van de water- en bodemkwaliteit én aan de grote bouw- en renovatieopgave in Twente. De intentieverklaring is ondertekend door ruim 30 partijen vanuit de hele keten, van agrariërs tot bouwers en van gemeenten tot terrein beherende organisaties.

Door gebruik te maken van haar innovatiekracht en kennis wil Twente meer dan gemiddeld in Nederland bijdragen aan de verduurzaming van de landbouw die door verbrede bedrijfsvoering maatschappelijke doelen

realiseert als water vasthouden, verbeteren van de waterkwaliteit, vergroten van biodiversiteit en het onderhoud van het landschap. Zo innoveert en experimenteert *De Land Bouwers*, een samenwerking van overheden, onderzoek- en onderwijsinstellingen en ondernemers in de agro & food sector, volop. In verschillende proeftuinen worden nieuwe oplossingen en technieken op het gebied van regionale voedselproductieketen, landbouw en maatschappij, meerwaarde biomassa en klimaat, bodemgezondheid en water onderzocht.

Knappe koppen en gouden handen

Wie Twente zegt, zegt techniek. In Twente weet men als geen ander hoe techniek de economie en samenleving kan veranderen. De industriële revolutie, met voornamelijk de textiel- en metaalindustrie, bracht Twente economische groei, nieuw werk en inkomsten. Naast fabriekshallen en spoorverbindingen bouwden de textielabrikanten grote landgoederen en tuindorpen en lieten ze parken aanleggen. Techniek zit in het Twentse DNA en brengt ook vandaag de dag voorspoed en welvaart. Dit maakt dat de Twentse knappe koppen en gouden handen voorbereid zijn op de toekomst. Zo spelen Universiteit Twente, Saxion Hogeschool, ROC van Twente en de ondernemers soepel in op maatschappelijke ontwikkelingen.

Twente profileert zichzelf als de groene technologische topregio met innovatieve bedrijven en een stevige MKB-maakindustrie, onder andere in de bouw- en infra. Mede als spin-off van de *Universiteit Twente* wordt de Twentse economie gekenmerkt door toonaangevende high-tech en med-tech bedrijven en IT-sector. Een mooi voorbeeld daarvan is de innovatiecampus *High Tech Systems Park (HTSP)* op het voormalige Thales-terrein in Hengelo waar scale-ups en volwassen ondernemingen in fieldlabs samenwerken aan open innovaties. Of denk aan *Technology Base Twente* op de voormalige Vliegbasis Twente met diverse faciliteiten voor het testen en trainen van bemande én onbemande luchtvaartssystemen en innovaties op het gebied van safety & security.

Naast de agrarische sector is de vrijetijdseconomie dan ook belangrijk voor met name de landelijke gemeenten. Zo zijn Nijverdal, Hellendoorn en Holten door hun ligging op de flanken van de Sallandse Heuvelrug een uitstekende uitvalsbasis voor de vele toeristen die hier komen wandelen, fietsen, mountainbiken of kanoën. Verder heeft Twente een aantal bodemschatten, waaronder steen, gas en zout. Dit laatste vind je met name in het gebied tussen Hengelo, Enschede en Boekelo en hier vind je dan ook de kenmerkende houten boortorens en zouthuisjes.

De Twentse stedenband / regio Twente

Met de *Regionale Stedelijke Investeringsagenda (RSIA)* willen de gemeenten Almelo, Hengelo en Enschede en de provincie de potentie van de Twentse steden optimaal benutten en daarmee een bijdrage leveren aan de grote opgaven waar we voor staan. In het netwerk van Europese economische topregio's is Twente een krachtig vliegwiel. De technologische topinnovaties worden niet alleen bedacht, maar ook gerealiseerd.

Het versterken van de economische kracht van de groene technologische topregio gaat samen met de verdichting rondom spoorzones, de verbetering van de energie-infrastructuur, het watersysteem en de ecologische en landschappelijke kwaliteiten. De ligging bovenop, op de flank of onderaan de stuwwal is bepalend voor de wateropgave en daarmee ook de oplossing, waardoor verschillende woon- en werkmilieus ontstaan. Zo wordt gewerkt aan een nieuw type stad die de vijfde stad van Nederland moet worden met 420.000 inwoners en een grote aantrekkingskracht op talent. In Almelo, Hengelo en Enschede wordt onder andere ingezet op hoogstedelijke gebieden rondom de belangrijkste stations met een bruisende en compacte mix van wonen, werken en voorzieningen. Sleutel voor succes is groen en openbare ruimte van hoge kwaliteit, zoals het *Kristalbad* tussen Hengelo en Enschede, en een goed geprogrammeerde begane grond. Samen vormen ze plekken van ontmoeting.

Goed verbonden

De strategische ligging van Twente op Europese schaal valt meteen op. De A1 corridor is onderdeel van de internationale oost-west verbinding tussen de Randstad en de stedelijke knooppunten in Duitsland en het Europese achterland. Door de ontwikkeling van de Corridor Zwolle - Twente - Münster wordt dit nog verder verbeterd en kunnen bedrijfsleven en onderwijs nieuwe duurzame innovaties doen. De Twentekanal en de snel- en spoorwegen vormen samen een belangrijk netwerk voor de logistieke bedrijvigheid. Zo maakt de ligging aan de A1 corridor Twente voor veel logistieke distributiecentra een belangrijke schakel naar Noord- en Oost-Europa. Zo zijn de havens van Hengelo en Almelo belangrijke multimodale schakels in dit netwerk en is het XL Businesspark bij Almelo een locatie voor grootschalige logistieke bedrijvigheid. De Twentekanal geven het gebied een sterke positie op de nationale vaarroute voor de binnenvaart in verbinding met mainport Rotterdam. Langs de A35 worden rond de knooppunten windmolens geplaatst om duurzame energie voor de regio op te wekken, dicht bij de gebruikers en het netwerk. Samen met het cluster windturbines net ten noorden van Almelo wordt een flinke bijdrage geleverd aan de Twentse energietransitie.

Twente oriënteert zich niet alleen op het westen, maar zoekt ook uitdrukkelijk de samenwerking met Duitsland. Zo werken Enschede, Hengelo en Almelo als 'Netwerkstad Twente' samen met de Duitse steden Münster en Osnabrück in de samenwerkingsagenda *MONT*. Deze samenwerking kenmerkt zich niet alleen door wederzijds informeren en leren van elkaar, maar ook door een intensieve inzet op een sterke positionering in het Europa van de regio's en een gezamenlijke aanpak van sociale en economische uitdagingen in de regio.

Eenheid in verscheidenheid

De Tukkers zijn trots op hun regio en naar buiten toe vormen ze een blok, maar wie beter kijkt, ziet grote verschillen. De 14 gemeenten hebben elk hun eigen geschiedenis en verhalen. Deze verschillen zijn ontstaan door de ligging en de natuurlijke omstandigheden. Zo staat Overdinkel, vlak bij de Duitse grens, bekend als smokkeldorp, waar

later veel forenzen uit textielindustrie woonden. Het gezellige, bourgondische Oldenzaal is een prachtige stad, waar stukje voor stukje het Singelpark rondom het centrum wordt aangelegd. In deze Hanzestad is het credo: leven en laten leven. Voor de jeugd zijn *Dancing Bruins* in Saasveld en *Dieka* in Markelo bekende uitgaansplekken.

Het industriële erfgoed van de textiel- en staalindustrie levert ook bijzondere woonmilieus op. Zo wordt in Goor het voormalige fabrieksterrein van de Twentse Stoomblekerij herontwikkeld. *Op Stoom* is een unieke combinatie van eigentijdse nieuwbouwwoningen, karakteristieke bedrijfsgebouwen en een groen stadspark aan de Regge. Een ander mooi voorbeeld is de herontwikkeling van het Hoge Dijkje in Nijverdal. Op dit 200 jaar oude fabrieksterrein van de Koninklijke Stoomweverij is Nijverdal in feite ontstaan en dat wordt getransformeerd naar een nieuwe groenblauwe woonwijk.

Binnen de regio zijn de Tukkers toch vooral inwoner van een stad of dorp en voor de dagelijkse boodschappen blijven ze vaak binnen hun eigen gemeente. Denk daarbij aan de grotere kernen zoals Haaksbergen, Wierden, Tubbergen, Denekamp, Losser, Nijverdal of Rijssen. De niet-dagelijkse boodschappen worden vooral in Almelo, Hengelo of Enschede gedaan. Het grootste deel van het Twentse woonwerkverkeer beperkt zich tot de regio zelf of omliggende regio's, zoals de Stedendriehoek en Regio Zwolle. Dit is vooral eenrichtingsverkeer: werken in de stad en wonen op het rustige en groene platteland. Het contrast tussen de dynamische steden en het aantrekkelijke buitengebied is een grote kwaliteit en biedt volop kansen.

Vragen van het reactieformulier informele consultatieronde

1. *Wilt u een reactie geven op Hoofdstuk 1: 'De aanleiding van de omgevingsvisie'?*
In de inleiding stelt de provincie dat zij keuzes wil maken en ziet zij voor zichzelf een sleutelrol in de fysieke leefomgeving. Hierin wordt ook de rol 'gebiedsregisseur' genoemd. Vanuit de complexiteit en de schaal van de opgaven, die vaak de grenzen van gemeenten overstijgt, juichen wij deze rol van de provincie toe. Wij zien deze sleutelrol incl. het maken van keuzes echter niet voldoende terug in de daarop volgende hoofdstukken.
2. *Wilt u een reactie geven op Hoofdstuk 2: 'Onze visie: Overijssel voor en met Elkaar!'?*
Hoofdstuk 2 geeft een samenvatting van de overall visie van de provincie Overijssel. Het is een lijvig hoofdstuk met vooral veel punten waar men het niet mee oneens kan zijn. Echte keuzes worden hierin niet gemaakt, terwijl wij dat bij een lange termijn visie wel hadden verwacht. Daarbij lezen we in de tekst van dit hoofdstuk veel dubbeling met andere hoofdstukken en paragrafen in de POVI. Met name met hoofdstuk 3. Het maakt het daarmee ook onduidelijk hoe dit hoofdstuk gelezen moet worden ten opzichte van de andere hoofdstukken. Omdat het een lijvig document is, is indikken hierin een overweging.

Gezien de overlap met de andere hoofdstukken, zijn onze opmerkingen dan ook terug te vinden bij de andere vragen (met name de vragen over hoofdstuk 3 en hoofdstuk 6). Over hoofdstuk 2 verder alleen het volgende:
  - 'Groene functies hebben prioriteit in de groene omgeving': het lijkt ons verstandig om 'groene functies' nader te definiëren.
  - De visiekaarten lijken nog te ontbreken. We zien deze kaarten graag in een later stadium terug ter consultatie.
3. *Wilt u een reactie geven op Hoofdstuk 3: 'Leidende principes en Redeneerlijn. Het Hart van onze omgevingsvisie!'?*

Duurzaam omgaan met ruimte en voorraden

- Duurzaam omgaan met ruimte betekent ook dat inbreiding voor uitbreiding gaat. Voor 'kleinere' inbreidingslocaties die eigendom zijn van particulieren hebben wij gemeentelijk beleid die dergelijke ontwikkelingen faciliteert. Deze ontwikkelingen komen dan ook wel tot stand. Maar voor grotere ruimtelijke knelpunten binnen kernen, waar inbreiding een oplossing zou kunnen bieden, ligt dit (financieel gezien) ingewikkelder. Deze ontwikkelingen komen niet van de grond, terwijl juist dit soort ontwikkelingen passen binnen meerdere leidende principes en beleidsdoelen van de provincie. Wij willen voor dit soort locaties daarom ook graag samen optrekken met de provincie, zodat er wellicht wel e.e.a. in gang gezet kan worden.
- De provincie stelt dat uitbreiding buiten of aan de rand van de kern alleen mogelijk is indien dit wordt voorzien van een onderbouwing. De vraag die dit oproept is, mede gezien voorgaand punt, wanneer deze onderbouwing voldoende wordt geacht. Nadere toelichting hierop is wenselijk.

Water en bodem sturend maken in onze ruimtelijke inrichting

- Water en bodem sturend maken in onze ruimtelijke inrichting kunnen wij van harte toejuichen. Het draagt bij aan een toekomstgerichte en duurzame ruimtelijke ontwikkeling. Wij zien hierbij bijvoorbeeld vooral kansen voor de realisatie van de gewenste 10% groenblauwe dooradering.
- Gesteld wordt dat water en bodem sturend maken ook kan betekenen dat bepaalde functies op een bepaalde plek niet langer mogelijk zijn. Wij nemen hierbij aan dat de provincie erop doelt dat dit in nadere gebiedsuitwerkingen naar voren moet komen. De vraag is echter wie deze conclusie trekt. Is dit aan de provincie? Of is dit aan het waterschap? Daarbij zijn wij benieuwd naar hoe vanuit daar verder gehandeld zal worden. Wat is dan het perspectief voor deze functies en hoe worden eventuele functiewijzigingen en/of verplaatsingen bekostigd?
- Keuzes maken op basis van het water- en bodemsysteem, betekent dat keuzes vaak op een ander schaalniveau gemaakt moeten worden. Het water- en bodemsysteem houdt zich immers niet aan gemeentegrenzen. Dit vraagt daarom om grens ontkennend samenwerken en denken. Als gemeenten willen wij hier graag

gezamenlijk uitkomen. Een voorbeeld hiervan is de Regionale Sponsstrategie (Sallandse Weteringen). Het kan echter ook voorkomen dat gemeenten er onderling niet uitkomen, omdat er moeilijke keuzes gemaakt moeten worden. Of omdat de belangen te ver uit elkaar liggen. Ziet de provincie vanuit haar zelf toebedeelde rol als 'gebiedsregisseur' hier een taak voor zichzelf weggelegd?

- Het water en bodem sturend maken in ruimtelijke inrichting betekent bovendien dat er voldoende kennis over dit water- en bodemsysteem aanwezig moet zijn bij (overheids-)organisaties die zich bezig houden met het inrichten van de fysieke leefomgeving. Wij zien graag dat de provincie gemeenten ondersteunt bij de doorvertaling hiervan naar het gemeentelijk schaalniveau.

We zetten in op krachtige DUS-regio's

- Dalfsen maakt onderdeel uit van DUS-regio Regio Zwolle. Veel inwoners van de gemeente Dalfsen maken gebruik van de voorzieningen in Zwolle. Andersom maken bewoners van Zwolle gebruik van de recreatieve mogelijkheden van de gemeente Dalfsen. Onderlinge verbindingen binnen de DUS-regio zijn van belang, waarbij wordt gesteld dat bereikbaarheid voor elke kern belangrijk is. Wij onderstrepen dit en vragen daarmee ook aandacht voor kernen, zoals Lemelerveld, die op dit moment slechter (publiek) bereikbaar zijn. Wij zien graag dat hier aandacht voor komt, in plaats van slechts de goed bereikbare kernen. Voor de leefbaarheid van deze kernen is dit van belang. Daarnaast hebben stad en platteland elkaar nodig. We willen hierin voorkomen dat er een stad en ommeland relatie ontstaat.
- In dit leidende principe wordt beschreven dat de steden de (boven-)regionale vraag naar verstedelijking opvangen. Wij vragen hierbij ook aandacht voor de leefbaarheid van de kernen en dorpen in het landelijk gebied. Soms vraagt instandhouding van voorzieningen in een kern om net iets meer woningbouw dan wat de autonome groei vraagt. Wij zouden hier graag maatwerk in zien vanuit de provincie.
- Daarnaast vragen wij aandacht voor de stadsrandzones die ontstaan als verstedelijking vooral plaatsvindt in of bij de steden. Bewoners van het landelijk gebied zien op sommige plekken de verstedelijking op zich af komen. De randen van de steden en nieuwe ontwikkelingen moet ruimtelijk gezien goed ingepast worden, om het woongenot in en de leefbaarheid voor het omliggende landelijk gebied te waarborgen.
- Er wordt gerefereerd aan de Ruimtelijke Economische Bouwstenen die per DUS-regio uitgewerkt gaat worden. Ook de Regio Zwolle werkt aan dergelijke bouwstenen. We roepen op om verbanden te leggen en afstemming te zoeken.
- Tekstueel: er staat 'in kernen is ruimte om te bouwen voor lokale behoefte'. Het lijkt ons goed om dat aan te passen in: 'in en aan de randen van kernen is ruimte om te bouwen voor lokale behoefte' of 'bij kernen is ruimte om te bouwen voor lokale behoefte', om aan te geven dat het hierbij ook om de kernrandzones gaat (uitbreidingen).

Voortbouwen op onze bestaande sterke netwerken

- Het versterken van het basis-ov-netwerk in de hele provincie ondersteunen wij van harte. Wij vragen hierbij aandacht voor de kleine kernen en het landelijk gebied. Ook daar is goede bereikbaarheid, zij het via andere verkeersmodaliteiten, van belang.

Redeneerlijn

- De redeneerlijn is een mooie handreiking van de provincie om meer handen en voeten te geven aan het toepassen van de POVI in de praktijk. Ervaring opdoen met deze redeneerlijn zal uitwijzen of deze werkbaar is en helpend bij het maken van keuzes. Deze ervaring willen wij graag gezamenlijk met de provincie op doen aan de hand van een casus. Het betreft de casus over de keuze voor een potentiële richting voor woningbouwuitbreiding in Lemelerveld. Hier ligt voor ons op dit moment een concrete vraag voor met meerdere opties en door het toepassen van de redeneerlijn op deze casus en het gezamenlijk gevoel krijgen bij het toepassen daarvan, hopen we hier een goed onderbouwde keuze te kunnen maken.
- Randvoorwaardelijk voor het toepassen van de redeneerlijn is beschikbaarheid over voldoende data en kennis. Wij vragen ons af of de provincie gemeenten hierin kan ondersteunen, zodat geborgd is dat de keuzes op basis van de juiste data gemaakt

worden. Vooral voor kleinere gemeenten die wellicht zelf niet deze kennis en/of data analisten in huis hebben.

- De afspraken die vastliggen in de programmeringsafspraken bedrijventerreinen en de woondeals/woonafspraken krijgen een belangrijke status (bestaand beleid) in de redeneerlijn. Dit zijn echter sectorale afspraken. De keuzes tot de locaties zijn niet altijd integraal afgewogen. We willen aandacht vragen voor de integrale benadering van deze sectorale afspraken.

4. *Wilt u een reactie geven op Hoofdstuk 4: 'Werken aan Brede Welvaart met Rode Draden'?*

Het betrekken van brede welvaart bij een Omgevingsvisie die van oudsher vaak relatief fysiek gericht is, is een mooie stap naar nog integraler werken. De rode draden moeten handen en voeten geven aan het meenemen van brede welvaart in ruimtelijke afweging. Hoe dit precies toegepast gaat worden, moet zich in de praktijk uitwijzen. Wij zijn hier benieuwd naar. Bovendien zijn wij ook benieuwd naar het beeld van de provincie over de mate waarin deze rode draden betrokken moeten en hoe uitgebreid dit moet. Geldt dit voor alle soorten initiatieven, ook initiatieven vanuit de samenleving? Of moet hierbij gedacht worden aan grotere ruimtelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld op het gebied van verstedelijking?

Als laatst nog een suggestie: bij het thema 'gezondheid' is wellicht een link te maken met de twee regionale woonzorgvisies van Twente en West Overijssel.

5. *Wilt u een reactie geven op Hoofdstuk 5: 'Bestuursstijl, uitvoering, samenwerking en monitoring. Van visie naar Praktijk'?*

- De provincie geeft aan te willen samenwerken als één overheid. In principe staan wij hier achter, maar het is hierbij wel van belang dat ieder zich bewust is van zijn of haar eigen verantwoordelijkheden en bevoegdheden.
- De nadere uitwerking wil de provincie graag gebiedsgericht laten plaatsvinden, waarbij de provincie openstaat voor oplossingen die in een gebiedsproces worden gevonden. In Ruimte voor de Vecht verband hebben wij geëxperimenteerd met een aanpak voor gebiedsprocessen. Hieruit hebben wij verschillende lessen en randvoorwaarden opgehaald. Eén van deze randvoorwaarden is 'een feitelijke onderlegger over de opgaven als basis voor het gebiedsproces'. De vraag is of deze POVI voldoende houvast biedt om de opgaven voor een gebied goed in beeld te kunnen brengen.
- Daarnaast is het belangrijk dat de provincie niet vergeet dat zij overall doelen te behalen heeft, waarbij de optelsom van de gebiedsprocessen wel voldoende moet zijn. Hoe wordt dit in beeld gehouden?
- Naast een gebiedsgerichte uitwerking, stelt de provincie in de POVI een thematische uitwerking in bijvoorbeeld programma's voor. Hoofdstuk 6 schetst hiervoor de beleidskaders. Het thematisch uitwerken baart ons wel zorgen, met name omdat dit een sectorale aanpak lijkt en er de angst ontstaat dat integraliteit zal ontbreken. Hoe wordt dit geborgd? En hoe krijgen we hierbij de dilemma's tussen deze thema's in beeld? Het lijkt ons verstandig dat de provincie hier goed over nadenkt, voordat themagerichte uitwerkingen in gang worden gezet. Thematische uitwerking bijvoorbeeld in programma's: hoe zorg je dan voor de integraliteit? Krijg je de dilemma's dan wel goed op tafel?
- In de POVI wordt gesproken over de rol van 'gebiedsregisseur' voor de provincie. Het lijkt ons verstandig om deze rol goed te duiden. In welk type processen of opgaven ziet de provincie deze rol voor zich weggelegd en in welke niet? Wij zien dat er op dit moment verschillende inzichten bestaan over deze rol in lopende processen, bijvoorbeeld in het gebiedstraject ZSDZ.
- Uiteindelijk moet de POVI ook uitgewerkt worden in juridische regels die landen in de omgevingsverordening. Bij de totstandkoming van deze verordening zijn wij graag nauw betrokken. Dit om scherp te kunnen zijn op de duidelijkheid, toepasbaarheid en uitvoerbaarheid van deze regels.
- De voorkantsamenwerking blijft bestaan. Wij merken hierbij op dat overleg over ruimtelijke initiatieven op dit moment als prettig wordt ervaren. Bij ingewikkelde casussen zouden we graag nog wat beter samen op willen trekken, als één overheid.
- Tekstueel: in het stuk over gebiedsprocessen zit wat dubbeling.

6. *Wilt u een reactie geven op onderdeel: 'Water, bodem en klimaatadaptatie'?*
- *Wilt u een reactie geven op onderdeel: 'Water, bodem en klimaatadaptatie'?*
  - We zien bij het thema 'Water, bodem en klimaatadaptatie' de kamerbrief Water en bodem sturend duidelijk terug. We missen hierin een provinciale concretiseringsslag, zodat de impact ervan goed meegewogen kan worden in keuzes die op lokaal niveau gemaakt moeten worden.
  - Deze concretiseringsslag is al wel gedeeltelijk gemaakt, namelijk in de Bouwsteen Water en bodem sturend in Overijssel die vorig jaar is gemaakt. Dit zien wij echter niet terugkomen in dit onderdeel. Vooral uitgangspunten en richtinggevende keuzes bij thema's als 'Houdt het water vast' en 'Vergroot de grondwatervoorraad' zijn voor de gemeente Dalfsen van belang en kunnen wij van harte onderschrijven.
  - Het 'hoe dan' ontbreekt dus nog deels in dit thema, terwijl hier al wel een voorzet voor is gemaakt. Dit vinden wij teleurstellend. We hopen dat dit terugkomt in het Regionaal Waterprogramma (RWP). Maar ook hierbij willen wij wederom aandacht vragen voor de integraliteit tussen alle sectorale programma's.
  - Binnen Regio Zwolle wordt gewerkt aan de Regionale Sponsstrategie. Afgelopen jaar is de Sponsstrategie voor de Sallandse Weteringen opgeleverd. Wij willen graag samen met alle partijen, waaronder de provincie, onderzoeken hoe wij handen en voeten kunnen geven aan deze sponsstrategie. Daarnaast zijn er diverse integrale Rijksinitiatieven zoals Perspectief IJssel-Vecht Delta en de Regiosessies WBS van het College van Rijksadviseurs waarbij richtingen naar een klimaatadaptieve regio bevestigd worden laat dat dan ook een steun in de rug zijn om goede keuzes te maken.
  - Voor het maken van (locatie-)keuzes op basis van het water en bodemsysteem is data en kennis nodig. Deze kennis heeft niet elke gemeente in huis. De provincie verwijst hierbij naar de expertise vanuit de waterschappen. Wij hebben echter ook expertise van de provincie nodig. Wij vertrouwen erop dat de provincie deze expertise indien gewenst inbrengt en levert.
  - Er wordt de keuze gemaakt om het water en bodemsysteem de onderlegger voor alle ruimtelijke opgaven te maken. Deze ruimtelijke opgaven worden echter sectoraal nader uitgewerkt in programma's. Hoe denkt de provincie de onderlegger van het water en bodemsysteem hier overal in te verweven? Daarbij zien wij dit niet terug onder de kopjes 'strekking van beleid' bij deze thema's. Het lijkt ons verstandig dit wel te benoemen.
7. *Wilt u reactie geven op onderdeel 'Klimaatmitigatie en energie(transitie)'?*
- De tekst in dit onderdeel is herkenbaar en goed werkbaar. Aan de uitwerking wordt op dit moment al gewerkt, bijvoorbeeld in de Energievisie en het Provinciaal Programma Energietransitie. Wij vragen wel uw aandacht voor de integraliteit van deze stukken, om te voorkomen dat deze stukken te sectoraal (bijv. vanuit het perspectief 'windenergie') worden aangevlogen.
8. *Wilt u reactie geven op onderdeel: 'Landbouw en voedselvoorziening'?*
- Voor wat betreft de agrarische sector merken we dat de gevraagde aandacht voor de sector goed weergegeven wordt, maar er wordt (nog) geen antwoord gegeven op de problemen en de opgaven die er liggen. De provincie verwijst hierbij enerzijds naar de landbouwsector zelf (*'het is aan de sector zelf om (...) tot een toekomstbestendig, houdbaar en passend bedrijfsmodel te komen'*) en anderzijds naar gebiedsprocessen waarin deze ambities en keuzes van de individuele agrariërs samen moeten komen. Wij vragen ons af of de opgaven en doelen voor deze gebiedsprocessen hiermee voldoende helder zijn.
  - In het hoofdstuk 'Toekomstbestendige landbouw met duidelijkheid en perspectief' wordt het belang van de agrarische sector voor Overijssel duidelijk gemaakt. Wij herkennen ons hier in, omdat ook in Dalfsen de agrarische sector een belangrijke sector is. Ook het aanvliegen van de opgaven en doelen in het landelijk gebied aan de hand van bottom-up gebiedsprocessen ondersteunen wij.
  - Om goed te kunnen monitoren hoe het ervoor staat met de doelen en opgaven, is monitoring belangrijk. We vragen de provincie dit scherp in beeld te houden,

bijvoorbeeld op het gebied van stikstof reductie, zodat ook aan te tonen is of en wanneer bepaalde doelen behaald (gaan) worden.

- Wij zijn benieuwd naar de manier waarop de provincie de schaarse landbouwgrond juridisch en/of planologisch denkt te gaan beschermen. Wanneer hier regels voor opgesteld gaan worden, denken wij graag actief mee zodat deze regels in de praktijk duidelijk, werkbaar en toepasbaar zijn.
- De provincie onderscheidt twee typen landbouwgebieden: die met generieke opgaven en kansen en die met gebiedsspecifieke opgaven en kansen. Wij merken dat de provincie vooral in deze laatste wil werken aan gebiedsprocessen. Wij willen hierbij aandacht vragen voor de gebieden met generieke opgaven en kansen, omdat ook hier soms opgaven liggen die via gebiedsprocessen opgepakt kunnen worden. Ook zitten hier ondernemers die wellicht een deel van de opgave vanuit natuur, klimaat of water op willen pakken. We willen niet dat op voorhand wordt uitgesloten dat deze ondernemers een deel van de opgave op zich kunnen en mogen nemen, bijvoorbeeld doordat ze uitgesloten worden voor bepaalde subsidies.
- Onder het kopje 'alle landbouwgronden' wordt genoemd dat er in nauw overleg met gemeenten gestreefd wordt naar een VAB-programma. We roepen de provincie op om hierin vooral gezamenlijk gebiedsgerichte oplossingen te zoeken waarin maatwerk mogelijk is en geen generieke kaders voor de gehele provincie op te stellen.
- Een groot gedeelte van de gemeente Dalfsen is volgens de kaartbijlage aangemerkt als landbouwgebieden met generieke opgaven en kansen. De consequenties daarvan met name voor woningbouw en bedrijventerreinen nabij Nieuwleusen en Lemelerveld is erg onduidelijk. Dit terwijl bijvoorbeeld Nieuwleusen ook aangemerkt is als goedbereikbare kern, waarbij het een deel van de regionale woningbouwopgave op zich kan nemen. Het lijkt ons verstandig om een goede visie te hebben op de opgaven bij dergelijke kernen, waarbij ook gekeken moet worden naar recreatief uitloopgebied. Door hier een goede visie op te hebben, wordt versnippering in het landelijk gebied tegengegaan en gelijktijdig ontwikkeling van deze kernen gefaciliteerd.
- Bij landbouwgebieden met generieke opgaven en kansen wordt benoemd dat herontwikkeling van VAB's mogelijk is naar gebruik dat past bij de agrarische bedrijven. Betekent dit indirect dat rood voor rood ontwikkelingen zijn uitgesloten?
- Er zijn ook andere provinciale beleidsstukken die iets zeggen over de toekomst van de agrarische sector, bijvoorbeeld het PPLG en de landbouwvisie. Het is niet altijd helder hoe deze stukken zich tot elkaar verhouden. Verduidelijking is hierin wenselijk. Dit punt speelt ook op andere thema's (bijv. energie) en kan in de toekomst vaker gaan spelen (gezien de thematische uitwerking).
- Tekstueel: de zin '*Voedselzekerheid houdt in dat er gezond en goed voedsel is voor iedereen*' staat er twee keer in.

9. *Wilt u reactie geven op onderdeel: 'Natuur en Landschap'?*

- De natuur- en landschapskwaliteit is de belangrijkste recreatieve kwaliteit in het Vechtdal. Wij ondersteunen daarom de provinciale doelen om de kwaliteit van de natuur te beschermen en te versterken.
- We zien wel een groter contrast ontstaan tussen het gebied rondom de Vecht, waar ingezet wordt op bescherming en versterking van de natuur, en het gebied ten noorden van de Vecht, waar vooral de landbouw het primaat heeft. Vanuit een biodiversiteitsgedachte en het idee om de natuur robuust te maken, lijkt het ons verstandig dat er ook wordt gekeken naar de landschappelijke kansen die in het gebied ten noorden van de Vecht liggen. Uiteraard zonder dat de agrarische sector hierin wordt belemmerd.

10. *Wilt u reactie geven op onderdeel: 'Cultureel erfgoed'?*

Geen opmerkingen.

11. *Wilt u reactie geven op onderdeel: 'Verstedelijking'?*

- Er wordt aangegeven dat er ingezet wordt op regionale afstemming bij het invullen van de verstedelijkingsopgaven. We willen hierbij oproepen om dit integraal aan te vliegen en niet sectoraal.

- Bij 'Strekking van beleid' wordt aangegeven dat er voor kernen altijd ruimte is om te bouwen voor lokale behoefte. Bij het onderdeel 'Wonen' wordt aangegeven dat er ook ruimte is voor bovenlokale behoefte als het gaat om een goed bereikbare kern. Het lijkt ons verstandig dit ook bij het onderdeel 'Verstedelijking' te benoemen, zodat er geen onduidelijkheid over ontstaat.
- De kern Nieuwleusen is aangemerkt als goed bereikbare kern, wat betekent dat er ruimte is voor regionale verstedelijking. De kern Nieuwleusen ligt aan de N377, een belangrijke vervoerscorridor voor de noordkant van het Vechtdal. Naast woningbouw nabij Nieuwleusen, is de zone langs N377 ook geschikt voor toekomstige uitbreiding van bedrijventerreinen. De gemeente Dalfsen heeft daarom voorkeursrecht gevestigd nabij Nieuwleusen en nabij de Lichtmis met het oog op toekomstige bedrijventerreinontwikkeling. Wij zien daarom graag dat deze N377 een sterkere positie krijgt in de POVI. Om bepaalde verstedelijking rondom de N377 te kunnen faciliteren, is er namelijk geen ontkomen aan om ook te investeren in infrastructuur en de ontsluiting op deze belangrijke route. Ook als hierbij primair op andere manieren van vervoer wordt ingezet (STOMP-principe).

12. *Wilt u een reactie geven op onderdeel: 'Wonen'*

- In onze gemeentelijke Omgevingsvisie hebben wij opgenomen dat wij voor de kernen Lemelerveld en Nieuwleusen mogelijkheden zien om een deel van de (boven-)regionale woonvraag op te vangen. Dit betekent dat we er sneller en meer zouden willen bouwen dan benodigd voor de autonome groei. Dit draagt bij aan de instandhouding en waar mogelijk verbetering van o.a. het voorzieningenniveau, het bedrijfs- en verenigingsleven van deze kernen. Volgens de richtlijnen binnen 'Verstedelijking' is het echter niet mogelijk om in Lemelerveld meer dan voor de autonome groei te bouwen. Wij zijn echter van mening dat Lemelerveld een kern is die bij uitstek gebaad zou zijn bij extra woningbouw en daarbij ook een steentje bij kan dragen in de provinciale woonbehoefte. We gaan daarom ook graag in gesprek met de provincie over deze kern om te onderzoeken hoe we de positie ervan kunnen verbeteren.
- Het is goed om te lezen dat er aandacht is voor verschillende doelgroepen en verschillende vormen van bouw binnen het woonbeleid. Er zou nog wel een link gemaakt kunnen worden met de twee regionale woonzorgvisies die de provincie kent.

13. *Wilt u reactie geven op onderdeel: 'Ondernemen, werken, voorzieningen en logistiek'?*

- Ook bij het onderdeel 'Ondernemen, werken, voorzieningen en logistiek' wordt gesproken over sectorale programmeringsafspraken. Wij vragen hierbij te waken voor de integraliteit met andere thema's en afspraken die daar gemaakt gaan worden.
- Verder zien wij hierin vooral bestaand beleid terugkomen. Ook hierbij de vraag hoe dit beleidsveld zich verhoudt tot beleid opgesteld vanuit andere thema's. De kern Nieuwleusen is bijvoorbeeld een goed ontsloten kern (ligt aan de N377) waar veel vraag is naar kavels voor bedrijvigheid. Het gebied rondom Nieuwleusen is vanuit het thema 'landbouw' echter aangemerkt als 'gebied met generieke opgaven en kansen', waar de provincie goede landbouwgrond wil beschermen. Wij zijn van mening dat er iets in de POVI opgenomen moet worden over hoe met deze tegenstrijdigheden om te gaan. Door hier nu zorgvuldig over na te denken, kan versnippering in dit gebied tegengegaan worden. Dit geldt voor ons voor de zone rondom de N377, maar ook de N340.

14. *Wilt u reactie geven op onderdeel: 'Mobiliteit en luchtvaart'?*

- In de tekst over mobiliteit en luchtvaart lezen we veel herkenbare dingen, zoals STOMP, mobiliteitstransitie, een streefnorm voor bereikbaarheid. Deze kunnen wij onderschrijven. We missen hierin echter de scherpheid en het 'hoe'. We begrijpen dat hierin e.e.a. nader uitgewerkt moet worden, maar we willen ervoor waarschuwen dat dit niet te sectoraal gebeurt. Mobiliteit staat immers in nauw verband tot verstedelijking. Wij zijn benieuwd hoe de provincie dit integraal denkt aan te vliegen.

- De provincie stelt dat capaciteitsproblemen vooral rondom de steden ontstaan. Deze infrastructuur staat in verband met het omliggende 'platteland'. De steden zijn immers de spil in het DUS. Wij vragen hierom dan ook om oog te houden voor de goede bereikbaarheid van steden en stedelijke functies vanuit omliggende kernen en plattelandsgebieden. Ook wanneer er binnen steden infrastructurele projecten gaan spelen die op het eerste oog een lokaal probleem aanpakken.
- De verbindende functie van de regionale N wegen (bijvoorbeeld N48/N340) willen wij onderstrepen. Ook een meer lokale N weg als de N757 is voor de gemeente Dalfsen een belangrijke route. Deze wegen zijn onderdeel van een geïntegreerd netwerk en zijn essentieel voor het openbaar vervoer of publiek vervoer in de plattelands gemeenten. Dat zien wij graag meer benadrukt.

15. *Wilt u reactie geven op onderdeel: 'Vrije tijd, recreatie en toerisme'?*

De gemeente Dalfsen is onderdeel van het Vechtdal. Het Vechtdal is een recreatief aantrekkelijk gebied en kenmerkt zich door een grote en sterke recreatieve sector. Goed om te lezen dat de verbinding is gelegd tussen de verstedelijking en de extra ruimtevraag voor vrije tijd en recreatie die dit met zich meebrengt. Het onderdeel 'vrije tijd, recreatie en toerisme' richt zich met name op nieuw te ontwikkelen plekken voor recreatie en vrije tijd. Hier wordt weinig gezegd over bestaande locaties. Met name over het vraagstuk 'permanente bewoning' of 'vitale vakantieparken' ontbreken zaken. Voorheen werd hier in de Omgevingsvisie wel aandacht voor gevraagd. Wij vragen aandacht voor deze vraagstukken. Met name het standpunt van de provincie is hierin van belang.

16. *Wilt u reactie geven op onderdeel: 'Milieu en (milieukundige) gezondheid'?*

We zijn erg benieuwd naar de nadere uitwerking van de provincie op dit onderdeel. Met name op het gebied van actuele thema's als het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en gezondheid in relatie tot intensieve veehouderij.

17. *Wilt u reactie geven op onderdeel: 'Sociale Kwaliteit en (positieve) gezondheid'?*

Het valt ons op dat er veel inspiratieboeken en handleidingen worden opgesteld. Het risico is aanwezig dat initiatiefnemers straks door de bomen het bos niet meer zien. Het is verstandig om te kijken naar wat vrijwilligers nodig hebben, denk aan ondersteuning bij het aanvragen van subsidies. Of het versimpelen van de procedures rondom subsidies.

18. *Heeft u met de kaderstellingen zoals omschreven in de beleidsuitwerking uit hoofdstuk 6, nu voldoende om afwegingen te kunnen of tot gebiedsgerichte keuzes te kunnen komen?*

Nee, dit geeft niet voldoende om tot afwegingen te kunnen komen.

19. *Waarom heeft u onvoldoende kaderstellingen?*

Op dit moment is de kaderstelling vooral een opsomming van bestaand beleid. Er wordt verwezen naar de uitwerking en concretisering ervan in verschillende programma's. Deze concretiseringsslag is nodig om een lokale doorvertaling te kunnen maken en het mee te laten wegen in ruimtelijke afwegingen. Daarbij hebben wij zorgen over de integraliteit van deze programma's. Wat ons bovendien zorgen baart, is het feit dat er veel aan gebiedsprocessen wordt overgelaten. Het bottom up invullen van opgaven, vanuit het gebied, kunnen wij toejuichen. Hiervoor moeten de opgaven en doelen voor deze gebieden echter wel voldoende helder zijn. Wij vragen ons af of deze POVI hiervoor voldoende handvatten biedt.

20. *Wilt u een reactie geven op de kaartenbijlage?*

- Wij zien dat Dalfsen en Nieuwleusen als goed bereikbare kernen worden geclassificeerd. Eerder werd een kern slechts een goed bereikbare kern genoemd als het een treinstation heeft. Nu lijkt een goede busverbinding ook voldoende. Hier staan wij achter voor wat betreft de ontwikkelingsmogelijkheden van Nieuwleusen. Wel vragen wij ons af of de definitie nog overeenkomst met die die gehanteerd wordt door de Regio Zwolle. Het is verstandig dit te checken.
- Het valt ons op dat, net zoals bij de gebiedseigen perspectieven, vooral de huidige situatie wordt weergegeven. Wij zien hierin (nog) geen onderscheidende keuzes terug. Een voorbeeld hiervan is de kaart 'Natuur'. De groenblauwe verbindingen zijn nu puur de primaire watergangen. Wij zien geen nieuwe vergroening bijvoorbeeld naar voren

komen. De vraag is dan ook of ze wel met recht 'visiekaarten' genoemd mogen worden.

Onvolkomenheden op de kaarten:

- Het roze lijntje van de N35 loopt niet door in Zwolle.
- Op de kaart ontbreken regio HUBS en snelfietsroutes, deze zien wij graag toegevoegd.
- Van de kaart 'gebiedstypen', type 'zandgronden zonder water aanvoer' vragen wij ons af hoe actueel deze is. Hij lijkt gebaseerd op de beleidstafel droogte, maar gezien de snelle veranderingen van het klimaat lijkt een actualisatie op zijn plaats.

21. *Wilt u een reactie geven op de gebiedseigen perspectieven?*

De gebiedseigen perspectieven zijn tekstueel herkenbaar en het Vechtdal komt er duidelijk naar voren. Het is echter vooral een beschrijving van hoe de gebieden tot stand zijn gekomen. Een echt toekomstperspectief komt nog niet naar voren. Dit kan natuurlijk komen doordat beleid nog nader, en ook vooral gebiedsgericht, uitgewerkt moet worden. Daarmee kan het perspectief binnen een gebied verschillen. Maar het 'waar willen we naar toe' wordt nog wel gemist. Een voorbeeld is groen blauwe dooradering in het landelijk gebied. We weten dat er een opgave is, maar buiten het winterbed van de Vecht om zien wij deze niet zo zeer terug. Daarnaast missen we een volledige kaart van het gebied. Het is nu slechts een uitsnede.

Wat ook kenmerkend is voor het Vechtdal, is de samenwerking via netwerkorganisatie Ruimte voor de Vecht. We zijn gewend om elkaar op te zoeken in het gebied en er ook samen de schouders onder te zetten. Wat ons betreft mag dit toegevoegd worden.

22. *Heeft u nog een opmerking die u ons graag wilt meegeven?*

- Inhoudelijk: samenvattend is onze reactie op deze concept POVI als volgt:
  - o We zien veel herkenbare punten, met name zaken waar niemand het mee oneens is.
  - o We zien de urgentie van de vraagstukken en opgaven nog niet echt terug.
  - o We krijgen het gevoel dat de scherpte ontbreekt en het maken van keuzes wordt uitgesteld tot uitwerking in themagericht beleid. Een planning hiertoe ontbreekt.
  - o Wij hebben hierbij zorgen over het behouden van de integraliteit hierbij en het behouden van de overall view.
  - o Specifiek vragen wij aandacht voor het belang van een sterk platteland binnen een DUS-regio, wat betekent dat er ook voldoende ontwikkelruimte voor plattelandskernen moet blijven bestaan om te voorkomen dat er een 'stad en ommeland' gevoel ontstaat.
- Procedureel: De inspraakperiode viel opnieuw in de zomervakantie. Dit is niet praktisch, helemaal niet als er een bestuurlijk afgestemde reactie wordt verwacht. Het projectteam van de provincie was wel flexibel genoeg om de termijn met twee weken te verlengen. Maar alsnog is dit niet wenselijk en we verzoeken dan ook wederom met klem om niet opnieuw inspraak of terinzageleggingen in de vakantieperiode te plannen.
- Tekstueel: De interviews in de tekst zijn leuk gedaan en maken het persoonlijk. Verder is het wel een lijvig rapport (136 pg!) met ook relatief veel dubbelingen in de tekst. Wij geven ter overweging hierin in te dikken en dubbelingen te schrappen.

23. *Wat is u, over het afgelopen jaar, in positieve zin het meest bijgebleven van het proces om te komen tot een nieuwe omgevingsvisie?*

Op het moment dat bekend werd dat het proces voor het Provinciaal Programma Landelijk Gebied en het proces voor de nieuwe POVI gelijktijdig ging lopen, hebben gemeenten aangegeven dat ze het qua tijd en capaciteit niet konden bolwerken om alle participatiemomenten bij te wonen. De provincie heeft er toen voor gekozen om gebiedsdagen te organiseren waarbij bij processen werden gecombineerd. Dit was intensief, maar wel nuttig. Daarbij werden bepaalde thema's verder uitgediept, zoals water en bodem sturend, waar een bouwsteen voor ontwikkeld is. In het proces daarna werd ruimte gemaakt voor meerdere bijpraatmomenten. Hierdoor we als gemeenten goed

meegenomen in de overwegingen van de provincie om bijvoorbeeld tot bepaalde beleidsvoorstellen te komen. Daarnaast konden we vragen stellen, ook over het proces.

24. *Wat is u, over het afgelopen jaar, in negatieve zin het meest bijgebleven van het proces om te komen tot een nieuwe omgevingsvisie?*

Bepaalde thema's en urgente vraagstukken werden (sectoraal) verder uitgewerkt. Daarnaast ontstonden er rode draden, leidende principes, bouwstenen, losse programma's, etc. Het was soms ingewikkeld om alle losse trajecten te volgen en we maakten ons zorgen om de verbanden en integraliteit hierin. Daarnaast is er de vraag van wat er precies geland is van deze losse trajecten in de uiteindelijke concept POVI. De inhoud van de POVI heeft de laatste maanden namelijk best een verandering doorgemaakt. Hoewel dit uiteraard ook te maken heeft met het politieke klimaat wat tussentijds is veranderd, is dit wel teleurstellend. Vooral als er gekeken wordt naar bijvoorbeeld een bouwsteen water en bodem sturend, waar veel tijd en energie in zat en welke inhoudelijk ook relatief ver uitgewerkt was. We hopen dit bij de themagerichte uitwerking terug te zien.

25. *Wat is volgens u de volgende stap die nodig is om tot een voor uw provinciale organisatie relevante Omgevingsvisie te komen?*

Het maken van duidelijkere keuzes en richting geven voor de fysieke leefomgeving. Dit vergt het bij elkaar laten komen van verschillende thema's en hierover de discussie aan durven gaan. Dat hiervoor eerst zaken sectoraal uitgewerkt moeten worden, kunnen wij begrijpen. Wij hebben echter zorgen over de integraliteit van deze sectorale beleidsstukken. Ergens moeten deze namelijk weer samen komen en moet het goede gesprek plaatsvinden over waar deze botsen of schuren. De vraag is of dit gaat gebeuren, hoe dit dan gaat gebeuren en wie hiervoor aan de lat staan. Wat ons betreft is laatstgenoemde de provincie, maar wij staan zeker open om hierin actief mee te denken.

26. *Welke rol ziet u hierin voor uzelf?*

We zijn graag betrokken bij de nadere uitwerking van de beleidsstukken. We willen hierin input leveren en actief meedenken. Daarnaast zouden we ook graag botsproeven willen doen om nieuw beleid vanuit de POVI of de uitwerking daarvan in de praktijk uit te testen.